

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Disertační práce

Mgr. Jana Ďoubalová

**Kvalita z hlediska tlumočení jako strategického rozhodovacího procesu -
direkcionality a strategie při tlumočení právních textů**

Quality and Strategic Decision Making in Simultaneous Interpreting - Directionality
and Strategies in Conference Interpreting of Legal Speeches

Praha 2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Poděkování

Děkuji především vedoucí práce prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc. za motivaci a neochvějnou podporu od prvního návrhu práce až po konečnou verzi. Její odborné kompetence, energie a výdrž mi byly a jsou neocenitelnou inspirací.

Děkuji také sedmi statečným účastníkům experimentu. Velice si vážím jejich profesionálního přístupu a nasazení.

Děkuji své mamince za cenné jazykové připomínky při tvorbě textu.

Zvláště vřelý dík patří Chrisovi za jeho vitalitu a nezdolnost a rovněž za přínosné rady a technickou pomoc při vypracovávání práce.

Konečná podoba textu vznikala za pohnutých okolností na usedlosti Beardy View, NSW, proto ji věnuji jejím obyvatelům, současným i minulým, zvláště pak Else a Robovi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. března 2019

Obsah

ABSTRAKT	6
ABSTRACT.....	7
SEZNAM OBRÁZKŮ	8
SEZNAM GRAFŮ	9
SEZNAM TABULEK.....	10
ÚVOD.....	12
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 KVALITA TLUMOČENÍ.....	14
2 STRUČNÝ PŘEHLED DOSAVADNÍHO VÝZKUMU	17
3 (NE)VYMEZENÍ POJMU KVALITY TLUMOČENÍ	21
3.1 NEUCHOPITELNOST A SEZNATELNOST KVALITY TLUMOČENÍ	23
3.2 DUALITA OBSAHU A FORMY	25
3.3 IDEÁLNÍ TLUMOČENÍ A SHODNOST KOGNITIVNÍHO ÚČINKU	28
4 KVALITA Z HLEDISKA SUBJEKTU A OBJEKTU POSUZOVÁNÍ.....	32
4.1 KVALITA Z HLEDISKA SUBJEKTU POSUZOVÁNÍ	32
4.2 KVALITA Z HLEDISKA TLUMOČENÍ JAKO OBJEKTU POSUZOVÁNÍ.....	35
4.3 KVALITA Z HLEDISKA TLUMOČENÍ JAKO DOVEDNOSTI	38
5 KRITÉRIA HODNOCENÍ TLUMOČENÍ A JEJICH RELATIVNÍ VÝZNAM.....	41
6 ZAJIŠTĚNÍ KVALITY - QUALITY ASSURANCE A PROCESNÍ MODEL SYLVIE KALINY	52
7 TLUMOČENÍ JAKO KOGNITIVNÍ PROCES	56
7.1 PRACOVNÍ PAMĚŤ A JEJÍ VLIV NA KVALITU TLUMOČENÍ.....	58
7.2 KOGNITIVNÍ ZÁTĚŽ Z HLEDISKA KVALITY TLUMOČENÍ.....	60
8 KVALITA Z HLEDISKA TLUMOČENÍ JAKO ROZHODOVACÍHO PROCESU A TLUMOČNICKÝCH STRATEGIÍ.....	64
8.1 TLUMOČENÍ JAKO ROZHODOVACÍ PROCES.....	64
8.2 TLUMOČENÍ JAKO ČINNOST ZAMĚŘENÁ NA SPLNĚNÍ CÍLE.....	67
8.3 TLUMOČENÍ JAKO STRATEGICKÁ ČINNOST	68
EMPIRICKÁ ČÁST	74
9 ÚVOD K EMPIRICKÉ ČÁSTI.....	74
10 KVALITA Z HLEDISKA DIREKCIONALITY	76
11 TLUMOČENÍ ODBORNÝCH TEXTŮ	79
11.1 VYBRANÉ STRATEGIE PRO PŘEVOD ODBORNÝCH PROJEVŮ	80
11.2 PRÁVNÍ JAZYK.....	82
11.3 POSTUPY PRO PŘEVOD PRÁVNÍHO JAZYKA	84
12 METODOLOGIE VÝZKUMU V OBLASTI KVALITY TLUMOČENÍ	88

12.1	DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ	89
12.2	EXPERIMENTÁLNÍ METODY	89
12.3	PŘÍPADOVÉ STUDIE A KORPUSOVÁ ANALÝZA	91
13	POUŽITÁ VÝZKUMNÁ METODA	93
14	EXPERIMENT	96
14.1	VÝBĚR PROJEVŮ	96
14.2	POŘÍZENÍ A ÚPRAVA MATERIÁLU	97
14.3	VÝBĚR TLUMOČNÍKŮ	100
14.4	DOTAZNÍK A POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR	102
14.5	PROVEDENÍ EXPERIMENTU	104
15	PROFIL VÝCHOZÍCH TEXTŮ	107
15.1	PROJEV Č. 1.....	108
15.2	PROJEV Č. 2.....	114
15.3	PROJEV Č. 3.....	120
16	ANALÝZA VYBRANÝCH ÚRYVKŮ	125
16.1	ANALÝZA PROJEVU Č. 1.....	127
16.2	ANALÝZA PROJEVU Č. 2.....	153
16.3	ANALÝZA PROJEVU Č. 3.....	176
16.4	SOUHRNNÁ ANALÝZA VÝSLEDKŮ A DISKUZE	195
	ZÁVĚR	208
	POUŽITÁ LITERATURA.....	212
	SEZNAM PŘÍLOH.....	221

Abstrakt

Cílem disertační práce je předložit ucelenou analýzu problematiky kvality v oblasti simultánního tlumočení. V teoretické části se zabývá obecnými otázkami souvisejícími s kvalitou tlumočení, zejména definičními problémy, subjektivitou hodnocení kvality a různými perspektivami na kvalitu tlumočení (kvalita z hlediska subjektů, které ji hodnotí, a tlumočení jako předmět posuzování). Dále nabízí přehled kritérií hodnocení kvality podle jednotlivých autorů. Hlavní důraz teoretické části je kladen na kvalitu tlumočení z hlediska kognitivních procesů. Je rozebrán význam pracovní paměti a kognitivní zátěže v souvislosti s tlumočením jako rozhodovacím procesem a strategickým chováním. Kvalita je primárně pojímána jako schopnost efektivně nakládat s disponibilními kognitivními zdroji v konkrétní tlumočnické situaci s ohledem na podmínky tlumočení a predispozice tlumočnicka. Důraz je kladen na výběr správné strategie pro řešení problémů.

Empirická část se zaměřuje na analýzu tlumočnických výkonů při převodu odborných (právních) projevů. Odbornost a z ní vyplývající jazyková a konceptuální náročnost vstupního materiálu jsou považovány za faktor zvyšující kognitivní zátěž. Cílem je sledovat, jaká strategická řešení použijí zkušení tlumočníci s odlišným jazykovým a znalostním profilem pro řešení těchto problémů. Experiment je prováděn za účasti sedmi vysoce zkušených tlumočnicků rozdělených do tří skupin dle jazykových a znalostních předpokladů (tlumočníci pracující z jazyka A do jazyka B se znalostí práva, tlumočníci pracující z jazyka A do jazyka B bez znalosti práva, tlumočníci pracující z jazyka C do jazyka A bez znalosti práva). Cílem je sledovat tlumočnická řešení v závislosti na směru tlumočení a na znalostním základu. Hypotézou je, že tlumočníci budou používat různá řešení v závislosti na disponibilních kognitivních zdrojích souvisejících s jazykovým a konceptuálním zpracováním informace. Analýza je prováděna na třech projevech různé obtížnosti, celkem bylo zpracováno přibližně 40 minut vstupního materiálu a 280 minut tlumočení.

Práce by měla být základem pro další výzkum v oblasti kvality tlumočení a měla by rovněž představovat příspěvek pro teorii, praxi i výuku tlumočení.

Klíčová slova

direkcionality, kognitivní proces, kognitivní zátěž, kritéria hodnocení kvality, kvalita, posuzování kvality, pracovní paměť, právní jazyk, rozhodovací proces, simultánní tlumočení, strategie

Abstract

The dissertation provides a comprehensive analysis of the issue of quality in simultaneous interpreting. The theoretical part explores general questions related to quality in interpreting, namely the inherent difficulties encountered in defining quality, the issue of subjectivity in the assessment of quality, the different perspectives on quality and the issues surrounding the various quality criteria as suggested by different authors. The work focuses on the cognitive processes involved in simultaneous interpreting; concepts of working memory and cognitive load are discussed as well as their connection to the concept of interpreting as a decision-making process and a strategic behaviour. Quality is therefore understood as the capacity to efficiently and effectively manage available cognitive resources and to choose appropriate strategies to solve a particular problem in a specific interpreting situation, while taking into account the overall working conditions and the individual predispositions of the interpreter.

The empirical part includes an analysis of actual interpreting of technical (legal) speeches. The technical nature of the speeches and the resulting linguistic and conceptual difficulties of the input material is considered to be a factor that increases cognitive load. The aim is to observe the individual strategic solutions used by experienced interpreters depending on their different linguistic and knowledge profiles. The experiment was conducted with the participation of seven highly experienced interpreters divided into three groups: (a) Interpreters working from their A language into their B language with knowledge of law; (b) Interpreters working from their A language into their B language without substantial knowledge of law; and (c) Interpreters working from their C language into their A language without substantial knowledge of law. The hypothesis is that interpreters will use different solutions depending on the availability of cognitive resources, which is linked to linguistic and conceptual processing of input information. Three speeches, each with different levels of difficulty were used. In total approximately 40 minutes of input material and 280 minutes of output (interpreted) material were analysed.

The dissertation is intended to be a starting point for further research and a contribution to interpreting theory, its practice and associated training.

Keywords

directionality, cognitive process, cognitive load, decision-making process, legal language, quality, quality assessment, quality criteria, simultaneous interpreting, strategies, working memory

Seznam obrázků

Obrázek 1: Subjekty posuzující kvalitu dle F. Pöchhackera	34
Obrázek 2: Standardy kvality dle F. Pöchhacker a vztah k rovinám hodnocení kvality dle M. Shlesingerové.....	38
Obrázek 3: Výsledky výzkumu Bühlerové a seřazení kritérií dle významu.....	43
Obrázek 4: Srovnání výsledků výzkumů Bühlerová a Chiarové a Nocelly	44
Obrázek 5: Význam kritérií kvality dle C. Zwischenbergerové a F. Pöchhackera.....	46
Obrázek 6: Model hodnocení kvality tlumočnického výstupu dle S. Kaliny	50
Obrázek 7: Relevantní faktory ovlivňující kvalitu tlumočení dle S. Kaliny	53
Obrázek 8: Přehled komunikačních situací, v nichž se používá právní jazyk	84

Seznam grafů

Graf 1: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 1	113
Graf 2: Hodnocení tempa projevu č. 1	113
Graf 3: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 1	114
Graf 4: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 1	114
Graf 5: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 2	118
Graf 6: Hodnocení tempa projevu č. 2	119
Graf 7: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 2	119
Graf 8: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 2	120
Graf 9: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 3	122
Graf 10: Hodnocení tempa projevu č. 3	123
Graf 11: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 3	123
Graf 12: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 3	124

Seznam tabulek

Tabulka 1: Rozbor úryvku 1/1	129
Tabulka 2: Rozbor úryvku 1/2	131
Tabulka 3: Rozbor úryvku 1/3	133
Tabulka 4: Rozbor úryvku 1/4	135
Tabulka 5: Rozbor úryvku 1/5	137
Tabulka 6: Rozbor úryvku 1/6	139
Tabulka 7: Rozbor úryvku 1/7	141
Tabulka 8: Rozbor úryvku 1/8	143
Tabulka 9: Rozbor úryvku 1/9	145
Tabulka 10: Rozbor úryvku 1/10	148
Tabulka 11: Rozbor úryvku 1/11	151
Tabulka 12: Souhrnná srovnávací tabulka projev č. 1	152
Tabulka 13: Rozbor úryvku 2/1	155
Tabulka 14: Rozbor úryvku 2/2	159
Tabulka 15: Rozbor úryvku 2/3	161
Tabulka 16: Rozbor úryvku 2/4	164
Tabulka 17: Rozbor úryvku 2/5	166
Tabulka 18: Rozbor úryvku 2/6	169
Tabulka 19: Rozbor úryvku 2/7	171
Tabulka 20: Rozbor úryvku 2/8	173
Tabulka 21: Souhrnná tabulka projev č. 2	175
Tabulka 22: Rozbor úryvku 3/1	179
Tabulka 23: Rozbor úryvku 3/2	181
Tabulka 24: Rozbor úryvku 3/3	183
Tabulka 25: Rozbor úryvku 3/4	185
Tabulka 26: Rozbor úryvku 3/5	188
Tabulka 27: Rozbor úryvku 3/6	190
Tabulka 28: Rozbor úryvku 3/7	192
Tabulka 29: Rozbor úryvku 3/8	193
Tabulka 30: Souhrnná tabulka projev č. 3	194
Tabulka 31: Souhrnná tabulka řešení - projev č. 1	196
Tabulka 32: Souhrnná tabulka řešení projev č. 2	199
Tabulka 33: Souhrnná tabulka řešení projev č. 3	203

Úvod

Hovořit o kvalitě obecně i konkrétněji o kvalitě v oblasti tlumočení je bezesporu ambiciózní počín vzhledem ke složitosti tématu a jeho inherentní subjektivnosti. Kvalita je jev, který lze pojímat z mnoha různých pohledů, na který má vliv mnoho faktorů, který je dynamický, proměnlivý, v neustálém vývoji. To samé lze konstatovat o tlumočení jako kognitivním procesu i komunikačním aktu. Propojit tato dvě témata je proto zvlášť obtížné a zároveň zvlášť důležité, neboť usilování o co nejlepší výkon by mělo být cílem i úkolem každého člověka a každého tlumočnicka.

Předkládaná práce se o takovéto propojení snaží, autorka si je však zcela vědoma všech limitů a také toho, že se jedná pouze o dílčí příspěvek do široké a živé debaty. V teoretické části nabízíme analýzu vybraných aspektů kvality tlumočení a výsledků dosavadního výzkumu, které považujeme za relevantní pro náš pohled na kvalitu v tlumočení. Ten klade důraz na kognitivní rozhodovací procesy a jejich efektivitu a na význam správné strategické volby při řešení tlumočnického problému. To vše se zohledněním momentálních zdrojů (rozumových, jazykových, psychických i technických), které má tlumočnick k dispozici. Kvalitu tlumočení nehodnotíme na bodové škále ani se nezaměřujeme na chyby v tlumočení, neboť každé tlumočení je originální výkon v neopakovatelných podmínkách a měřit exaktně jeho kvalitu či ji porovnávat s jinými výkony nepokládáme pro účely naší práce za užitečné. Za přínosnější považujeme popsat strategie a řešení tlumočnicků v souvislosti s jejich disponibilními zdroji, abychom zjistili, jaký přístup je funkční, a mohli z toho vyvodit důsledky a formulovat doporučení pro praxi i odbornou přípravu tlumočnicků.

Kvalitu se snažíme pojímat v celé její celistvosti a složitosti. Z toho důvodu a také vzhledem k tomu, že v českém prostředí nebyla publikovaná výzkumná práce zabývající se kvalitou tlumočení obecně¹, nabízíme přehled a vlastní analýzu obecnějších otázek týkajících se kvality tlumočení, jako je její definice, různé pohledy na kvalitu tlumočení a její posuzování, kritéria kvality a standardy pro zajištění kvality. Nejedná se však o pouhý (a ani vyčerpávající) popis prací a názorů jiných autorů. Snažíme se nabídnout originální rozbor v souvislosti s naší kognitivně-procesní perspektivou na kvalitu tlumočení.

V empirické části aplikujeme náš přístup ke kvalitě tlumočení na vzorek tlumočnických výkonů zkušených tlumočnicků s různými jazykovými a znalostními profily a jejich řešení při převodu kulturně podmíněných odborných projevů. Domníváme se, že budou obtížné

¹ Na Ústavu translatologie FF UK bylo obhájeno několik magisterských a rigorózních prací, které se zabývají dílčími aspekty tlumočení, žádná ale nepojímá kvalitu tlumočení obecně (viz následující kapitola).

tlumočnické situace řešit odlišně dle svých predispozic a dostupné procesní kapacity. To nám umožní zjistit relevantní rozdíly a v obecnější rovině doporučit funkční řešení. Jedná se o výsledek našeho dlouhodobého zájmu o tlumočnické strategie a převod reálií, což je téma, které jsme zpracovali v magisterské práci, o kognitivní procesy v tlumočení a direkcionalitu, které byly tématem naší závěrečné práce v rámci postgraduálního kurzu Master of Advanced Studies in Interpreter Training na univerzitě v Ženevě, a konečně o kvalitu tlumočení, která je stěžejní oblastí našeho doktorského výzkumu.

Cílem práce je rozebrat různé aspekty kvality v tlumočení, aniž bychom se ztratili v metafyzických úvahách o nepostižitelnosti tohoto pojmu, a zároveň přijít i s konkrétními a prakticky využitelnými výsledky. Výzkum v oblasti kvality tlumočení by měl v první řadě tlumočnickům pomoci pochopit rozhodovací procesy, které během tlumočení probíhají, a díky tomu optimálně řešit konkrétní potíže v konkrétní tlumočnické situaci. Doufáme také, že práce bude inspirací pro další bádání v této zajímavé oblasti, která nabízí velký potenciál.

Teoretická část

1 Kvalita tlumočení

„Kvalitou (poiotés) rozumím to, při čem je něco nějaké.“

Aristoteles²

Kvalita tlumočení, v našem případě konferenčního simultánního tlumočení, je bezesporu ústředním tématem profesního života každého tlumočnicka³, který se řídí základními etickými a deontologickými pravidly tlumočnické profese a jehož cílem je poskytnout v daných pracovních podmínkách a komunikačním kontextu co nejkvalitnější služby, převést záměr a sdělení řečníka, a zajistit tak úspěšnou komunikaci díky tlumočnickému výkonu optimální kvality⁴. Kvalita každého tlumočnického výkonu je hodnocena nejen posluchači, ale i klienty (zadavatel či organizátor konference) a kolegy, přičemž každá osoba, která tlumočení posuzuje, má odlišnou perspektivu, očekávání a chápání cíle komunikačního aktu. Vzhledem k obtížnosti tlumočení jako komplexní kognitivní činnosti a zprostředkované mezilidské a mezikulturní komunikace, do níž zasahují četné sociální, psychologické i individuální faktory, je uspokojení požadavků všech zúčastněných stran na kvalitu tlumočení otázkou určitého kompromisu. Navíc pracovní podmínky tlumočnicků nebývají vždy optimální, ať už jde o technické a fyzické zázemí, kvalitu výchozího projevu atd. Tlumočnick by však neměl nikdy na kvalitu svého výkonu rezignovat, ať už jsou podmínky jakékoli⁵, a vždy by se měl snažit dosáhnout maximálně uspokojivého výsledku. Zároveň by však měl mít na zřeteli, že podmínky někdy neumožňují dosáhnout vysokého standardu, který by si přál. Jak bude vysvětleno níže, ideální tlumočení celého konferenčního komunikačního aktu považujeme za spíše nerealistické, a to i při standardních pracovních podmínkách. Tlumočení je tedy, vypůjčíme-li si dosti otřelou Machiavelliho frázi, „umění možného“.

Kvalita je stěžejní téma nejen pro tlumočnický individuálně⁶ či v rámci tlumočnického týmu ale i pro tlumočení ve smyslu profese, tedy specifického oboru lidské činnosti vykonávané určitým okruhem osob, jejichž společným zájmem je dobré jméno a prestiž povolání. K tomu

² Aristoteles 1958: 48

³ V práci budeme používat generický výraz tlumočnick pro ženy tlumočnice i muže tlumočnicky.

⁴ V této práci má zásadní význam rozlišení adjektiva optimální a ideální. Ideální znamená „dokonalý“, „bezchybný“, optimální znamená „nejlepší možný vzhledem k okolnostem“.

⁵ Podle našeho názoru toto tvrzení zahrnuje i právo tlumočnicka odmítnout tlumočit v případě, že jsou podmínky nepřijatelné.

⁶ Schopnost správně vyhodnotit kvalitu vlastní práce je důležitým předpokladem pro osobní růst a úspěšnou kariéru.

je nutné formulovat určitá pravidla a profesní normy. Na tomto procesu zajištění kvality⁷ by se měly podílet všechny zainteresované strany. I proto se mnohé výzkumy v oblasti kvality tlumočení zaměřují na očekávání příjemce (klienta) tlumočení, jenž je některými autory považován za nejdůležitějšího aktéra tlumočnické komunikační situaci. Otázka kvality je klíčová rovněž z hlediska tlumočení jako specifické dovednosti, kterou je nutné si osvojit (význam hodnocení kvality ve výuce) a následně průběžně doplňovat a prohlubovat.

Kvalita je ovšem jev ze své podstaty relativní, lze ji posuzovat jen ve vztahu k určitým kritériím při zohlednění řady faktorů, které mohou být známé, a tedy zohlednitelné či napravitelné⁸, ale i faktorů, které jsou subjektivní, vlastní konkrétnímu tlumočnickovi a jeho momentálním dispozicím, a které jsou pro externího pozorovatele těžko zjistitelné. Přestože se běžně setkáváme s tím, že klienti, zadavatelé, kolegové či vyučující označí určitého tlumočnicka, případně studenta tlumočení, za „dobrého“ nebo „špatného“, váha takového hodnocení je sporná⁹, pokud nebude zasazeno do racionálního rámce s nastavenými kritérii a pokud nebude jasné vůči čemu je výkon tlumočnicka posuzován a jaké viditelné i neviditelné faktory výkon ovlivňují.

Vzhledem k pojmové komplexitě a mnohvrstevnatosti¹⁰ kvality jako jevu není překvapující, že otázky s ní spojené stojí v popředí zájmu vědeckého zkoumání již mnoho let a že existuje velké množství prací, které se jednotlivými kvalitativními aspekty tlumočení zabývají z různých úhlů pohledu. Jak podrobněji rozebereme v následujících kapitolách, kvalitě tlumočení se soustavně věnují týmy vysoce kompetentních vědeckých pracovníků, proběhlo několik významných konferencí zaměřených výhradně na toto téma, které nabídly širokou vědeckou debatu zahrnující různé typy tlumočení, včetně tlumočení do/ze znakového jazyka¹¹,

⁷ Někteří autoři hovoří o „řízení kvality“ v oblasti tlumočení: „*At a time of benchmarking, best practice sharing, process optimization and Total Quality Management (TQM), interpreters as comprehensive service providers must clearly be interested in performance enhancement and in identifying key performance indicators.*“ (Kurz 2001:394). Výraz „řízení“ nepovažujeme pro tlumočení za vhodný, neboť evokuje kontrolu a rigidní pravidla. Vzhledem k mnohosti faktorů, které do tlumočení, a tedy i zajištění jeho kvality, vstupují, nelze podle našeho názoru mít nad kvalitou tlumočení kontrolu. Spíše tedy jde o společnou snahu zajistit optimální kvalitu, případně „zvládat“ kvalitu a „nakládat s ní“ v širším smyslu anglického výrazu *manage*.

⁸ Například technické podmínky tlumočení nebo vlastnosti vstupního projevu, jako je jeho rychlost či hutnost, což jsou typické faktory mající vliv na výslednou podobu tlumočení.

⁹ Pokud se nejedná o zkratkovité hodnocení založené na dlouhodobé zkušenosti a ověřených kvalitách tlumočnicka. Tlumočení je navíc i společenský akt a týmová práce a hraje v něm roli sociální a psychologické mezilidské vztahy a skupinová dynamika. Proto může mít význam i výše uvedené hodnocení vypovídající spíše o subjektivním pocitu či emočním poutu než o skutečné kvalitě tlumočení či tlumočnicka.

¹⁰ Zmínka o pojmové složitosti konceptu kvality, o mnohosti faktorů, které mají na kvalitu vliv je povinnou součástí snad všech vědeckých prací, které o kvalitě tlumočení pojednávají.

¹¹ Tlumočení do/ze znakového jazyka je rovněž bohatým a inspirativním zdrojem vědeckých prací. Z nejvýznamnějších výzkumníků můžeme uvést Jaminu Napierovou, Rachel McKeeovou a Deltu Goswellovou, autorky monografie „*Sign Language Interpreting: Theory and Practice in Australia and New Zealand*“ původně vydané v roce 2006, jejíž třetí vydání bylo publikováno v loňském roce.

výzkum se neustále rozšiřuje o nové aspekty (psychologická stránka vnímání kvality, vliv konceptu *mindfulness* na tlumočení a jeho kvalitu apod.) a téma zůstane nosné i do budoucnosti, i proto, že je zásadní pro tlumočnickou praxi a pro odbornou přípravu nových tlumočnicků.

2 Stručný přehled dosavadního výzkumu

Kvalita tlumočení je předmětem intenzivního výzkumu od 80. let, ať už v pracích týkajících se primárně jednotlivých aspektů kvality tlumočení, či nepřímo v studiích zaměřených na jinou výzkumnou oblast, ale mající dopad na kvalitu tlumočení (studie týkající se kognitivní zátěže, strategií, role tlumočnicků apod.). Významné jsou také studie o extralingvistických i lingvistických faktorech, které mohou ovlivňovat tlumočnický výkon, a tedy i jeho kvalitu, a které je třeba při posuzování kvality tlumočení zohlednit. Pozornost byla věnována vlivu prostředí a stresu (např. Moser-Mercer 1998, Kurz 1981, 1983, 1997, 2003), vlastnostem výchozího projevu jako je rychlost, přízvuk řečníka a další suprasegmentální aspekty (např. Gerver 1969/2002, Barik 1973, Pio 2003, Bacigalupe 2013, Barghaut et al. 2015), vizuální komunikaci s řečníkem a tlumočení na dálku (např. Moser-Mercer 2003, Rennert 2008, Shlesinger & Roziner 2010) či přípravě a extralingvistickým znalostem (např. Gile 2002, 2005, Vuorikoski 2004, Díaz-Galaz et al. 2015).

Vzhledem k širší oblasti výzkumu a množství prací jsem se rozhodli v stručném přehledu představit pouze hlavní osobnosti, které přispěly k výzkumu v oblasti tlumočení. Bližší rozbor teoretických a empirických poznatků týkajících se specificky témat zahrnutých v naší práci je součástí následujících kapitol.

Hildegund Bühlerová, která působila na Univerzitě ve Vídni, svým průkopnickým průzkumem mezi členy AIIC (Bühler 1986) zahájila empirické zkoumání v oblasti tlumočení. Její výzkum se zaměřil na kritéria hodnocení kvality z hlediska tlumočnicků. Výsledky následně extrapolovala i na uživatele tlumočení a formulovala hypotézu, že stejná kritéria, která jsou důležitá pro profesionální tlumočnický (zejména převedení významu originálu a logická koherence), budou důležitá i pro posluchače. Na průzkum Bühlerové navázali další autoři, kteří rovněž prováděli průzkumy mezi profesionálními tlumočnickými za použití stejných kritérií jako Bühlerová (např. Chiarová a Nocella, Pöschhacker, Zwischenbergerová).

Ingrid Kurzová vyučovala tlumočení na Univerzitě ve Vídni a věnuje se výzkumu nejen v oblasti kvality tlumočení, ale i například v oblasti tlumočení pro média. Byla členkou výzkumného projektového týmu vídeňské univerzity, který se pod vedením profesora Franze Pöschhackera zabýval kvalitou tlumočení mezi lety 2008 a 2010. Na konci 80. let navázala na H. Bühlerovou, ale svůj výzkum zaměřila na vnímání kvality ze strany posluchačů. Tímto tématem zabývá dlouhodobě (např. Kurz 1989, 1993, 2001). Klienta a jeho očekávání považuje při posuzování kvality za klíčový faktor, a zaměřuje se proto i na rozdíly ve vnímání kvality mezi různými skupinami posluchačů.

Daniel Gile, který působil mimo jiné na francouzském tlumočnickém institutu ESIT, se ve své bohaté výzkumné činnosti zabývá i kvalitou tlumočení a metodologickými aspekty jejího hodnocení (Gile 1983, 2003). Z hlediska procesu tlumočení aplikuje na kvalitu tlumočení svůj model úsilí a zhoršení kvality vysvětluje saturací procesní kapacity z důvodu přílišné kognitivní zátěže (Gile 1988, 2008). Dále se zabývá vnímáním kvality z hlediska posluchačů v konkrétní komunikační situaci (Gile 1988) či vlivem jazykové kombinace na kvalitu tlumočení (Gile 2011).

Miriam Shlesingerová (†), která působila na Bar Ilanově univerzitě v Ramat Gatu, přispěla k výzkumu v oblasti kvality tlumočení zejména holistickým přístupem k hodnocení různých faktorů, které je třeba brát při posuzování kvality v potaz (Shlesinger 1997), ale zabývala se i studiem kvality na mikroúrovni, tedy z hlediska dílčích faktorů jako je intonace či rychlost projevu (Shlesinger 1994, 2003).

Franz Pöchhacker působí jako profesor na Univerzitě ve Vídni a kvalitou tlumočení se zabývá dlouhodobě a systematicky, a to z různých hledisek, od metodologie výzkumu (Pöchhacker 2002), standardy a kritérií hodnocení kvality (Pöchhacker 2001, 2012), zajišťování kvality (Pöchhacker 1994) až po kvalitu tlumočení v komunitním tlumočení (Pöchhacker 2001). Významným příspěvkem je jeho model hodnocení kvality v rámci kontinua mezi tlumočením jako službou zajišťující komunikaci během komunikačního aktu a tlumočením jako produktem. V tomto modelu propojuje jak sémanticko-lingvistické faktory tak socio-pragmatické aspekty interakce a zohledňuje rovněž různé aktéry, kteří se procesu komunikace účastní, jejich očekávání a vnímání kvality (Pöchhacker 2001). Mezi lety 2008 a 2010 vedl výzkumný tým na univerzitě ve Vídni realizující rozsáhlý projekt v oblasti kvality tlumočení.

Barbora Moser-Mercerová, která je spojována zejména s tlumočnickou školou FTI Ženevské univerzity, je další z řady generalistů v oblasti výzkumu tlumočení. Významné jsou její práce týkající se kvality z hlediska kompetencí a zkušenosti tlumočnicků, tedy tzv. *novice-expert paradigm* (Moser-Mercer 2000), stejně jako úvahy o metodologických otázkách a definici kvality (Moser-Mercer 1996).

Sylvia Kalina působila na univerzitě v Heidelbergu a následně na překladatelském institutu univerzity v Kolíně nad Rýnem. Zabývá se kvalitou tlumočení z širšího komunikativního a psycholingvistického hlediska a popisuje komunikaci jako složitý proces založený na mentálním modelování záměru a obsahu sdělení jednotlivými aktéry. Dívá se na hodnocení kvality rovněž holisticky se zaměřením na strategické chování tlumočnicků v konkrétní situaci

(Kohn & Kalina 1996). Zevrubně se také věnuje otázce zajištění kvality¹² (Kalina 2005) a nastavuje rámec pro zohlednění parametrů, které umožňují zajistit kvalitní tlumočení v různých fázích procesu tlumočení v širším slova smyslu (včetně přípravné fáze před samotným tlumočnickým aktem a následné fáze po tlumočnickém aktu). V návaznosti na tuto práci navrhuje propracovaný systém profilování vstupního materiálu a výsledku tlumočení (Kalina 2015) a jejich srovnání.

Ángela Colladosová Aísová je zřejmě nejvýznamnější osobností výzkumu v oblasti kvality tlumočení. Zabývá se vnímáním kvality tlumočení u uživatelů i profesionálních tlumočnicků. Její průkopnický přístup spočívá v usouvztažnění vnímání kvality s konkrétními parametry cílového materiálu (produktu tlumočení) a porovnání obecných, deklarovaných očekávání s konkrétním hodnocením konkrétního tlumočnického výkonu. Přinesla nový výzkumný přístup, který F. Pöchhacker nazývá „granadským paradigmatem“ podle univerzity v Granadě, kde Á. Colladosová Aísová a její početný a produktivní tým zabývající se experimentálním zkoumáním kvality tlumočení¹³ od roku 1995 působí.

Je třeba zmínit, byť krátce, i další významné autory, například **A. Riccardiovou** a **J. Napierovou**, které se zabývají strategickými aspekty kvality tlumočení. V oblasti kritérií kvality, očekávání uživatelů a profesionálů můžeme zmínit práce **P. Mosera** (1996), **A.-R. Vuorikoskiové** (1995, 1998), **A. Kopczynského** (1994), **D. Chiarové** a **G. Nocelly** (2004) nebo **C. Zwischenbergerové** (2010), která se rovněž zabývá kvalitou z hlediska role tlumočnicka apod. V poslední době stojí za zmínku také práce **E. I. Fernándezové** (hodnocení obtížnosti), **M.P. Maciásové** (hodnocení kvality, vliv pauz na kvalitu tlumočení apod.), **M. Behrové** (kvalita a pocity)¹⁴.

Významnou roli v rozvoji výzkumu v oblasti kvality tlumočení hrají dlouhodobé projekty, které umožňují zevrubné zkoumání specifické oblasti zájmu větším počtem výzkumných pracovníků, ověřování výsledků a replikaci provedených studií. Patří sem zejména již zmíněná **granadská výzkumná skupina** založená v roce 1995¹⁵ Á. Colladosovou Aísovou. V Granadě proběhly v letech 2001, 2011 a 2017¹⁶ tři rozsáhlé mezinárodní konference věnované kvalitě tlumočení

¹² *Quality Assurance*

¹³ Pro podrobné informace viz prezentace na <https://studylib.es/doc/6558719/ecis-granada---quality-in-simultaneous-interpreting> (navštíveno k 10/2/2019).

¹⁴ Viz například in Zwischenberger & Behr, 2015

¹⁵ <http://ecis.ugr.es/index-en.htm>

¹⁶ <http://ecis.ugr.es/events-en.htm>

a v rámci tohoto projektu byla publikována řada vědeckých prací a článků a souhrnných publikací¹⁷, zejména pak sbírka prací z roku 2007 a z roku 2013¹⁸.

Druhým významným počinem je projekt univerzity ve Vídni pod vedením F. Pöchhacker¹⁹, který se zaměřil na kvalitu z hlediska role tlumočnicků a norem a na prozodické rysy (intonace, plynulost, přízvuk) a jejich vlivu na porozumění ze strany posluchače.

Pokud jde o souhrnné sborníky prací v oblasti kvality tlumočení, je třeba zmínit kromě výše uvedených publikací granadské výzkumné skupiny nedávnou publikaci nazvanou *Interpreting Quality: A Look Around and Ahead* od C. Zwischenbergerové a M. Behrové z roku 2015.

V České republice nebyla zatím publikována významnější práce, která by se zabývala tématem kvality tlumočení obecně. O kvalitě tlumočení píše ve své rozsáhlé publikační činnosti I. Čeňková²⁰. Dále byla na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících obhájena disertační práce N. Hynkové Dingové, která se věnuje typologii chyb, ovšem nikoli v konferenčním tlumočení, ale v tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka. Na Ústavu translatologie byly obhájeny některé práce, které se přímo či nepřímo kvalitou tlumočení zabývají, zmínili bychom diplomovou práci D. Moravcové, která se zaměřuje na zjišťování vlivu rychlosti vstupního projevu na chyby a strategie použité nezkušenými a zkušenými tlumočníky. Několik diplomových prací se zabývá kvalitou v konsektivním tlumočení. Práce L. Pospíšilové se věnuje prezentačním aspektům tlumočení a jejich vlivu na vnímání kvality tlumočení. Práce P. Svobodové se zaměřila na analýzu tlumočnického zápisu ve vztahu ke kvalitě tlumočení a L. Nekula analyzoval problematiku hodnocení kvality z hlediska různých skupin uživatelů. Pokud jde o další vysokoškolská pracoviště kvalitě tlumočení se věnuje například diplomová práce H. Vrtílkové obhájená na Katedře anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého a týkající se vlivu nestandardního výchozího projevu na kvalitu tlumočnického výkonu²¹.

¹⁷ <http://ecis.ugr.es/publications-en.htm>

¹⁸ (Collados Aís, 2007), (Becerra, Pradad Macías, & Barranco-Droege, 2013)

¹⁹ <https://quasi.univie.ac.at/home/>

²⁰ ČEŇKOVÁ, Ivana. Quality of interpreting — a binding or a liberating factor? (viz bibliografie)

²¹ Vrtílková, H. (2017). *Případ dalajlama: Nestandardní výchozí projev a jeho vliv na kvalitu tlumočnického výkonu* (diplomové práce).

3 (Ne)vymezení pojmu kvality tlumočení

V oblasti výzkumu kvality tlumočení je známo, že neexistuje všeobecně přijímané vymezení pojmu kvality (v) tlumočení²². Ani pokusy nejpovolnějších odborníků (Gile, Moser-Mercerová a další) o obecnou definici nejsou zcela uspokojivé a nedokáží pojmut širší jevů, které můžeme pod pojem kvalita subsumovat, faktorů, které kvalitu ovlivňují, a úhlů pohledu, které můžeme při posuzování kvality zaujmout. V literatuře tak najdeme plejádu dílčích vymezení kvality v závislosti na zaměření dané výzkumné práce. „*Multiple, and sometimes even contradictory definitions highlight different aspects of quality depending on the object of study (i.e. interpreting in different settings and modes) as well as on the aims of a given study, its underlying epistemology and its theoretical approach.*“ (Pöchhacker 2015: 334) Otázkou je, zda je vůbec možné, ba dokonce záhodné, pokoušet se o vyčerpávající obecnou definici kvality v tlumočení a zda by taková definice pomohla problematiku lépe pochopit a posunout bádání dál. Gile v jedné z raných prací o kvalitě tlumočení tvrdí, že vypracování „*funkční, objektivní a přesné definice*“ (Gile 1983:236)²³ by bylo pro výzkumnou práci přínosné. Takováto definice by podle něho „*umožnila zevrubnou analýzu založenou na pevném referenčním bodě a také osvětlení mechanismů vzájemného působení relevantních proměnných a parametrů*“ (ibid: 236). Gile je tedy zastáncem vypracování deskriptivní a normativní definice kvality tlumočnického výkonu a sám takovouto definici navrhuje (viz níže). Zároveň ovšem upozorňuje, že se jedná o definici zaměřenou na výsledek tlumočení, tedy na statický produkt procesu tlumočení v širším slova smyslu²⁴. Nejedná se o definici obecnou a všezahrnující, ale pouze dílčí, zaměřenou na jeden z možných úhlů pohledu na kvalitu tlumočení. Gile oprávněně tvrdí, „*že výsledek je nejdůležitější*“ (ibid: 239), otázkou je, co považujeme za výsledek tlumočení. V této konkrétní Gilově práci je výsledkem tlumočení reformulace původního sdělení, tedy textový produkt²⁵. V průběhu let se tento omezující náhled na cíl a výsledek tlumočení výrazně rozšířil. Jak bude rozebráno níže, za výsledek tlumočení může být považováno poskytnutí služby, kognitivní efekt, který tlumočení (produkt) má na cílového posluchače, převedení záměru řečníka či dokonce (zdárný) průběh celkové

²² Vymezit uspokojivě pojem kvality se nepodařilo navzdory mnoha snahám ani v jiných oblastech lidského poznání.

²³ Práce Daniela Gila je psaná francouzsky, citace jsou překladem autorky.

²⁴ V této práci používáme výraz „proces tlumočení“ ve dvou významech. V užším slova smyslu se jedná o kognitivní/mentální proces tlumočení, který probíhá v mysli tlumočnicka během samotného aktu přetlumočení, v širším slova smyslu o proces zahrnující všechny fáze tlumočení jako komunikačního aktu od zadání, přípravy, samotného in-situ přetlumočení (proces v užším slova smyslu) až po „spotřebu“ tlumočení příjemcem a ukončení komunikačního aktu. Případně může pojem zahrnovat i další post-procesní fáze, jako je feed-back, vypracování terminologického glosáře apod.

²⁵ Výraz „text“ v této práci používáme v širším slova smyslu jako jakýkoli projev (v našem případě ústní), jehož cílem je komunikace informací.

komunikační události, respektive konference²⁶. Všechny tyto pohledy jsou legitimní a relevantní, vzájemně se nevylučují, i když jejich skloubení z hlediska očekávání jednotlivých účastníků komunikace může být problematické.

Naší ambicí není předložit přehled existujících definic ani se snažit vytvořit vlastní definici kvality. Hledání univerzální, všeobjímající definice se nám jeví jako záležitost teoreticko-filozofická a možná i do jisté míry samoučelná. Tlumočení považujeme v první řadě za činnost dynamickou, veskrze praktickou a pragmatickou, domníváme se tedy, že je třeba takto dynamicky a pragmaticky přistupovat i k výzkumu a vědeckému bádání v této oblasti. Považujeme proto za užitečnější pro výzkum i praxi nesvazovat složitost kvality komplikovanou definicí, ale spíše pokračovat ve studiu a popisu jejích jednotlivých vlastností a projevů tak, abychom ji dokázali lépe pochopit a efektivněji a informovaněji s ní pracovat v rámci výuky tlumočení, profesní přípravy i samotného tlumočení.

S otázkou definice kvality souvisí další stěžejní téma, a to je stanovení objektivních kritérií pro posuzování kvality. Kvalitu nelze z podstaty věci na rozdíl od kvantity měřit, lze ji ale pozorovat a popsat. K tomu však potřebujeme určitá kritéria, v jejichž rámci bude kvalita popisována. Ideální by bylo mít k dispozici jednoznačnou a nespornou definici kvality a jednoznačná a nesporná kritéria pro její hodnocení. Ani jedno z výše uvedeného v tlumočení k dispozici nemáme. Důvodem je mimo jiné okamžitost a neopakovatelnost konkrétního tlumočení. Podmínky jsou pokaždé jiné, mění se řečník, téma projevu a jeho charakteristiky, publikum, externí i osobní podmínky. Vzhledem k této nestabilitě je těžké nastavit kvalitativní normy na základě konstant, které by bylo možné srovnatelně aplikovat na všechna tlumočení, jako tomu je u běžných spotřebních výrobků nebo služeb. U těch existují neměnné parametry jako je výrobní materiál, výrobní proces, účel, očekávaný užitek či měřitelné charakteristiky (velikost, váha). U tlumočení se výrobní materiál (vstupní projev) neustále mění, výrobní proces (kognitivní procesy v tlumočení) je nutné neustále přizpůsobovat měnícímu se vstupnímu materiálu, účel a očekávaný užitek se u jednotlivých skupin spotřebitelů tlumočení liší, záměru komunikace si koneční příjemci nemusí být vůbec vědomi, neboť jej určuje řečník (popřípadě zadavatel). Žádná dvě tlumočení stejného vstupního materiálu nejsou stejná a jeden a ten samý tlumočnický výkon může být vnímán velmi odlišně různými příjemci dle jejich očekávání a predispozic.

²⁶ V Pöchhackerově pojetí konference jako hypertextu: „*The conference can be viewed as an overarching sort of text comprised of a number of individual texts. This hypertext, as I would like to call it, is a holistic unit, i.e. it has properties amounting to more than the sum of its parts.*“ (Pöchhacker 2017:35)

Navzdory výše uvedenému však určitá kritéria existují (viz kapitola 5) a obecně se používají v různých kontextech (výzkumné práce, výuka, tlumočnické testy atd.). Díky celé řadě průzkumů, které v této oblasti proběhly, existuje rovněž i poměrně značná shoda na tom, která z těchto kritérií jsou důležitější. Jak uvidíme níže, tato kritéria se týkají kvality ve smyslu produktu, tedy tlumočnického výstupu. Vytvoření statického katalogu kritérií je jistě praktické pro hodnocení kvality v určitých specifických kontextech, například v kontextu zkoušek, případně pro experimentální výzkum. V takovém případě slouží jako nástroj pro daný účel. Obecně je však třeba vždy počítat s dynamickou povahou kvality tlumočení, kritéria pojímat nikoli izolovaně a staticky, ale v jejich vzájemné provázanosti a hledat důvody, které vedly k tomu, že tlumočnický výstup byl z hlediska toho či onoho kritéria více či méně adekvátní.

Kvalita obecně a zejména v tlumočení zcela jistě je „...*a time-, context- and culture-bound social construct which varies from viewpoint to viewpoint and is continuously (re-) negotiated*“ (Zwischenberger 2011: 13²⁷).

Je poučné podívat se na pojem kvality tak, jak je definována mezinárodní normou ČSN EN ISO 9000:2016. Podle ní je kvalita „*stupeň splnění požadavků souborem inherentních charakteristik objektu*“. Jak nastavit tento stupeň u kvality (tlumočení), která je ze své podstaty neměřitelná? Čí požadavky plníme, jak je zjistíme a jak určíme stupeň jejich splnění? Co jsou inherentní charakteristiky tlumočení a jak je zachytíme v jedinečném aktu tlumočení? Přestože na tyto otázky nemáme jednoznačnou odpověď, zůstávají relevantní proto, abychom si uvědomili komplexitu problematiky kvality tlumočení a mohli získané poznatky lépe aplikovat v praxi.

My se budeme opírat v našem pojmání kvality tlumočení o metafyzické aristotelovské pojetí kvality, kterou Aristoteles rozumí „*to, při čem je něco nějaké*“. Budeme zjišťovat *jaké* konkrétní tlumočení je (tedy popisovat tlumočení jako dynamický produkt vzniklý v určitých podmínkách a mající určitý účinek na posluchače) a hlavně *při čem je takové, jaké je* (tedy jaké faktory vedly k jeho konkrétní podobě v konkrétní situaci).

3.1 Neuchopitelnost a seznatelnost kvality tlumočení

Ve světle výše uvedeného můžeme zopakovat okřídlenou větu z publikace AIIC z roku 1982, že kvalita je „... *that elusive something which everyone recognises but no one can successfully define...*“ (AIIC 1982, citováno z Pöchhacker 2012). Spíše se však ztotožníme s F. Pöchhackerem, který formuloval o několik desítek let později s odkazem na výše zmíněnou

²⁷ C. Zwischenbergerová se v této velmi přesné citaci inspirovala článkem Nadji Grbić (Grbić, 2008).

větu a s ohledem na velký objem výzkumu v oblasti kvality tlumočení, který se za tu dobu naakumuloval, tento názor: „*Rather than “elusive” as such, it therefore seems more appropriate to acknowledge that quality, by its very nature, has more than one dimension and thus permits more than a single, fixed view.*“ (Pöchhacker 2013: 34) a „*...the notion of quality in simultaneous conference interpreting is no longer, or not so much elusive as complex. Like quality in general (according to the ISO definition), it is intrinsically relative and hence cannot be fixed on one particular element.*“ (ibid: 51). Tento přístup nám umožní zkoumat nadále kvalitu v její celistvosti a proměnlivosti.

Ve výše uvedené formulaci AIIC je zajímavé použití spojení „*everybody recognises*“. Podobný obrat (*immediately recognisable*) je použit i v oblíbeném přirovnání kvality k Lochneské příšeře „*...on the basis of their elusiveness, on the one hand, and the fact that once seen both are immediately recognisable*“ (Ackermann 1997: 262)²⁸. Spornost těchto vyjádření podle nás tkví v tvrzení, že „kvalita je okamžitě a všemi seznatelná“. Podobné názory se objevují i v dalších textech²⁹. Z těchto tvrzení by vyplývalo, že kvalitu lze intuitivně poznat a posoudit. Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, i mezi profesionály dochází běžně k hodnocení (ať už kladnému či zápornému) založeném spíše na emocích než na faktech. Ovšem takto vágní formulace a nepodložené soudy nejsou pro tlumočení, a zejména pak pro výzkum v oblasti tlumočení, užitečné. Mohou být dokonce i zavádějící, protože naznačují, že kvalitu lze poznat pocitově, aniž bychom potřebovali znát všechny faktory, které tlumočení mohou ovlivnit, a aniž bychom výsledek tlumočení, ať už je výsledek chápán staticky jako produkt/výkon, nebo dynamicky jako komunikační akt, zasadili do situačního kontextu³⁰. Domníváme se, že „kvalitní tlumočení“ nelze jednoduše poznat, aniž bychom provedli analýzu opírající se o předem stanovená kritéria a parametry. A stejně tak nelze říci, že nějaký tlumočnický výkon „neoptimální“ výkon, aniž bychom takový soud neopodstatnili poměřením výkonu s relevantními vstupními parametry. Je dobře možné, že stejný tlumočnický výkon bude posouzen jako adekvátní i jako neadekvátní v závislosti na vstupních podmínkách. První dojem vysoké kvality založený na povrchním dojmu či emočním pocitu může být klamný a tlumočení ve skutečnosti nemusí odpovídat kritériím kvality. Na tuto skutečnost klademe zvlášť důraz, protože je významný pro debatu ohledně direkcionality tlumočení. Tlumočení do cizího jazyka totiž může vypadat „méně kvalitní“ z důvodu formálních, jazykových i formulačních

²⁸ Tento přírůbek je samozřejmě třeba brát jako poetickou nadsázku, protože je fakticky nepřesný vzhledem k tomu, že kvalita tlumočení zřejmě spíše existuje, zatímco Lochneská příšeře zřejmě spíše neexistuje.

²⁹ Ex.: „*With experience, you learn to tell the difference between quite good, very good and excellent interpreters*“ (Gebhard 1999, citováno v Kurz 2001: 407).

³⁰ Na význam situačního kontextu poukazují výzkumníci dlouhodobě a systematicky.

nedostatků, avšak z hlediska obsahového může být „kvalitnější“ než formálně vytříbený tlumočnický výkon do mateřského jazyka, pokud v něm jsou obsahové nedostatky z důvodu neadekvátního jazykového porozumění původnímu projevu, případně jeho konceptuálního pochopení³¹.

3.2 Dualita obsahu a formy

Vzhledem ke zmíněným obtížím s vymezením kvality je užitečné rozebrat některé starší a v pracích o kvalitě tlumočení nejčastěji citované pokusy o obecnější vymezení toho, co by mělo či mohlo být kvalitní či optimální tlumočení. Účelem této analýzy je vyzdvihnout některá podle nás sporná tvrzení těchto definic, mezi něž patří například představa, že tlumočení by mělo být standardně ideální (viz níže). Tato analýza je rovněž odrazovým můstkem pro naše chápání kvality jako optimálního rozhodování, nakládání s kognitivními zdroji a využití tlumočnických strategií v jedinečné tlumočnické situaci za použití disponibilních zdrojů. Z této analýzy rovněž vyplyne, že i na první pohled jasná, stručná a případně i výstižná definice v sobě skrývá další návazné definiční potíže.

Kvalitní tlumočení bylo v minulosti popisováno například jako „*the art of re-expressing in one language a message delivered in another language [...]; the re-expression should be clear, unambiguous and immediately comprehensible, that is to say perfectly idiomatic, so that the listener does not have to mentally re-interpret [...]*” (Namy 1978: 26). Obsahová shoda s původním sdělením je zde hlavním kritériem kvality tlumočení, zároveň je zde dááno do souvislosti obsahové kritérium převedení smyslu s formálními vlastnostmi výsledného produktu, tedy jeho idiomaticnost, jednoznačnost a srozumitelnost.

Aby tato definice byla prakticky použitelná, bylo by nutné nejprve jasně vymezit, co znamená pojem „sdělení“, jaké jsou jeho konstitutivní prvky v původním jazyce (či v širším slova smyslu kultuře) a jak je, je-li vůbec, možné tyto prvky převést do jazyka cílového (respektive do cílové kultury). To souvisí s vytvářením mentálního modelu původního sdělení tlumočnickem a posluchači tlumočení. Jakákoli komunikace o světě kolem nás je totiž založena na mentálním modelování na základě vstupní jazykové (a případně i mimojazykové) informace a hlavní funkcí jazyka je zprostředkovat určitou zkušenost o světě jiné osobě (Kohn & Kalina 1996). Předpokladem úspěšné komunikace je shoda mentálních modelů vytvořených jednotlivými

³¹ Rozlišení porozumění od konceptuálního pochopení odkazuje na případy, kdy tlumočnick sice rozumí výrazu na jazykové rovině, ale nepochopí jeho konceptuální význam v daném kulturním kontextu. Tato otázka se nám zdá relevantní i pro účely našeho experimentu. Vstupní texty se zabývají právem a jedna z typických vlastností práva a právníckého jazyka je jejich kulturní podmíněnost.

účastníky komunikace, k čemuž jsou zapotřebí mimo jiné i sdílené znalosti o světě „*K tomu [dosažení úspěšné komunikace]³² musí mezi jednotlivými účastníky komunikace existovat minimální společný informační základ, aby měli k dispozici stejnou výchozí informace.*“ (Čeňková 2008: 48).

Výraz *re-expressing*“ by pak měl odkazovat nejen na textový produkt (což se zdá být případ této definice), ale také na mentální proces tlumočení jako činnosti spočívající v neustálém rozhodování o řešeních a strategiích, které povedou k úspěšnému převedení sdělení. Pokud jde o poslední požadavek v definici, tedy aby bylo sdělení převedeno tak, aby posluchač nemusel „reinterpretovat“ sdělení, ten považujeme za nešťastně formulovaný, protože posluchač vždy bude reinterpretovat to, co slyší od tlumočnicka, na základě svých vlastních predispozic a očekávání. Cílem je spíše, aby tlumočení umožnilo interpretaci vedoucí k co možná nejpodobnějšímu mentálnímu modelu předávaného sdělení u posluchače.

Tato definice jinak správně usouvztažňuje obsahovou a formální stránku. Spíše než o jejich vzájemném ovlivňování hovoří o nutnosti dosáhnout ideální úrovně obou kritérií zároveň, což ovšem není vždy možné. Dualitou formy a obsahu se zabývají autoři v nejrůznějších pracích. Například už Jean Herbert říká: *“The simultaneous interpreter is often faced with the cruel dilemma of choosing between accuracy on the one hand, and good style and grammar on the other.”* (Herbert 1952: 34). Tyto dva aspekty není nutné klást do vzájemné opozice³³ ani není nutné trvat na tom, že obě složky musí být přítomné v ideální kvalitě, aby bylo možné považovat tlumočení za kvalitní. Kvalita tlumočení je mimo jiné funkcí vlastností původního projevu a tlumočnických podmínek. Pokud jsou tyto podmínky obtížné, pak i tlumočení, které se nezdá ideální (například kvůli nedokonalostem použitých jazykových prostředků či stylu, kvůli obsahové neúplnosti v podobě vynechávek apod.), může být hodnoceno jako adekvátní vzhledem k okolnostem. To, co můžeme považovat za faktor snižující kvalitu tlumočení (vynechávky, gramatické chyby), může být výsledkem správné, tedy kvalitní strategické volby tlumočnicka (vynechat část obsahu z důvodu nedostatečné kapacity, věnovat méně pozornosti jazykové stránce v zájmu zachování obsahu).

³² Doplněno autorkou.

³³ Jean Herbert má jistě naprostou pravdu, když tvrdí, že se tlumočníci velice často rozhodují mezi formou a obsahem, což souvisí se strategickou volbou tlumočnicka, tedy zda svou kapacitu použije na analýzu a převedení obsahové stránky nebo stránky formálně stylistické. Je možné představit si oba scénáře. Kritérium obsahové přesnosti je obecně považováno za nejdůležitější, ovšem může nastat i případ, kde je hlavním záměrem řečníka předat posluchači stylistickou vyříbenost jazykových prostředků či určitou emoci a kde je obsah vágnější a naprostá obsahová shoda podružnější. V takovém případě bude významnější kritérium formální korespondence. Kvalita tlumočení v tomto případě závisí na správné reakci tlumočnicka na původní projev a jeho záměr, tedy na adekvátnosti jeho strategické volby.

Zůstává nesporné, že forma a obsah spolu neoddělitelně souvisejí a navzájem se mohou fatálně ovlivňovat. V případě, že jsou okolnosti tlumočení příznivé a nedostatky tlumočení nejsou opodstatněny, lze zjednodušeně říci, že pokud je forma kvalitní, ale neodráží informační či afektivní obsah sdělení a záměr řečníka, nelze hovořit o kvalitním tlumočení. Pokud tlumočník správně zanalyzuje sdělení, ale nedokonalosti formy znemožňují posluchači toto sdělení z tlumočení vyabstrahovat, nebo pokud se sice k posluchači sdělení dostane, ale v nedokonalém „obalu“, který nesplňuje jeho očekávání (nehledě na to, že takovéto formální nedokonalosti znamenají i špatnou „službu“ řečníkovi³⁴), pak opět nelze hovořit o kvalitním tlumočení, přinejmenším z hlediska očekávání zákazníka. Jednotlivé pohledy na kvalitu tlumočení budou podrobněji popsány níže. Otázka formy a obsahu je, jak již bylo naznačeno výše, hlavním argumentem také v debatě týkající se kvality tlumočení a direkcionality (viz dále).

O dualitě obsahu a formy hovoří i D. Gile, který na ní postavil svou ranou definici kvality tlumočení. „*La qualité d'interprétation est une somme pondérée de la fidélité informationnelle et de la qualité de la présentation du discours d'interprète, dont les coefficients sont fonction de la nature du message et de la situation.*“³⁵ (Gile 1983: 239). Jak bylo uvedeno výše, Gile tuto definici vztahuje na tlumočnický výkon jako produkt a sám na toto omezení upozorňuje. V pozdějších pracích Gile rozšiřuje tuto definici o nové perspektivy a hovoří o kvalitě tlumočení v souvislosti s očekáváním posluchačů a s jejich vnímáním kvality i v souvislosti s tlumočením jako kognitivním procesem. Efektivitu kognitivních procesů při tlumočení považujeme za zvlášť relevantní, neboť na nich závisí výsledný produkt tlumočení, ať už v úzkém slova smyslu, tedy jako textový produkt, nebo v širším slova smyslu, tedy jako úspěšný komunikační akt.

Ve výše uvedené definici Gile zmiňuje „vážený součet obsahu a formy“. Obsahové a formální parametry mají tedy podle něho při posuzování kvality různou váhu v závislosti na situačních faktorech a na povaze sdělení. Není však jasné, jak tuto relativní váhu určíme a jaký vliv přesně mohou jednotlivé situační parametry mít. Jedná se tedy v zásadě pouze o komplikovaněji formulované obecné tvrzení, že na kvalitu tlumočení má vliv komunikační situace a celkový kontext. Mnohost kontextových faktorů, které je třeba brát v potaz při hodnocení kvality

³⁴ Přitom právě řečník a jeho záměr by měl být pro tlumočníky zásadní, neboť, jak je uvedeno v praktickém průvodci pro konferenční tlumočníky mezinárodní asociace AIIC: „...*their primary loyalty is always owed to the speaker and to the communicative intent that the speaker wishes to realize, whatever the speaker's position or point of view*“. Viz <https://aiic.net/page/628/practical-guide-for-professional-conference-interpreter/lang/>, naposledy navštíveno dne 11.3.2019.

³⁵ „Kvalita tlumočení je vážený součet informační věrnosti a kvality prezentace tlumočnickova projevu, kdy koeficienty závisí na povaze sdělení a situaci.“ (překlad autorky)

tlumočení, zmiňují i další odborné práce (Mack 2002, Kopczynski 1994, Shlesinger 1997, Pöchhacker 2001 a další) a mezi odborníky není tato skutečnost nikterak sporná. Otázkou zůstává, jak posoudit či měřit relativní význam těchto faktorů.

3.3 **Ideální tlumočení a shodnost kognitivního účinku**

Zajímavé je rovněž analyzovat dvě další definice, které bývají povinnou součástí prací o kvalitě tlumočení. Tyto dvě definice hovoří o ideálním výkonu a kladou důraz na obsahovou přesnost a věrnost a jazykovou adekvátnost (viz výše) a zároveň na shodný kognitivní³⁶ efekt na posluchače.

K. Déjean le Féalová (1990: 155) uvádí, že: *“What our listeners receive through their earphones should produce the same effect on them as the original speech does on the speaker’s audience. It should have the same cognitive content and be presented with equal clarity and precision in the same type of language.”*

B. Moser-Mercerová tvrdí, že *„optimum quality [...] implies that an interpreter provides a complete and accurate rendition of the original that does not distort the original message and tries to capture any and all extralinguistic information [...] subject to the constraints imposed by certain external conditions. [...] Optimum quality is the quality an interpreter can provide if external condition are appropriate.“* (Moser-Mercer 1996:44).

Obě tyto definice popisují spíše výjimečné případy „ideálního tlumočení“ v ideálních tlumočnických podmínkách (externích i interních). Zda je vůbec možné dosáhnout takového ideálního tlumočení, je podle nás otázkou. Podle tohoto pojetí by mělo být kvalitní tlumočení „dokonalé“. Aplikujeme-li model Grbićové (Grbić 2008), která se ve své práci zabývá různými teoretickými náhledy na pojem kvality a považuje kvalitu za společenský konstrukt, jednalo by se o *quality as perfection*³⁷. Představíme-li si klasickou tlumočnickou situaci, tedy konferenci, která typicky trvá od několika hodin po několik dní³⁸, a budeme-li celou tuto konferenci považovat za jeden komunikační akt (tedy za hypertext dle modelu

³⁶ Pro přesnost uvádíme definici slova kognice z hlediska kognitivní psychologie: **„Kognice (mysl, znalosti, paměť, mentální reprezentace).** V kognitivní psychologii se užívá pojem *mentální reprezentace*, a to jak pro zpřítomnění jevů vnějšího světa, tak i pro výsledky tohoto procesu, tj. soustavu vzorců v mysli jedince (Sedláková, 2004). Převzato z <https://www.czechency.org/slovník/KOGNICE>. Obecně lze pojem „kognitivní“ použít v souvislosti s různými projevy lidské inteligence, mezi které patří mimo jiné řeč či promyšlené rozhodování, (Lonsdale 1997).

³⁷ Grbićová rozděluje teoretické přístupy ke kvalitě na tři typy dle jejich pojetí kvality: „kvalita jako výjimka“, „kvalita jako dokonalost“ a „kvalita jako schopnost splnit účel“ (*quality as exception, quality as perfection and quality as fitness for purpose*).

³⁸ Konference většinou trvají maximálně 2-3 dny, delší akce jsou přinejmenším v našem prostředí, tedy na českém trhu, spíše výjimkou.

F. Pöchhacker), pak se domníváme, že je v podstatě nemožné zajistit po celou dobu trvání tohoto komunikačního aktu dokonalou úroveň tlumočení tak, jak je popsána výše. I v případě, že jsou dodrženy standardní pracovní podmínky dle platných profesních norem, většinou dříve či později dojde k situaci, kdy tlumočení není, nebo nemůže být, ideální. Udrzet tento ideální standard kvality tlumočení u delších akcí podle nás ani nelze očekávat³⁹. Nesouhlasíme tedy s názorem D. Gila, že „[Dans] des conditions de travail normales (conformes aux critères de l’AIIIC), les interprètes sont généralement capables [...] de transmettre la totalité des informations pertinentes (les informations non redondantes communiquées intentionnellement) du message de l’orateur.“⁴⁰ (Gile 1983: 238) Spíše se přikláníme k realističtějšímu názoru Francesca Straniera Sergia, podle něhož „...it is clear that in the literature on SI, quality tends to be expressed in terms of an ideal world, which we might, kindly, call wishful thinking.“ (Straniero Sergio 2003: 171). Stejný autor rovněž správně upozorňuje, že „the elimination of the situational context – in which the interpreted event takes place – creates a gap between ideal (academic) quality and situated (real-world) quality...“ (ibid: 135) a že tedy musíme: „consider and decide the achievable quality of the interpretation“ (ibid: 171).

Domníváme se, že výše uvedený rozpor mezi akademickou⁴¹ kvalitou a skutečnou kvalitou není dán pouze nezohledněním situačního kontextu, ale i podstatou tlumočení samotného. Netvrdíme, že by dokonalé tlumočení, tak jak je definováno výše, bylo zcela nemožné, ale považujeme je spíše za výjimku, a to i s ohledem na to, že tlumočnické akce jsou stále odbornější a složitější a podmínky tlumočení méně adekvátní. Člověk, a tedy i tlumočník, by měl tíhnout k dokonalosti, mělo by se však jednat o dokonalost dosažitelnou a reálnou. To ovšem v žádném případě neznamená snižování standardů a požadavků na úroveň tlumočení.

V druhé části výše uvedené definice Déjean le Féalová tvrdí, že „...It should have the same cognitive content and be presented with equal clarity and precision in the same type of language.“ Hovoří tedy o shodném kognitivním efektu původního sdělení na přímé posluchače a na posluchače využívající tlumočení. V literatuře tento názor není nijak výrazně rozporován. My se však domníváme, že stejného kognitivního účinku by bylo možné dosáhnout pouze v (téměř) nereálné situaci, v níž by všichni účastníci komunikace měli

³⁹ Přestože tlumočník by se měl neustále snažit tomuto ideálu přiblížit.

⁴⁰ „V normálních pracovních podmínkách (odpovídajících kritériím AIIIC) jsou tlumočníci obecně schopni předat veškeré relevantní informace (neredundantní informace sdělené řečníkem úmyslně).“ Překlad autorky práce.

⁴¹ „Akademická“ zde je myšleno ve významu teoretická. Další zajímavé téma by ovšem bylo srovnání akademické kvality ve smyslu kvality pro „didaktické účely“ a dosažitelné kvality v reálné situaci.

srovnatelný kulturní a znalostní základ⁴². Některé velice technické a úzce zaměřené přednášky by tuto podmínku homogenního prostředí splňovat mohly. Ve většině tlumočnických situací se však setkáváme s velice kulturně heterogenním prostředím. Rozdíly existují mezi přímými posluchači, pro které je jazyk výchozího projevu jazykem mateřským, a posluchači využívajícími tlumočení, ale i v rámci skupiny přímých posluchačů a v rámci skupiny příjemců tlumočení. Zásadní kulturní rozdíly existují nejen mezi vzdálenými kulturami, ale i v rámci kultury evropské, která je považována za jeden kulturní celek. Sdílení společného kulturního a vědomostního základu lze do jisté míry očekávat mezi kulturami, které mezi sebou mají dlouhodobé a intenzivní vztahy. Ani v takovém případě však není snadné předat veškeré nuance a dosáhnout shodného kognitivního vnímání původního sdělení. České tlumočnické prostředí je navíc specifické v tom, že konference bývají často⁴³ určeny pro české publikum s pozvanými zahraničními hosty, kteří bývají v menšině. V takovémto formátu řečníci primárně hovoří k českému publiku a na zahraniční hosty berou ohled pouze částečně (pokud vůbec). To se projevuje i ve výběru komunikačních prostředků.

Řečníci používají například specifické české reálie, jejichž znalost předpokládají u většiny posluchačů, a nepřizpůsobují tolik svůj projev zahraničním hostům. Tím se tuzemské akce liší od institucionálního prostředí, kde si jsou řečníci vědomi toho, že hovoří ke kulturně rozmanitému publiku a svůj projev podle toho náležitě upravují.

Shodnost kognitivního účinku souvisí s již výše zmiňovaným vytvářením mentální reprezentace výchozího sdělení u jednotlivých účastníků komunikace. Komunikace je úspěšná pouze tehdy, pokud dojde k integraci relevantních lingvistických a extralingvistických znalostí a jejich sdílení mezi aktéry komunikace. Dále je nutná také spolupráce mezi účastníky komunikace a jejich vůli si porozumět. „*As discourse-based mental modelling is an attempt to bridge the physical, psychological and cognitive gap between human beings, it requires a co-operative attitude on both sides. Speakers need to adapt their discourse performance to the knowledge / beliefs and processing potential they assume to be accessible to the intended listener; and listeners, on their part, have to be open to the speakers' intentions, i.e. willing to make their cognitive resources available for the purposes of being taken on a mental modelling tour*“ (Kohn & Kalina 1996: 123)⁴⁴

⁴² Pro podrobnější ucelenou analýzu kulturních faktorů v simultánním tlumočení viz diplomová práce autorky (Ďoubalová, 2007).

⁴³ Samozřejmě nikoli vždy, řada konferencí je skutečně mezinárodních s vyrovnaným mixem tuzemských a zahraničních hostů. Na základě vlastní dlouhodobé zkušenosti si však dovoluujeme tvrdit, že na značné části tlumočených akcí je české publikum v převaze.

⁴⁴ O rozdílech v mentálním modelování u monolinguální komunikace a zprostředkované (tlumočené) komunikace viz Kohn & Kalina 1996. Tuto studii považujeme za obzvlášť poučnou a užitečnou.

Je zřejmé, že kromě inherentního problému tlumočení jako zprostředkované mezikulturní komunikace spočívajícího v překlenování kulturních rozdílů, je shodnost kognitivního účinku závislá také na schopnostech a vůli řečníka a posluchače komunikovat. Ty jsou zcela mimo tlumočnickou kontrolu. Už jen z tohoto důvodu se domníváme, že požadovat naprostou shodnost kognitivního účinku je, slovy Straniera Sergia, teoretické zbožné přání. Opět to neznamena, že se tlumočníci neměli snažit o maximální shodnost tohoto kognitivního účinku, ale musíme si uvědomovat hranice možností, které jsou dány povahou mezilidské komunikace.

4 Kvalita z hlediska subjektu a objektu posuzování

Na kvalitu tlumočení lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Dvě základní perspektivy jsou posuzování kvality z hlediska **objektu**, tedy tlumočnického výkonu, a **subjektu**, tedy osoby, která toto tlumočení (objekt) posuzuje. V prvním případě se díváme na to, **co** se posuzuje, tedy zda se posuzuje tlumočení jak textový produkt, jako služba nebo jako kognitivní proces. Druhé hledisko se zaměřuje na to, **kdo** kvalitu posuzuje, tedy který z přímých či nepřímých účastníků komunikační situace.

4.1 Kvalita z hlediska subjektu posuzování

Hlavními protagonisty v tlumočnickem zprostředkované komunikační situaci jsou bezesporu řečník a posluchač, kteří si „chtějí porozumět“, a tlumočnick, který má toto porozumění umožnit. Komplexní zkoumání kvality tlumočení začíná pracemi zaměřenými právě na subjekty, které ji posuzují, a to zejména profesionální tlumočnický a posluchače, a na kritéria, která tyto subjekty považují za klíčová pro zajištění a posouzení kvality.

Podle I. Kurzové, která se vnímáním kvality ze strany posluchačů zabývá dlouhodobě, by se na hodnocení kvality měla vztahovat klasické zásady marketingu, podle nichž jsou pro kvalitu určující potřeby zákazníků a jejich vnímání kvality (Kurz 2013). A. Vuorikoskiová podobně uvádí, že: „*An interpreter should always have the most demanding listener in mind and aim at fulfilling all the criteria of good quality interpreting.*“ (Vuorikoski 1995: 173). Posluchač byl vždy považován za klíčový faktor. To vyplývá i z výše citovaného názoru K. Déjean le Féalové o nutnosti dosáhnout shodného kognitivního účinku tlumočení. Podobně také D. Seleskovitchová uvádí, že tlumočení by vždy mělo být posuzováno z hlediska posluchače: „*The chain of communication does not end in the booth.*“ (Seleskovitch 1986: 236). Posledně dva jmenované přístupy jsou však od prvních dvou liší v tom, že potřeby a očekávání posluchačů jsou posuzovány tlumočnickem, který se jim následně snaží přizpůsobit svá tlumočnická řešení. V případě prací, na které odkazujeme výše (zejména práce I. Kurzové, ale také D. Gila a dalších), jsou potřeby a očekávání posluchačů a jejich vnímání kvality tlumočení zjišťovány přímo mezi příjemci prostřednictvím dotazníkových šetření či rozhovorů. Posluchači však představují heterogenní skupinu s odlišnými predispozicemi a očekáváními, a to i v rámci jedné skupiny posluchačů na stejné konferenci (či jiné tlumočnické akci). Další otázka je, zda a do jaké míry jsou příjemci kompetentní kvalitu tlumočení posuzovat, už vzhledem k tomu, že tlumočený produkt nemohou porovnat s originálem. Výzkumy (zejména

granadské výzkumné skupiny) ukázaly také na rozpor mezi deklarovanými očekáváními a kritérii kvality a reálným vnímání kvality u posluchačů⁴⁵.

Pokud jde o profesionální tlumočníky, výzkum zabývající se jejich názorem na kvalitativní kritéria probíhá již několik desetiletí (Bühlerová, Chiarová a Nocella, Pöchhacker, Zwischenbergerová a další). Posuzování kvality je podle nás pro tlumočníky zvlášť obtížný úkol. Kvalitu totiž posuzují z hlediska svých očekávání na vlastní výkon a z hlediska „dosažitelné úrovně“ kvality v závislosti na externích i individuálních podmínkách. Dále musí odhadnout a zohlednit očekávání svých přímých posluchačů a přizpůsobit jim své strategické volby. Stejně tak musí zohlednit očekávání řečníka, jehož cílem je předat určité sdělení a který předpokládá určité reakce od posluchačů a splnění své představy úspěšné komunikace. Tlumočník je ve své snaze zajistit kvalitu celé komunikační situace pro všechny účastníky značně rozpolcen, protože očekávání jednotlivých aktérů, které by měl svým výkonem uspokojit, se mohou lišit. Situace je ještě komplexnější v případě pilotáže, kdy tlumočník musí počítat s očekáváním svých kolegů, kteří „z něho pracují“ do svých cílových jazyků, a nepřímo také s očekáváním jejich posluchačů, sekundárních klientů tlumočnicka zajišťujícího pilotáž.

Na tlumočníka je rovněž kladen tlak z hlediska kvality v procesním smyslu, který nás zajímá nejvíce, tedy z hlediska kognitivních procesů a voleb, které musí přijímat, aby dosáhl kvalitního výkonu. Tlumočník musí přijímat taková rozhodnutí, která povedou k optimálnímu výkonu v dané situaci. I dobrá volba a optimální výkon však nemusí splnit očekávání na kvalitu tlumočení a nemusí vést k úspěšné komunikaci, pokud pracovní podmínky a individuální předpoklady neodpovídají potřebám a náročnosti situace. To se týká, jak ukážeme v empirické části práce, mimo jiné kognitivně náročnějších projevů, například z důvodu vysoké odbornosti či kulturních rozdílů, které tlumočník nemá možnost vyřešit. V tom podle nás tkví hlavní rozpor, který je třeba si neustále uvědomovat, zejména proto, že tlumočník se dostává do kognitivně náročných situací zcela běžně.

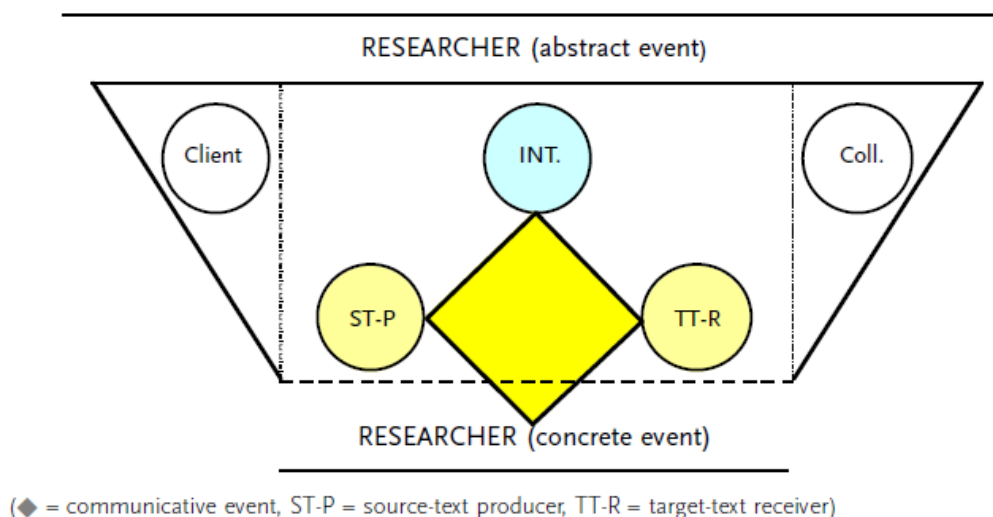
Kromě posluchače a tlumočnicka mohou kvalitu posuzovat i další osoby, které jsou do komunikační situace zapojeny, ať už je to zadavatel, kolegové, případně i samotný řečník⁴⁶,

⁴⁵ Například na případu intonace, kdy posluchači považovali za méně kvalitní tlumočení s neadekvátní intonací, ale s adekvátním obsahem, ve srovnání s tlumočením s adekvátní intonací, ale neadekvátním obsahem (např. Collados Aís 2007)

⁴⁶ Taková situace nastává u simultánního tlumočení jen výjimečně v případě zkušeného řečníka, který je schopen zároveň poslouchat tlumočení a přednášet svůj projev. Ani to však nelze vyloučit. Stává se ale, že „jménem řečníka“ poslouchá a „kontroluje“ tlumočení jiná osoba. U konsektivního tlumočení je tato situace běžnější, zejména při tlumočení s angličtinou, kdy řečníci často ovládají oba jazyky dostatečně dobře na to, aby mohli sledovat tlumočnický výkon a posuzovat ho. Otázka posuzování tlumočení řečníkem, nebo jinou osobu jménem řečníka, by mohlo být zajímavým tématem samostatného výzkumu.

a také výzkumníci v oblasti tlumočení. Přehledné schématické zobrazení a vysvětlení toho, kdo může posuzovat kvalitu tlumočení v rámci komunikačního aktu, nabízí Pöchhacker (2001: 412):

FIGURE 1
Perspectives on quality in interpreting

Obrázek 1: Subjekty posuzující kvalitu dle F. Pöchhackera

Zdroj: Pöchhacker 2001:412

Uprostřed diagramu vidíme přímé účastníky komunikace, tedy řečníka (ST-P), posluchače (TT-R) a tlumočnicka (INT). Vedle přímých účastníků komunikace pak posuzují kvalitu i další externí osoby, podle Pöchhackerova schématu je to klient ve smyslu zadavatele, kolega (Coll.) (kolega v kabině, případně kolegové v jiných kabinách, jde-li o pilotáž) a dále výzkumník v rámci své vědecké činnosti⁴⁷. Některé výzkumy týkající se očekávání uživatelů tlumočení se zaměřily i na názory řečníků (Kopczyński 1994, Moser 1995), přestože většina se týká příjemců tlumočení, tedy posluchačů. Výzkum A. Kopczyńskiego ukázal, že řečníci a posluchači se více méně shodují a na první místa z hlediska kvality tlumočení staví kritérium „detailního převedení obsahu“ a „terminologické přesnosti“. Za nejvíce iritující nedostatek tlumočení pak považují, rovněž shodně, „chybné používání terminologie“. Tento názor je zvláště zajímavý z hlediska našeho empirického výzkumu, který se zaměřuje právě

⁴⁷ Pöchhacker zde rozlišuje postavení výzkumníka, který se přímo účastní dané komunikační situace (*researcher-concrete event*), a výzkumníka, který analyzuje tlumočení ex post vně komunikační situace (*researcher – abstract event*).

na kulturně vázané odborné termíny. Zdá se, že správná volba strategie pro převod odborných termínů je klíčová z hlediska uspokojení potřeb řečníků i posluchačů⁴⁸.

Specifickým typem hodnotitele kvality pak jsou také vyučující v rámci odborné přípravy a členové zkušebních komisí v rámci zkoušek či testů. To jsou ovšem zvláštní komunikační situace, jejichž primárním cílem není zajistit úspěch komunikace mezi řečníkem a posluchačem, ale v dané zkoušce uspět (cíl tlumočnicka), respektive vyhodnotit úroveň kvalifikace kandidáta (cíl členů zkušební komise). Očekávání, přístup i chování všech účastníků jsou odlišné od autentické tlumočnické situace, přestože v konečném důsledku se také hodnotí produkt tlumočení a jeho hypotetický dopad na posluchače a schopnost zajistit účel komunikace. Kritéria hodnocení jsou v zásadě shodná jako u autentického tlumočení. Rozdíl je v tom, že tlumočnick (či student) má jasně stanovený cíl a také zná požadavky a očekávání svých posluchačů. Podobně specifickou situací je vzájemné hodnocení studentů v rámci nabývání odborné kvalifikace. Tato témata však přesahují rámec naší práce a výzkumu.

4.2 Kvalita z hlediska tlumočení jako objektu posuzování

Posuzování tlumočení musí probíhat na základě určitých předem stanovených kritérií a se zohledněním faktorů, které jej ovlivňují. Určením těchto kritérií a jejich relativního významu se výzkumníci zabývají od samého počátku (Bühlerová, Altmanová, Chiarová a Nocella, Gile, Kopczyński, Moser, Pöchhacker, Zwischenbergerová, Vuorikoski a další), stejně jako zjišťováním, zda se kritéria nebo jejich význam liší podle toho, kdo kvalitu posuzuje (viz dále)⁴⁹. Tato kritéria pro hodnocení tlumočení se vztahují na tlumočení jako textový produkt či „tlumočnický výstup“. Ten lze analyzovat z různých hledisek. Jedním z nich je tzv. analýza chyb, která se zaměřuje na srovnání produktu tlumočení a vstupního projevu a na případné odchylky od „ideálního“ tlumočení. Analýzou chyb se výzkumníci zabývají od samého počátku výzkumu tlumočení. Jednu z prvních kategorizací chyb nabízí Barik (1971/1994), na něho navazují i další autoři (Gile 1985, 2011, Kopczyński 1994, Altman 1994). Analýza chyb umožňuje dílčí pohled na některé aspekty tlumočení, nelze na ní však založit hodnocení kvality tlumočení, aniž by byly zohledněny další faktory, které tlumočnický výkon

⁴⁸Z těchto výsledků by se dalo usoudit, že při výběru strategie v případě neznalosti správného termínu bude častější spíše opis, případně použití výrazu v cizím jazyce, je-li to možné, než použití termínu přibližného nebo nepřesného.

⁴⁹ Pro podrobný rozbor výzkumů v této oblasti viz také například Pöchhacker 2012. Pro ucelenou informaci ohledně dosavadního výzkumu v této oblasti v českém jazyce viz kapitola dizertační práce, která byla autorkou předložena v rámci závěrečné doktorské zkoušky v září 2014. (ŠTEFFL, J. 2014. Kvalita tlumočení a její hodnocení. Kapitola dizertační práce předložená ke státní doktorské zkoušce konané dne 11.září 2014. Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc. Praha).

ovlivňují⁵⁰. Některá řešení, která by mohla být v určitém kontextu považována za chybu, mohou být výsledkem strategické volby tlumočnicka pro překonání specifického problému. Vzhledem k tomu, že tlumočení je strategická činnost spočívající v neustálém řešení problémů (viz dále) a že ideální tlumočení je spíše výjimkou, je zřejmé, že se tlumočnický výkon bude odlišovat od ideálního převodu. To ovšem neznamená, že je tvýkon špatný, jak by se mohlo z prosté analýzy chyb zdát.

Zajímavý model pro komplexnější posouzení tlumočnického výstupu nabízí M. Shlesingerová (1997) rozdělující kvalitu do tří rovin, které lze do jisté míry hodnotit nezávisle. Na **intertextuální rovině** dochází k porovnání cílového a výchozího textu. Jde tedy zejména o kritéria, jako je obsahová přesnost, věrné převedení smyslu, úplnost, shoda či adekvátnost stylistických a jazykových prostředků apod. Dále vymezuje **intratextuální rovinu**, která se týká cílového textu samotného, tedy například jeho logické koherence či správného použití jazykových a stylistických prostředků a terminologie umožňující porozumění textu příjemcem. Nakonec hovoří o **instrumentální rovině**, do níž řadí srozumitelnost a užitečnost cílového textu pro posluchače. První dvě roviny bychom mohli považovat spíše za statické, kdy je posuzován textový produkt, a to buď z hlediska shodnosti s výchozím projevem, nebo jako samostatně fungující text v cílovém jazyce. Třetí úroveň je spíše dynamická a zaměřuje se na tlumočnickou interakci a na schopnost statického produktu tlumočení zajistit úspěšnost komunikace. Všechny úrovně spolu samozřejmě úzce souvisejí. Intertextuální rovina, tedy srovnání vstupního materiálu a tlumočnického výstupu, je klíčová z hlediska převedení obsahu a formy původního sdělení tak, aby došlo k převedení záměru řečníka, a tedy i úspěchu komunikace (instrumentální rovina). Tlumočnický produkt musí být zároveň vnitřně koherentní⁵¹ a splňovat jazykové a stylistické normy cílového jazyka, aby si díky němu posluchač byl schopen vytvořit mentální obraz vstupního projevu. V opačném případě opět nebude zajištěna efektivní komunikace (instrumentální rovina).

Od dynamického pojetí produktu tlumočení jako nástroje pro zajištění úspěšné komunikace se dostáváme k širšímu pojetí tlumočení jako „celkového procesu zprostředkované interakce v rámci komunikačního aktu“, kdy tlumočnick sehrává roli zprostředkovatele mezikulturní komunikace. Tlumočení je zde vnímáno primárně jako služba. „*There is agreement*

⁵⁰ Na to upozorňují ve svých pracích i výše uvedení autoři.

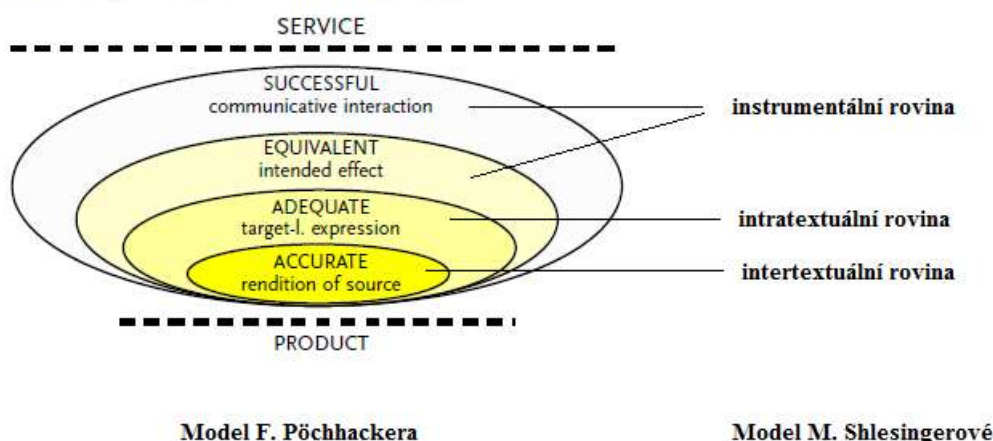
⁵¹ S výjimkou případů, kdy byl nekoherentní i výchozí text. Pak si můžeme klást otázku, zda je cílem tlumočnicka převést záměr řečníka, kterým bylo předat určité informace. To by vyžadovalo „vylepšení“ textu z hlediska koherence tak, aby byl cílovému příjemci srozumitelný. Nebo bychom se měli držet výše uvedeného požadavku K. Déjean le Féalové na stejný kognitivní účinek posluchače původního a tlumočeného textu? V tom případě by bylo nutné zachovat nekoherentnost (nesrozumitelnost) textu a nesplnit tak očekávání posluchače a ani obecný cíl tlumočení (zajištění efektivní komunikace).

in the literature across the typological spectrum that interpreting, conceived as the task of mediating communication between interactants of different linguistic and cultural background, is, first and foremost, a service designed to fulfil a need. In providing this service, the interpreter essentially supplies a textual product which provides access to the original speaker's message in such a way as to make it meaningful and effective within the socio-cultural space of the addressee.“ (Pöchhacker 2001: 421).

Hovoří se tedy o inherentní dualitě mezi tlumočením jako činností, jejímž výsledkem je text, a tlumočením jako službou zajišťující komunikaci (Pöchhacker 2001: 413⁵²). Spíše než jako dualitu mezi dvěma opačnými póly, tedy textem a službou - což by naznačovalo určitý rozpor – je třeba vnímat tlumočení jako kontinuum mezi produktem na jedné straně a službou na straně druhé. F. Pöchhacker nabízí holistický přístup k fenoménu kvality tlumočení a zdůrazňuje, že: *„the focus on quality assessment may be neither on the source text nor on listener's comprehension or speakers' intentions but on the process of communicative interaction as such. From this perspective [...] quality essentially means successful communication among interacting parties in a particular context of interaction“* (Pöchhacker 2002:97). Kontinuum mezi produktem a službou výstižně shrnuje v následujícím diagramu, v němž je rovněž vyjádřena provázanost všech jednotlivých vrstev. Úspěch komunikace je zastřešující standard kvality, který zahrnuje a předpokládá ostatní „vrstvy“ kvality.

⁵² Pöchhacker zde odkazuje na starší práci Maurizia Viezziho z roku 1996 (Aspetti della qualità in interpretazione, Trieste, Università degli Studi di Trieste), jejíž původní text nemá autorka k dispozici.

FIGURE 2
Quality standards for the product and service of interpreting

Obrázek 2: Standardy kvality dle F. Pöchhacker a vztah k rovinám hodnocení kvality dle M. Shlesingerové

Zdroj: Pöchhacker 2001: 413 a vlastní zpracování autorkou⁵³

Pokud propojíme model M. Shlesingerové a F. Pöchhacker, vidíme, že první vrstva, jejíž hlavním kritériem je přesnost převedení původního projevu (po formální a obsahové stránce), odpovídá intertextuální rovině. Druhá vrstva, tedy adekvátnost použitých prostředků, odpovídá rovině intratextuální, třetí a čtvrtá vrstva rovině instrumentální.

Na tlumočení jako objekt posuzování lze tedy nahlížet jako na statický textový produkt, kdy lze kvalitu posuzovat na základě kritérií uvedených v další části práce, na dynamický komunikační produkt, kdy je třeba hodnotit vnímání kvality tlumočení ze strany posluchače, a to i z hlediska porozumění textu a převedení záměru řečníka, a konečně jako na celkovou službu, kdy je tlumočení hodnoceno z hlediska úspěšnosti a uspokojivosti celého komunikačního aktu. V těchto modelech kvality tlumočení však nefiguruje tlumočnický a kognitivní proces tlumočení, jehož kvalita je přitom podle nás zásadním předpokladem pro kvalitu všech ostatních rovin kvality tlumočení. Z toho důvodu věnujeme kvalitě tlumočení z hlediska kognitivního, strategického a rozhodovacího procesu samostatné kapitoly práce.

4.3 Kvalita z hlediska tlumočení jako dovednosti

Na tlumočení lze rovněž nahlížet jako na profesní činnost, respektive jako na dovednost či kvalifikaci, kterou je třeba nejprve nabýt a dále v ideálním případě neustále rozvíjet. Naše

⁵³ Propojení s rovinami hodnocení dle M. Shlesingerové je provedeno autorkou, v původním diagramu se neobjevuje.

práce není zaměřena na specifickou oblast tlumočnického bádání zabývající se získáváním odborných dovedností a kvalifikace⁵⁴, přesto tlumočení jako dovednost a profesní činnost v krátkosti zmíníme, neboť se jedná další specifický typ posuzování kvality. Tlumočníci jsou totiž z hlediska svých odborných dovedností formálně posuzování nejen v průběhu celého svého studia, ale i v průběhu své kariéry, a jak bylo zmíněno výše v podkapitole o subjektech hodnocení kvality, způsob a cíl posuzování kvality jsou v této situaci poněkud odlišné.

V rámci nabývání tlumočnické kvalifikace je kvalita tlumočení posuzována vyučujícími i samotnými studenty (ať už jde o sebeposuzování nebo hodnocení kvality spolužáky). V didaktickém kontextu se většinou aplikují obecně používaná kritéria (viz níže), nicméně hodnocení by mělo být vždy přizpůsobeno konkrétní úrovni tlumočnických kompetencí, fázi nabývání vědomostí, v níž se student nachází, případně stanovenému cíli, kterého má student dosáhnout, ale také dynamice skupiny a prostředí. Významná je také kontextualizace hodnocení, vysvětlení stanovených kritérií a následné doporučení, jak dovednosti posilovat. „*The quality of student performances cannot be assessed in a vacuum. [...] teachers need to know what they are looking for, what level of quality they are expecting. Thus, they need to bear in mind the overall curriculum design, syllabus design, the level of expertise of the trainee and the goal of the class during which assessment is carried out. It seems obvious that a novice will render quality different from that of an intermediate or advanced student.*“ (Moser-Mercer 1996: 52)

Další fází v „kariéře“ tlumočnicka jako objektu posuzování kvality je hodnocení při průběžných a závěrečných a akreditačních zkouškách⁵⁵. I zde se používají předem stanovená objektivní kritéria (viz kapitola o kritériích kvality) a je určena požadovaná úroveň kvality. Seznam kritérií však není taxativní a hodnotitelé, jimiž bývají zkušení pedagogové a praktikující tlumočníci, mají prostor pro vlastní uvážení a zohlednění dalších parametrů (náročnost projevu, úroveň stresu apod.). Vysoké riziko subjektivity v hodnocení je do určité míry kompenzováno kolegiálním rozhodováním zkušební komise. Jedná se o zcela specifickou tlumočnickou situaci, tlumočení zde má jiný účel než v běžné praxi (tedy přesvědčit zkušební komisi o úrovni schopností a dovedností) a kandidát je vystaven odlišnému typu stresu. Rozdíl mezi

⁵⁴ Problematice nabývání dovedností a odborné kvalifikace (*skill acquisition and expertise*) se věnovali systematicky například odborníci z tlumočnického institutu ženevské univerzity (FTI). Viz kapitola *Searching to define expertise in interpreting* z publikace *Language processing and simultaneous interpreting: Interdisciplinary perspectives* (Dimitrova et al, 2000). Existuje však celá řada dalších prací. Z hlediska hodnocení kvality a kognitivní kapacity je pak zajímavý pohled na rozdíly mezi začínajícími a zkušenými tlumočníky (*novice-expert paradigm* viz Pöchhacker 2015). Toto zajímavé téma však dalece přesahuje záběr naší práce.

⁵⁵Pro akreditační zkoušky jsou používána kritéria, která jsou zveřejněna na stránkách www.europa.eu jako informace pro uchazeče.

průběžnými, závěrečnými a akreditačními zkouškami tkví také v tom, že u průběžných zkoušek se kromě adekvátnosti schopností a dovedností posuzovaných v daném okamžiku na základě jednoho nebo případně několika izolovaných výkonů může zohlednit i potenciál pro dosažení úrovně požadované u závěrečných zkoušek (s výjimkou případů, kdy jsou průběžné zkoušky eliminační) a učiněný pokrok. Podobně akreditační zkoušky hodnotí kromě kvality ad hoc výkonu i potenciál dalšího profesního rozvoje.

Průběžné formální posuzování kvality tlumočení je typické v mezinárodních organizacích, například hodnocení kvality akreditovaných tlumočnicků v Evropské unii. Kolegové vypracovávají hodnotící zprávy, které mají ověřovat celkové kompetence tlumočnicků a jejich vývoj v čase. Kromě vlastního hodnocení kvality konkrétního výkonu je tlumočení zasazeno do kontextu, proto zpráva obsahuje informace o datu a typu jednání (obecná rozprava, čtená prohlášení či projevy, použití power-pointových prezentací apod.), jazykovém režimu (např. rodilý/nerodilý přízvuk, použití pilotáže), obtížnosti jednání (obtížné, průměrné, snadné) a o dostupnosti dokumentace pro přípravu (dokumenty k dispozici předem, v kabině, v rodném jazyce tlumočnicka či v jiných jazycích, bez dokumentace).

Kvalitu tlumočení v rámci celé profese se snaží zajistit a propagovat i národní a mezinárodní asociace tlumočnicků (a překladatelů), které vydávají vlastní doporučení týkající se pracovních podmínek a kvalitativních standardů a vyjadřují se k problematice kvality tlumočení. Hodnocení a zajištění kvality tlumočení v tržních podmínkách je však komplikováno ekonomickými a soutěžními faktory (zejména cenou).

5 Kritéria hodnocení tlumočení a jejich relativní význam

Jak již bylo zdůrazněno výše, aby bylo posouzení tlumočnického výkonu užitečné, je třeba jeho kvalitu hodnotit na základě určitých kritérií. Obecně uznávaná kritéria jsou používána jak profesními organizacemi (AIIC apod.), tak tlumočnickými školami (například univerzitami a instituty v rámci konsorcia EMCI) či zaměstnavateli (EU, NATO, OSN). Stanovení těchto kritérií se opírá o rozsáhlou výzkumnou činnost, která se od počátku zaměřovala na kritéria kvality tlumočení z hlediska tlumočnicků i z hlediska uživatelů. Přesto však „[t]he nature and number of quality criteria proposed to date, as well as their definitions and weighting, vary among different research methodologies, interdisciplinary approaches and interpreting domains.“ (Pöchhacker 2015: 337)

Většina kritérií se týká produktu tlumočení a jeho formálně obsahové stránky (včetně prezentace), ovšem neméně důležitá jsou i obecnější kritéria zaměřená na předpoklady pro tlumočnickou práci, jako je profesionalita, spolehlivost, schopnost pracovat v týmu apod.

Níže představujeme v krátkosti vývoj výzkumu v této oblasti a přehled a analýzu obecně používaných kritérií. Podrobněji jsou empirické výzkumy z hlediska jejich metodologie a výsledků popsány v celé řadě jiných prací (Pöchhacker 2005, 2012, De Gregoris 2014 a další⁵⁶). Přestože kvalitativní kritéria tvoří významnou součást výzkumu i hodnocení kvality, je zřejmé, že sama o sobě pro uchopení kvality tlumočení nestačí. „A closer look around the research landscape in the realm of quality also suggest that the quest for clear universal criteria or parameters that determine quality which has virtually solely dominated quality research in conference interpreting [...] is no longer happening. Thanks to the advances in research into quality in this domain [...] we no longer assume that quality in interpreting is something that actually can be grasped and pinned down so easily.“ (Zwischenberger & Behr 2015: 7)

První empirická studie, v jejímž rámci byla navržena a zkoumána konkrétní kritéria tlumočení a která se stala základem pro další výzkum v této oblasti, byla vypracována v roce 1986 Hildegundou Bühlerovou. Ta zjišťovala na menším vzorku členů AIIC⁵⁷, jaká kritéria považují za důležitá, když hodnotí kandidáty na členství v AIIC. Bühlerová následně extrapolovala výsledky i na klienty tlumočení a usoudila, že stejná kritéria budou významná i pro ně. Tento závěr byl částečně zpochybněn pozdějšími průzkumy očekávání posluchačů⁵⁸.

⁵⁶ Pro podrobný přehled dosavadního výzkumu týkajícího se kritérií kvality tlumočení v českém jazyce viz kapitola dizertační práce, která byla autorkou předložena v rámci státní doktorské zkoušky v září 2014).

⁵⁷ 41 profesionálních tlumočnicků a 6 členů výběrové komise AIIC – CACL.

⁵⁸ Výsledky těchto průzkumů jsou kolísavé a málo průkazné z důvodů metodologických rozdílů.

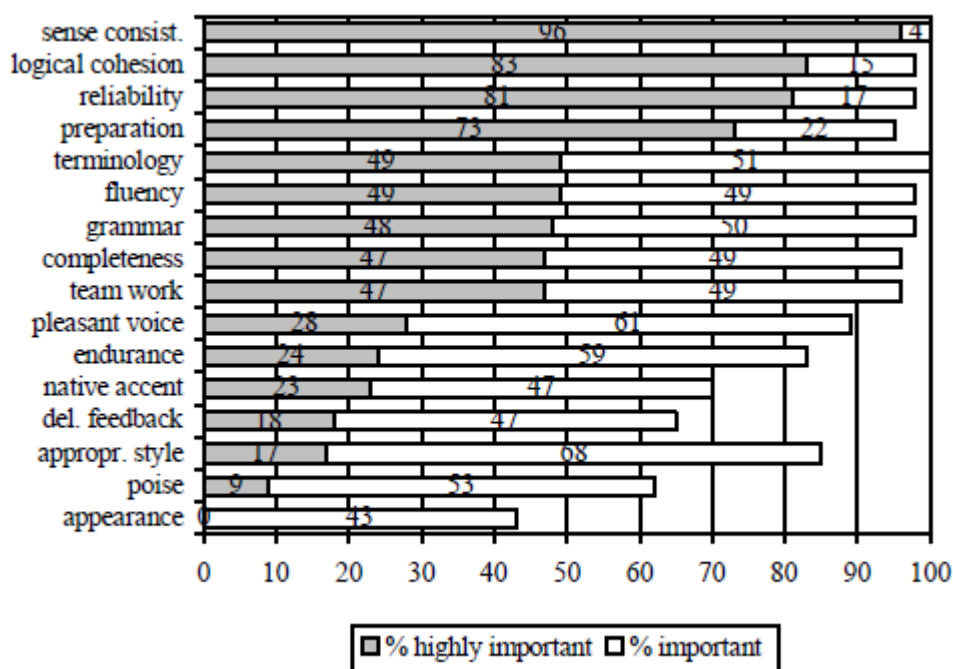
Navzdory různým kritikám (například ohledně metodologie výzkumu) zůstávají kritéria stanovená Bühlerovou odrazovým můstkem při hodnocení kvality dodnes.

Bühlerová navrhla 16 kritérií, která rozdělila na dvě skupiny, a to na kritéria lingvisticko-sémantická a kritéria extralingvistická. Do první kategorie zařadila *native accent, fluency of delivery, logical cohesion of utterance, sense consistency with the original message, completeness, correct grammatical usage, use of correct terminology* a *appropriate style*. Do kategorie extralingvistických faktorů podle ní patří *pleasant voice, thorough preparation of conference documents, endurance, poise, pleasant appearance, reliability, ability to work in a team* a *positive feedback of delegates*.

Z výčtu kritérií je zřejmé, že pozornost byla věnována nejen kvalitě tlumočnického výstupu (tomu nasvědčují zejména kritéria lingvisticko-sémantická), ale také profesionálnímu přístupu a chování tlumočnicků, což naznačují kritéria zařazená do kategorie extralingvistických faktorů. Zatímco některá se týkají kvality tlumočnického výstupu ve smyslu statického produktu (kritéria jazyková) a prezentace, jiná odkazují spíše na předpoklady pro zajištění kvalitního tlumočení (*endurance, pleasant appearance, ability to work in team, preparation of conference documents*). Kvalitní tlumočnick by jistě tyto vlastnosti měl mít⁵⁹, ale o kvalitě konkrétního tlumočení v užším (produkt) či širším (služba) slova smyslu nevyovídají, přestože k ní mohou přispět. Poslední kritérium, tedy pozitivní zpětná vazba od klientů, stojí podle našeho mínění zcela stranou. Jedná se o reakci na vnímanou kvalitu tlumočení, nikoli o její kritérium⁶⁰.

⁵⁹ K těmto předpokladům bychom mohli doplnit ještě další fyziologické a psychologické predispozice. I. Čeňková uvádí například dobrý zdravotní stav, nervovou odolnost a rovnováhu, dobrý hlasový fond, dechovou kapacitu a sluch, vynikající paměť, schopnost logického uvažování, pohotovost, dobrou schopnost koncentrace, schopnost improvizace apod. (Čeňková 2008: 67)

⁶⁰ V průzkumu Bühlerové považovalo toto „kritérium“ za důležité pouze 16 % respondentů.

Obrázek 3: Výsledky výzkumu Bühlerové a seřazení kritérií dle významu

Zdroj: Bühler 1986: 234)

Na základě výsledků šetření bylo sestaveno výše uvedené pořadí kritérií dle jejich významu⁶¹ - *sense consistency with the original message, logical cohesion of utterance, use of correct terminology, fluency of delivery, correct grammatical usage, completeness of interpretation, pleasant voice, native accent, appropriate style*⁶². Toto řazení je však třeba považovat pouze za orientační, neboť respondenti považovali většinu kritérií za důležitá či velice důležitá a sestavit jejich pořadí dle důležitosti pro ně představovalo problém. Jedním z důvodů je, že jednotlivá kritéria jsou vzájemně propojena, jejich důležitost je třeba zasadit do kontextu konkrétní tlumočnické situace a je třeba také zohlednit intenzitu odchýlení se od optimálního stavu (například jak silný je nerodilý přízvuk a zda má vliv na porozumění sdělení apod.).

Na tento první výzkum mezi tlumočníky přímo navázali italští vědci z univerzity v Boloni Delia Chiarová a Guisepe Nocella v roce 2004. Jejich dotazník byl vyplňován prostřednictvím internetu vzorkem 286 profesionálních tlumočnicků. Na rozdíl od výše popsaného průzkumu byla v tomto případě známá i další demografická data (zkušenost, věk, pohlaví, vzdělání apod.). Respondenti dostali seznam 16 kritérií (9 lingvistických, která byla převzata od Bühlerové, a 8 extralingvistických, která se od Bühlerové lišila) a jejich úkolem bylo seřadit tato kritéria

⁶¹ Hlavním cílem jejího průzkumu bylo seřadit kritéria dle důležitosti. Respondenti mohli přiřadit každému kritériu jednu ze čtyř možností, a to „velmi důležité“, „důležité“, „méně důležité“, „irelevantní“.

⁶² Uvádíme zde kritéria pro posouzení kvality, nikoli to, co považujeme za předpoklady k zajištění kvality (vytrvalost, příprava atd.).

dle významu pro kvalitu tlumočení. Metoda výzkumu byla odlišná, a to jak z hlediska zkoumané populace tlumočnicků (pokud jde o jejich počet i profil), tak z hlediska provedení průzkumu: „[...] *problem with comparability arises from the difference in the tasks the researchers expected their respondents to perform. Whereas Bühler used a rating task for each of her sixteen criteria, Chiaro and Nocella, while using a largely similar list of items, had their respondents establish a ranking, from most important to least important.*“ (Pöchhacker 2012)⁶³.

Podle výsledků výzkumu Chiarové a Nocelly jsou nejvýznamnějšími kritérii: *consistency with the original, completeness of information a logical cohesion*. V další skupině jsou *fluency of delivery, correct terminology a correct grammatical usage* a za nejméně důležitá jsou považovány *appropriate style, pleasant voice and native accent*.

Bühlerová	Chiarová a Nocella
<i>sense consistency with the original message</i>	<i>consistency with the original</i>
<i>logical cohesion of utterance</i>	completeness of information <i>logical cohesion</i>
<i>use of correct terminology</i>	
<i>fluency of delivery</i>	<i>fluency of delivery</i>
<i>correct grammatical usage</i>	correct terminology <i>correct grammatical usage</i>
<i>completeness of interpretation</i>	
<i>pleasant voice</i>	
<i>native accent</i>	<i>appropriate style</i> <i>pleasant voice</i>
<i>appropriate style</i>	<i>native accent</i>

Obrázek 4: Srovnání výsledků výzkumů Bühlerové a Chiarové a Nocelly

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud srovnáme výsledky obou výzkumů bez ohledu na výše zmíněné metodologické výtky, vidíme shodu na prvním a posledních místech. Jediné dva rozdíly se týkají kritéria **úplnosti informačního obsahu původního sdělení**, což je podle výše uvedených vymezení kvality jeden z nejzásadnějších definičních znaků ideální kvality tlumočení, a kritéria **správné terminologie**. Jak bylo uvedeno výše, tato dvě kritéria jsou považována za nejdůležitější také posluchači a řečníky (Kopczyński 1994). U kritéria **správné terminologie** bude záležet také na typu konference. Terminologie a její správné pochopení i převedení představuje pro tlumočnický vyšší kognitivní zátěž a vyžaduje často použití určité strategie, která bude mít vliv i na celkovou „kvalitu“ tlumočnického výkonu. Tlumočnickova volba řešení převodu odborných výrazů je totiž úzce spjata s kritériem obsahové úplnosti a konzistentnosti

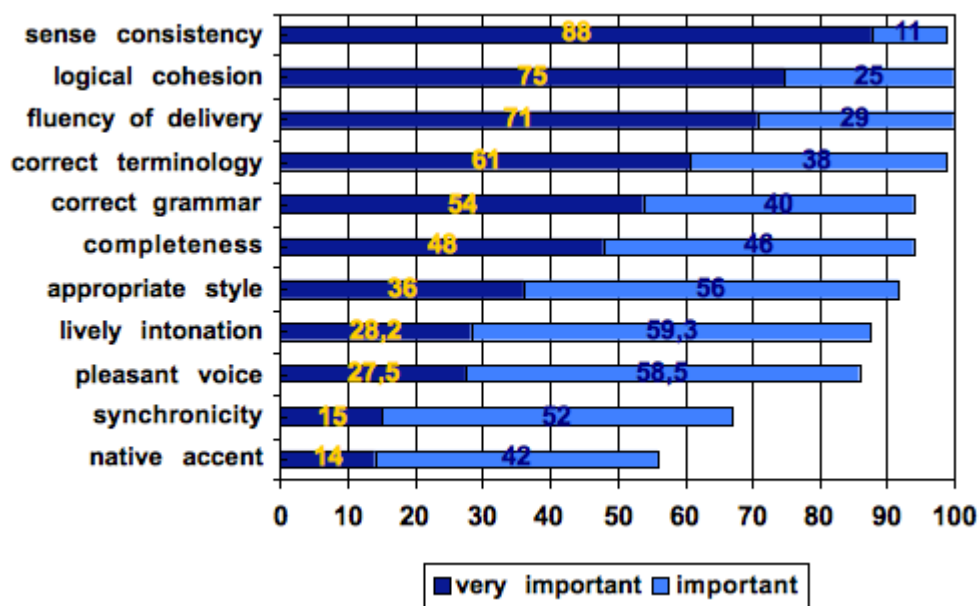
⁶³ Uvedený článek byl získán z webových stránek <https://www.lourdesderioja.com/2013/04/24/the-issue-of-quality/>, proto u citací nejsou uváděny stránky (naposledy navštíveno 30.3.2019)

s původním sdělením, a to především u odborných projevů, které jsou v tlumočnické praxi stále častější (viz dále zejména empirická část).

Další průzkum, který se zaměřil na kritéria hodnocení kvality tlumočení z hlediska profesionálních tlumočnicků a navazuje přímo na předchozí výzkumy (částečně replikuje průzkum Bühlerové), byl proveden Cornelií Zwischenbergerovou a Franzem Pöchhackerem v roce 2008 (Zwischenberger & Pöchhacker 2010).⁶⁴ Autoři použili stejná kritéria jako Bühlerová, ale na základě výsledků výzkumu, který v mezidobí proběhl, však přidali ještě kritérium *lively intonation* a *synchronicity*.⁶⁵ Konkrétně se jednalo o kritéria vztahující se k obsahu (*sense consistency with the original, logical cohesion, completeness*), kritéria vztahující se k formě (*correct terminology, correct grammar, appropriate style*) a kritéria vztahující se k prezentaci (*fluency of delivery, lively intonation, pleasant voice, synchronicity, native accent*). Výsledky průzkumu, tak jak jsou shrnuty v následující tabulce (Pöchhacker 2012), se shodují s výsledky předchozích průzkumů, pokud jde o kritéria považovaná za nejdůležitější (významová shoda s původním sdělením a logická soudržnost) a nejméně důležitá (přízvuk, příjemný hlas). Zajímavé je, že informační úplnost je i v tomto průzkumu poměrně „nízko“. „*Much more so than Bühler's study, our survey also yields a clear order of priorities for the four output-related criteria that are sandwiched between the ones at the top and at the bottom of the list: fluency ranks as an undisputed number 3, followed by the correct use of terminology and grammar, with completeness ranking even lower. This is in line with Bühler's findings, but – again – in stark contrast with those of Chiaro and Nocella, whose ranking had completeness as the second most important criterion of quality.*“ (Pöchhacker 2012).

⁶⁴ Šetření probíhalo mezi profesionálními tlumočnickými a zúčastnilo se ho 704 členů AIIC a 107 členů Německé asociace konferenčních tlumočnicků. Stejně jako v průzkumu Bühlerové respondenti hodnotili jednotlivá kritéria na čtyřbodové stupnici od „velice důležitého“ po „nedůležité“.

⁶⁵ „*Taking note of research on quality expectations published over the years, we extended the original list of criteria to include “lively intonation”, as studied in particular by Ángela Collados Aís (1998) at the University of Granada, and “synchronicity”, which had emerged as a feature expected of simultaneous interpreting by respondents in the AIIC-sponsored user expectation survey carried out by Moser (1996).*“ (Pöchhacker 2012, převzato z <https://www.lourdesderioja.com/2013/04/24/the-issue-of-quality/>)

Obrázek 5: Význam kritérií kvality dle C. Zwischenbergerové a F. Pöchhackera

Zdroj: Pöchhacker 2012

Přestože výše zmíněný průzkum H. Bühlerové proběhl mezi profesionálními konferenčními tlumočníky, autorka extrapolovala výsledky i na klienty tlumočení a usoudila, že stejná kritéria budou významná i pro ně. Na zjišťování skutečných očekávání příjemců se ve své práci zaměřila I. Kurzová, která nahlížela na kvalitu z hlediska spokojenosti uživatele a popsala ji rovnicí *“Quality = Actual Service – Expected Service”* (Kurz 2001: 405). Kvalita z hlediska posluchače, respektive klienta, je tedy rozdíl mezi poskytnutou službou a jeho očekáváním. Vzhledem k tomu, že posluchači jsou jedním z hlavních účastníků komunikativního aktu, je užitečné znát jejich očekávání a snažit se uspokojit jejich potřeby. Zároveň platí, že posluchači mohou kvalitu tlumočení hodnotit pouze částečně, neboť nemohou například porovnat obsahovou shodu s originálem a jejich hodnocení je vždy subjektivní a značně individuální.

V roce 1989 provedla I. Kurzová první výzkum, aby potvrdila nebo vyvrátila výše uvedenou hypotézu H. Bühlerové, poté rozšířila svůj výzkum na další skupiny uživatelů tlumočení s cílem zjistit, do jaké míry se očekávání různých posluchačů liší (Kurz 1989, 1993, 1994). Z těchto studií vyplývá, že profesionální tlumočníci a uživatelé se shodují na významu kritérií, která jsou zásadní pro úspěšnou komunikaci, což je zejména obsahová shoda s originálem, logická soudržnost tlumočení a správné používání terminologie. Kritériím formálně prezentačním, jako je rodilý přízvuk, příjemný hlas, gramatická správnost či plynulost projevu, přiřkládají uživatelé menší význam než profesionální tlumočníci. Uživatelé překvapivě považují

za méně důležitou rovněž obsahovou úplnost (Kurz 1993: 17). Ke srovnatelným výsledkům došli později i další autoři⁶⁶, zejména pak P. Moser (1996) ve svém rozsáhlém výzkumu. I. Kurzová a další autoři se rovněž zabývali rozdíly v očekávání různých kategorií uživatelů (Gile 1990, Kurz 1993, 1996, Collados Aís et al. 2007). Výsledky opět vykazují shodu na zásadních kritériích, ale i značné rozdíly mezi různými uživateli tlumočení⁶⁷ a také význam faktorů jako je prostředí, zkušenost uživatelů s tlumočením, gender apod. (Pöchhacker 2015). *“Nevertheless, findings suggest a steady overall pattern of preferences, with more importance given to content-related criteria than to aspects of delivery.”* (Pöchhacker 2015: 337)

Navzdory možným rozdílům mezi různými skupinami uživatelů, které je jistě důležité a užitečné znát a zohlednit při volbě tlumočnických řešení, se zdá, že základní kritéria stanovená H. Bühlerovou (a jejich relativní význam) jsou platná a použitelná. Z hlediska našeho výzkumu je podstatné, že použití správné terminologie je považováno za významné kritérium, které podle nás neoddělitelně souvisí s obsahovou shodou s původním sdělením, jež je považována za vůbec nejdůležitější kvalitativní kritérium.

V tomto kontextu je záhodno krátce okomentovat experimentální výzkumy, které se zabývají relativní váhou a vzájemným vztahem kritérií kvality. Metodologie těchto empirických výzkumů spočívá v upravení některé charakteristiky cílového projevu (tlumočení) a zjišťování, zda to má vliv na vnímání kvality ze strany posluchačů. Takovouto studii provedla například Shlesingerová (1994), ale systematicky se této oproblematice zejména granadský tým kolem Ángely Colladosové Aísové⁶⁸. Ta ve své studii z roku 1998 hodnotila vnímání kvality tlumočení v závislosti na intonaci výsledného projevu. Tlumočení, které mělo příjemnější intonaci, bylo považováno za kvalitnější, přestože v něm bylo více obsahových chyb než v tlumočení monotónním. Tyto výzkumy jsou zajímavé zejména proto, že ukazují na rozdíly mezi teoretickými očekáváními (důraz kladen na obsahovou stránku) a reálným vnímáním kvality (hodnocení ovlivněno formálními nedostatky), ale také na to, jak silně jsou spolu jednotlivá kritéria provázána.

⁶⁶ Maek (1990), Marrone (1993), Vuorikoski (1993/1998), Kopczynski (1994), Moser (1995, 1996) či Collados Aís (1998)

⁶⁷ Podrobně o průběhu a výsledcích těchto výzkumů viz Pöchhacker 2005, 2012, Kurz 2001 a další.

⁶⁸ Ángela Collados Aísová a její tým přispěli svou rozsáhlou výzkumnou činností také k rozvoji multidisciplinárního přístupu k hodnocení kvality tlumočení. Výsledky jejich práce byly souborně publikovány v roce 2007 ve španělštině a v roce 2011 v němčině (viz výše).

Užitečný model pro hodnocení kvality tlumočení, který se snaží zohlednit co možná nejvíce relevantních faktorů, nabízí Sylvia Kalina. Tento model zahrnuje kromě posouzení tlumočnického výstupu také vyhodnocení pracovních podmínek a jejich vlivu na kvalitu tlumočení a zohlednění profilu výchozího textu⁶⁹. Kalina v rámci něho navrhuje specifický nástroj pro „bodové“ hodnocení výchozího projevu a tlumočnického výstupu a jejich porovnání (o bodovém hodnocení dle tohoto modelu viz následující kapitola).

⁶⁹ Viz empirická část, v níž používáme model S. Kaliny pro vytvoření profilu výchozího textu.

(1) PROFILE TARGET TEXT – TT Parameters	(2)	(3) ASSESSMENT SCALE from -4 → +4 <i>-4 = low, poor</i> <i>+4 = high, good</i>	(4) VALUE	(5) MULTI- PLIER	(6) RESULT
CONSISTENCY WITH SOURCE TEXT					
Appropriateness for type of discourse	poor → good	-4 → +4			
Lack of completeness <i>Unjustified emissions, additions</i>	many → few	-4 → +4			
Accuracy <i>Details, nuances, replacements</i>	poor → good	-4 → +4			
Rendition of figures, proper names	poor → good	-4 → +4			
Adaptations to target culture <i>Amount of successful renditions</i>	low → high	-4 → +4			
Content of message	poor → good	-4 → +4			
Micropropositions rendered appropriately <i>Possible with different means (prosody etc.)</i>	poor → good	-4 → +4			
Macropropositions rendered <i>Comprehension by TT listeners achieved</i>	poor → good	-4 → +4			
LINGUISTIC FEATURES					
Style, register <i>Adequateness for target audience</i>	poor → good	-4 → +4			
Grammar <i>Syntax, morphology</i>	poor → good	-4 → +4			
Terminology <i>Correctness, appropriateness</i>	poor → good	-4 → +4			
Finished sentences	few → many	-4 → +4			
Elegance, idiomaticity	poor → good	-4 → +4			

DELIVERY					
Articulation, meaning-based intonation, segmenting	poor → good	-4 → +4			
Delivery disturbances <i>Slips, self-corrections, false starts</i>	many → few	-4 → +4			
Voice, fluency	poor → good	-4 → +4			
Booth manners and microphone discipline	poor → good	-4 → +4			
Appropriateness of nonverbal means of communication	poor → good	-4 → +4			
Characteristics of spontaneous speech <i>Speed variation, unfinished sentences, hesitations</i>	many → few	-4 → +4			
Speed of delivery <i>Too fast/slow, appropriate</i>	poor → good	-4 → +4			
Redundancies and repetitions	many → few	-4 → +4			
Sum total					

Table 2: Profile of target text and its delivery

Obrázek 6: Model hodnocení kvality tlumočnického výstupu dle S. Kaliny

Zdroj: Kalina 2015:29-30)

Základní struktura kritérií zůstává obdobná. První skupina parametrů (shoda s výchozím textem) se týká zejména intertextuálních faktorů, a to jak na textové úrovni (úplnost, přesnost, obsahová konzistentnost atd.), tak na úrovni pragmatické (přizpůsobení cílové kultuře, vhodnost pro porozumění posluchači). Druhá skupina parametrů je formálně jazyková, tedy intratextuální (styl, gramatika, terminologie, idiomatické vyjadřování atd.), poslední se týká přednesu a suprasegmentálních prostředků a zahrnuje i některé další technické a profesní parametry (disciplína v kabině, používání mikrofonu).

Obecně lze tedy kritéria kvality rozdělit na **kritéria obsahová**, kam patří převedení smyslu původního projevu, informační úplnost a logická soudržnost, přesnost a jasnost předávaných informací (s případnými kulturními adaptacemi), **kritéria jazyková**, kam řadíme gramatickou správnost a dodržování jazykových norem cílového jazyka (idiomaticnost), vhodný styl a použití správné terminologie, a **kritéria prezentační**, kam patří správné použití

suprasegmentálních prostředků, přízvuk, příjemný hlas, segmentace a tempo, plynulost projevu atd.

Je zřejmé, že posouzení kvality tlumočení dle výše uvedených kritérií kvality představuje pouze základní rámec, který je třeba zasadit do širšího kontextu, zohlednit situačně-komunikační faktory, ale také sociální a psychologické aspekty (vliv prvního dojmu⁷⁰ či stereotypní uvažování hodnotitelů kvality⁷¹) a rovněž vzájemnou souvislost kritérií kvality.

Naše práce se zaměří na kritéria obsahová a lingvistická, a to vzhledem k volbě kognitivní zátěže, kterou chceme sledovat, spočívající v odbornosti původního projevu. Z lingvistických kritérií budeme sledovat stylistickou stránku (tedy převedení odbornosti textu) a použití správné terminologie, které spolu neoddělitelně souvisí. Použití správné terminologie je totiž zásadní charakteristikou odborného stylu. Zároveň úroveň těchto dvou jazykových kritérií podmiňuje kvalitu obsahovou. Nevhodné použití terminologie není problém pouze lingvistický, ale zejména obsahový, týká se úplnosti a přesnosti převedení původního sdělení, a tedy i záměru řečníka, neboť u odborných konferencí je primárním cílem komunikace věcné převedení informačního obsahu.

⁷⁰ viz García Becerra 2013

⁷¹ viz Stévaux 2011, Cheung 2013

6 Zajištění kvality - Quality Assurance a procesní model Sylvie Kaliny

Cílem všech účastníků komunikačního aktu je úspěch této komunikace. Přestože „úspěšná komunikace“ může znamenat pro každého něco jiného v závislosti na prioritách a očekáváních a nelze předpokládat, že všichni budou zcela uspokojeni ve svých nárocích, existuje určitý společný základ toho, co je vnímáno jako „kvalitní tlumočení“ z hlediska tlumočení jako služby i jako produktu.

Pro docílení maximální možné úspěšnosti komunikace je nutné zajistit podmínky, které umožní kvalitní tlumočení, a to ve všech fázích tlumočnického procesu v širším slova smyslu (tedy nikoli pouze ve smyslu kognitivního procesu, ale ve smyslu tlumočení jako služby). Jak bylo uvedeno výše, tlumočení často neprobíhá za zcela optimálních podmínek, přestože význam pracovních podmínek pro kvalitní tlumočení je zřejmý. Priority subjektů, kteří přispívají k jejich zajištění (zejména organizátor, zadavatel, dodavatel technického zázemí, řečník), jsou ovšem často odlišné, někdy dokonce protikladné⁷².

Ucelený model „zajištění kvality“ (*Quality Assurance*), který má sloužit jako nástroj pro všechny zúčastněné osoby, vypracovala Sylvia Kalina. „*If interpreting is regarded as a service whose quality needs to be assessed, it is necessary to choose a process perspective which includes all phases of an interpreting assignment. For the purposes of quality assurance, a checklist that includes the different phases helps document how an assignment has been carried out.*“ (Kalina 2015: 15).

⁷² Neustálé zhoršování pracovních podmínek tlumočnicků zejména v souvislosti se snahou tržních subjektů o snižování nákladů na tlumočení je aktuální téma mezi tlumočnickými i poskytovateli tlumočnických služeb na soukromé trhu. Jedná se do značné míry o otázku profesní etiky, která má významný dopad na kvalitu tlumočení jako služby a může ohrozit prestiž celé profese. Tlumočníci totiž stále častěji pracují v podmínkách, kdy je v podstatě nemožné zajistit optimální kvalitu tlumočení. (Osobní názor autorky založený na mnohaleté zkušenosti s podmínkami na trhu.)

Z hlediska potřeby zajištění kvality rozděluje proces tlumočení na 4 fáze:

1. Pre-process prerequisites skills and competences contract specifications task definition preparation	3. In-process requirements knowledge and presuppositions conditions of ST presentation target language requirements interactional competence
2. Peri-process conditions number of participants working languages technical equipment booth position team strength, composition working hours, event duration language combinations relay quantity/quality availability of documents information on proceedings	4. Post-process efforts terminological follow-up documentation quality control further training specialisation adaptation to technical progress

Obrázek 7: Relevantní faktory ovlivňující kvalitu tlumočení dle S. Kaliny

Zdroj: Kalina 2002: 126

Pre-process je fáze před samotným tlumočnickým aktem, dále rozdělená na „smluvní část“ (tedy všechny informace týkající se zakázky) a „přípravnou část“ (podkladové materiály, možnost konzultace s klientem, rozdělení práce mezi tlumočnický apod.), **peri-process** zahrnuje veškeré podmínky, za kterých tlumočení probíhá (čas, technické podmínky, počet kabin tlumočnicků, jazyková kombinace atd.), **in-process** je fáze zahrnující samotný tlumočnický akt (typ konference, zvuk, viditelnost řečníka, typ prezentací, vlastnosti výchozího projevu – přízvuk, rychlost, míra odbornosti, typ publika apod.) a konečně **post-process** je fáze následující po ukončení tlumočení (vrácení/zpracování dokumentace, sebehodnocení, zpětná vazba od zadavatele, vytvoření glosářů apod.). „*Within this framework, quality can be regarded as a multi-dependent variable; the more conditions are met in the relevant phases, the better interpreting quality should be, provided that interpreters have full command of languages, subjects under discussion and translation strategies.*“ (Kalina 2005: 778). Sylvia Kalina nabízí i velmi podrobný přehled jednotlivých faktorů, které jsou významné pro zajištění kvality v každé fázi procesu tlumočení (ibid: 779) a zdůrazňuje význam spolupráce všech

aktérů⁷³. Některé z těchto faktorů (možnost přípravy, technické zázemí, struktura interakce, použitá media, profil mluvčích, jejich přednes a jazykové kompetence, složení obecnstva, použití pilotáže atd.) jsou významné i pro průběh kognitivního procesu a strategického rozhodování, tedy potažmo i pro podobu výstupu tlumočení. Při posuzování kvality tlumočení je třeba mít je k dispozici a zohlednit je. Z hlediska výzkumu je relevantní zjišťovat, jak tyto faktory mohou ovlivnit tlumočnický výkon (proces i produkt v užším slova smyslu).

Kalina dále navrhuje, vedle posouzení splnění všech vnějších podmínek zejména ve dvou prvních fázích (pre-process a peri-process), vyhodnocovat samotný tlumočnický výkon nikoli jako samostatný text, ale vždy v poměru ke kvalitám textu výchozího. K tomu je nutné vypracovat podrobný profil výchozího textu⁷⁴ a textu cílového⁷⁵ a následně tyto dva profily srovnávat. S. Kalina také vypracovala tabulku, která umožňuje stanovit (kvantifikovat) obtížnost výchozího textu a míru jeho „přetlumočitelnosti“⁷⁶. Tento přístup je zajímavý, neboť se nesnaží popsat kvalitu cílového textu v poměru k „ideálnímu tlumočení“ (reálně neexistujícímu), ale popisuje kvalitu relativní, při níž jsou zohledněny relevantní rysy výchozího projevu a možný vliv celkových pracovních podmínek. K hodnotící tabulce výchozího textu nedílně patří i tabulka hodnocení tlumočnického výstupu (viz obrázek 6 výše). Obě tyto tabulky stanoví jako maximální možný počet bodů hodnotu 108. Čím vyšší je skóre výchozího projevu, tím optimálnější je pro tlumočení. Čím vyšší je skóre výstupu, tím „kvalitnější“ je tlumočení. Relevantní je srovnání obou hodnot, tedy přetlumočitelnosti textu a kvality výstupu. Rozdíl mezi těmito dvěma hodnotami udává relativní kvalitu tlumočení vůči výchozímu textu. Tlumočnický výkon, který v absolutní hodnotě získal nižší hodnocení, může být „kvalitnější“ při jeho srovnání s obtížností výchozího projevu než jiné tlumočení, které získalo vyšší absolutní skóre, ale kde výchozí text byl pro tlumočení snazší.

Široké pojmání kvality S. Kaliny odpovídá našemu chápání kvality jako optimálního výkonu vzhledem k vnějším a vnitřním zdrojům, které má tlumočnick k dispozici. Srovnávací tabulky hodnotí výchozí a cílový text staticky, jedná se o intertextové srovnání, které je třeba doplnit o analýzu dynamického rozhodovacího procesu. Dále je třeba přistupovat s opatrností k bodovému vyhodnocení jednotlivých kritérií kvůli subjektivitě posuzování, která je však

⁷³ “...information and collaboration are of the essence between all parties involved (client representatives, agency and technical staff, speech and ghost writers), especially in cases where conferences are complex and involve many languages; interpreters should be consulted beforehand so as to take account of communication needs (and interpreters’ needs) in due time before problems arise. “Talk to your interpreters” is a recommendation made by the EU DG for Interpretation, by AIIC and many national professional organizations (cf. also Mack 2002: 117).” (Kalina 2005: 782)

⁷⁴ Viz obrázek 6 výše.

⁷⁵ Podrobněji viz empirická část a stanovení profilu výchozích projevů.

⁷⁶ Pro podrobné vysvětlení způsobu měření přetlumočitelnosti textu viz Kalina 2015.

při hodnocení kvality nevyhnutelná⁷⁷. Výše popsaný model představuje zajímavý analytický nástroj, jehož použití je třeba doplnit o posouzení kvality z hlediska kognitivního procesu tlumočení a situačních a pragmatických aspektů komunikačního aktu. V této práci jsme se ho proto rozhodli aplikovat částečně pro popsání profilu výchozích textů, ovšem aniž bychom „přetlumočitelnost“ bodovali, a doplňujeme jej o popisnou analýzu dalších situačních a individuálních faktorů.

⁷⁷ Například rychlost projevu je hodnocena různě v závislosti na dalších parametrech projevu (redundance, míra odbornosti atd.) a v závislosti na předpokladech tlumočnicků (viz empirická část).

7 Tlumočení jako kognitivní proces

Tlumočení jako objekt posuzování je chápán primárně na ose mezi produktem a službou v rámci tlumočnického komunikačního aktu. Tlumočnický výstup v tom nejširším slova smyslu, tedy jako textový produkt umožňující porozumění mezi řečníkem a posluchačem v rámci komunikačního aktu (služby), je výsledkem mentálního, kognitivního procesu probíhajícího v mozku tlumočnicka. Právě tato fáze tlumočení je pro jeho kvalitu klíčová, protože během ní tlumočnick na základě porozumění a analýzy výchozího projevu přijímá rozhodnutí týkající se výběru jazykových, stylistických, textových, pragmatických a sociokulturních prostředků, které tvarují konečnou podobu tlumočení (v užším i širším slova smyslu). Tento krajně komplexní kognitivní úkon zatím nebyl uspokojivě popsán a pochopen. Výzkumy, jejichž předmětem je kvalita tlumočení, se touto oblastí příliš nezabývají, přestože je obecně považována za jednu ze tří hlavních dimenzí kvality tlumočení: „*The concept of quality can be applied to various dimensions: to material products...of an interpretation; to mental processes, for instance when an interpreter's output is analysed with regard to the use of certain strategies; or to social actions, as in analysis of interpreter-mediated face-to-face interaction...*“ (Pöchhacker 2015: 334). Příčinou může být právě i skutečnost, že proces tlumočení nebyl zatím dostatečně objasněn, ačkoli se kognitivními aspekty tlumočení zabývá řada studií a existuje i několik pokusů o komplexní modelování tlumočení a popsání dílčích úkonů, které při tlumočení probíhají, a mechanismů jejich vzájemného fungování (Gerver 1976, Moser 1978, Gile 1995, Setton 1999, Mizuno 2005 a 2017, Seeber 2011). Existující modely jsou však spíše teoretické a experimentální výzkumy se zaměřují jen na jejich dílčí součásti⁷⁸, proto se hlubší výzkum v oblasti kvality tlumočení z hlediska kognitivních procesů nemůže opřít o solidní teoretický základ. Práce v této oblasti se zaměřují zejména na využití tlumočnických strategií (např. Riccardi 2003, 2005) umožňujících tlumočnickovi řešit přílišnou kognitivní zátěž a na různé faktory, které kognitivní zátěž zvyšují (informační hustota, rychlost projevu) a ovlivňují tak i kvalitu tlumočení (např. Shlesinger 2003, Barghout et al. 2015, Mizuno 2017 a další).

Mezi úkony, které během tlumočení probíhají více méně současně⁷⁹, typicky patří poslech, jazykové zpracování vstupní informace a porozumění (spočívající zejména v konceptualizaci

⁷⁸ Experimentální výzkum v této oblasti je nesmírně složitý. O kognitivních procesech pobíhajících v mozku toho obecně víme velice málo navzdory intenzivnímu multidisciplinárnímu výzkumu.

⁷⁹ Studie ukazují, že přibližně 70 % času probíhá současně produkce cílového textu a recepce výchozího textu, samozřejmě s časovým posuvem několika vteřin. Souběžnost řečových činností je jedním ze stěžejních témat výzkumu od jeho počátku (o tomto tématu viz například Čěňková, 1991).

získávaných vstupních informací a mentálním modelování sdělení)⁸⁰, uchování informací v krátkodobé paměti, získávání informací (lingvistických a extralingvistických) z dlouhodobé paměti a produkce cílového textu. Obecně je dělíme do fáze porozumění a do fáze produkce. „*SI will be considered a real-time combination of a language comprehension and a language production task [...]. Both tasks are broken down into their demand vectors (i.e., perceptual auditory verbal processing of input and output [...], cognitive-verbal processing of input and output [...] and verbal-response processing of output).* (Seeber 2011: 187)⁸¹

Existující modely procesu tlumočení nebudeme v této práci rozebírat podrobně⁸² z důvodu jejich hypotetické povahy, přestože přinášejí zajímavý vhled do problematiky kognitivních procesů, která je významná i pro oblast kvality tlumočení. O tyto modely se však v obecnější rovině opíráme při analýze procesních úkonů a fází tak, jak budou vysvětleny níže.

Z hlediska kvality tlumočení je prakticky užitečný zejména model úsilí Daniela Gila, který jednotlivé součásti kognitivního procesu tlumočení dává do souvislosti s požadavky na procesní kapacitu⁸³. Je třeba upřesnit, že tento model původně nebyl vytvořen pro účely teoretického modelování procesu simultánního tlumočení a nebyl jednoznačně potvrzen empirickými výzkumy. K tomu sám Gile uvádí: „*As mentioned earlier, the Effort Models are not a theory, but a conceptual framework. Conceptual frameworks can be tested for convenience, clarity, didactic usefulness, compatibility with existing theories, but falsification tests in the Popperian sense do not apply since conceptual frameworks do not make predictions.*“ (Gile 2008: 60). I my budeme aplikovat tento model jako konceptuální rámec pro popis a pochopení souvislostí mezi kognitivními procesy, kognitivní zátěží, řízením procesní kapacity a kvalitou tlumočení. Právě optimální nakládání s kognitivními zdroji, které má tlumočnický k dispozici, prostřednictvím správné volby při alokaci těchto zdrojů je dle nás stěžejní pro zajištění kvality tlumočnického výstupu.

Původní model hovoří o třech úsilích: úsilí vynaloženém na porozumění, respektive pochopení výchozího projevu (sdělení), úsilí vynaloženém na produkci cílového tlumočnického výstupu a úsilí spojeným s pamětí (uchovávání informací v krátkodobé paměti a získávání informací

⁸⁰ Porozumění je „*a „constructive“ cognitive process taking place at (and through) several levels, from phonological, lexical and syntactic to the levels of text and discourse in their situational context.*“ (Pöchhacker 2015: 71)

⁸¹ Seeber ve svém modelu kognitivní zátěže dále hovoří o interferenci v případě, že se úkony vzájemně překrývají, a o uchovávání jednotlivých elementů v pracovní paměti před jejich zpracováním nebo produkcí (Seeber 2011: 187-189).

⁸² Pro detailní rozbor modelů viz například Timarová 2008, 2012.

⁸³ Viz Gile 1995, 2008, 2011. Vzhledem k známosti tohoto modelu nepovažujeme za nutné jej popisovat do detailů.

z dlouhodobé paměti). K tomu Gile později přidává ještě úsilí koordinace, odkazující na mentální kapacitu potřebnou k řízení využití a rozdělení kognitivních zdrojů pro jednotlivé úkony (Gile 1995). Právě toto řízení procesní kapacity se zdá být pro tlumočení zvláště důležité (Timarová 2008, 2012, Pöchhacker 2015,). V původní podobě Gilova modelu úsilí porozumění zahrnovalo poslech a analýzu⁸⁴. Gile později rozšířil tento koncept na úsilí „recepce“, tedy zpracování všech vstupních informací⁸⁵. Toto rozšíření lépe odpovídá i realitě simultánního tlumočení, neboť tlumočnick většinou jako vstupní informaci nezpracovává jen sluchový vjem, i když ten bývá nejdůležitější, ale i další senzory, zejména vizuální, vjemy, např. promítané prezentace či text v případě simultánního tlumočení s listem, a další kontextové informace, které mu pomáhají porozumět řečnickovu sdělení (gesta, výraz tváře, reakce ostatních účastníků tlumočnického aktu apod.)⁸⁶.

Vidíme, že Gilova kategorizace úsilí odpovídá „hlavním“ fázím tlumočnického procesu, každá z těchto fází sestává z řady dílčích úkonů (viz podrobné kognitivní modely) a každý z těchto úkonů, který není prováděn zcela automaticky, využívá určitý objem procesní kapacity (Pöchhacker 2015), a představuje tedy určitou kognitivní zátěž. Tlumočnick musí tuto kognitivní zátěž zvládnout s omezenými zdroji, které má k dispozici, pomocí jejich optimálního řízení.

7.1 Pracovní paměť a její vliv na kvalitu tlumočení

Pro pochopení procesu tlumočení z kognitivního hlediska jsou klíčové dva pojmy běžně používané v oblasti kognitivních věd, a to **pracovní paměť** a **kognitivní zátěž**.

Pracovní paměť (working memory⁸⁷) je „*cognitive mechanism responsible for short-term storage, maintenance and processing of information, and for executive control of cognitive processes. [...] Working memory is therefore often described as the workspace of the mind.*“

⁸⁴ „...all comprehension-oriented operations, from the analysis of the sound waves carrying the source language (SL) speech (...) through the identification of words, to the final decision about the meaning of the sentence“ (Gile 1995: 198).

⁸⁵ Důvodem byla nutnost přizpůsobit model úsilí tlumočení ze znakového do mluveného jazyka, kde je vstupním materiálem vizuální vjem, nikoli poslech.

⁸⁶ Hovoříme o tzv. multimodální nebo multisenzory integraci, což je proces získávání a zpracování informací z různých smyslových zdrojů. Otázkou multimodálního zpracování v simultánním tlumočení se podrobně zabývá například Kilian Seeber (viz Seeber 2017), pro obecnější informace v oblasti translologie viz také práce Klause Kaindla (například *Multimodality in Translation* 2012).

⁸⁷ Tento pojem byl zaveden v 70. letech psychology Alanem Baddeleym a Grahamem Hitchem a měl doplnit pojem krátkodobé paměti tak, aby zahrnoval nejen krátkodobé uchování informací, ale i jejich zpracování a kontrolu kognitivních procesů. „*Though the concept of working memory (WM) can be traced back to as early as William James' 1890 demarcation of 'primary memory' and 'secondary memory', the most influential model of WM in modern time is that proposed by Alan Baddeley and Graham Hitch (1974). In this seminal model of WM Baddeley and Hitch abandoned the unitary account of short-term memory (STM) usually characterized in previous models and postulated instead a multiple-component system which they labelled WM.*“ (Wen 2012: 2). Podrobně o modelech pracovní paměti viz například Timarová 2008, 2012, 2014.

(Pöchhacker 2015: 443-444). Je třeba ji odlišovat od krátkodobé paměti a dlouhodobé paměti, které slouží k uchování určitého množství informací po určitou (kratší či delší) dobu. Rozdíl mezi krátkodobou a dlouhodobou pamětí spočívá zřejmě v množství informací, které v nich lze uchovat, tedy tzv. *chunk capacity limit*, a v době, po kterou mohou být tyto informace uchovávány, tedy tzv. *temporal decay*⁸⁸. Pracovní paměť je širší pojem zahrnující i zpracování informací a řízení tohoto zpracování (které probíhá v části pracovní paměti nazývané *central executive*) a prokazatelně souvisí s celou řadou vyšších kognitivních činností, jako je porozumění, učení se, řešení problémů, i obecně s inteligencí (Timarová 2012) a „*has become one of the key constructs in modern cognitive disciplines*” (Timarová 2012: 15). Vztah mezi dlouhodobou, krátkodobou a pracovní pamětí však není zcela jasný a záleží na modelu a definici, kterou autoři používají⁸⁹. Někteří teoretikové hovoří například o „dlouhodobé pracovní paměti“ (Ericsson and Kintsch 1995), jiní považují krátkodobou paměť za součást pracovní paměti (Cowan 2008). Pokud jde o její funkce, autoři se shodují v tom, že zajišťuje „*zaměření pozornosti (na informace relevantní pro danou úlohu či cíl), flexibilní a kontextově relevantní manipulaci s obsahy pracovní paměti a inhibici irrelevantních informací*“ (Smith a Jonides in Czop a Heretik 2015: 71). Lépe představitelná definice pak je, že člověk „*...relies on working memory to retain the partial results while solving an arithmetic problem without paper, to combine the premises in a lengthy rhetorical argument, or to bake a cake without making the unfortunate mistake of adding the same ingredient twice*“ (Cowan 2008: 3). Pracovní paměť je klíčovým pojmem kognitivních věd, mezi odborníky však není shoda v tom, co vlastně pracovní paměť je a jak funguje (Czop a Heretik 2015). Přesto budeme tento pojem používat a opírat se o poznatky, které zatím v této oblasti máme.

Z výše uvedeného plyne, že pracovní paměť bude klíčová pro simultánní tlumočení, činnost, která vyžaduje neustálé zpracovávání informací, jejich uchovávání (krátkodobé i dlouhodobé) a využívání (získávání informací z dlouhodobé paměti), která klade vysoké nároky na pozornost a která vyžaduje současné vykonávání řady kognitivních úkonů. „*Simultaneous interpreting (SI), as performed by expert practitioners, is just such a task – one which requires flexible, efficient online allocation of attentional resources in such a way as to approach full and fluent delivery of the target-language (TL) counterpart of a source-language (SL) message.*“ (Shlesinger 2003: 37).

⁸⁸ „*The question of decay is still pretty much open to debate, whereas there is growing support for a chunk capacity limit.*“ (Cowan 2008: 13)

⁸⁹ „*The distinction between short-term memory and working memory is one that depends on the definition that one accepts.*“ (Cowan 2008: 13)

Většina kognitivních modelů SI s pracovní pamětí počítá (Timarová 2012). I zde však musíme zopakovat, že její konkrétní fungování a vliv na proces simultánní tlumočení zůstává zatím předmětem dílčích empirických výzkumů. Pro nás je ovšem významné to, že z dosavadních prací vyplývá, že pracovní paměť má omezenou kapacitu, a to jak z hlediska počtu operací, které může najednou provádět, tak i pokud jde o množství informací, které je schopná zpracovat (Seeber 2011). To je prokázáno již od padesátých let, kdy G.A. Miller ve své průlomové práci⁹⁰ ukázal, že kapacita pracovní paměti je omezena na zpracování přibližně sedmi jednotek. Pozdější práce však ukázaly, že tato kapacita je spíše nižší (Cowan 2008)⁹¹. Každopádně se zdá nesporné, že „*working memory is considered to be a limited-capacity mechanism that is involved in both the processing and storing of currently active information while tasks are being carried out.*” (Baddeley a Hitch 1974, in Liu et al. 2004: 20). Jednotlivé kognitivní úkony mezi sebou o tyto omezené zdroje „soupeří“ a v případě jejich nedostatku dochází ke zhoršení schopnosti, případně k neschopnosti, určitý úkon úspěšně provést.

Výzkumy naznačují, že zkušení tlumočníci jsou schopni omezenou kapacitu pracovní paměti využívat efektivněji, a podávat tak lepší výkony. Starší výzkumy (například Padilla et al. 1995) vysvětlovaly lepší výsledky tlumočnicků při vykonávání kognitivních úkonů tím, že mají celkově větší kapacitu pracovní paměti. Tuto hypotézu však další výzkumy nepotvrdily a autoři se spíše přiklánějí k vysvětlení, že lepší výsledky zkušených tlumočnicků lze přičítat efektivnějšímu řízení a rozdělení zdrojů mezi jednotlivé úkony⁹². Lze se domnívat, že kvalita tlumočení bude souviset právě s touto schopností tlumočnicka efektivně využívat omezenou kapacitu pracovní paměti, zejména v obtížnějších situacích, kdy musí tlumočnick řešit určitý problém a rozhodovat se, jaký úkon spíše vyžaduje alokaci procesní kapacity, aby bylo zajištěno optimální řešení.

7.2 Kognitivní zátěž z hlediska kvality tlumočení

S pojmem pracovní paměť úzce souvisí také pojem kognitivní zátěže odkazující na úsilí, které je nutné vynaložit pro provedení určitého kognitivního úkonu. Jak bylo řešeno výše,

⁹⁰ "The magical number seven, plus or minus two: some limits on our capacity to process information" (1956)

⁹¹ „*However, his autobiographical essay (Miller, 1989) indicates that he was never very serious about the number seven; it was a rhetorical device that he used to tie together the otherwise unrelated strands of his research for a talk. Although it is true that memory span is approximately seven items in adults, there is no guarantee that each item is a separate entity. Perhaps the most important point of Miller's (1956) article was that multiple items can be combined into a larger, meaningful unit. Later studies suggested that the limit in capacity is more typically only three or four units (Broadbent, 1975; Cowan, 2001).*” (Cowan 2008: 7).

⁹² Pro podrobnou diskuzi viz Timarová et al. 2014.

pro provádění kognitivních úkonů je klíčová pracovní paměť, která má omezenou kapacitu, a může tudíž snést jen určitou zátěž. Čím náročnější je určitý úkon, případně kombinace úkonů, tím větší zátěží pro pracovní paměť je jejich provedení. Kognitivní zátěž tak lze definovat jako *“the portion of an interpreter’s limited cognitive capacity devoted to performing an interpreting task in a certain environment.”* (Chen 2017 in Gile 2018)⁹³

Některé kognitivní procesy probíhají automaticky, jiné naopak automatické nejsou (tzv. *controlled processes*). Automatické procesy probíhají bez vědomé kontroly a potřeby vynakládat pozornost a k jejich provedení je potřeba menší úsilí. Dějí se na základě *“relatively permanent set of associative connections...and require an appreciable amount of consistent training to develop fully”* (Schneider a Chain 2003: 526). Naopak neautomatické procesy vyžadují vědomou kontrolu a pozornost, a tedy i větší mentální úsilí, ale je možné je vytvořit relativně rychle (ibid). Tyto dva typy procesů představují kontinuum a díky praxi se mohou posunout od neautomatických směrem k automatickým. Automatizace procesů pak vede k uvolnění kognitivních zdrojů, které mohou být použity na složitější úkony.

Je zřejmé, že tlumočení, respektive jednotlivé úkony, které tlumočnické musí provádět, zejména pak souběžné zpracování vstupního materiálu a produkce cílového textu⁹⁴, představují určitou kognitivní zátěž a že pro provedení těchto úkonů tlumočnické čerpá ze svých omezených kognitivních zdrojů. Nepanuje shoda v tom, zda existuje jeden kognitivní zdroj pro všechny úkony, nebo vícero kognitivních zdrojů. V odborné literatuře se hovoří o tzv. *single-resource* a *multiple resource* teoriích (Seeber 2007, 2011). Zastáncem modelu založeného na vícero kognitivních zdrojích je K. Seeber, který nabízí vlastní model kognitivní zátěže pro simultánní tlumočení⁹⁵. D. Gile hovoří obecně o jedné „procesní kapacitě“ a dále se nezabývá tím, z kolika zdrojů pochází. Pro naše účely je toto rozlišení irelevantní. Klíčové je, že disponibilní kognitivní zdroje jsou omezené, ať už jsou soustředěny do jednoho nebo více „zdrojů“. Zatím rovněž nebylo dostatečně prokázáno, kolik kognitivní kapacity jednotlivé tlumočnicko-procesní úkony vyžadují, neboť měření kognitivní zátěže je zvláště obtížné zejména u činnosti jako je tlumočení, při níž probíhá řada kognitivních úkonů najednou⁹⁶. *„At the current stage of research it is not clear how much capacity or resources are needed for different tasks involved in SI. Some claim that 80% of the total effort, or cognitive resources, are dedicated to listening*

⁹³ CIRIN Bulletin n° 56, July 2018

⁹⁴ Pro podrobný rozbor procesu jazykového zpracování a porozumění viz například Seeber 2011:180-181, Pöschhacker 2015: 70-73, Doubalova et al. 2010: 29-31.

⁹⁵ Viz např. Seeber 2007, 2011.

⁹⁶ Pro měření kognitivní zátěže v simultánním tlumočení se používají různé metody, například měření EEG, PET nebo kognitivní pupilometrie.

and analysis, compared to only 20% needed for production (Padilla 1995). Gile does not agree with this quantification and refers to this concept as “quantitative uncertainties” when it comes to the allocation of resources to speech comprehension or production in SI (2005:14). He says that his supposition, based on introspection, is that “...generally production requires more attention, if only because it often involves a deliberate effort to avoid linguistic interference from the source language... [but] no demonstration, one way or another, is available in the literature.” (2005:13).“ (Doubalová et al. 2010: 32)

S konceptem kognitivní zátěže výzkumníci v oblasti tlumočení pracují již mnoho let, neboť vysoké nároky na kognitivní kapacitu jsou považovány za jeden z klíčových faktorů ovlivňujících tlumočnický výkon (Gile 2008) ⁹⁷. Model úsilí D. Gila z 80. let je prvním uceleným kognitivním modelem pro simultánní tlumočení. Jednou z hypotéz, kterou Gile v rámci aplikace modelu úsilí nabízí, je tzv. „Tight-Rope Hypothesis“, podle níž tlumočníci pracují na samé hranici únosné míry kognitivní zátěže. To vede k vysokému riziku (a výskytu) odchylek od ideálního tlumočení⁹⁸. Aby bylo tlumočení optimální - Gile bez dalšího upřesnění používá výraz *smooth* (Gile 2011: 205) - musí mít tlumočnick dostatek kognitivní kapacity, aby zvládl celkovou kognitivní zátěž, která je na něho kladena. „*For smooth interpreting, at any time, total available processing capacity in the interpreter’s brain needs to be larger than or equal to total processing capacity requirements; in addition, processing capacity allotted to each Effort at any time needs to be sufficient to cover the needs associated with the task it is engaged in. When one or more of these conditions is/are not met, performance in one or more Effort(s) deteriorates, which may give rise to errors, omissions and/or infelicities. EOIs can therefore reflect not only insufficient knowledge of the relevant languages and/or insufficient extralinguistic knowledge, but also saturation due to high processing capacity requirements as well as processing capacity management errors.*” (Gile 2011: 205). Nedostatky tlumočnického výkonu mohou být způsobeny ztíženými podmínkami (typicky k nim patří hutný či rychlý projev, přízvuk řečníka, složitá a nejasná argumentace v projevu, čísla, jména, idiomatická vyjádření, případně terminologie či relativní obtížnost

⁹⁷ „*This idea can be found in Fukui & Asano (1961), Oléron & Nanpon (1965), Kade & Cartellieri (1971), Kirchoff (1976), in Moser’s (1978) model of simultaneous interpreting, in Chernov’s views on the simultaneous interpreting process (1994) and in many comments by other authors.*” (Gile 2008: 59)

⁹⁸ Jak bylo zmíněno výše, odchylky v tlumočení nemusí být vždy chybami, tak jak je pojímá analýza chyb, ale mohou být výsledkem správné tlumočnické volby. Gile v této souvislosti používá zkratku *EOI* (*errors, omissions, infelicities*).

tématu) a následným nedostatkem procesní kapacity. Kvalita tlumočení však může být ovlivněna i neoptimální alokací procesní kapacity na jednotlivé úkony (Gile 2008).

Přestože tlumočení je obecně považováno za kognitivně náročnou činnost, některé procesní úkony jsou automatické. V případě relativně méně náročných projevů či jejich částí vyčerpává tlumočnický na zpracování informací a jejich převod do cílového jazyka méně kognitivních zdrojů. „*In order to handle the cognitive load of SI operationally, we assume, contrary to the assumption of the Effort Model, that professional conference interpreters are equipped with the high degree of automaticity to process the material provided that it is easy.*“ (Mizuno 2017: 2). Relativní snadnost vstupního materiálu závisí mimo jiné na znalosti tématu, terminologie a celkového komunikačního prostředí. Předpokládáme, že v případě, že má tlumočnický s určitým typem projevu, tématem či tlumočnickým prostředím větší zkušenost, jsou procesy porozumění, produkce a zpracování informací více automatické, vyžadují tedy méně procesní kapacity, a i řízení kognitivních zdrojů je méně náročné. Tlumočnický tak dokáže „známé“ situace řešit efektivněji a nemusí pracovat na hranici svých kognitivních možností.

Kvalitního tlumočnického výkonu tedy lze dosáhnout prostřednictvím optimálního a úsporného nakládání s kognitivními zdroji, k němuž přispívá automatizace tlumočnických procesů díky znalostem a zkušenostem. Použijeme-li příklad informačně náročného, konkrétně odborného textu, pokud převedení konceptuálně obtížné části projevu vyžaduje větší úsilí na zpracování informace a její pochopení, nebo zvětšení časového odstupe pro získání dodatečných informací pro lepší dovození významu, nemá tlumočnický dostatečnou kapacitu na další nebo současně probíhající úkon. Naopak pojmová (nikoli jen lexikální) znalost odborných výrazů umožní automatictější aktivování relevantních extralingvistických i lingvistických informací v dlouhodobé paměti a jejich použití pro pochopení a převod daného úseku. Tím se zároveň uvolní mentální zdroje pro jiné úkony, primárně pro poslech a zpracování dalších informací. Tyto zdroje je však možné využít například i na strategie, jako je vysvětlení (odborných či kulturně vázaných pojmů), jazyková expanze či naopak komprese pro úspornější a idiomatičtější vyjádření, segmentace vstupního projevu apod, které zvyšují kvalitu tlumočnického výstupu. V případě nedostatečné znalosti tématu či termínů vyžaduje porozumění a pochopení vstupního materiálu více úsilí a tlumočnický musí ušetřit kognitivní zdroje jinde, například prostřednictvím vynechání některé (více či méně relevantní) informace, použitím sumarizace apod. Je nutno upozornit, že i volba a použití optimální strategie vyžaduje určité kognitivní zdroje a automatizace strategického chování je další prostředek pro úsporné řízení procesní kapacity (viz dále).

8 Kvalita z hlediska tlumočení jako rozhodovacího procesu a tlumočnických strategií

8.1 Tlumočení jako rozhodovací proces

Jiří Levý v 70. letech konstatoval, že překlad je rozhodovací proces, „*tj. série určitého počtu posloupných situací – tahů jako ve hře - v nichž se překladatel vždy musí rozhodnout mezi určitým, a zpravidla přesně definovaným, počtem alternativ.*“ (Levý 1971: 73) Toto tvrzení můžeme zcela jistě použít i pro tlumočení, které je také sérií posloupných, ale navíc i souběžných a vzájemně se překrývajících rozhodnutí. Levý přirovnává překlad k šachu a opírá se o teorii her. Tvrdí, že každé překladatelovo rozhodnutí, tedy tah, ovlivňuje další rozhodnutí, která musí původní řešení vzít v potaz. Teorie her analyzuje chování osob v situacích, kdy přijímají střídavě rozhodnutí, která vzájemně ovlivňují jejich situaci. Rozhodnutí jednoho subjektu ovlivňuje navazující rozhodnutí dalšího subjektu, jehož rozhodnutí zpětně ovlivňuje další rozhodnutí subjektu prvního (případně dalších subjektů). Tento princip by bylo možné volně aplikovat na nezprostředkovanou komunikaci, kdy řečník své rozhodnutí (projev) upravuje na základě rozhodnutí (reakcí, odpovědí) svých posluchačů. Dochází tedy k vzájemně podmíněnému strategickému komunikačnímu chování. Situace v simultánním tlumočení se od teorie her liší v tom smyslu, že k přímému vzájemnému a střídavému ovlivňování rozhodování mezi řečníkem a tlumočnickem v běžné situaci nedochází (dochází k němu ale mezi řečníkem a posluchačem na základě zprostředkované komunikace). Rozhodování tlumočnicka ohledně tlumočnického řešení je závislé na vstupním materiálu, jehož přesnou podobu předem nezná a nemůže s ním volně zacházet ani jej upravovat. Navíc je ovlivňováno dalšími situačními faktory, jako jsou typ projevu, typ posluchačstva, znalostní základ atd., které také nemá pod kontrolou. Pokud jde o výsledek jeho rozhodování a účinek jeho řešení, ve smyslu mentální reprezentace původního projevu, který si na základě jeho tlumočení vytvoří posluchač, i ten tlumočnick může pouze předpokládat a doufat, že se maximálně přiblíží záměru řečníka. Jistě ale i při tlumočení dochází k sérii rozhodnutí (tahů), která ovlivňují komunikační situaci a která jsou součástí strategického chování tlumočnicka.

Rozhodování, které je považováno za jednu ze základních lidských kognitivních činností a lze je definovat jako volbu z možných alternativ na základě určitých kritérií či strategií (Wang a Ruhe 2007), je tedy další kognitivní úkon, který tlumočnick provádí. Oproti překladateli je tlumočnick ve výrazně nevýhodnějším postavení, neboť se musí rozhodovat v časové tísní,

takže volba mezi možnými alternativami musí být velice rychlá a tlumočnick navíc musí mít tyto možné alternativy okamžitě k dispozici. Vzhledem k omezené procesní kapacitě je důležité, aby rozhodovací proces byl maximálně automatizovaný a nevyčerpával příliš mnoho procesních zdrojů. Vzhledem k tomu, že rozhodování probíhá na základě znalostí uložených v dlouhodobé paměti a dostupných kontextových informací, je pro účinnost rozhodnutí zásadní objem a dostupnost relevantních informací pro řešení konkrétního problému. Rozhodování je rychlejší, účinnější a z hlediska procesní kapacity úspornější i díky strategiím (tedy předem připraveným možnostem řešení určité situace), které má tlumočnick k dispozici.

Povaha tlumočení (na rozdíl od překladu) navíc vyžaduje, aby se tlumočnick rozhodoval na základě neúplné informace. Souběžnost řečových činností a omezená kapacita pracovní paměti nutí tlumočnicka přijímat rozhodnutí během maximálně několika vteřin na základě předvídání nejpravděpodobnějšího dalšího vývoje projevu a na něm založeném odhadu správného řešení. Proto je v tlumočení za klíčovou považována anticipace, tedy „*a general ability to predict a plausible continuation of the source language speech (e.g. Gile, 1995; Chernov, 1994 and 2004), which is a crucial mechanism of simultaneous interpreting.*“ (Bartłomiejczyk 2008: 117). Anticipací se zabývá celá řada autorů.⁹⁹ Levý uvádí, že čím méně možných řešení, tím lépe. To jistě platí v zásadě i pro simultánní tlumočení, zároveň je však pravda, že tlumočnick potřebuje předvídat vícero možných alternativ řešení, z nichž pak vybere na základě dalších informací, které získává v reálném čase od řečníka, tu optimální.

Tlumočení je neustálý rozhodovací proces, tedy řešení problému, kdy volba řešení má vést k optimálnímu výsledku, tedy k dosažení stanoveného cíle. Alessandra Riccardi tlumočení jako „řešení problému“ definuje explicitně: „*During simultaneous interpreting (SI), the interpreter is engaged in a problem-solving activity in which the source-text (ST) represents the problem s/he is faces with and the target text (TT) the solution s/he is able to achieve.*“ (Riccardi 2003: 257). Riccardi zde označuje za problém pouze výchozí text, a pojímá tak tlumočnickou situaci poněkud restriktivně, na úrovni recepce výchozího a produkce cílového textu. Rozhodování by pak probíhalo zejména na intertextuální rovině. Výchozí text jistě je hlavní a konkrétně uchopitelný problém, který tlumočnick musí řešit¹⁰⁰. Za tlumočnický problém však můžeme

⁹⁹ Ruský teoretik Černov na anticipaci, tedy tzv. pravděpodobnostním prognózování, vystavěl celý svůj model simultánního tlumočení. Pro zajímavou diskuzi týkající se anticipace viz například Bartłomiejczyk 2008 nebo Tryuk 2010).

¹⁰⁰ Při použití metafory Jiřího Levého by se mohlo jednat o figurky na šachovnici s tím, že v simultánním tlumočení musí tlumočnick neustále figurkami táhnout (někdy i několika najednou) a na šachovnici mu kontinuálně přibývají figurky nové, které často ovlivňují již provedený tah, který musí být případně opraven.

šířeji považovat celou komunikační situaci. Tento konceptuální přístup umožní zohlednit při hledání řešení (a při volbě vhodných strategií) nejen výchozí projev, ale i všechny další kontextové faktory, které komunikaci ovlivňují a které mohou např. pozměnit vnímání záměru a obsahu řečnickova sdělení. Jejich znalost tak určuje výběr správného řešení. Pokud bychom se opírali pouze o výchozí text bez zohlednění dalších relevantních faktorů, mohli bychom původní sdělení interpretovat nepřesně a volit i neadekvátní tlumočnické řešení.

Pokud jde o řešení „tlumočnického problému“, můžeme se s Riccardi ztotožnit v tom, že cílový text¹⁰¹ je z hlediska tlumočnicka zřejmě jediné řešení, které může nabídnout pro zajištění úspěšné komunikace. K celkovému úspěchu komunikace pak přispívají i další faktory, které ale tlumočnick již nemá pod kontrolou. Mezi hlavní nutné podmínky patří například vůle příjemce porozumět výchozímu sdělení, schopnost mu porozumět, což vyžaduje určitý objem znalostí apod. „*Success in discourse processing also depends on [...] the co-operative interaction between speakers and listener [...]. A further prerequisite for successful discourse processing is a sufficiently rich common ground of (discourse-relevant) linguistic and non-linguistic knowledge, i.e. knowledge that is shared – and mutually assumed to be shared – by speakers and listeners.*“ (Kohn & Kalina 1996: 123).

Rozhodovací proces v tlumočení probíhá v časové a kognitivní tísní. Tlumočnick musí řešit okamžitě množství vzájemně propojených a současně se objevujících problémů na všech úrovních komunikace (recepce a zpracování informací, jazykové porozumění, analýza, konceptualizace, produkce, zpětná kontrola). Proto je zvláště důležitá výše zmíněná internalizace a automatizace všech dílčích procesů. Kognitivní tíseň je způsobena nejen množstvím a komplexitou zpracovávaných informací, ale také tím, že na rozdíl od nezprostředkované komunikace tlumočnick není přímým vysílatelem výchozího sdělení a nemá vstupní komunikační materiál pod kontrolou. Má tedy mnohem méně času na plánování své reakce. „*Interpreting, on the other hand, is characterised (like translating) by an inevitable lack of semantic autonomy on the part of the interpreter, which considerably exacerbates the specific processing problems involved.*“ (Kohn & Kalina 1996:126). Výchozí situace - tedy původní projev - se neustále vyvíjí a mění, aniž by měl tlumočnick možnost do ní zasáhnout a aniž by měl možnost ji „zastavit“ a „upravit“ podle svých potřeb. O to důležitější je strategické chování a předvídání možných problémů, a tedy i jejich potenciálních řešení, které umožní snížit vynaložené procesní úsilí.

¹⁰¹ Cílový text je třeba brát v širokém slova smyslu, tedy jako cílový komunikační produkt tlumočení. Samotný text strictu senso je doplněn i o další komunikační prostředky, jako jsou mimika, gesta apod., které však v simultánním tlumočení hrají menší roli.

8.2 Tlumočení jako činnost zaměřená na splnění cíle

Tlumočení lze bezesporu definovat také jako činnost zaměřenou na splnění cíle (*goal-oriented activity*), jejíž hlavním cílem je zajistit, že bude „*zachován záměr (intence) řečníka [...] jinými slovy [...] funkčně komunikativní ekvivalence celého projevu.*“ (Čeňková 2008: 48). Pokud bychom se dívali na tlumočení jako na službu, pak by cílem tlumočení bylo uspokojit potřeby zákazníka. V tom případě je třeba určit, kdo je naším zákazníkem (posluchač, zadavatel, řečník, kolega, který z nás pilotuje atd.) a jaké má potřeby, a na základě těchto informací se rozhodnout, jakým způsobem tyto potřeby uspokojit, tedy pro jaké řešení se rozhodnout.

Lze rozumně předpokládat, že cílem všech účastníků tlumočnické akce je úspěšná komunikace. To však nemusí být cíl jediný ani hlavní. Například hlavním cílem zadavatele jako podnikatele může být vytvořit zisk díky uspokojení svých klientů (organizátor akce, řečník, posluchač) prostřednictvím úspěšné komunikace¹⁰². Cílem řečníka, například při složitých či napjatých vyjednáváních, nemusí být, aby byl pochopen a vyjednávání byla úspěšně završena, ba právě naopak. Nastane-li případ, kdy se cíle aktérů komunikace neshodují, dostává se tlumočnicko do rozporuplné situace. To může být zejména komplikované u komunitního, případně konsektivního tlumočení, kde je sociální a psychologická role tlumočnicka významnější mimo jiné i vzhledem k bezprostřednímu fyzickému působení mezi aktéry.

Hlavním úkolem tlumočnicka je tedy (v zásadě) jednat tak, aby úspěšnou komunikaci zprostředkoval. To je teoreticky poměrně evidentní, praktická realizace tohoto úkolu může být složitější. Předpokladem dosažení cíle je schopnost na základně určité výchozí situace jednat tak, aby toto jednání vedlo k plánovanému výsledku. Nutná je tedy schopnost správně odhadnout, jaký dopad bude určité rozhodnutí v dané situaci mít. „*In order to label an action goal-directed, it must satisfy two requirements. First, the agent must display knowledge of the causal efficacy of its own actions and their outcomes given the current state or context. Second, the agent must select and regulate its behaviour using goal representations, e.g. internally generated representations of desired action outcomes.*“ (Verschure et al. 2014). Správně posoudit dopad určitého rozhodnutí (tedy výběru tlumočnického řešení) může být v tak komplexní situaci, jakou tlumočení je, obtížné. Publikum je často početné (zejména u konferenčního tlumočení) a tlumočnicko musí přizpůsobovat svá řešení domnělým potřebám a kulturním a znalostním předpokladům svých posluchačů. Dopadem svého řešení si nemůže být zcela jistý, neboť každý z jeho posluchačů si na základě svých presupozic vytváří vlastní

¹⁰² Může se také stát, že cílem řečníka je pouze „říct, co je potřeba říct“, nebo cílem posluchače je pouze být přítomen, a nemají větší zájem na úspěchu interakce. I v těchto případech se však tlumočnicko musí z etických důvodů držet své předpokládané role zprostředkovatele komunikace.

mentální představu původního sdělení a úspěšnost komunikace závisí na tom, do jaké míry se mentální reprezentace původního sdělení řečníka a příjemce přiblíží. K tomu je nejprve třeba, aby se maximálně přiblížil řečníkům a tlumočnickům mentální obraz původního sdělení¹⁰³, a následně tlumočnick musí převést do cílového jazyka toto sdělení tak, aby došlo k pochopení nikoli mezi ním a posluchačem, ale posluchačem a vysílatelem původního sdělení. Pouze pokud bude splněna první část procesu (pochopení řečníka tlumočnickem), může tlumočnick přijmout relevantní rozhodnutí pro zajištění pochopení mezi posluchačem a řečníkem.

8.3 **Tlumočení jako strategická činnost**

Časovou a kognitivní tíseň, stejně jako současné provádění několika činností, tlumočnicki zvládají díky nabytým tlumočnickým dovednostem. Jednou z nejdůležitějších je používání strategií. „*In the course of SI, professional interpreters resort to a network of strategies, the mobilization of which occurs largely unconsciously and effortlessly.*” (Riccardi 2003: 257). Strategické chování obecně spočívá v naplánování způsobu, jak vyřešit určitou situaci či dosáhnout určitého cíle.¹⁰⁴ Protože považujeme tlumočení za rozhodovací proces zaměřený na řešení problémů za účelem dosažení určitého cíle, je strategické chování, vedoucí k úspoře procesní kapacity díky předem připravenému možnému (a pokud možno do značné míry zautomatizovanému) řešení situace, nezbytné. Tlumočení tedy bezesporu je „*strategic discourse processing*“¹⁰⁵ (Kohn & Kalina 1996). Tlumočnicki „*...must learn to cope strategically with the challenge of what may be termed **independent co-ordination** of quasi-simultaneous source discourse comprehension and target discourse production.*“ (ibid: 130). Strategická povaha tlumočení se neprojevuje pouze použitím určité konkrétní strategie, ale i rozhodnutím o nepoužití strategie, případně o neřešení určitého problému, který by vedl k přílišné kognitivní zátěži (ibid). Významná je rovněž automatizace strategického chování „*for only if routine decision processes are performed more or less automatically will the interpreter have enough capacity and attention to solve more intricate and complex problems.*“ (ibid: 132).

Význam tlumočnických strategií je nesporný. V odborné literatuře se objevují různé termíny, které toto chování označují, např. strategie (Kohn, Kalina, Riccardi), techniky (Jones), strategie

¹⁰³ Viz Kohn & Kalina 1996

¹⁰⁴ Cambridgeský slovník definuje strategii jako: „*A detailed plan for achieving success in situations such as war, politics, business, industry, or sport, or the skill of planning for such situations.*“ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategy> (navštíveno k 30.3.2019)

¹⁰⁵ „*...geared to the interlingual transfer of mental world modelling from a source discourse to a target discourse*“ (Kohn & Kalina 1996:132)

a taktiky (Gile), postupy (Čeňková). Rozdíl mezi strategií a taktikou v původním významu je v tom, že strategie představuje obecný či dlouhodobý plán, jak dosáhnout cíle, a taktiky pak jednotlivé konkrétní kroky, jak tuto strategii realizovat. Vzhledem k rychlosti průběhu tlumočení nelze o dlouhodobém strategickém plánování řešení konkrétní tlumočnické situace hovořit. Lze ale například hovořit o obecných strategiích, které se týkají procesu tlumočení jako celku (příprava, anticipace, inference, monitorování apod.), a konkrétních strategiích, které tlumočnick používá pro řešení specifického problému. Ty se často dále dělí dle dílčích procesů či fází v rámci tlumočení například na strategie fáze porozumění (dekódování), produkce apod. Gile používá oba termíny. Strategie jsou v jeho pojetí „*planned actions, as opposed to tactics, which are online reactions to problems encountered or anticipated*“ (Gile 2009: 262). Taktiky (*coping tactics*) tedy tlumočnick používá pro předcházení specifickému problému (při přetížení procesní kapacity) nebo zmírňování jeho dopadů (Gile 2009)¹⁰⁶. Otázka, do jaké míry je chování tlumočnicka, včetně strategického chování, plánované je však sporná, jak rozebereme níže. Jiní autoři pro označení Gilových *coping tactics* používají výraz „nouzové strategie“ (Kalina 1998). Zdálo by se, že stejný strategický postup by tedy mohl být strategií (v Gilově pojetí), pokud by byl plánován či předvídan s větším předstihem, nebo nouzovou (copingovou) taktikou v případě, že by byl použit k řešení procesní krize. Ani to však není zcela jednoznačné, protože pokud je problém anticipován, pak je možné se na něj připravit a naplánovat postup, přestože doba, kterou má tlumočnick na naplánování reakce, je velice krátká. Mezi strategiemi a taktikami rozlišují také Setton a Dawrant (2016). Ti ale navíc rozlišují i přirozené procesy, které jsou inherentní každé komunikaci (například inference významu), a techniky, které považují za postupy pro řešení specifických obtíží souvisejících s procesem tlumočení jako takovým (sem řadí například pozdržení reakce, použití neutrální formulace během čekání na smysluplnou informaci apod.). Výraz taktika pak používají „*to refer to the choice of a technique or combination of techniques aimed at improving quality, managing cognitive processing load or, in difficult conditions [...] just keeping up and maintaining a meaningful and adequately accurate flow of speech, all subject to a second-by-second weighing of costs and benefits*“. Pokud jde o strategie uvádějí, že „*we prefer to reserve this term for more conscious “macro“ choices, such a degree of freedom or caution in translation...*“ (Setton & Dawrant 2016:72).

¹⁰⁶ Gile explicitně upozorňuje na jednotnost používané terminologie: „*In literature they [tactics] are often referred to as „strategies“, but here the distinction is made between online actions (‘tactics’) and action with a longer-term effect in mind (‘strategies’)*. (Gile 2009: 263)

Další autoři hovoří například o makrostrategiích a mikrostrategiích (Kader & Seubert 2015), o strategiích zaměřených na proces a strategiích zaměřených na produkt (Kirchhoff 1976/2002, Pöchhacker 2004), či o *online* a *offline* strategiích (Pöchhacker 2004), podle toho, zda probíhají před zahájením samotného translačního procesu nebo jsou použity během procesu tlumočnického v užším slova smyslu.

Navzdory nejednotnosti terminologie¹⁰⁷ je zřejmé, že existují běžně používané strategické postupy a strategické chování, které tlumočníci používají a přizpůsobují je konkrétní situaci na základě charakteristik komunikační situace a projevu. My se budeme držet obecného pojmu „strategie“ a v případě potřeby jej upřesníme. Plánování použití konkrétních strategií se většinou děje až po zahájení projevu a v jeho průběhu, tedy ve chvíli, kdy tlumočnický může přesněji posoudit problém, který má řešit¹⁰⁸. Pokud například řečník nasadí vysoké tempo, může tlumočnický okamžitě přizpůsobit své chování. Pokud bychom se drželi původního významu výrazů strategie a taktika, pak strategií bude v tomto případě maximální časová úspornost procesu tlumočení, konkrétními taktikami při realizaci této strategie pak například vynechávání (redundantních) informací, generalizace či sumarizace apod. V případě kulturně specifického projevu může být obecnou strategií tlumočnického explikace reálií, konkrétní taktika pak bude spočívat zejména v parafrázi či vysvětlení termínu například doplněním definice. V tomto případě - vzhledem k tomu, že explikace je časově náročná - bude muset tlumočnický přizpůsobit své další chování a ušetřit čas jinde tím, že použije doplňkovou strategii, jako je vynechání redundantní nebo méně relevantní informace, aby kompenzoval časovou ztrátu. Díky nastavení obecné strategie podle typu projevu (odbornost, informační hutnost, rychlost), podle typu řečníka (přízvuk, nekoherentnost) nebo podle externích podmínek (špatná akustika apod.) může tlumočnický naplánovat konkrétní postup pro dílčí části projevu tak, aby splnil obecný strategický cíl.

V zásadě se tedy jedná o strategické řešení problémů na makrorovině (celý projev, případně konference) i mikrorovině (kratší úseky)¹⁰⁹. Domníváme se, že toto konceptuální rozlišení je pro volbu optimálního řešení užitečné. Správné nastavení strategického chování

¹⁰⁷ Na definiční potíže týkající se pojmu strategie v tlumočení a nejednotnost a nekonzistentnost používání terminologie upozorňuje zejména Małgorzata Tryuková (Tryuk 2010).

¹⁰⁸ Strategie si tlumočnický může připravit předem při přípravě na tlumočnickou akci na základě získaných informací a materiálů (power-pointové prezentace, informace o řečnících) a poté je přizpůsobit konkrétnímu vývoji situace během tlumočení.

¹⁰⁹ Rozdělení na mikro a makrostrategie (případně globální a lokální strategie) se v translatologii objevuje v oblasti překladu. Jedná se o strategické pojetí překladu na úrovni celého textu a na úrovni kratších úseků (viz Schjoldager 2008). Upřesňujeme, že zde uvedené rozlišování makro a mikro roviny strategického rozhodování se liší od rozdělení tlumočnických strategií na makrostrategie a mikrostrategie označující strategie procesní a strategie pro konkrétní projev / problém (např. Kader & Seubert 2011 viz výše).

na makrorovině, které může spočívat v kombinaci několika různých strategií, totiž umožní následně vybrat optimální řešení dle okamžité potřeby.

Většina definic komunikačních strategií také hovoří o vědomém a plánovaném chování¹¹⁰, do jaké míry však je použití konkrétní strategie v konkrétní situaci u tlumočnicků plánované a vědomé není dostatečně jasné. Někteří autoři tak hovoří pouze o postupech, které jsou aplikovány za účelem dosažení určitého cíle, aniž by byl nutný konkrétní plán či vědomé použití. Pode nich je totiž zásadní automatizace strategických procesů, protože jedině ta zajistí dostatek procesní kapacity a pozornosti pro řešení složitějších problémů, které se během tlumočení objeví. Pokud je nějaký proces zcela automatický, je také nevědomý (Koh & Kalina 1996). Zjistit, které strategie tlumočnick použil vědomě a které nikoli, je obtížné z důvodu rychlosti probíhajících procesů a našeho velmi omezeného chápání kognitivních procesů. Tlumočníci si často ani neuvědomují nebo nepamatují, jak a proč určitý problém řešili, a nejsou schopni vysvětlit vlastní motivace (viz empirická část práce). Vzhledem k výše uvedeným podmínkám tlumočnické práce, zejména nemožnosti kontrolovat vstupní materiál a nutnosti velice rychlé reakce, musí být tlumočnick schopný okamžitě přizpůsobovat a měnit své, proto se domníváme, že určitá míra naplánování strategického chování je nezbytná v závislosti na parametrech, které jsou tlumočnickovi známy.

Pokud jde o kategorizaci strategií, o níž jsme se již krátce zmínili výše, autoři rozdělují strategie různě. Pro ilustraci zmíníme tři hlavní autory:

H. Kirchhoffová (1976/2002) hovoří například o strategiích pro dekodování (anticipace, segmentace, décalage) a reformulaci a dále o procesních strategiích pro překonávání obtíží vyplývajících z tlumočnického procesu jako takového (zpracování dílčích významových úseků, použití neutrálních výplní, flexibilní výstavba vět, nepředání celého informačního obsahu¹¹¹).

D. Gile (1995) uvádí vedle obecných strategií (příprava, regulace časového odstupu od řečníka či segmentace) také výše zmíněné taktiky, neboli *coping tactics*¹¹², které rozděluje na taktiky pro fázi porozumění (oddálení reakce, porozumění na základě kontextu, pomoc kolegů v kabině, konzultace dokumentů) a fáze produkce (generalizace, parafráze, kalk, překódování, vynechávka, paralelní reformulace, odkaz na jiný zdroj informace) a na preventivní strategie

¹¹⁰ „Strategies can be defined as potentially conscious plans for solving what to an individual presents itself as a problem in reaching a particular communicative goal“ (Faerch & Kasper in Pöschhacker 2015: 402)

¹¹¹ „information reduction“

¹¹² V psychologii odkazuje výraz *coping* na vědomé zvládání obtížných situací a problémů za účelem minimalizace stresu. Vzhledem k tomu, že tlumočení je ze své povahy náročná činnost vyžadující neustálé řešení problémů, by bylo možné za „copingové“ považovat všechny postupy, které tlumočnick používá.

(písemné zaznamenání čísel a jmen, změna časové prodlevy mezi poslechem a produkcí, změna pořadí položek)¹¹³.

S. Kalina (1996, 1998)¹¹⁴ nabízí kategorizaci strategií s podobným rozdělením na strategie pro podporu porozumění (příprava, elaborativní inference, anticipace, segmentace vstupního materiálu, décalage), strategie pro produkci cílového textu, které dále dělí na strategie podmíněné výchozím textem a strategie podmíněné cílovým textem (syntaktická transformace, překódování, komprese, expanze, stylistické strategie, vágnost, aproximativní vyjádření, intonační strategie, využití pauzy, výstavba věty nabízející různé alternativy pokračování, neutralizace atd.), a konečně nouzové strategie (komprese – selekce, vynechání, generalizace, zjednodušení), opravné strategie (opravení se, rozhodnutí neopravovat se) a globální strategie (monitoring).

Nás strategie zajímají spíše z hlediska tlumočení jako kognitivního rozhodovacího procesu a jejich vlivu na kvalitu tlumočení, proto zde definice a třídění strategií nerozebíráme do všech podrobností, ale pouze jako základ pro další rozbor v rámci empirické části práce¹¹⁵.

O strategiích a taktikách v souvislosti s procesní kapacitou hovoří Gile, podle něhož používá tlumočnická taktika v případě, že je jeho procesní kapacita překročena, nebo její překročení hrozí, a v případě, že nemá dostatečný znalostní základ, aby vyřešil nastalou situaci. Tento přístup navazuje na jeho výše zmíněnou *Tightrope Hypothesis*, podle které tlumočnická práce pokračuje na pokraji procesní krize a pro řešení této krize musí používat určité techniky (Gile 1995). My se domníváme, že tlumočnická práce používá strategie (případně v Gilově názvosloví taktiky) nejen pro řešení akutních krizí, když dochází k saturaci procesní kapacity, ale i za účelem optimálního rozložení mentálních zdrojů v běžné tlumočnické situaci. Díky této úspornosti může zbylou procesní kapacitu využít na jiné úkony či na použití dalších strategií. Vzhledem k tomu, že podle Gila je kvalita tlumočení podmíněna optimálním rozložením procesní kapacity na jednotlivá úsilí a že strategie přispívají k tomuto optimálnímu rozložení kapacity, můžeme konstatovat, že strategie jsou zásadní pro úspěch tlumočnického procesu v užším i širším slova smyslu.

¹¹³ V případě extrémní situace pak hovoří i o možnosti upozornit delegáta na potíže či vypnutí mikrofonu.

¹¹⁴ Zde uvedený přehled strategií je kombinací dvou prací – Kohn & Kalina 1996 a Kalina 1998), rozdělení do jednotlivých kategorií není zcela jednoznačné. Práce z roku 1998 je dostupná pouze v německém znění, pro podrobné vysvětlení jednotlivých strategií v anglickém jazyce viz například Liontou 2011.

¹¹⁵ Strategiemi a jejich kategorizací se zabývají kromě zde zmíněných i mnozí další autoři (Al-Kahnji et al 2000, Riccardi 2005, Bartłomiejczyk 2006, Liontou 2011 a další). Zajímavý přehled různých strategií, jejich definic a autorů, které je používají viz Li 2013.

Do přímé souvislosti s kvalitou tlumočení dává strategie například Kalina, která kvalitu definuje jako „*appropriate strategic processing*“ (Kalina 1998, in Kalina 2005), podobně jako Riccardi, která kvalitu popisuje jako: „...*a function of the strategic behaviour adopted by the interpreter at comprehension, planning and production level.*“ (Riccardi 2003: 257). Toto vymezení kvality tlumočení můžeme zobecnit a konstatovat, že kvalita tlumočení závisí na efektivitě rozhodovacího procesu tlumočnicka při řešení konkrétního problému při zohlednění sledovaného cíle. K efektivitě tlumočnického rozhodovacího procesu přispívá vedle tlumočnických dovedností a jazykových a mimojazykových znalostí také strategické chování tlumočnicka, tedy výběr nejúčinnějších řešení. Právě to je předmětem našeho zájmu v empirické části práce, v níž se zaměříme na pozorování strategického chování a výběru tlumočnických řešení v situaci vyšší kognitivní zátěže (při tlumočení odborných právních textů) u tlumočnicků s různými znalostními profily.

Empirická část

9 Úvod k empirické části

Empirická část práce pojednává o přípravě a průběhu praktické části výzkumu, která se skládala z nahrávání autentických výkonů profesionálních tlumočnicků, z dotazníkového šetření a polostrukturovaného rozhovoru, a obsahuje analýzu shromážděných dat. Cílem bylo získat relevantní poznatky umožňující objasnit, jakým způsobem zkušení profesionální tlumočníci s různými jazykovými kombinacemi (tlumočení do rodného jazyka vs retour do cizího aktivního jazyka) a profesními a znalostními profily řeší vyšší kognitivní zátěž a problematické tlumočnické situace, v nichž zpracování vstupních informací a produkce cílového projevu vyžadují větší množství kognitivních zdrojů, nebo v nichž případně dochází k saturaci procesní kapacity.

Výzkum se soustředí na zjištění a popsání rozdílů v rozhodovacím procesu a použitých strategiích u tlumočnicků pracujících ze svého rodného jazyka (jazyk A), tedy češtiny, do svého cizího aktivního jazyka (jazyk B), tedy angličtiny, a tlumočnicků pracujících ze svého cizího pasivního jazyka (jazyk C), tedy češtiny, do rodného jazyka (jazyka A), tedy angličtiny. Druhou osou výzkumu je popsat rozdíly mezi tlumočnickými, kteří mají určitou zkušenost s tématem projevů (právo), a těmi, kteří s tématem větší zkušenost nemají.

Výzkum je založen na předpokladu, že tlumočníci pracující z cizího pasivního jazyka mohou mít omezenější lingvistické, terminologické a extralingvistické (zejména kulturní a tematické) znalosti, což povede k větší kognitivní zátěži při porozumění a analýze vstupní informace. Podobně lze předpokládat omezenější terminologické a extralingvistické (tematické) znalosti u tlumočnicků s menšími zkušenostmi s danou odbornou problematikou. Tlumočníci pracující do rodného jazyka by naopak mohli mít výhodu, pokud jde o hledání vhodného funkčního ekvivalentu a adekvátní reformulace vstupní informace v cílovém jazyce. Pokusíme se zjistit, zda tyto faktory mají vliv na rozhodovací proces, výběr tlumočnických postupů a na výsledná řešení. Cílem výzkumu ovšem není hodnotit kvalitu tlumočení ve smyslu „bodování“ výkonu, ale pochopit hlubší a širší souvislosti, které bude možné použít v praxi a v další výzkumné práci.

V této části práce rozebíráme podrobněji také další témata relevantní pro empirický výzkum, konkrétně se jedná o směr tlumočení, tedy direkcionalitu, a o tlumočení odborných projevů a o problematiku převodu právního jazyka. Rovněž se věnujeme šířeji metodologii empirického výzkumu v oblasti kvality tlumočení. Toto téma považujeme za zásadní nejen pro vysvětlení

naší volby metody, ale také pro další případné výzkumné práce v této oblasti. Pokud je nám známo, v tuzemské literatuře souhrnný přehled metodologie výzkumu v oblasti kvality tlumočení nenajdeme.

10 Kvalita z hlediska direkcionality

Otázku, zda a do jaké míry směr tlumočení ovlivňuje kvalitu tlumočnického výkonu, řeší profesionální tlumočníci i teoretici již řadu let. Je obecně známo, že západní školy (zejména francouzská) podporovaly dlouho striktní názor, že tlumočit by se mělo pouze do rodného jazyka, protože "[...] dans tous les secteurs du langage on comprend plus que l'on ne peut exprimer [...]. L'expression en langue étrangère reste toujours inférieure à l'expression en langue maternelle"¹¹⁶ (Seleskovitch 1989: 135). Tento přístup se ale střetává nejen s nesouhlasem některých profesionálů a teoretiků (Gile 2005; Seel 2005), ale především s realitou tlumočnického trhu v globalizovaném světě. Intenzivní mezinárodní vztahy se zeměmi, jejichž jazyky jsou méně rozšířené, vedly k tomu, že retour je dnes naprostou nutností jak na soukromém, tak i na institucionálním trhu (EU, OSN).

Na druhou stranu „východní školy“ zastávaly spíše názor, že pro tlumočení je zásadní rozumět výchozímu sdělení a vzhledem k tomu, že porozumění je až na výjimky lepší v rodné jazyce, je výhodnější tlumočit do cizího jazyka. V zásadě tedy šlo o spor o to, která fáze tlumočnického procesu je pro kvalitu tlumočení důležitější. Pro západní školy to byla reformulace, za předpokladu výborné schopnosti porozumět výchozímu pracovnímu jazyku. Pro východní školy to naopak byla fáze poslechu a porozumění s tím, že navzdory možným nedokonalostem ve vyjádření v cílovém nemateřském jazyce, tlumočníci své pracovní jazyky ovládají dostatečně na to, aby předali sdělení v přijatelné formě.

Je zřejmé, že pokud tlumočník neporozumí vstupního projevu (na jazykové úrovni), případně ho nedokáže zpracovat na konceptuální úrovni z důvodu například kulturních rozdílů či specifických reálií, pak nemůže být schopen optimálně analyzovat a převést smysl a záměr řečníka bez ohledu na to, jak výborně dokáže reformulovat v cílovém jazyce. Větší objem procesní kapacity vynaložený na porozumění může tlumočnickovi chybět ve fázi reformulace, přestože tlumočí do rodného jazyka, který by měl dokonale ovládat. Na druhou stranu u tlumočnicka pracujícího do cizího aktivního jazyka lze předpokládat optimálnější porozumění a vytvoření konceptuálního mentálního modelu výchozího sdělení. Na první fázi tlumočení vynakládá menší úsilí, a bude mít proto teoreticky více procesní kapacity pro volbu optimální strategie a řešení pro případnou kompenzaci nedokonalé znalosti cílového jazyka. Zásadní pak bude, do jaké míry neoptimální reformulace může vést k neadekvátnímu převodu záměru a obsahového sdělení výchozího projevu.

¹¹⁶ „Ve všech oblastech jazyka více rozumíme, než dokážeme vyjádřit. Vyjádření v cizím jazyce je vždy horší než v jazyce rodném.“ (překlad autorky práce).

Z výzkumů však plyne, že proces tlumočení je natolik složitý a jednotlivé fáze, které probíhají simultáně, na sebe mají vzájemně takový vliv, že je nelze jednoduše oddělit (Fernando 2005).

V tomto ohledu je zajímavá mezinárodní studie rozložení mozkové aktivity v závislosti na směru tlumočení (Rinno, Tammola et al, 2000), jejíž autoři dospěli k závěru, že při tlumočení do cizího jazyka tlumočníci převedli více obsahu, nicméně jazyková stránka jejich projevu byla horší než u tlumočnicků pracujících do rodného jazyka. Autoři se domnívají, že *"[...] the comprehension processes in the dominant language are more effective, enabling the interpreter to render more of the content, despite the fact that, qualitatively, the surface-level textual links between propositions, the lexical-syntactic formulation of output, and the fluency of delivery may not be the same level as in SI into the dominant language"* (ibid:159). I kdyby ovšem tlumočení do cizího aktivního jazyka bylo kognitivně náročnější z důvodů procesní kapacity vynaložené na reformulaci, neznamená to nutně, že výsledný produkt bude méně kvalitní. Může to znamenat pouze, že tlumočnick se dříve unaví a bude nutné častější střídání. Výzkumy v této oblasti zatím nepřinesly jednoznačné závěry a nebylo prokázáno, zda je tlumočení do jazyka B z kognitivního hlediska náročnější (což je všeobecně přijímaná představa) a která fáze procesu tlumočení vyžaduje více procesní kapacity.

Z hlediska hodnocení kvality tlumočení a s ohledem na výše uvedené hypotézy můžeme obecně předpokládat, že tlumočnick pracující do jazyka B ze svého rodného jazyka bude mít lepší výsledky z hlediska obsahových kritérií, než tlumočnick pracující do svého rodného jazyka. A naopak bude mít horší výsledky v oblasti formálních jazykových kritérií a prezentace. Otázkou však zřejmě bude, zda tyto formální nedostatky ovlivní i obsahovou stránku a celkově i úspěch komunikace a kvalitu zprostředkování výchozího sdělení posluchačům.

Rovněž lze předpokládat, že pro kvalitu tlumočení a direkcionalitu bude relevantní typ vstupního projevu. Pokud bude projev obsahově a konceptuálně náročný z důvodu kulturní podmíněnosti projevu, pak bude tlumočnick pracující ze své rodné kultury zřejmě schopný převést projev obsahově přesněji. Pokud však bude projev zaměřený spíše obecně s odkazy na všeobecné znalosti nebo pokud nebude významnější jeho forma spíše než obsah, pak zřejmě bude mít kvalitativní výhodu tlumočnick pracující do svého rodného jazyka. I v tomto případě jsou podstatné jazykové, znalostní a kontextuální znalosti a předpoklady tlumočnicků.

Dalším relevantním parametrem bude také úroveň znalosti pracovního jazyka. Přestože dle definice pracovních jazyků mezinárodní asociace AIIC¹¹⁷ by tlumočnick měl svému pasivnímu

¹¹⁷ „A 'C' language is one which the interpreter **understands perfectly** but into which they do not work. They will interpret from this (these) language(s) into their active languages. It is therefore a **passive language** for the interpreter.“ (AIIC, <https://aiic.net/page/4004/>, navštíveno 22/3/2019)

jazyku dokonale rozumět¹¹⁸, realita je odlišná, zejména pokud tlumočníci mají více pracovních jazyků. Zde se může projevit i vztah mezi rozšířenými a méně rozšířenými jazyky. Tlumočníci mohou mít méně hluboké jazykové, ale i kulturní znalosti „menšího“ jazyka z důvodu nedostatečného kontaktu s tanní kulturou. Na tento aspekt v rámci empirického výzkumu upozornili oba tlumočníci pracující z češtiny jako svého pasivního jazyka. V rozhovoru uvedli menší či dokonce nedostatečné jazykové a kulturně-tematické znalosti, které vedly k potížím s porozuměním výchozímu projevu. Dále také zdůraznili, že kdyby tlumočili ze svého silnějšího cizího jazyka, byl by jejich výkon, ale i použité strategie a rozhodovací proces, odlišný. Přestože se toto konstatování může zdát vcelku zřejmé, důležité jsou jeho implikace pro praxi. Pokud si tlumočník bude vědom svých omezení, může tomu přizpůsobit své strategie a zlepšit alokaci potřebných zdrojů a v konečném důsledku i kvalitu svého výkonu.

¹¹⁸ Otázkou také je, jak definujeme „dokonalé porozumění“, ale to je otázka přesahující rámec naší práce.

11 Tlumočení odborných textů

Pro empirickou část výzkumu byly vybrány tři projevy, které lze zařadit z hlediska funkční stylistiky mezi projevy odborné, tedy s cílem odborně sdělným a informačním.

„Odborný text směřuje vždy v rámci určitého tématu k úplnosti, celistvosti a vnitřní uspořádanosti předávané informace, na což má právě forma vyjádření podstatný vliv... Volba informací a forma, kterou jsou podávány, by přitom měla vést u vnímatele k vytvoření jednoznačné a úplné představy o předmětu sdělení... Každý z odborných textů je utvářen i s ohledem na míru znalostí a zkušeností očekávaného vnímatele (znalostí nejen věcných, ale i jazykových, včetně jisté znalosti obvyklých způsobů, jimiž se odborné téma ztvárňuje).“ (Čechová, Krčmová, & Minářová 2008:210)

Pro odborné texty je dále typická jazyková i pojmová propracovanost, složitější větná stavba, ale zejména specializovaná slovní zásoba, především termíny, tedy odborné názvy, neboli *„pojmenování, které je v rámci disciplíny jednoznačným pojmenováním pojmu. Jde o pojmenování nociónální, neexpresivní, mající funkci nominativní a kognitivní. Termín je v rámci oboru ustálený...“* (ibid: 218).

V našem případě se jedná o projevy mluvené a oralizované (nikoli čtené), předem připravené a přednesené na základě poznámek, což se odráží v použitých stylistických prostředcích, zejména v kombinaci odborného stylu s prvky typickými pro projev mluvený, které jsou někdy až hovorové a jejichž funkcí je navázání a udržení kontaktu s posluchači (expresivní a fatická funkce). Míra odbornosti projevů se liší, od projevu spíše populárně naučného (projev č. 1) až po teoreticky zaměřenou přednášku (projev č. 2), všechny však splňují výše uvedenou definici z hlediska jejich snahy o věcnost, koherenci a zohlednění publika, v našem případě primárně českého¹¹⁹.

Tlumočení odborných textů z různých odvětví představuje významnou část práce tlumočnicků jak na soukromém trhu, tak na trhu institucionálním. Vzhledem k výše uvedeným charakteristikám odborného textu přináší specifické obtíže, které souvisí zejména se znalostní asymetrií, tedy se skutečností, že tlumočníci nejsou většinou specialisté v daném oboru a jejich znalost tématu a terminologie i při zevrubné přípravě nedosahuje znalostí řečníka či odborného publika. Výše zmíněné „vytvoření úplné představy o předmětu sdělení“, tedy mentálního modelu řečnickova sdělení, je pro tlumočníka proto obtížnější. Úloha tlumočníka je dále ztěžována tím, že jsou konference čím dál tím odbornější a čas na přípravu stále kratší

¹¹⁹ Profil textů z hlediska jejich tlumočitelnosti a srozumitelnosti pro cizojazyčné publikum je uveden v další části práce.

(Pöchhacker 2015). Platí také, že čím odbornější projev či konference je, tím důležitější úlohu hraje terminologie v primární komunikaci mezi řečníkem a posluchači výchozího jazyka, a tím pádem i v sekundární tlumočené komunikaci s cizojazyčným publikem. Tlumočník by měl proto maximálně zachovat míru odbornosti komunikace, která představuje součást nejen věcného sdělení, ale i stylu a záměru řečníka. Jak bylo uvedeno v teoretické části práce z průzkumů rovněž vyplývá, že správné použití terminologie je považováno za jedno z důležitých kritérií kvality tlumočení jak tlumočníky, tak uživateli tlumočení.

Tlumočení odborných projevů tedy bezesporu představuje vyšší kognitivní zátěž, neboť vzhledem k jejich výše uvedené charakteristice a k omezeným lingvistickým (terminologickým) a extralingvistickým znalostem je pro tlumočníky obtížnější konceptuálně pochopit jejich obsah a záměr. Lingvistické a extralingvistické informace o odborném tématu uložené v dlouhodobé paměti (na základě přípravy nebo předchozí zkušenosti) nemusí být okamžitě disponibilní, neboť nejsou aktivovány tak často jako běžné neoborné jazykové a všeobecné znalosti, nebo nejsou konsolidovány a jejich vybavení je proto méně automatické a z hlediska procesní kapacity náročnější¹²⁰. I v případě, že tlumočník má možnost terminologii si připravit, nemusí mít povědomí o všech významových komponentech, které konkrétní výraz v dané disciplíně má. To vše ztěžuje jak porozumění, tak reformulaci, ale i další strategická chování, jako je anticipace (pokud tlumočník nezná dobře téma, je pro něho obtížnější odhadnout, jaká informace bude následovat či kam se ubírá řečnickova argumentace), segmentace či komprese (tlumočník nemusí správně odhadnout úseky tvořící významový celek), hierarchizace informací (rozlišení redundantní či méně důležité informace), parafráze (pokud tlumočník nemá dostatečnou představu o významu termínu, bude pro něho obtížné pojem vhodně vysvětlit v případě, že nebude mít okamžitě k dispozici ekvivalent v cílovém jazyce) apod.

11.1 Vybrané strategie pro převod odborných projevů

Významnou strategií při tlumočení odborných textů je příprava, neboť během tlumočení vzhledem k časové tísní má tlumočník jen omezenou možnost dohledávat potřebné informace. Terminologická příprava v předprocesní fázi zahrnuje nejen vyhledávání ekvivalentů pro daný odborný termín, ale i pochopení (nutně omezené) jejich širšího významu v daném oboru. Z tohoto hlediska je zajímavý rozdíl mezi použitím terminologického ekvivalentu bez hlubší

¹²⁰ Informace jsou v dlouhodobé paměti uchovávány pomocí neuronových spojů, které v mozku vznikají na základě zkušeností a opakování. Opakováním se paměťové stopy posilují, naopak pokud informace nejsou používány, paměťové stopy se oslabují a zanikají.

znalosti významu a s touto znalostí. V prvním případě se bude jednat o přetlumočení na povrchové úrovni lexikálních jednotek, aniž by došlo k (hloubkovému) pochopení významu. Z formálního hlediska může být přetlumočení adekvátní a použitá terminologie správná, z hlubšího procesního hlediska je zřejmé, že nedošlo k analytickému zpracování informace, byla použita strategie doslovného převedení (bez porozumění) a hrozí větší riziko, že tlumočnick kvůli tomuto nedostatečnému porozumění udělá chybu jinde.

Významná je i fáze postprocesní, například v podobě tvorby glosářů. Práce na terminologii tak „*involves studying terms from texts pertaining directly to an event, checking them against corresponding terms from independent background texts and, ideally, assigning them a place within a holistically structured knowledge system.*“ (Pöchhacker 2015:416). Tyto dvě fáze, tedy před-procesní (přípravná) a post-procesní nejsou předmětem našeho výzkumu, jsou ale určující pro řešení a strategie použité v tzv. in-procesní fázi, které analyzujeme dále.

Odborné projevy představují specifický typ textů a pro účely tlumočení lze definovat makrostrategie, tedy obecné strategie na úrovni celého projevu (konference), které umožní tlumočnickovi efektivnější rozhodování a používání vhodných mikrostrategií, tedy strategií pro řešení jednotlivých konkrétních problematických úseků či výrazů.

Obecným cílem tlumočnicka je maximálně úsporné využití kognitivních zdrojů. Toho lze docílit zejména **kompresí**, a to obsahovou, která spočívá ve vyjádření myšlenky úspornějším způsobem při zachování hlavního významu, nebo **jazykovou či syntaktickou**, tedy například nahrazením několikaslovného výrazu výrazem jednoslovným, nahrazením opakujícího se slova ukazovacím zájmenem apod. S kompresí souvisí **vynechávky**. Ty mohou být způsobeny tím, že tlumočnick určitou informaci nezpracoval na úrovni poslechu (informaci vůbec neslyšel), případně na úrovni porozumění (informaci slyšel, ale nebyl schopen jí porozumět) nebo na úrovni převodu (informaci slyšel a porozuměl, ale nebyl schopen převést). Vynechávky mohou být neúmyslné, v tom případě zřejmě nelze hovořit o strategii, ale i úmyslné za účelem uvolnění kognitivních zdrojů. Úmyslné vynechávky představují efektivní strategii pro řešení kognitivní zátěže. Mohou se týkat redundantních informací, v tom případě je vynechání žádoucí, pokud nemá zásadní význam pro záměr řečníka. Dále lze vynechat informace, které jsou pro hlavní myšlenku irelevantní či méně významné, za účelem převedení hlavní informace. Jedná se tedy o filtrování na základě významové hierarchizace informací, která však může být u odborného textu obtížnější vzhledem k menším odborným znalostem. Případně může dojít i k vynechání informací důležitých v případě jejich konceptuálního nepochopení, nebo hrozí-li ztráta jiné významné informace z důvodu vyčerpání procesní kapacity. Otázkou je, kdy je tlumočnickovo

chování je výsledkem vědomé volby strategie a kdy nikoli, a rovněž do jaké míry je použití tlumočnických strategií v určité situaci automatické.

Další makrostrategií může být používání tzv. **KISS strategií**, tedy vědomá a cílená snaha o jednoduché a srozumitelné vyjadřování analyzovaných myšlenek, dokončování vět apod. Kognitivní kapacitu ušetří také úmyslná **segmentace výsledného produktu**¹²¹ na kratší celky, díky níž tlumočnick neuchovává v pracovní paměti příliš mnoho komplexních informací. Tato segmentace se opírá o analýzu výchozího projevu a jeho rozdělení **na menší logické celky** (chunking). Konečně je to **generalizace** v případě neznalosti přesného termínu nebo v případě časové tísně.

Při tlumočení (nejen) odborných textů hraje významnou roli rovněž praxe v daném oboru, neboť jak bylo vysvětleno výše, čím častěji se tlumočnick s určitou disciplínou setkává, tím aktivnější budou i jeho znalosti a jazyková vybavenost pro daný obor a tím nižší bude kognitivní zátěž potřebná na jejich vybavení z dlouhodobé paměti, analýzu, pochopení a převedení. Zároveň mu umožní lépe předvídat, kam se bude projev ubírat, tedy používat **anticipaci** či **dovození významu z kontextu (inference)**.

11.2 Právní jazyk

„Legal language refers to the language of the law, language about the law and language used in other legal communicative situations.“ (Cao 2007: 9)

Tato definice převzatá z bohaté literatury o právním překladu je platná i pro tlumočení, přestože konferenční tlumočení právně zaměřených projevů se od překladu právních textů zásadně liší co do typologie textů, funkce komunikace, komunikační situace, dopadů atd. Je třeba rovněž upozornit, že konferenční simultánní tlumočení právních projevů nelze ztotožňovat s právním tlumočením (legal interpreting), což je specifický typ tlumočení, který zahrnuje *„a broad variety of settings, from courtroom interpreting as the traditional focal point to police settings, prison settings and asylum settings. The other-language speakers may include victims, defendants, witnesses or inmates.“ (Pöchhacker 2015:230)*. Přestože v některých případech probíhá právní tlumočení formou simultánního tlumočení, většinou se jedná o tlumočení konsektivní a dialogické. Rozdíl však netkví pouze v tlumočnickém

¹²¹ Segmentaci výchozího projevu lze považovat za obecnou či základní strategii (techniku) umožňující tlumočnickům vyřešit procesní náročnost tlumočení jako takového. Zde máme na mysli vědomou a plánovanou segmentaci, která jde nad rámce toho, co by tlumočnick byl případně i schopen zvládnout z hlediska množství zpracovávaných informací.

modu (simultánní, konsekutivní), ale i ve funkci tlumočnického aktu a jeho (právních) účincích, v účastnících a jejich vzájemném postavení a v roli tlumočnicka. Konferenční tlumočení právně zaměřených projevů nemívá právní účinky¹²², jeho cílem je zejména informovat, z právního hlediska nemá tedy funkci preskriptivní (konativní) - nenařizuje posluchačům určité chování pod hrozbou sankce.

Právní jazyk je jazykem odborným, vykazuje tedy typické rysy, které jsou společné vyjadřovacím prostředkům všech vědních disciplín. Právní jazyk však má i určitá specifika, například používání výrazů běžného jazyka, které mají v právním kontextu odborný a od běžného jazyka odlišný význam¹²³ (Trosborg 1997). Existuje proto reálné riziko konceptuálního zaměňování slovního významu běžného jazyka za význam právní. Z hlediska lexika existuje tedy v právním jazyce slovní zásoba čistě právní a slovní zásoba, která se používá v právním kontextu i v běžném jazyce. Zároveň existují některé výrazy běžného jazyka, které se v jazyce právním nepoužívají (Tomášek 2003). Dalším významným rozdílem ve srovnání s jinými odvětvími (medicína, biologie apod.) je to, že právní systém je kulturně vázaný¹²⁴ a termíny, respektive jejich potenciální ekvivalenty, neoznačují v různých právních jazycích stejnou realitu. Mohou označovat realitu srovnatelnou nebo podobnou (zejména u vnitrostátních právních systémů vycházejících ze stejné tradice – římské / kontinentální vs anglosaské právo), ale nikoli identickou (Tomášek 2003). Kromě znalosti odpovídajícího termínu v druhém jazyce je proto při převodu nutné uvědomovat si, co určitý termín označuje v dané právní kultuře, jaké jsou mezi nimi případné rozdíly a jak bude daný termín interpretovat posluchač. To ovšem je pro neoborníky (tlumočníky) velice obtížné, zejména pokud mají několik pracovních jazyků.

„Regardless of the type of text involved, all legal translators must deal with the problem of terminological incongruency. [...]. Each legal system has its own language(s) and its own system of reference.“ (Šarčević 2000: 229,230)

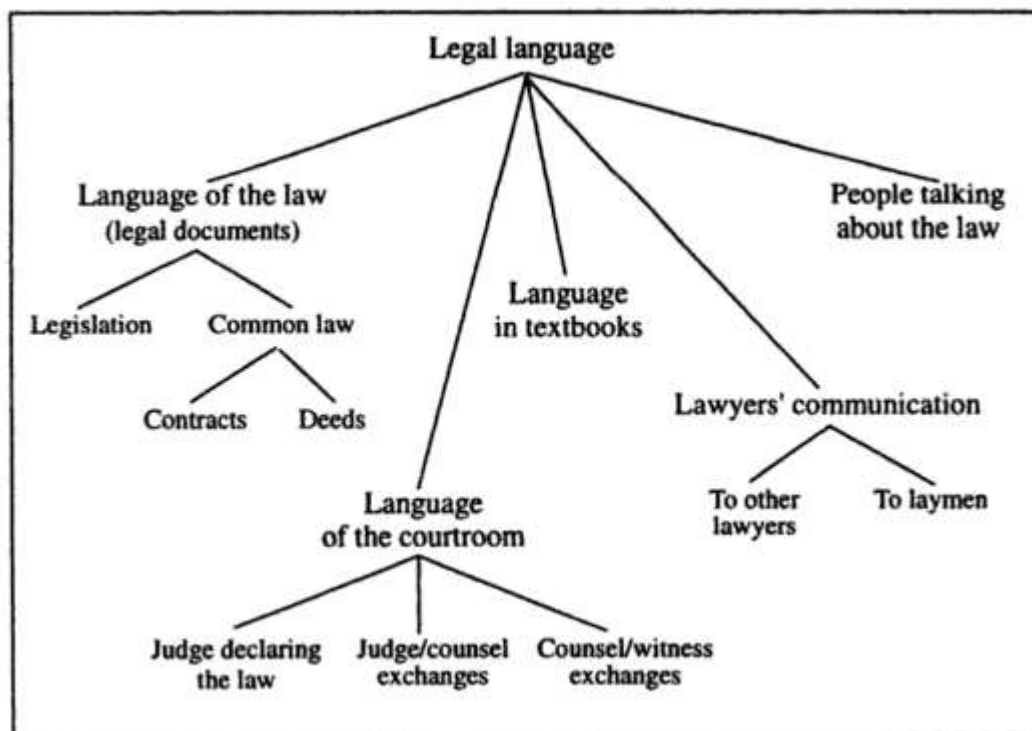
V oblasti překladu existuje řada publikací, které se zabývají specificky právním překladem, kategorizací právních textů dle jejich funkce, typologií právních textů, komunikačním kontextem, překladatelskými postupy apod. Pro náš výzkum nejsou tyto otázky přímo relevantní, domníváme se, že je ale přínosné upřesnit komunikační kontext, v němž

¹²² Specifickým typem tlumočení je simultánní tlumočení soudních jednání například u mezinárodních soudních institucí (soudy, arbitrážní soudy apod.).

¹²³ Příkladem je mnoho, jako příklad můžeme uvést výraz „zajištění“ či „fikce“.

¹²⁴ „Právo jako systém je ve svém vývoji zcela závislé na politickém, společenském a kulturním prostředí, v němž platí. Důvodem je základní funkce práva, a sice upravit a uspořádat vztahy v daném společenství. Tím se právo stává geograficky, kulturně a zejména lingvisticky determinovaným. Jazyk [...] zcela podléhá právní kultuře daného společenství a vytváří svébytný sémiotický systém.“ (Chromá 2014: 20).

konferenční tlumočení právních textů probíhá z hlediska různých použití právního jazyka. Přehled těchto komunikačních situací nabízí A. Trosborgová (1997: 20). Konferenční tlumočení právně zaměřených projevů odpovídá „komunikaci právníků“ s „jinými právníky“ / „s neoborníky“ (níže v pravém dolním rohu tabulky), čemuž bude odpovídat i použitý styl a rejstřík projevů.

Obrázek 8: Přehled komunikačních situací, v nichž se používá právní jazyk

Zdroj: Trosborg 1997: 20

11.3 Postupy pro převod právního jazyka

Z hlediska tlumočnických postupů jsou pro zajištění úspěšné komunikace při převodu právních projevů zásadní jak extralingvistické znalosti tématu, tak výše zmíněné kulturní rozdíly. Obtíže při převodu se objevují ve všech fázích procesu tlumočení. Nedostatečná znalost právních institutů výchozího jazyka ohrožuje správné pochopení sdělení (někdy dokonce již fonetické zpracování informace), což je zásadní překážkou pro hledání vhodného řešení v cílovém jazyce. Vzhledem k tomu, že termíny odkazují na specifickou realitu, je mnohem obtížnější dovést význam z kontextu (inference) a vytvořit si mentální model výchozího sdělení odpovídající záměru řečníka. Právě to je ovšem základem translatického rozhodovacího procesu. V důsledku toho je obtížnější i výběr a realizace vhodné strategie a zvyšuje se riziko neadekvátního převodu, někdy aniž by si to tlumočnick uvědomoval.

Pokud jde o konkrétní tlumočnické řešení terminologických obtíží, v případě, že tlumočnický určitý právní institut nezná, nebo má jen povrchní představu o jeho odborném významu, je nutné znát přinejmenším terminologický (funkční) ekvivalent (např. díky glosáři) a spokojit se s povrchním tlumočením bez konceptuální analýzy. Pokud tlumočnický ekvivalent nemá k dispozici, což je situace, která může nastat, je třeba sáhnout po nouzové strategii ve formě paralelní reformulace, zopakování předchozí informace, generalizace či vynechávky a snažit se koncentrovat procesní kapacitu na pochopení následujícího významového celku. Hovořit opisně nebo obecně o tématu, které dobře neznáme, je ovšem také problematické a tlumočnický se vystavuje riziku, že uvede nesprávnou informaci.

V případě, že tlumočnický zná použitý výraz, a může proto provést konceptuální analýzu a hledat vhodné řešení na základě věcné znalosti, bude otázkou, jak se při hledání ekvivalentu vyrovná s kulturní vázaností pojmů. „*The purpose of conceptual analysis is to establish the constituent features or characteristics of particular concept. As in other disciplines of the social sciences, it has been proposed that the characteristics of legal concepts be divided into two groups: essentialia (vital, necessary) and accidentalia (accidental, possible, but not inevitable).*” (Šarčević 2000: 237)

Pokud jde o teorii ekvivalence v oblasti právního překladu a potažmo i tlumočení, rozlišuje Šarčevićová tzv. „téměř“ ekvivalenci (near equivalence), částečnou ekvivalenci (partial equivalence) a nulovou ekvivalenci (non-equivalence)¹²⁵. Téměř ekvivalence nastává v případě, že pojem výchozího jazyka sdílí s pojmem cílového jazyka všechny podstatné prvky (essentialia) a většinu prvků vedlejších (accidentalia). Dílčí ekvivalence nastává v případě, že pojmy výchozího a cílového jazyka sdílejí většinu podstatných prvků a některé prvky vedlejší. Nulová ekvivalence nastává v případě, že pojmy sdílejí pouze některé podstatné prvky a žádné prvky vedlejší, případně pokud funkční ekvivalent neexistuje v cílovém jazyce vůbec.

Provádět takovou analýzu ekvivalence je obtížné zejména při velké rozdílnosti právních systémů a závisí na znalostech a zkušenosti překladatele a tlumočnicka. V případě tlumočení je analýza navíc výrazně limitována časovou, a tudíž i kognitivní tísní a nelze předpokládat, že tlumočnický bude mít čas na zevrubnější rozbor podstatných a vedlejších významových znaků. Ovšem vzhledem k povaze konferenčního tlumočení nemohou být na tlumočnicka jistě kladeny stejné požadavky z hlediska pojmové analýzy jako na překladatele. Přesto je typologie ekvivalence užitečným vodítkem v případě, že tlumočnický má možnost výběru z několika

¹²⁵ Používáme překlad termínu dle Chromé (Chromá 2014).

alternativ, a rovněž pro přípravu na tlumočnickou akci a následné zpracování terminologie po konferenci.

Postupů pro řešení terminologické neshody¹²⁶ mezi právními kulturami je několik. První a ideální možností je použití funkčního ekvivalentu označujícího (třebaže jen přibližně) obdobnou realitu v cílovém právním systému nebo použití ekvivalentu s upřesněním rozdílů (jazyková expanze). Tlumočnick může případně pojem vysvětlit či popsat, a to v případě, že nezná ekvivalent, ale rozumí výrazu ve výchozím jazyce, nebo v případě, že vhodný ekvivalent v cílovém jazyce neexistuje. V teorii právního překladu je tato strategie považována za nejefektivnější (Šarčević 2000), z hlediska tlumočnického procesu je naopak neefektivní z časových důvodů. Z dalších možných strategií lze v závislosti na kontextu použít neutralizaci a generalizaci, výpůjčku nebo doslovný překlad či vynechávku, které jsme zmínili výše v části o strategiích pro převod odborných projevů.

Ať už je řešení jakékoli, tlumočnick by měl, pokud možno, zohlednit, do jaké právní kultury tlumočí. V případě češtiny a angličtiny je jeho situace ztížena výraznými rozdíly mezi kontinentálním a anglosaským právním systémem, v nichž se nepoužívají stejné právní instituty. Dále je třeba si uvědomit existenci rozdílů mezi podsystémy anglosaského práva (zejména britského a amerického) a případně konzistentně používat terminologii jednoho z nich, protože stejné termíny mohou označovat různou realitu i v rámci jednoho jazyka¹²⁷. V rámci EU je pak třeba zohlednit jazyk práva EU, který také používá specifickou terminologii. Obecně se domníváme, že je nereálné vyžadovat u tlumočnicků hloubkovou znalost odlišností právních systémů a jejich terminologie, ale určité povědomí pomůže zefektivnit rozhodování a výběr strategií.

Volba řešení závisí také na složení publika, pokud je tlumočnickovi známé. Na konferencích se většinou jedná o smíšené publikum, všichni posluchači nemusí tedy být rodilí mluvčí cílového jazyka a nemusí znát realie a terminologii různých právních systémů.

Z výše uvedeného je zřejmé, že tlumočení odborných, konkrétně právních, textů, je z hlediska rozhodovacího procesu obtížné i pro tlumočnický se zkušeností v oboru. Analýza

¹²⁶ tzv. *terminological incongruency*

¹²⁷ V rámci jednoho obecného jazyka existuje vícero právních jazyků. V případě angličtiny je to mimo jiné jazyk právního systému anglického, skotského, irského, amerického, australského a dalších států používajících angličtinu pro právní komunikaci, podobně ve francouzštině máme například odlišný právní jazyk ve Francii a v Québecu.

rozhodovacího procesu a řešení tlumočnicků s různými jazykovými a znalostními profily se nám jeví o to zajímavější.

12 Metodologie výzkumu v oblasti kvality tlumočení

Kvalita tlumočení představuje již několik desítek let významnou a nosnou oblast empirického výzkumu. Za první empirickou práci zabývající se specificky otázkou kvality je považován průzkum H. Bühlerové z roku 1986 zaměřený na kritéria kvality. Od té doby množství empirických výzkumů neustále roste a bádání se jednak prohlubuje prostřednictvím replikace výzkumů a prováděním studií týkajících se již zpracovaných témat, jednak se rozšiřuje jeho záběr o nové oblasti zájmu (v poslední době jsou to například socio-psychologické aspekty vnímání a hodnocení kvality¹²⁸).

Výzkum v oblasti kvality tlumočení je složitý (a zároveň zajímavý) zejména vzhledem k neexistující jednotné a objektivní definici kvality, o kterou by se mohl výzkumník opřít, k multidimenzionální povaze kvality a její závislosti na mnoha vzájemně se ovlivňujících situačních a kontextových faktorech. Tyto faktory je obtížné, ne-li nemožné, simulovat při experimentálním výzkumu, popsat v rámci případových studií a zohlednit u korpusových výzkumů. Je třeba rovněž zmínit subjektivitu a nekonzistentnost při hodnocení kvality, a to jak ze strany profesionálů, tak uživatelů. Výzkum je dále ztížen malým disponibilním vzorkem zkoumané populace v případě experimentálních studií s tlumočníky. K tomu přispívá i obecná neochota tlumočnicků být subjekty zkoumání, zejména pak výzkumů, které zkoumají kvalitu tlumočnického výstupu. „*The reasons for scepticism on their part are (1) Interpreting is error-prone, volatile and should therefore not be analysed from a perspective that aims at long-term validity. (2) They reject the idea of being assessed by non-interpreters who are not sufficiently acquainted with the constraints and peculiarities of their work. (3) They are extremely sceptical when it comes to research aimed at defining an ideal state as they know that their everyday working life, i.e. interpreting, is far from ideal...*“ (Kalina 2015:25)¹²⁹ Všechny tyto faktory je třeba vzít v úvahu jako nevyhnutelnou součást výzkumu, minimalizovat je vhodným nastavením výzkumné metody a zohlednit je při analýze výstupů.

Empirický výzkum v oblasti kvality je nejčastěji prováděn kvantitativními a kvazi-kvantitativními metodami prostřednictvím dotazníkových šetření (případně rozhovorů), experimentálních studií, korpusových studií a případových studií (Pöchhacker 2000)¹³⁰.

¹²⁸ Viz například Behr 2015 o vlivu „rozpoložení“ (*feelings*) osoby, která posuzuje tlumočení, na hodnocení kvality.

¹²⁹ K druhému bodu citace bychom doplnili, že tlumočníci bývají skeptičtí i k výzkumům prováděným kolegy. Klíčové je proto vytvoření důvěry mezi výzkumníkem a účastníky experimentu. K třetímu bodu bychom uvedli, že náš výzkum se nezaměřoval na hodnocení jakéhosi „ideálního stavu“, ale na sledování reálných výkonů v reálných podmínkách bez hodnotících soudů.

¹³⁰ Pro podrobné informace o metodách výzkumu v tlumočení viz Hale a Napier 2013, pro metodologické otázky v oblasti výzkumu kvality tlumočení viz Kalina 2005.

12.1 Dotazníková šetření

Dotazníková šetření jsou jednou z nejstarších a nejoblíbenějších metod výzkumu v oblasti kvality tlumočení a lze díky nim získat poměrně rychle velké množství dat. Probíhají jak mezi profesionálními tlumočníky, tak mezi uživateli tlumočení či klienty a většinou se týkají kritérií kvality či zjišťování očekávání uživatelů tlumočení¹³¹. Výhodou dotazníkových šetření je možnost jejich replikování a potvrzení (popř. vyvrácení, modifikování či doplnění) výsledků předchozích výzkumů. Nevýhodou může být zejména subjektivita hodnocení, a tedy i nízká reliabilita. Díky rozvoji nových technologií je dnes možné provést dotazníková šetření na poměrně velkém vzorku tlumočnicků, což následně vyžaduje zohlednění případných rozdílů v profilu subjektů. Dotazníková šetření tak vyžadují metodologickou přísnost, na kterou upozorňuje například B. Moser-Mercerová (Moser-Mercer 2009).

12.2 Experimentální metody

Experimentální metody jsou používány ke zkoumání tlumočnického výstupu většinou z hlediska určité konkrétní vstupní proměnné (např. rychlost výchozího projevu, intonace, pauzy, šumy, v našem případě informační a odborná náročnost projevu) a jejího vlivu na tlumočnický výkon jako produkt, případně na hodnocení tlumočení uživateli. Kvalita tlumočení je zde závislou proměnnou, která se mění vlivem nezávislé proměnné. Tou je určitý vstupní parametr, jehož vliv na kvalitu tlumočení je předmětem výzkumu.

Kvalitu výstupu, či změny kvality, může analyzovat výzkumník nebo externí hodnotitel. Zásadní obtíž zde představuje nastavení hodnoticího systému tak, aby umožnil nejen vyhodnotit tlumočení na základě stanovených kritérií, ale také zasadit tlumočnický výkon do kontextu celé komunikační situace. Využití externích hodnotitelů naráží na problém jejich výběru (běžní uživatelé tlumočení, profesionální tlumočníci apod.), jejich schopnosti hodnotit kvalitu tlumočení¹³², subjektivitu hodnocení, srovnatelnosti hodnocení různými hodnotiteli¹³³ a autentičnost hodnocení¹³⁴. Dále je problematická i dostupnost kompetentních hodnotitelů, zejména u větších objemů zkoumaného materiálu a při specifickém typu projevů (např. hodnocení převodu odborných textů, jako tomu je v případě naší práce). Je rovněž prokázáno, že hodnocení kvality se liší např. v závislosti na pořadí tlumočnických výstupů,

¹³¹ Bližší informace o hlavních výzkumech provedených pomocí dotazníkového šetření viz teoretická část práce.

¹³² Schopnost porozumět, co přesně jednotlivá kritéria znamenají, dokázat je v tlumočení rozpoznat a přiřadit jim určité hodnocení.

¹³³ Externí hodnotitelé nemusí mít stejné chápání jednotlivých kritérií.

¹³⁴ Posluchač bude pravděpodobně vnímat tlumočení odlišně, je-li autentickým klientem, je-li autentickým klientem, který ví, že je jeho úkolem tlumočení hodnotit dle určitých kritérií, a hodnotí-li tlumočení mimo tlumočnickou akci (v laboratorních podmínkách).

kteřé jsou předmětem hodnocení, a je ovlivněno i informacemi, které hodnotitel má o tlumočnickovi a dojmem, který si o tlumočnickovi udělá (Collados Aís 2009, García Becerra 2015).

Hodnocení prováděné výzkumníkem s sebou rovněž nese riziko neobjektivnosti a možného ovlivnění hodnocení výzkumnou otázkou a hypotézou. Nespornou výhodou však je znalost tématu a schopnost fundovaně analyzovat relevantní poznatky.

Pokud jde o metody hodnocení kvality tlumočnického produktu, častá je analýza dílčích „odchylek“ od optimálního tlumočení (analýza chyb). Příkladem je sledování počtu vynechávek a jejich povahy (úmyslné, neúmyslné apod.) v závislosti na rychlosti nebo typu projevu¹³⁵. Tyto odchylky je třeba vždy jednoznačně definovat a snažit se zjistit, proč k nim došlo¹³⁶, například prostřednictvím introspekce, respektive tzv. retrospektivních protokolů¹³⁷. Limity zpětné introspekce v tlumočení jsou známé. Tlumočníci si často neuvědomují, proč volí určitý postup, případně důvod svého rozhodnutí (je-li vědomé a kontrolované) zapomenou nebo je pro ně obtížné si je ex-post přesně vybavit. Vliv na zpětné vybavování má i interakce mezi výzkumníkem a subjektem, způsob formulace otázek atd. „*Unconscious processes cannot be observed by introspection or retrospection. This means that unquantifiable part of the process might escape scrutiny [...] and interpreters may retroactively explain certain strategic choices they never made in the first place.*“ (Pöchhacker 2015: 143). Navzdory těmto omezením je retrospektivní analýza vlastního výkonu cenným zdrojem informací, které mohou osvětlit významné faktory ovlivňující tlumočení a přinést informace, které by výzkumník jinak neměl možnost získat.

Druhý rozšířený typ experimentálního výzkumu se na kvalitu dívá z opačné perspektivy. Kvalita je zde nezávislou proměnnou a zkoumá se efekt tlumočení různé „kvality“ (například běžná intonace a nestandardní intonace tlumočnicka) na posluchače a jeho vnímání a hodnocení kvality. Tyto výzkumy realizované zejména granadskou výzkumnou skupinou přinesly mnoho zajímavých poznatků (viz blíže teoretická část práce). Ukazují například, že formální kritéria

¹³⁵ Z novějších prací např. Pio 2003, Napier 2004, Pym 2009, Barghout 2015

¹³⁶ Pojem „chyba“ (či odchylka) je třeba používat v jasně vymezeném komunikačním a situačním kontextu, protože (abychom parafrázovali slavnou větu ze seriálu Městečko Twin Peaks) „chyby nejsou tím, čím se zdají být“. To, co lze v určitém kontextu považovat za chybu, může být v jiném kontextu opodstatněnou strategií. „*There is a considerable conceptual overlap between such error categories as omissions and addition and strategies*“. (Pöchhacker 2015: 143).

¹³⁷ Metoda introspekce v psychologii spočívá v popisu probíhajících mentálních procesů. To u tlumočení není možné (tlumočnick nemůže tlumočit a zároveň popisovat kognitivní procesy). V tlumočnickém výzkumu se proto hovoří o tzv. zpětné introspekci prostřednictvím retrospektivních protokolů. Tato metoda je používána běžně, zejména ve výzkumu strategií (např. Napier 2004), direkcionality (např. Bartłomiejczyk 2006, Chang and Schallert 2007) či expertízy.

kvality, jako je intonace, mají na posluchače (i profesionální tlumočnický) a jejich hodnocení kvality zásadní vliv, přestože dle průzkumů patří k méně důležitým kritériím kvality.

V obou výše zmíněných typech experimentálního výzkumu (kvalita jako závislá proměnná a kvalita jako nezávislá proměnná) je nutné manipulovat vstupním materiálem tak, aby odpovídal záměru experimentu, ale zároveň se maximálně blížil reálné tlumočnické situaci. Další možné nastavení experimentu spočívá ve zkoumání a srovnání produktu tlumočení různých kategorií tlumočnicků (typicky experti / začátečníci) na základě stejného vstupního materiálu. Ať už je experiment nastaven jakkoli, výše zmíněné potíže související s mírou objektivnosti hodnocení zůstávají stejné.

Experimentální výzkumy jsou prováděny většinou v laboratorním prostředí za použití audio nebo video nahrávek. Mají proto nízkou ekologickou validitu, neboť probíhají v umělém prostředí a zobecnění na jiné komunikační situace může být problematické. Navíc v nich nejsou zohledněny mnohé situační a kontextové faktory, které mohou mít vliv na tlumočnická řešení. Na druhé straně jejich výhodou je větší kontrola proměnných a možnost přizpůsobit vstupní materiál zkoumané problematice (interní validita).

12.3 Případové studie a korpusová analýza

Dalším možným metodologickým přístupem jsou případové studie, jejichž cílem je pozorovat či popsat tlumočení v autentickém prostředí. Tyto studie jsou přínosné zejména v tom, že zachycují celou komplexitu tlumočnického aktu, pracují s velkým množstvím autentických informací týkajících se různých aspektů tlumočení od celkového komunikačního kontextu, aktérů a jejich role, přetlumočení výchozího projevu až po jeho účinek na posluchače. Nevýhodou je nejen jejich obtížná realizace (zejména u konferenčního tlumočení), ale také nemožnost jejich replikace za stejných podmínek, a tedy i obtížná srovnatelnost výsledků (Riccardi 2005). Tato metoda se používá spíše v komunitním tlumočení¹³⁸.

V empirickém výzkumu lze vedle nahrávek zvláště vybraných a upravených pro konkrétní experiment rovněž využít korpusů projevů a jejich tlumočení¹³⁹. Tento přístup je v praxi zatím méně běžný, ale byl použit například pro zkoumání určitého rysu vstupního materiálu a jeho vlivu na tlumočnická řešení (tedy nepřímo i na kvalitu tlumočení)¹⁴⁰, pro zkoumání určitého

¹³⁸ Wadensjo (1998), Pöchhacker (2014), Christensen (2010)

¹³⁹ Mezi existující korpusy patří korpus granadské výzkumné skupiny ECIS nebo korpus Evropského parlamentu EPIC.

¹⁴⁰ Barghout et al. (2015)

parametru (rychlost projevu) a jeho vlivu na vnímání obtížnosti textu¹⁴¹ nebo pro posouzení původního projevu z hlediska jeho tlumočitelnosti a vlivu řečnickova přístupu na kvalitu tlumočení¹⁴².

Aby výzkumníci minimalizovali vliv výše uvedených obtíží inherentních výzkumu v oblasti kvality tlumočení (subjektivita hodnocení, nízká externí i interní validita dat, malá populace atd.), přistupují často ke kombinaci různých metodologických přístupů (*mixed-method research design* neboli *trangulace*), která „*helps account for the compexity of interpreting processes and practices*“ (Pöchhacker 2015: 260). Typicky se jedná o kombinaci experimentu či případové studie a dotazníkového šetření za účelem zvýšení validity (Hale & Napier, 2013).

¹⁴¹ Fernandez (2015)

¹⁴² Vuorikoski (2004)

13 Použitá výzkumná metoda

Vzhledem k povaze sledovaného problému a výše uvedeným obtížím, s nimiž se výzkumníci v oblasti kvality tlumočení musí potýkat, jsme se rozhodli pro smíšenou metodu výzkumu. Zvolený přístup je empirický a kvazi kvantitativní kombinující experimentální prvky, dotazníkové šetření, strukturovaný rozhovor, zpětnou introspekci a deskriptivní analýzu získaných dat. Domníváme se, že smíšená metoda umožní maximální možnou reliabilitu dat a validitu výsledků výzkumu.

Výzkum vykazuje kvantitativní prvky, neboť využívá hypoteticko-deduktivní paradigma a analýzu sebraných dat. Na základě teoretických poznatků byla položena výzkumná otázka a formulována hypotéza. Sběr dat byl prováděn cíleně na základě definování zkoumané problematiky. Sebraná data však nejsou analyzována pomocí statistických nástrojů. Použili jsme deskriptivní metodu s cílem data (tlumočnická řešení specifických úseků původního projevu) pozorovat a popsat na základě srovnání s výchozím materiálem (intertextová analýza produktu) a se zohledněním procesních faktorů (kognitivní zátěž), které jejich výslednou podobu mohly ovlivnit. Tyto faktory budou zjišťovány na základě teoretických domněnek, informací ohledně profilu tlumočnicků získaných dotazníkovým šetřením a zpětným introspektivním rozbohem provedeným prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru. Kombinace těchto nástrojů by měla umožnit lepší pochopení postupů, které tlumočníci používají při hledání optimálního řešení problematických tlumočnických situací. Popisná a částečně spekulativní analýza dat vykazuje prvky kvalitativního přístupu. Spekulativní proto, že se opírá o subjektivní posuzování situace, a to jak ze strany výzkumníka, tak ze strany tlumočnicka v rámci introspekce. Shromážděná data nejsou autentická (pořízená v přirozeném prostředí), snaží se jim ale maximálně přiblížit, a to díky použitím autentických nahrávek skutečných konferenčních projevů, použitím běžného konferenčního technického zázemí (standardní tlumočnické kabiny) a výběru zkušených tlumočnicků, u nichž je možné očekávat standardní profesionální výkon i v experimentálních podmínkách.

Hlavním zdrojem analyzovaných dat je praktické tlumočení (experiment). Cílem dotazníkového šetření a polostrukturovaného rozhovoru je získat doplňující informace pro přesnější a fundovanější analýzu experimentálně shromážděných dat. Přestože autorka původně uvažovala o případové studii, vzhledem ke zkoumané problematice a výzkumné otázce bylo nutné pracovat se specifickým typem textů a specifickým profilem tlumočnicků, což by v autentickém prostředí nebylo realizovatelné.

Smíšená metoda byla použita také při plánování a provádění experimentu. Původní projevy jsou autentické konferenční projevy, které byly předneseny na akcích, jež by mohly být předmětem tlumočení¹⁴³. Samotné tlumočení však probíhalo mimo autentické konferenční prostředí. Přesto se domníváme, že tento postup relevantnost výzkumu zásadně neohrožuje, protože všichni účastníci experimentu byli informováni o komunikačním kontextu původních projevů (prostředí, profil obecnosti apod.), byly jim zaslány informace o řečnících i o projevech a jedná se o velice zkušené tlumočnické (15 a více let), u nichž lze předpokládat, že jejich výkon a řešení nebudou ne zcela přirozeným prostředím zásadně ovlivněny a že odvedou „standardní výkon“ srovnatelný s výkonem na běžné konferenci.

Výběr tlumočnicků (tedy jejich zkušenost a profesní kompetence) by měl také posílit interní validitu dat, tedy minimalizaci vlivu dalších relevantních proměnných (tlumočení z videonahrávek, pořizování nahrávání, přítomnost autorky práce¹⁴⁴, stres způsobený experimentálním prostředím) na zkoumaný jev (tlumočnická řešení a strategie). Experiment probíhal za obdobných podmínek pro všechny tlumočnické, externí proměnné byly tedy srovnatelné.

Vzhledem k povaze translatického výzkumu (malá populace) a nastavení empirického výzkumu na základě formulované otázky nebylo reálné provést náhodný výběr vzorku tlumočnicků ani získat kontrolní skupinu, což rovněž snižuje reliabilitu i validitu výsledků. Jedná se o problém, kterému se však ve výzkumu v oblasti tlumočení nedá vyhnout a který je důležité zohlednit při vyhodnocování a interpretaci výsledků.

Rozbor dat je prováděn autorkou práce, protože se jedná o deskriptivní analýzu tlumočnických řešení prismatické kvality, nikoli o hodnocení kvality ve smyslu jejího bodování. Během první fáze plánování výzkumu bylo takovéto hodnocení kvality jedním ze zvažovaných přístupů. Jak ale vyplývá z teoretické části práce, jsme přesvědčeni, že kvalitu je třeba posuzovat komplexněji. Proto jsme se zaměřili na popis hlubších faktorů ovlivňujících kvalitu, tedy na rozhodovací proces a důvody volby určitého řešení. Hodnocení externími osobami jsme odmítli, protože by to znamenalo další proměnné (profil hodnotitelů, průběh hodnocení, nastavení a chápání kritérií kvality atd), což by vzhledem k typu materiálu a jeho velkému objemu dále snižovalo kredibilitu závěrů výzkumu. Empirický výzkum je navíc prováděn na

¹⁴³ Toto je tvrzení založené na osobní zkušenosti autorky práce a potvrzené vedoucí práce i účastníky experimentu (nikoli však všemi, jedna z tlumočnic uvedla, že projevy nebyly zjevně určeny k tlumočení). Autorka může potvrdit, že jeden z projevů nebyl předmětem tlumočení, u ostatních dvou tuto informaci nebyla schopna získat. Jeden z příspěvků byl přednesen v rámci TEDx talks, což je formát, který je tlumočen zcela běžně. Rozbor textů z hlediska jejich „přetlumočitelnosti“ je uveden níže.

¹⁴⁴ Autorka byla během tlumočení přítomna, ale tlumočení neposlouchala, aby eliminovala případný další stres.

specifickém typu odborných právních textů a získat kompetentní hodnotitele z řad právně poučených anglicky hovořících (pokud možno rodilých) osob bylo vyhodnoceno jako nereálné.

14 Experiment

14.1 Výběr projevů

Příprava experimentu byla zahájena v roce 2016 poté, co byl přesněji vymezen předmět zkoumání, tedy kvalita tlumočení z hlediska volby strategií a tlumočnických řešení v souvislosti s direkcionalitou tlumočení. Tlumočení je ze své povahy strategická rozhodovací činnost. Jak ale bylo vysvětleno v teoretické části, běžné texty nepředstavují z hlediska kognitivní zátěže a rozhodovacího procesu zásadní problém. Tlumočníci pracují z části automaticky, jejich strategické volby jsou často nevědomé. Z hlediska výzkumu by proto zkoumání běžného materiálu nebylo nosné.

Bylo proto nutné pracovat s projevy, které obsahují určitý tlumočnický problém, jsou náročnější z hlediska využití kognitivních zdrojů a vyžadují od tlumočnicka přechod z automatického do vědomě kontrolovaného rozhodování.

Z možností, které se nabízejí (vysoké tempo, obtížné prozodické rysy, informační hutnost/obtížnost apod.), jsme zvolili informační obtížnost, a to konkrétně ve formě odborného vyjadřování a odborné terminologie. Z teoretických modelů procesu tlumočení vyplývá, že při tlumočení informačně náročných (odborných) textů vyžaduje pochopení vstupní informace větší procesní úsilí než u textu standardního. Předpokládáme tedy, že odborné texty představují větší kognitivní zátěž pro tlumočnický obecně, tedy že všichni tlumočníci budou muset do určité míry tyto situace vědomě řešit v závislosti na svých lingvistických i extralingvistických znalostech. Ty lze zjistit z dotazníkového šetření a z polostrukturovaného rozhovoru a zohlednit je při analýze dat. U jiných rysů původního textu, které mohou být z kognitivního hlediska problematické, jako je prozodie či tempo, může míra vynaloženého úsilí záviset na méně uchopitelných osobních předpokladech a lze ji podle nás obtížněji racionalizovat a verbalizovat (například vyšší tempo může některým tlumočnickům vadit méně, ale zjistit objektivní důvody se zdá obtížné).

Z hlediska praktického provádění empirického výzkumu, zejména analýzy dat, byl výběr motivován tím, že odbornost textu je snadněji uchopitelná veličina. Odborné výrazy lze z projevu snadněji vyabstrahovat, protože jsou ohraničené (na rozdíl od rychlosti či intonace). Následně je lze analyzovat jako samostatné textové jednotky, ke kterým můžeme přiřadit tlumočnické řešení odpovídající dané jednotce původního textu. Textová ohraničenost také umožní případně sledovat vliv obtížné pasáže na předcházející a následující segment.

Dalším, doplňujícím důvodem je, že odborné texty jsou zcela běžnou a možná i převažující součástí tlumočnické praxe. Závěry výzkumu by proto mohly zcela konkrétně přispět ke zlepšení práce tlumočnicků.

Volba odvětví, tedy práva, byla motivována tím, že tato oblast je každodenní součástí našeho života a lze předpokládat, že běžný občan (a tedy i tlumočnick) má o právu určité povědomí (na rozdíl od jiných oborů, jako je např. medicína). Na druhou stranu je to odvětví obtížné svou specifickou terminologií pojmenovávající komplexní společenské jevy. Zároveň je oblastí kulturně vázanou, což považujeme za obzvláště zajímavé z hlediska srovnávání tlumočnických řešení v závislosti na direkcionalitě tlumočení. Hypotézou z tohoto hlediska je, jak již bylo zmíněno výše, že nerodilí mluvčí budou mít menší znalost pojmů typických pro výchozí právní kulturu, budou tedy muset vynakládat větší úsilí na fázi pochopení a konceptualizace a přicházet se specifickými řešeními. Dalším důvodem výběru byla skutečnost, že autorka práce má v oblasti práva a právní vědy určitou zkušenost¹⁴⁵ a tyto znalosti by měly přispět k fundovanosti analýzy dat a omezit nutnost konzultací s odborníky, tedy získávání nepřímých informací o zkoumané problematice.

14.2 Pořízení a úprava materiálu

Pro výzkum bylo nutné získat konferenční příspěvky v českém jazyce vyhovující z hlediska délky a odbornosti. Cílem bylo pracovat s autentickými projevy s různým tematickým zaměřením (soukromé právo občanské, mezinárodní právo, trestní právo apod.) a různou úrovní obtížnosti. Vyhodnotit obtížnost projevů pro účely tlumočení a tlumočnického výzkumu není snadné. Podobně jako kvalita je i vnímání obtížnosti subjektivní a relativní a závisí na dalších podmínkách tlumočení a osobních předpokladech tlumočnicků. Při určování relativní obtížnosti jsme se opírali o model profilování výchozího textu tak, jak jej představuje Sylvia Kalina (2015)¹⁴⁶. Zejména jsme zohlednili informační náročnost, tedy množství odborných výrazů, míru specializace odborných výrazů, míru kulturní vázanosti, informační hutnost (počet odborných výrazů v textu a redundance či vysvětlení).

Délka vybraných projevů měla odpovídat délce projevu nebo jeho části, kterou tlumočnick tlumočí v praxi. Při tlumočení do cizího jazyka to bývá maximálně 20 minut, u odborných textů i méně. Délka všech vybraných projevů je necelých 13 minut. Jeden projev byl takto dlouhý

¹⁴⁵ Autorka je soudní překladatelka a tlumočnice, pravidelně pracuje pro české soudy i pro Evropský soudní dvůr, věnuje se právním překladům, má dílčí vzdělání v oblasti práva a o tuto oblast se soustavně zajímá.

¹⁴⁶ Sylvia Kalina navrhuje 24 kritérií, která jsou rozdělena do tří oddílů (*addressee orientedness, linguistic features a delivery characteristics*). Každé kritérium lze hodnotit na škále -4 až +4 body (-4 znamená nízké/špatné, +4 vysoké/dobré hodnocení). Pro podrobnou hodnoticí tabulku viz Kalina 2015.

v původní verzi a dva byly pro účely experimentu zkráceny. Délka musela být také uzpůsobena časovým možnostem experimentu z hlediska dostupnosti tlumočnicků¹⁴⁷. Pokud jde o počet projevů, rozhodli jsme se pro tři vystoupení, aby byla zajištěna dostatečná rozmanitost a zároveň zohledněny časové limity experimentu.

V první fázi autorka pořídila video nahrávky¹⁴⁸ z mezinárodní konference nazvané *Soukromé a veřejné v soudobém právu*, která proběhla v říjnu roku 2016 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy¹⁴⁹. Z těchto nahrávek byly vybrány čtyři, které nejlépe odpovídaly potřebám z hlediska profilu textu. Z důvodu nedostatečné zvukové kvality původních videonahrávek bylo nutné nahrávky nechat přemluvit jiným mluvčím¹⁵⁰. Přemluvení projevu tak, aby do co největší míry odpovídal původnímu textu (z hlediska synchronizace zvuku a pohybu rtů a nonverbálních komunikačních prostředků apod.) a působil autenticky, je velice náročné. Nakonec pouze jeden z přemlouvaných projevů splňoval technickou kvalitu. Následně bylo nutné ověřit, že přemluvený projev působí autenticky a nepředstavuje překážku, respektive další proměnnou při tlumočení. Projev byl předložen k posouzení čtyřem osobám (dvěma běžným posluchačům a dvěma profesionálními tlumočnicemi), které potvrdily, že nahrávka působí zcela autenticky. Tento předpoklad byl potvrzen také během pilotního experimentu. Během samotného experimentu nikdo z tlumočnicků nevyjádřil jakékoli pochybnosti o autentičnosti nahrávky¹⁵¹. Z toho lze dojít k závěru, že přemluvení nemělo na výkon tlumočnicků žádný pro výzkum relevantní vliv.

Výše popsaným způsobem byl získán a pro účely experimentu upraven projev Judr. Jana Kudrny Ph.D. týkající se „překážek ve výkonu volebního práva“ (v rámci experimentu se jedná o projev č. 2). Tento projev, jehož tématem je propojení veřejného a soukromého práva občanského, byl z tlumočnického hlediska velmi náročný, neboť je informačně hutný, odkazuje na některé velmi specifické instituty českého práva a byl určen zejména pro odbornou veřejnost. Podrobný profil textu je zařazen v další části práce a přepis v Příloze 4.

¹⁴⁷ Délka vlastního experimentu pro každého tlumočnicka byla 1,5 až 2 hodiny. Navíc byla vyžadována fyzická přítomnost tlumočnicků, jejich předchozí příprava na tlumočení a vyplnění dotazníku. Z hlediska časové náročnosti považujeme proto experiment spíše za výjimečný.

¹⁴⁸ Nahrávky byly pořizeny za technické podpory Laboratoře výpočetní techniky Filozofické fakulty UK.

¹⁴⁹ Nahrávky byly pořizeny z nejméně specializované sekce, která proběhla 7.10.2016, a to po získání předchozího písemného souhlasu od organizátorů i všech řečníků a předsedajících. Viz program konference <https://www.prf.cuni.cz/res/dwe-files/1404053629.pdf>

¹⁵⁰ Využili jsme spolupráce s kolegy s Ústavu translologie.

¹⁵¹ Tlumočnickům byla položena otázka týkající se kvality audio a video nahrávek. Žádný z účastníků nezmínil obtíže s dotčenou nahrávkou. Když bylo tlumočnickům následně řečeno, že tato konkrétní nahrávka byl přemluvena, všichni uvedli, že působila zcela autenticky.

Další dva projevy byly získány z veřejně přístupných zdrojů na internetu. Autorka vybírala vhodné příspěvky z různých konferencí zaměřených na právní otázky. Kromě toho, že projev musel splňovat kritéria technické kvality a autentičnosti z hlediska tlumočení, byla volba omezena i tematicky a z hlediska obtížnosti, a to s ohledem na první vybraný text.

Proto byl nejprve vybrán projev obecnější povahy na téma „právo a spravedlnost, který přednesla ústavní soudkyně Judr. Kateřina Šimáčková Ph.D. v rámci TEDx Kroměříž v roce 2014¹⁵². Za účelem experimentu jsme jej stáhli ze serveru Youtube a převedli do formátu MP4 pomocí programu 4K Video Downloader. Následně jsme v programu Movie Maker z videozáznamu vystříhli úvodní titulky, které byly pro účely výzkumu irelevantní a které jsme považovali za rušivý faktor. Podrobný profil textu (projev č. 1) je zařazen v další části práce a přepis v Příloze 3.

Poslední projev byl pronesen předsedou Nejvyššího soudu Prof. Petrem Šámalem Ph.D. na debatě se studenty Právnické fakulty Univerzity Palackého v březnu roku 2017¹⁵³. Projev se týká rekonstrukce trestního řádu, je odbornější povahy se specifickým zaměřením na trestní právo. Považujeme jej za vhodný z hlediska tematické rozmanitosti, zároveň pojednává o všeobecně známých skutečnostech, jako jsou zásady trestního práva, problematika délky řízení apod. Projev byl stažen z Youtube pomocí programu 4K Video Downloader a následně z něho byla vystřižena (pomocí programu Movie Maker) 13 minutová pasáž, která nejlépe vyhovovala potřebám výzkumu. Podrobný profil textu (projev č. 3) je zařazen v další části práce a přepis v Příloze 5.

Při posuzování autentičnosti projevů z hlediska jejich tlumočitelnosti autorka vycházela z vlastní zkušenosti, výběr konzultovala se školitelkou a ověřila jej v rámci pilotního experimentu. Projev Judr. Jana Kudrny Ph.D. byl pronesen na mezinárodní konferenci, nicméně daná sekce nebyla tlumočena. Projev Judr. Kateřiny Šimáčkové Ph.D. byl pronesen v rámci akcí TEDx, které jsou běžně tlumočeny, byl proto považován i z tohoto titulu za autentický. Projev Judr. Petra Šámala Ph.D. byl zaměřený na české publikum a nebyl primárně určen k tlumočení. To bylo zohledněno při výběru konkrétní pasáže pro účely experimentu. Jež podle názoru autorky a na základě její zkušenosti odpovídá vystoupením, které jsou na konferencích běžně tlumočeny. Jak bylo uvedeno výše, předpokládanou autentičnost projevů potvrdili i účastníci experimentu v dotazníkovém šetření. Většina označila projevy za odpovídající tlumočnické praxi. Z dotazníkového šetření a rozhovorů však zároveň

¹⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=QDSSW2PokIM> (naposledy navštíveno k 30.3.2019)

¹⁵³ https://www.youtube.com/watch?v=2fSmi_dHAE4&t=157s ((naposledy navštíveno k 30.3.2019)

vyplývá, že existuje rozdíl mezi typem projevů na institucionálním trhu EU a na soukromém trhu. Na institucionálním trhu řečníci hovoří k mezinárodnímu publiku, jsou si vědomi skutečnosti, že jsou tlumočeni do dalších jazyků, a přizpůsobují tomu svůj projev. I tematicky jsou projevy méně kulturně podmíněné, a to i v případě právně zaměřených textů. Tlumočníci na institucionálním trhu mají také k dispozici množství podkladových dokumentů. To je jistě normou i na domácím trhu, nicméně není výjimkou, že tlumočník i k odborným přednáškám podklady nedostane, nebo ne s dostatečným předstihem, který by umožňoval zevrubnou přípravu. Z hlediska nastavení empirického výzkumu je třeba zdůraznit, že tlumočníci neobdrželi více podkladových dokumentů (kromě medailonku řečníků a anotace k projevům) a použitou terminologii úmyslně, aby bylo možné odborné vyjadřování považovat za faktor zvyšující kognitivní zátěž a vyžadující vědomé hledání řešení. Anotace k projevům však umožňovali určitou míru přípravy.

Projevy zařazené do experimentu odpovídají obsahově i z hlediska prezentace spíše praxi na soukromém trhu v České republice, kde jsou konference často určeny pro české posluchače s případnými zahraničními hosty, kteří bývají v menšině. Projevy jsou tedy primárně zaměřeny na české publikum a kulturní a znalostní základ českého posluchače a pojednávají často o specifických kulturně vázaných otázkách bez ohledu na případné zahraniční posluchače. Jeden z tlumočnicků se k této otázce vyjádřil explicitně konstatováním, že se jedná o typický projev českých řečníků, kteří potřeby zahraničních uživatelů spíše nezohledňují. Další dva tlumočníci, které mají dlouholetou zkušenost na českém trhu, rovněž jednoznačně potvrdili, že takovéto projevy jsou běžné. Objevil se ale také názor, že kdyby řečníci (konkrétně Prof. Šámal Ph.D. a Judr. Kudrna Ph.D.) věděli, že jsou tlumočeni, svůj projev by tomu přizpůsobili.¹⁵⁴

14.3 Výběr tlumočnicků

Výběr tlumočnicků pro účast v experimentu byl omezen jednou z částí výzkumné otázky, totiž direkcionalitou v tlumočení. Jedním z cílů experimentu bylo zkoumat rozhodovací procesy a strategie, které tlumočníci používají při řešení obtížných tlumočnických situací, a srovnat postupy tlumočnicků, kteří pracují z mateřského jazyka do cizího aktivního jazyka, s a postupy tlumočnicků pracujících z cizího jazyka do jazyka mateřského. Pro experiment bylo tedy nutné zajistit tlumočnický, kteří mají češtinu jako rodný jazyk (pracovní jazyk A) a angličtinu jako aktivní cizí jazyk (pracovní jazyk B), a také tlumočnický, jejichž rodným jazykem (pracovním

¹⁵⁴ Bylo by zajímavé provést na toto téma výzkum mezi českými tlumočnický, aby se tyto domněnky potvrdily či vyvrátily.

jazykem A) je angličtina a kteří zároveň mají češtinu jako pasivní pracovní jazyk (jazyk C). Od počátku bylo zřejmé, že počet tlumočnicků majících angličtinu jako rodný jazyk a češtinu jako pasivní pracovní jazyk, a navíc dlouhodobou zkušenost s aktivním tlumočením, je velice omezený. Oslovili jsme dva tlumočníky, kteří splňovali stanovená kritéria, oba byli ochotni se experimentu přes jeho časovou náročnost zúčastnit. Vzhledem k tomu, že se jedná o velice malý vzorek, budou výsledky zkoumání pouze indikativní. I přesto považujeme výzkum za relevantní. Jde totiž o první podobný výzkum prováděný v České republice na úrovni doktorské práce, navíc se jedná o výzkum mezi málo rozšířeným a „velkým“ jazykem, což by mohlo přinést zajímavý nový vhled do diskuze týkající se vhodnosti tlumočení do cizího aktivního jazyka, kde otázka relativní síly jazyků hraje roli¹⁵⁵. Výzkum také může být replikován na dalších jazykových kombinacích, takže jeho výsledky (i když na malém vzorku) budou využitelné pro další výzkum.

Pokud jde o skupinu tlumočnicků majících češtinu jako rodný jazyk a angličtinu jako cizí aktivní jazyk, rozhodujícím kritériem byla dlouhodobá aktivní zkušenost s tlumočením. Z metodologického hlediska jsme do výzkumu potřebovali zařadit tlumočníky, u nichž lze legitimně předpokládat, že mají tlumočnické strategie do velké míry automatizovány a že mají výborné a ověřené tlumočnické kompetence¹⁵⁶. To podle našeho názoru umožní eliminovat faktory související s nezkušeností a stresem spojeným s tlumočením v experimentálních podmínkách. Jak již bylo zmíněno výše, naším předpokladem je, že tito tlumočníci jsou schopni i přes nestandardní (např. tlumočení videonahrávek, tlumočení s omezenou přípravou) a neautentické (laboratorní tlumočení bez živého publika) podmínky odvést srovnatelný výkon jako v podmínkách standardních.

Abychom získali rozmanitější data a výzkum přinesl nosné výsledky, rozhodli jsme se oslovit větší skupinu tlumočnicků a rozdělit je podle míry jejich zkušenosti s právní problematikou, abychom zjistili, zda se jejich postupy, rozhodovací proces a tlumočnická řešení budou nějakým způsobem lišit v závislosti na množství kognitivních zdrojů potřebných pro porozumění výchozímu textu (podobně jako tomu je u tlumočnicků majících češtinu jako pracovní jazyk C). Z oslovených tlumočnicků kladně odpovědělo 6, což považujeme vzhledem k okolnostem¹⁵⁷ za úspěch. Nakonec jsme analyzovali tlumočnické výkony pěti tlumočnicků¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Retour z „malých“ jazyků je běžnou praxí i z praktického důvodu nedostatku tlumočnicků, jejichž rodným jazykem je „velký“ jazyk, kteří by byli schopni tlumočit z malého jazyka.

¹⁵⁶ Toto kritérium bylo použito i u tlumočnicků s češtinou jako pasivním pracovním jazykem.

¹⁵⁷ Zejména ke zmíněné velké časové náročnosti experimentu, ale také k všeobecné neochotě tlumočnicků být subjekty výzkumu, zejména pak v oblasti kvality tlumočení (viz výše)

¹⁵⁸ Jeden z tlumočnicků uvedl, že před experimentem dlouhou dobu netlumočil a vzhledem k osobní situaci nebyl podle svých slov ve zcela ideální tlumočnické formě. Navíc oproti ostatním tlumočnickům v této kategorii měl

Celkem se tedy experimentu zúčastnilo 7 tlumočnicků. Dva z nich s angličtinou jako mateřským jazykem a češtinou jako jazykem C, pět s češtinou jako mateřským jazykem a angličtinou jako jazykem B. Čeští tlumočníci byli rozděleni do dvou skupin na základě jejich znalostí právní problematiky. Míru znalostí jsme zjistili z jejich profesní zkušenosti, dotazníku, který byl rozeslán před tlumočením, a z polostrukturovaného rozhovoru po skončení tlumočení¹⁵⁹. Do skupiny tlumočnicků se znalostí právní problematiky byli zařazeni dva tlumočníci, do skupiny bez hlubšího prvního povědomí tlumočníci tři. Oba tlumočníci s angličtinou jako rodným jazykem neměli hlubší znalost práva, zejména ne práva českého. Povědomí o právní kultuře a znalost právního významu určitého institutu je určující pro konceptuální pochopení textu a pro proces volby tlumočnického řešení. Bude zajímavé zjistit, jakým způsobem se tento předpoklad projevuje v praxi.

Pro úplnost uvádíme, že experiment proběhl také s další skupinou tlumočnicků s relativně krátkou zkušeností (0-5 let). Tuto skupinu jsme však do výzkumu v rámci doktorské práce nezařadili, neboť expertíza představuje významný faktor, který by nebylo možné z metodologického hlediska zohlednit, respektive určit, kdy je určité řešení ovlivněno kognitivní zátěží a kdy pouze nezkušeností a s ní souvisejícími faktory (jazykové kompetence, ovládání tlumočnických technik a postupů, automatismy, stres apod.). Tento zajímavý materiál však zůstává k dispozici k dalšímu výzkumu.

14.4 Dotazník a polostrukturovaný rozhovor

Součástí empirického výzkumu je kromě přetlumočení tří projevů a analýzy výchozích textů a tlumočnických výkonů také dotazníkové šetření a polostrukturovaný rozhovor. Ty byly do návrhu výzkumu zařazeny od samého počátku s cílem získat introspektivní informace o volbě tlumočnických řešení a doplňující informace o profilu tlumočnicků a jejich znalostního základu.

Oba dotazníky, vytvořené v českém jazyce¹⁶⁰ prostřednictvím nástroje Google Forms, jsou uvedeny v příloze práce. První dotazník obsahuje 13 otázek a týká se obecných sociologických údajů (pohlaví, věk), profesních údajů (jazyková kombinace, profesní profil, délka aktivní kariéry) a znalostí právní tematiky (případné právní vzdělání, odhadovaný poměr právních textů v celkovém objemu tlumočení). Tlumočnickům byl rozeslán e-mailem nejméně týden před

výrazně menší počet odpracovaných let. Rozhodli jsem se ale použít jeho odpovědi získané z dotazníků a polostrukturovaného rozhovoru a týkající se profilu výchozích textů.

¹⁵⁹ V polostrukturovaném rozhovoru jsme se ptali mimo jiné na to, zda tlumočníci konkrétní termíny znají a zda mají povědomí o jejich významu v právní oblasti.

¹⁶⁰ Rodilým mluvčím angličtiny byla ponechána volba vyplnit dotazníky česky nebo anglicky.

samotným tlumočením spolu s informacemi o tlumočení a medailony vystupujících. Druhý dotazník se týkal vstupních projevů a tlumočení. Tlumočníci ho vyplňovali po přetlumočení každého projevu. Měli možnost jej vyplnit elektronicky na svém vlastním počítači nebo na počítači poskytnutým autorkou, případně v papírové podobě. Dva tlumočníci se rozhodli pro papírovou verzi, ostatních pět vyplnilo dotazník elektronicky. Otázky se týkaly hodnocení vstupního projevu z hlediska tlumočnicků (celková náročnost, tempo, téma, terminologie), procesu tlumočení se zaměřením na případné obtížné situace (zejména terminologie či reálie) a na použité strategie. Hodnocení bylo prováděno na škále velmi snadný-snadný-běžný-obtížný-velmi obtížný pro celkovou náročnost, tematickou náročnost a terminologickou náročnost projevu a na škále velmi pomalý-pomalý-běžný-svižný-velmi svižný pro kritérium tempa. Dotazník obsahoval rovněž otevřené otázky týkající se rozhodovacího procesu a strategií. Cílem dotazníku bylo zjistit, jak tlumočníci vnímají vstupní text a provést úvodní introspektivní analýzu vlastních řešení. Jak bylo uvedeno výše, dotazníky tlumočníci vyplňovali po každém tlumočení. Autorka si je vědoma možného vlivu znalosti dotazů na průběh dalších tlumočení, domnívá se však, že případný vliv je kompenzován zkušeností tlumočnicků a neměl by mít dopad na konkrétní strategická řešení.

Polostrukturovaný rozhovor proběhl po přetlumočení všech tří projevů, byl veden autorkou práce a trval 10 až 20 minutami. Opíral se o 16 předem připravených otázek, které tvořily jeho rámec a které byly přizpůsobovány dle odpovědí na dotazníkové šetření a vývoje rozhovoru. Na úvod byl tlumočnickům dán prostor, aby se volně vyjádřili k průběhu tlumočení. Další otázky se týkaly upřesnění informací o znalosti právní problematiky, názorů tlumočnicků na obtížnost projevů, jejich vlastního zdůvodnění případných potíží a na adekvátnost projevů pro tlumočení (srovnatelnost projevů v experimentu s projevy, s nimiž se setkávají v praxi). Další část rozhovoru byla zaměřena postupně na každý z třech projevů a týkala se zejména konkrétních právních výrazů či obtížných situací, které se v textu objevily. Cílem bylo zjistit pojmové znalosti a jakým způsobem a proč danou situaci tlumočníci případně řešili. Snahou bylo nechat tlumočnickům maximální prostor pro spontánní vyjádření jejich názoru. Autorka si je vědoma obtíží spojených s retrospektivním rozbohem tlumočnických projevů (viz výše), byly ostatně potvrzeny i v rámci tohoto výzkumu. I přesto považujeme odpovědi za relevantní a použitelné. Domníváme se, že i v tomto případě hraje roli zkušenost tlumočnicků

a že zkušenější tlumočníci jsou schopni provést hodnotnou zpětnou analýzu tlumočnického kontextu i vlastního projevu¹⁶¹.

Jakkoli jsou údaje z dotazníkových šetření a rozhovorů subjektivní a mohou být ovlivněny typem výzkumu, jeho průběhem, osobou výzkumníka a dalšími faktory, zůstávají cenným zdrojem informací.

14.5 Provedení experimentu

V první polovině roku 2018 byla dokončena příprava materiálu pro experiment, vytvořeny dotazníky a oslovení vhodní tlumočníci, na podzim roku 2018 byla realizována praktická část experimentu. Všichni oslovení tlumočníci byli podrobně seznámeni s celým průběhem praktické části výzkumu, věděli, že se jedná o výzkum v rámci dizertační práce, nebyly jim však poskytnuty informace o výzkumné otázce ani o hypotézách a cíli výzkumu. Ty částečně vyplynuly v průběhu tlumočení z dotazníkového šetření a strukturovaného rozhovoru, během něhož se tlumočníci vyjadřovali podrobněji ke strategiím (otázka týkající se použití strategií byla explicitně položena v dotazníku i v rozhovoru), případně i k otázce jejich pojetí kvality tlumočení. Všichni tlumočníci byli požádáni o poskytnutí informovaného souhlasu s provedením nahrávání a se sběrem dat a s jejich následným zpracováním v rámci dizertační práce a případně v navazující výzkumné práci. Všechny informace a údaje jsou považovány za zcela důvěrné a nahrávky i vyplněné dotazníky jsou uchovávány anonymně.

Pilotní experiment proběhl na začátku září 2018, účastnila se ho jedna profesionální tlumočnice, která rovněž tlumočení vyučuje¹⁶². Zkušenost s výukou tlumočení byla důležitým kritériem pro výběr účastníka pilotního experimentu, protože pedagogické kompetence zahrnují mimo jiné i schopnost fundovaně analyzovat tlumočnické podmínky a jejich možný vliv na tlumočnický výkon. Průběh pilotního experimentu přesně odpovídal plánovanému průběhu hlavního experimentu. Cílem pilotní fáze bylo jednak otestovat technické podmínky experimentu, tedy kvalitu videonahrávek, možnosti pořízení nahrávek tlumočení, rozeslání, vyplnění a zpětné obdržení dotazníků, vyplňování elektronických dotazníků na místě apod. a zjistit přesný časový harmonogram, jednak zjistit vhodnost nastavení experimentu z hlediska tlumočnicků a z hlediska metodologie výzkumu. Pilotní fáze měla potvrdit, že podmínky (tlumočnická technika, profil projevů, kvalita zvuku a videonahrávek atd.) jsou srovnatelné

¹⁶¹ Někteří z účastníků výzkumu tlumočení rovněž vyučují nebo mají zkušenost k hodnocení kvality tlumočení v rámci nejrůznějších zkoušek a testů (přestože to nebylo kritériem výběru). Lze se domnívat, že takováto zkušenost přispívá k schopnosti analýzy vlastního výkonu.

¹⁶² Omezený počet účastníků pilotního experimentu je dán zejména časovou náročností a nedostatkem vhodných subjektů s požadovanými kompetencemi. Pro účely empirického výzkumu však byl dostatečný.

s autentickými podmínkami, respektive že tlumočnickovi umožňují standardní výkon. Dále nás zajímalo, zda dotazníkové šetření a položené otázky jsou jasné a srozumitelné a zda polostrukturovaný rozhovor je veden tak, aby tlumočnickovi umožnil relevantní introspekci. Výsledky pilotního experimentu byly pozitivní a připomínky účastnice byly zohledněny v dalším průběhu experimentu.

Hlavní část praktické části výzkumu probíhala na podzim roku 2018 na základě domluvy s jednotlivými účastníky. Všichni účastníci obdrželi týden před tlumočením e-mail s formální „objednávkou“ tlumočnických služeb, kde byly upřesněny podmínky a průběh tlumočení, datum konání, typ publika, profily řečníků prostřednictvím krátkého medailonku a informace o projevech. Cílem tohoto dopisu bylo částečně simulovat autentickou situaci. Pokud jde o informace o projevech, tlumočníci dostali pouze anotaci vytvořenou autorkou práce (viz Příloha 6), žádná konkrétní terminologie jim nebyla poskytnuta. Bylo ponecháno na nich, jak přípravu na tlumočení pojmu. V běžné situaci tlumočníci mají někdy (avšak zdaleka ne vždy) možnost s řečníkem hovořit před jeho vystoupením a konzultovat případnou odbornou terminologii. Vzhledem k nastavení výzkumu, jehož předmětem je analýza informačně náročných (zejména odborných) úseků, nebylo možné tlumočnickům terminologii předem poskytnout, neboť by všichni zřejmě využili přípravnou strategii vyhledání odborné terminologie, čímž by výzkum ztratil význam. Na základě konzultací s kolegy i vlastní zkušenosti jsme usoudili, že je v praxi (zejména na neinstitutčním trhu) běžné tlumočení bez přípravy nebo konzultace s řečníkem, a to i u projevů, které jsou z hlediska míry odbornosti srovnatelné s projevy použitými během experimentu. Zároveň s tímto e-mailem byl účastníkům zaslán první obecný dotazník. Tlumočení samotné společně s dotazníkovým šetřením a rozhovorem, probíhalo v tlumočnické laboratoři či konferenční místnosti vybavené standardní tlumočnickou technikou. Průběh byl následovný: krátký úvod a zopakování základních informací o průběhu tlumočení, tlumočení prvního projevu (Judr. Kateřina Šimáčková Ph.D.), vyplnění dotazníku po prvním projevu, pauza, tlumočení druhého projevu (Judr. Jan Kudrna Ph.D.), vyplnění dotazníku po druhém projevu, pauza, tlumočení třetího projevu (Prof. Petr Šámal Ph.D.), vyplnění dotazníku po třetím projevu, pauza, polostrukturovaný rozhovor. Pokud jde o pořadí projevů, rozhodli jsme se na první místo zařadit projev méně náročný, aby si tlumočníci mohli zvyknout na tlumočnické prostředí, aniž by to mělo zásadní vliv na jejich výkon¹⁶³. Nejnáročnější projev jsme zařadili jako druhý v pořadí, abychom se vyhnuli vlivu případné únavy. Středně obtížný projev byl zařazen jako

¹⁶³ Jeden z tlumočnicků uvedl, že potřeboval určitý čas, aby si přivykl rychlosti prvního projevu. Ostatní tlumočníci se k tomu nijak nevyjádřili.

poslední nakonec. Tlumočníci mohli při tlumočení používat jakékoli zdroje a nástroje, stejně jako tomu je v praxi. V tomto ohledu byl hlavní rozdíl oproti praxi v tom, že tlumočníci byli v kabině sami, a nemohli tedy využít pomoci kolegy, což je strategie, kterou by zřejmě v běžných tlumočnických podmínkách použili. V rámci experimentu by se ale jednalo o významnou a nekontrolovatelnou proměnnou.

Po každém projevu (o délce přibližně 13 minut) tlumočníci vyplnili dotazník, který se týkal právě proběhlého tlumočení. Následně jim byla ponechána přestávka na odpočinek. V původním harmonogramu byla naplánována 15minutová přestávka (stejně jako tomu bývá při střídání během tlumočnické akce), tlumočnickům byla však ponechána možnost zvolit si případně dobu kratší (čehož většina využila a přestávka trvala většinou přibližně 10 minut). Po třetím tlumočení a vyplnění příslušného dotazníku proběhl polostrukturovaný rozhovor.

Všechna tlumočení byla nahrávána na dva nebo tři přístroje (nahrávací zařízení v sále /laboratoři, klasický diktafon, telefon či počítač) pro případ výpadku některého z nahrávacích zařízení. Tyto nahrávky zůstávají v archivu autorky.

Celkem bylo pořízeno a k analýze připraveno 21 tlumočení, každé o délce přibližně 13 minut. Bylo tedy zpracováno téměř 5 hodin nahrávek tlumočení. Veškerý nahraný materiál (výchozího projevy, tlumočení i rozhovory) byl přepsán do textové podoby. Přepisy byly pořízeny externím dodavatelem a překontrolovány autorkou. Přepisy původních projevů jsou uvedeny v příloze, přepisy a nahrávky tlumočení jsou v archivu autorky. Detailní analýza byla provedena na vybraných vzorcích.

15 Profil výchozích textů

Při tlumočnické analýze nestačí posuzovat pouze tlumočnický výstup a provádět intertextovou analýzu, ale je nutné tlumočení vždy zasadit do komunikačního kontextu a zohlednit celkové charakteristiky vstupního materiálu, s nímž tlumočnick pracuje (Pöchhacker 2004, Kalina 2015). Důležitými parametry jsou podle nás také momentální možnosti a předpoklady tlumočnicka z hlediska lingvistického (znalost výchozího jazyka obecně, znalost terminologie, stylových rovin jazyka atd.), extralingvistického (všeobecné, kulturní a tematické znalosti), psychologického a fyzického (odolnost vůči stresu, zdravotní stav), ale také to, co bychom nazvali profesními předpoklady, tedy zkušenosti tlumočnicka s určitým typem projevu, prostředím a pracovními podmínkami. I tlumočnick s dlouholetou praxí a prokázanými kompetencemi se může dostat do svízelné situace z důvodu obtíží spojených s konkrétním typem prostředí, řečníka či textu. Součástí empirické části výzkumu je proto podrobný rozbor výchozí komunikační situace a projevů a jejich vnímání tlumočnicky a také zpětná introspektivní analýza rozhodovacího procesu ze strany tlumočnicků, jejímž cílem je osvětlit faktory, které mají vliv na podobu konečného produktu.

Při vypracovávání profilu vstupních textů jsme vycházeli jednak z taxonomie textů z hlediska jejich připravenosti a prezentace (Pöchhacker 1994, Fernández 2015), jednak jsme se opírali o model profilování textu navržený S. Kalinou (2015).

Projevy lze klasifikovat podle **připravenosti** na a) předem připravené a nacvičené, b) předem připravené a c) nepřipravené, z hlediska **prezentace a expresivity** na a) čtené, b) poločené, c) polopřednesené, d) přednesené a e) improvizované a z hlediska **použitých podkladů** na a) psaný text určený ke čtení, b) psaný text určený k mluvenému přednesu, c) poznámky a d) mentální plán (Fernández 2015:41).

S. Kalina navrhuje následující kritéria: **orientace na posluchače** - jasná struktura projevu, orientace na posluchače výchozího jazyka (odkazy na znalosti a očekávání posluchače výchozího jazyka), orientace projevu na posluchače cílového jazyka (odkazy na znalosti a očekávání posluchače cílového jazyka), srozumitelnost pro posluchače výchozího jazyka (koherence, informační obsah, použití spojovacích výrazů), **jazykové parametry** – jazykový rejstřík a adekvátní styl, syntax a její vhodnost pro mluvený přednes, množství technických termínů, které nebyly poskytnuty předem, vysvětlení potenciálně neznámých termínů, počet složitých jmen a čísel, počet dalších jmen a kulturních reálií, počet jazykových hříček, vtipů a metafor, a **způsob přednesu** – jazyková kvalita výchozího projevu (rodilý mluvčí, přízvuk),

použití médií, množství hezitací, artikulace, segmentace, pauzy, neverbální komunikace, míra spontánnosti (variace rychlosti, nedokončené věty, vsuvky). Náš rozbor projevů bude popisný, jednotlivé parametry nebudeme bodovat¹⁶⁴. Významnou částí analýzy jsou názory tlumočnicků, které jsme získali prostřednictvím dotazníku a polostrukturovaného rozhovoru.

Projevy zde řadíme dle jejich pořadí při tlumočení: první je projev JUDr. Kateřiny Šimáčkové Ph.D., následuje projev JUDr. Jana Kudrny Ph.D. a poslední je projev Prof. Petra Šámala Ph.D.

15.1 Projev č. 1

První projev byl pronesen na přednášce TEDx, byl určen širšímu primárně českému publiku a z hlediska odbornosti se jednalo o projev popularizační. Záměrem projevu bylo zamyšlení nad otázkou, zda a případně do jaké míry může právo prostřednictvím soudů a jejich rozhodnutí zajistit spravedlnost.

Z hlediska orientace na posluchače byl projev jasný a srozumitelný, myšlenkově koherentní¹⁶⁵, konkrétní a dobře strukturovaný. Vzhledem k složení publika se jednalo o text orientovaný na posluchače výchozího jazyka, obsahoval odkazy na český právní systém, česká jména (Opička, Opršálek, Barbora Komárková, Jan Sokol) a české reálie (interpretační spor Ústavního a Nejvyššího soudu, Brno, Kroměříž). Pokud jde o právní pojmy, jednalo se většinou o výrazy všeobecně známé a kulturně ne příliš podmíněné (koncipient, exekuce, společné jmění manželů), tedy takové, které mají přibližnou obdobu v jiných systémech a nejsou konceptuálně obtížné pro pochopení i mezi různými kulturami. Specifické reference na českou realitu nebyly zásadní pro záměr projevu. Pro českého posluchače byl projev srozumitelný a pochopitelný.

Z hlediska lingvistických parametrů byl projev rovněž adekvátní. Rejstřík a styl odpovídaly danému prostředí a tématu, syntakticky byl přizpůsobený orální prezentaci s použitím konkrétních příkladů a s narativními prvky, které usnadňují porozumění a orientaci v textu. Řečnice používala odbornou právní terminologii (ústavní právo, nabytí vlastnického práva od nevlastníka, kupní smlouva, katastr nemovitosti, vlastnické právo atd.) a ustálené právní formulace (řešit spor, předvídatelná pravidla, odpovídat za škodu, zpronevřit se povinnosti, řádně zapsat smlouvu), které však nebyly úzce specializované, případně byly dovysvětleny

¹⁶⁴ Jak bylo uvedeno výše, S. Kalina navrhuje pro každé kritérium bodové hodnocení v rozmezí -4 až +4.

¹⁶⁵ Jeden z tlumočnicků však v rozhovoru uvedl, že si řečnice v některých chvílích ve své argumentaci protiřečila, což ztěžovalo převedení hlavního sdělení.

příklady. Vlastní jména a názvy se v projevu objevily, ale jen sporadicky a bez zásadního významu pro převod celkového záměru.

Z hlediska prezentace byl projev rovněž standardní, řečnice vykazovala dobré komunikativní schopnosti¹⁶⁶. Projev byl předem připravený, ale spontánně přednesený a oralizovaný. Nebyla použita žádná další media (prezentace, obrázky apod.). Artikulace, segmentace, intonace a další prozodické rysy byly standardní bez zásadních přerázků a nedokončených vět. Vzhledem k připravenosti a formátu byl projev málo redundantní. Rychlost projevu byla 270 slabik za minutu¹⁶⁷, což je považováno za běžnou, ale vyšší rychlost. Většina tlumočnicků vyhodnotila projev z hlediska tempa jako svižný.

Pokud jde o názory účastníků experimentu a informace, které vyplynuly z dotazníku a introspektivního rozhovoru¹⁶⁸, polovina tlumočnicků považovala projev z hlediska celkové náročnosti za běžný a polovina za obtížný, z hlediska tematické náročnosti a terminologie považovala většina tlumočnicků projev za běžný a z hlediska tempa za svižný. Dále pak hodnotili projev jako nenucený, jasný, příjemný, konkrétní, s dobrou intonací a technickou kvalitou. Pokud jde o složitější úseky z hlediska řešení, zmínili tlumočníci nutnost řešit kulturní realie, konkrétně použití fiktivních vlastních jmen „pan Opička“ a „pan Opršálek“ v jednom z ilustrativních příběhů, a názvy měst (Brno a Kroměříž).

Tyto dva příklady zde uvádíme, přestože přímo nesouvisí s předmětem empirické analýzy v další části textu (tlumočnická řešení kognitivně náročných úseků z důvodů použití odborných pojmů). Domníváme se však, že jsou zajímavé z hlediska kulturní vázanosti a z ní plynoucí potřeby hledat adekvátní řešení.

V prvním úryvku se objevují dvě typická česká vlastní jména, která následně řečnice používá ve zbytku projevu:

Ten příběh začíná tím, že pan Opička má dům. Potřebuje ho prodat, protože potřebuje peníze a chce se někam přestěhovat. Svůj dům prodá společnosti XY. Uzavřou kupní smlouvu, smlouvu

¹⁶⁶ Jeden z tlumočnicků si postěžoval na nepříjemný hlas řečnice. Je zajímavé, že i hlas řečníka může mít vliv na subjektivní vnímání a na komfort tlumočnicka.

¹⁶⁷ Zatímco AIIC, stejně jako autoři píšící v angličtině, počítají tempo projevů ve slovech za minutu, pro češtinu se používá počet slabik za minutu (Čeňková 1988). AIIC doporučuje řečnickům tempo odpovídající přibližně 130 slovům (AIIC. "Guidelines for speakers". *aiic.net* December 1, 1999. Accessed February 19, 2019. <http://aiic.net/p/29>). Autoři uvádějí jako ideální rychlost rozpětí od 110 do 130 slov za minutu s tím, že reálná rychlost projevů bývá vyšší (viz například Barghaut et al. 2015). V našem prostředí se za běžné tempo považuje 190-290 slabik za minutu, tempo nad 300 slabik za minutu je považováno za těžko tlumočitelné (Krušina 1971, Janovcová 1980). Průměrná délka slova v češtině je 2,25 slabik (Čeňková 1988), optimální tempo projevu podle AIIC by bylo 250 až 290 slabik za minutu a reálné tempo by přesahovalo uvedenou horní hranici 300 slov.

¹⁶⁸ Podrobný rozbor řešení vybraných pasáží je uveden v další podkapitole.

vloží do katastru nemovitostí, a společnost mu za to nezaplatí kupní cenu. Tak, jak bylo ve smlouvě domluveno.

*Okamžitě poté, co je dům zapsán do katastru nemovitostí, společnost prodává dům **panu Opršálkovi**, který rádně za ten dům zaplatí peníze.*

Z hlediska cílového posluchače za účelem větší srozumitelnosti existuje možnost použití kulturní ekvivalent v podobě běžných anglických jmen (např. „Smith“ a „Jones“), případně jména neutralizovat za použití „pan A/X“ a „pan B/Y“. Použití jednu z těchto strategií by bylo obzvlášť vhodné vzhledem k fonetické podobě obou českých jmen. Pro cizojazyčného posluchače bude zřejmě obtížné od sebe jména rozpoznat, ponechání českých jmen tak zbytečně narušuje přehlednost příkladu. I z hlediska tlumočnicka jsou jména zbytečně dlouhá a relativně komplikovaná. Pro okamžité použití této strategie však byla nutná anticipace, protože obě jména jsou od sebe v projevu relativně daleko a tlumočnick si nemusí při uvedení prvního z nich hned domyslet, že jde pouze o ilustrativní příklad a že uvedené jméno není podstatné. Pokud jde o konkrétní řešení tlumočnicků, nebyl zjištěn žádný vzorec, někteří ponechali česká jména, jiní volili kulturní ekvivalent či neutralizaci. Tato řešení byla u většiny úmyslná, tlumočníci si problém uvědomovali.

Pro jednoho z tlumočnicků pracujícího z češtiny jako jazyka C představovala tato jména problém už na fonetické úrovni a kapacita, kterou musel vynaložit na porozumění, se mu nedostávala na pochopení, že se jedná pouze o ilustrativní jméno, jehož přesná podoba není podstatná. Kombinace nedostatečných jazykových a kulturních znalostí vedla k nepřevedení těchto jmen a ke ztrátě části dalšího úseku. U jména „Opička“ dokonce vedlo neporozumění na jazykové úrovni k tomu, že si tlumočnick vytvořil zcela jinou mentální představu původního sdělení, než zamýšlel řečník a než měl posluchač původního projevu. Domníval se, že jde o ženské jméno, a na základě toho provedl generalizaci a dále hovořil o „ženě“. Druhý tlumočnick se stejnou jazykovou kombinací ale lepší znalostí českého prostředí neměl s řešením žádné potíže.

Další tlumočnický zmíněná kulturní narážka se týkala měst Kroměříž a Brno, kdy se řečnice navíc přehlékla, a vyvolala tak smích publika.

*Dobrý den, děkuju moc za pozvání do **Kroměříže**, kterou považuju za **jedno z nejkrásnějších brněnských...no moravských měst** /smích/...je to to přehléknutí, které svědčí o tom, že tedy **Brno zdraví Kroměříž**...*

Tlumočnick se zde dostává do obtížné situace, jak svému posluchači v časové tísní alespoň částečně přiblížit toto kulturní specifikum a alespoň náznakem vysvětlit humornou situaci. Většina tlumočnicků uvedla, že si byli situace vědomi a snažili se ji řešit krátkým vysvětlením,

případně tuto část vědomě vynechali. Je třeba rovněž upozornit na skutečnost, že tento úsek je na samém začátku prvního projevu, který začíná bez jakýchkoli úvodních slov, a tlumočníci neměli možnost se „rozmluvit“. Rozhodnutí některých tlumočnicků narážku vůbec neřešit lze tedy přičítat tomuto faktoru ve spojení s nepřírozenými experimentálními podmínkami, na které si museli přivyknout.

Z hlediska terminologie zmínili někteří tlumočníci jako problematický výraz „exekutor“, který má v českém kontextu specifické konotace. V anglosaském prostředí nemá ekvivalent, který by odpovídal našemu výrazu (téměř ekvivalent). Někteří tlumočníci se rozhodli použít nepřesný anglický výraz *bailiff*, protože právně-kulturní rozdíly nepovažovali za zásadní pro pochopení kontextu, případně neměli k dispozici jiný lepší ekvivalent. Jeden z tlumočnicků dokázal díky dobrým znalostem práva v průběhu tlumočení před vlastním rozhodnutím provést analýzu možných ekvivalentů, včetně termínu používaného v evropském právu a oficiálních českých překladech (*executor*¹⁶⁹). Zajímavé v tomto kontextu je, že jiný tlumočník naopak výraz *executor* vědomě vyloučil jako doslovný překlad z češtiny, protože má v angličtině neadekvátní význam („popravčí“). Tuto analýzu provedl na základě svých momentálních lingvistických znalostí zřejmě proto, že si neuvědomil použití termínu v evropském právu a v českých právních překladech. Tento příklad ukazuje, že v případě znalosti problematiky a disponibility možných terminologických ekvivalentů může tlumočník provést efektivní analýzu i v časové tísní. Zároveň nedostatek znalostí¹⁷⁰ vede k povrchní, nepřesné nebo v některých případech i chybné analýze, a tedy i k neadekvátnímu rozhodnutí, aniž by si tlumočník svou chybu uvědomoval. U tohoto termínu tlumočníci rovněž zmiňovali přípravnou strategii, tedy vyhledání a ověření terminologie, což bylo umožněno anotací k projevu, v níž se výraz objevil.

Pokud jde o konkrétní strategie, tlumočníci zmínili **vědomé vynechávky** v případě, že použití odborného termínu nebylo pro sdělení zásadní a význam vyplynul z kontextu, **vynechávky kombinované s anticipací** v případě, kdy řečník oznámil použití příkladu, a tlumočník tak spoléhal na to, že výraz bude vysvětlen, a **generalizaci či doslovný převod**, konkrétně v případě formulace „nabytí vlastnictví od nevlastníka“. Tento výraz je zajímavý, neboť je srozumitelný v běžném jazyce i bez znalosti právního kontextu. Nicméně z právního hlediska se jedná o zcela specifický, závažný a teoreticky a prakticky mnohokrát řešený problém. Tlumočník tedy význam dovodí z lingvistické podoby i bez znalosti právního

¹⁶⁹ V anglosaském právním prostředí se výraz *executor* jinak běžně používá ve smyslu „vykonavatel závěti“.

¹⁷⁰ Upozorňujeme však, že výraz „nedostatek znalostí“ zde není použit v hodnotícím (negativním) slova smyslu, ale pouze jako konstatování faktu. Vycházíme z premisy, že tlumočník nemůže vědět všechno.

kontextu, ale mentální obraz, který si takto vytvoří, je mnohem užší než u člověka, který právní implikace výrazu zná. Jak bylo již řečeno, extralingvistické znalosti umožňují tlumočnickovi efektivněji anticipovat. V našem případě řečnice následně uvedla zcela typický příklad nabytí vlastnictví (nemovitosti) od nevlastníka, takže informovaný tlumočnick by předem přibližně odhadl obsah několika dalších minut projevu a ušetřil by tak mentální i psychickou kapacitu. Doslovný převod (*acquisition of property from a non-owner* nebo varianta) je v tomto případě i převod vhodný. Může se tedy stát, že řešení bude stejné (a správné) u tlumočnicka, který problematiku zná, i u tlumočnicka, který problematiku nezná. Na výsledném produktu se rozdíl nepozná, ale existuje ve fázi porozumění a analýzy, což může být významné například tehdy, je-li projev kognitivně náročný i z jiného dalšího důvodu (rychlost, informační hutnost) a tlumočnick potřebuje procesní kapacitu na řešení jiných obtíží.

Pokud jde o vynechávky, generalizaci či opis, jedná se o legitimní strategie, které umožní tlumočnickovi vyřešit neznalost adekvátního ekvivalentu a ušetřit kapacitu, na druhou stranu z hlediska záměru a vyznění projevu může přílišné používání těchto strategií mít dopad na vnímání projevu (a potažmo řečnicka) a jeho odbornosti a projev změnit z konkrétního, věcného a specializovaného na vágní a obecný.

V grafech níže je zobrazeno hodnocení projevů tlumočnicků¹⁷¹ z hlediska celkové náročnosti, tempa, tématu a terminologie. Pokud jde hodnocení jednotlivými skupinami tlumočnicků (dle znalosti tématu a směru tlumočení), nebyly v hodnocení zaznamenány žádné relevantní rozdíly.

¹⁷¹ Rozhodli jsme se ponechat v grafu odpovědi všech 8 tlumočnicků, kteří se experimentu za účelem dizertační práce zúčastnili, přestože jeden z přetlumočených projevů nakonec nebyl zařazen do následující zevrubní analýzy strategií a postupů, protože tlumočnice profilem nevyhovovala zcela požadavkům (lišila se zejména délkou profesní zkušenosti). Domníváme se však, že její odpovědi a názory uvedené v dotaznících a v rozhovoru zůstávají relevantní a měly by být zohledněny.

Jak hodnotíte celkovou náročnost projevu?

8 responses

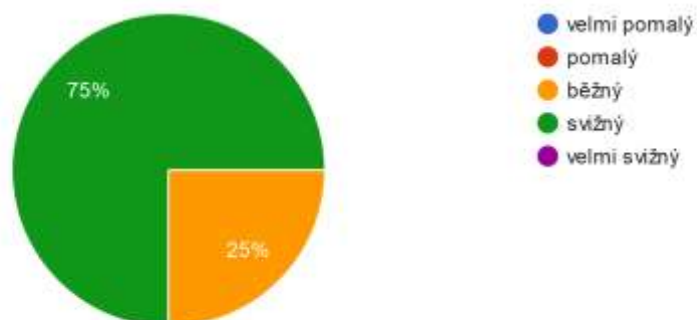

Graf 1: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska tempa

8 responses

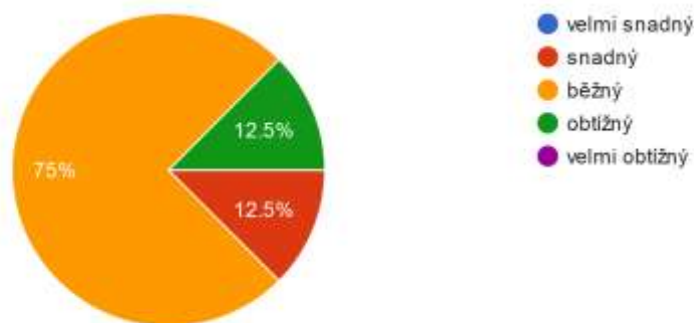

Graf 2: Hodnocení tempa projevu č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska tématu?

8 responses

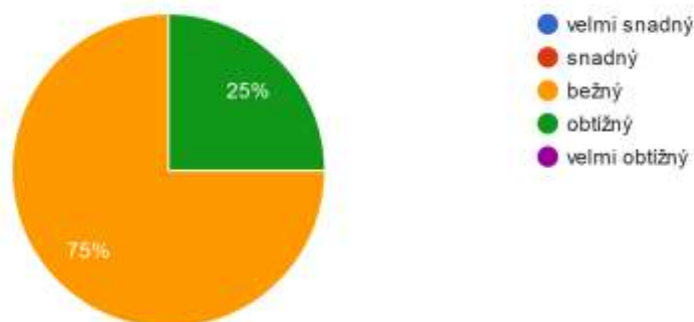

Graf 3: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska terminologie?

8 responses

Graf 4: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

15.2 Projev č. 2

Projev byl pronesen v rámci jedné ze sekcí mezinárodní konference „Soukromé a veřejné v soudobém právu“, která proběhla na Právnické fakultě Univerzity Karlovy na podzim roku 2016. Jednalo se o vědeckou konferenci, formát setkání byl v podobě kulatého stolu, během něhož byly představeny jednotlivé příspěvky, jejichž funkce byla teoreticko-odborná a byly určeny zejména pro odborné publikum a studenty práva. Řečníci tedy předpokládali, že posluchači mají o tématu povědomí, a tomu odpovídal i obsah a forma projevů. Ty byly

z hlediska laického publika informačně hutné a málo redundantní a odkazovaly často bez dalšího vysvětlení na předpokládané obecné právní znalosti. Námi analyzovaný text byl pro běžného posluchače konceptuálně náročný, přestože se týkal tématu, které není pro laika zcela neznámé, tedy překážek ve výkonu volebního práva. Řečník mluvil jasně a ne příliš rychle. Hlavní obtíží u tohoto projevu byla znalostní asymetrie mezi řečníkem a tlumočnickem, která tlumočnickovi významně ztěžovala schopnost vytvořit si stejný mentální obraz původního sdělení, jako měl řečník a posluchači výchozího jazyka v primární komunikaci.

Z hlediska orientace na posluchače byl projev na jednu stranu dobře strukturovaný a řečník měl téma promyšlené, na stranu druhou předávané myšlenky a koncepty byly zejména pro méně poučeného posluchače složité, což ztěžovalo celkové porozumění. Projev byl určen českému publiku a zabýval se typicky českou právní realitou bez ohledu na kulturní znalosti případných cizojazyčných posluchačů.

Pokud jde o použité jazykové prostředky, registr odpovídal vědeckému odbornému stylu.

Věty byly poměrně dlouhé se složitou syntaktickou strukturou a občasnou vsuvkou či komentářem. Do textu byly zakomponovány citace ze zákonů, které se vymykají běžnému mluvenému stylu, i když jsou typické pro právní styl vyjadřování (a to i ústní). Typický pro právní projevy je i nepřírozený pořádek slov ve větě a archaický styl. Jako ilustrační příklad uvedeme následující úryvek, který z obsahového a konceptuálního hlediska není extrémně obtížný, jeho forma však není vhodná pro porozumění v mluveném modu (a nota bene pro tlumočení).

„...jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není přechodná, eventuálně pak nadměrné používání alkoholických nápojů, je schopna činit jen některé právní úkony, pak soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení rozhodnutím určí“.

V textu se objevovaly právní termíny (soukromé právo, veřejné právo, zákoník, volební zákony, svéprávnost, způsobilost k právním úkonům, ochrana zdraví a pořádku), domníváme se ale, že ty nepředstavovaly samy o sobě hlavní problém. Tím byla kombinace terminologie s výše zmíněnou myšlenkovou propracovaností, konceptuální složitostí a implicitností projevu.

Z hlediska prezentace se jednalo o projev předem připravený a přednesený na základě poznámek či psané předlohy, která byla oralizována. Přednes byl jasný, s adekvátní artikulací i intonací a spíše vyšší, ale běžnou rychlostí 270 slabik za minutu (stejně jako u prvního projevu). Problematická byla v některých úsecích segmentace projevu a kumulování informací. Vzhledem k odborné náročnosti projevu mohlo být obtížné od sebe informace odlišit

a rozpoznat jejich relativní význam, což tlumočnickům ztěžovalo použití strategií (segmentaci, vynechávky méně významných informací atd.). Usouvztažnění myšlenek bylo často implicitní či eliptické.

Většina tlumočnicků považovala projev celkově za velmi obtížný (62,5 %) nebo obtížný (37,5 %). Z tematického hlediska ho považovalo 85,5 % tlumočnicků za obtížný nebo velmi obtížný, z hlediska terminologie jej považovalo za obtížný nebo velmi obtížný 75 %. Zajímavé je slovní hodnocení projevu ze strany tlumočnicků. Většina ho označila za extrémně obtížný. Jedna tlumočnice jej považovala za zvlášť náročný pro tlumočení do cizího jazyka (retour), ale uvedla, že se setkala s podobně obtížnými projevy při tlumočení do mateřského jazyka s tím, že tlumočit takto obtížný projev do mateřského jazyka je schůdnější. Tlumočníci mající angličtinu jako rodný jazyk (a tedy pracující z cizího do rodného jazyka) považovali projev také za extrémně náročný, a to mimo jiné i kvůli neznalosti tématu a reálií. Jeden z nich zmínil, že tento typ textu mohl být snazší pro retour právě díky lepšímu znalostnímu základu. Zde se tedy názory řečníků rozcházejí.

Kromě jednoho tlumočnicka, který považoval projev za dobře strukturovaný a jasný, z ostatních hodnocení vyplývá, že tlumočníci projev vnímali jako abstraktní, vágní a nekoherentní, s nejasnou větnou a myšlenkovou strukturou, odbočkami a neústrojností. Jedna z tlumočnic uvedla, že řečník měl špatné řečnické schopnosti, hovořil nesouvisle, nedokončoval věty a přeskakoval mezi myšlenkami. Pokud však provedeme textovou analýzu přepisu i analýzu nahrávky, projev se jeví naopak jako konkrétní, myšlenky jsou strukturované a odboček, vsuvek a nedokončených vět není v projevu zvlášť výrazné množství. Zdá se tedy, že vnímání textových charakteristik projevu tlumočnický může být ovlivněno jinými obtížemi, konkrétně konceptuálním pochopením textu¹⁷². Sdělení se tlumočnickům (nebo jiným neodborníkům) může jevit jako vágní, protože si nejsou vědomi konkrétních významů, které formulace má z hlediska odborníka. Jako příklad můžeme uvést následující úryvky:

„A už v podstatě v době schvalování občanského zákoníku mě zajímalo, jakým způsobem se propojí s některými veřejnoprávními předpisy.“

„Volební zákony v tom širším slova smyslu odkazují na občanský zákoník, alespoň pokud se jedná o jednu z těch překážek.“

¹⁷² Hodnocení obtížnosti a charakteristik textu v závislosti na pojmové náročnosti a znalostech tlumočnicka by bylo zajímavým tématem výzkumu.

Pro neodborníka mohou tyto věty a konkrétně výrazy „propojit se“ a „odkázat“ znít neurčitě a obecně. Pro odborníka se za nimi ale skrývá dobře známá, specifická a pro právo významná problematika rozdělení práva na právo soukromé a právo veřejné, která je předmětem mnoha prací a odborných debat. Řečník nepovažoval za nutné dále tuto myšlenku rozvíjet, protože předpokládal, že si poučený posluchač navzdory implicitnímu vyjádření vytvoří konkrétní mentální obraz.

Neznalost kontextu se u tlumočnicků projevila také při řešení dvou termínů: *omezení svéprávnosti* a *zbavení způsobilosti k právním úkonům*. Tyto termíny nebyly poskytnuty tlumočnickům předem, nicméně vzhledem k tématu projevu – překážky ve výkonu volebního práva – na ně tlumočníci mohli poměrně snadno narazit v průběhu přípravy¹⁷³. Termíny *svéprávnost* a *způsobilost k právním úkonům* jsou v zásadě synonymní, neboť jde o terminologický posun mezi starým a novým občanským zákoníkem s částečnou změnou právního obsahu a interpretace těchto termínů¹⁷⁴. Tato změna je čistě českou právní realitou bez dopadu na funkční ekvivalent, který by pro tlumočnické účely mohl zůstat stejný, tedy *legal capacity*. V případě těchto dvou slovních spojení je však jejich první část, tedy *omezení* v prvním případě a *zbavení* v případě druhém. Řečník terminologický posun na začátku projevu vysvětluje a explicitně zmiňuje rozdíl mezi omezením, tedy částečným zbavením, a zbavením úplným. Tlumočníci z důvodu neznalosti kontextu, a tedy nemožnosti anticipace a hloubkového pochopení problematiky, však řešili spíše terminologický ekvivalent, který považovali za zásadní informaci, a nikoli rozdíl mezi *omezením* a *zbavením*. Nedokázali tedy správně určit relativní význam jednotlivých prvků terminologického slovního spojení, což vedlo k neoptimálnímu využití kognitivních zdrojů. Domníváme se, že tento jev, tedy neschopnost rozlišit důležitost informací při vysoké kognitivní zátěži, je pro rozhodovací proces a pro hledání správné volby velice významný.

Pokud jde o rozhodovací proces, oba tlumočníci pracující z cizího do rodného jazyka uváděli, že pracovali na samé hranici svých kognitivních možností a že použití strategií bylo u tohoto projevu náročné, ne-li nemožné, neboť na přemýšlení o řešení nebyl prostor vzhledem k potížím

¹⁷³ Překážky k výkonu volebního práva jsou podle naší úpravy tři - *zákonem stanovené omezení osobní svobody z důvodu výkonu trestu, zákonem stanovené omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu, zbavení způsobilosti k právním úkonům, respektive omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva*. Zdá se, že v tomto případě došlo u tlumočnicků k problému s nedostatečnou přípravou na tlumočení, což ale může být dáno povahou tlumočení (experiment). Na běžnou profesní zakázku by se zřejmě tlumočníci připravili lépe.

<https://www.epravo.cz/top/clanky/problematika-omezeni-svepravnosti-ve-vecech-volebniho-prava-104922.html> (naposledy navštíveno k 30.3.2019)

<https://www.epravo.cz/top/clanky/omezeni-svepravnosti-105463.html> (naposledy navštíveno k 30.3.2019)

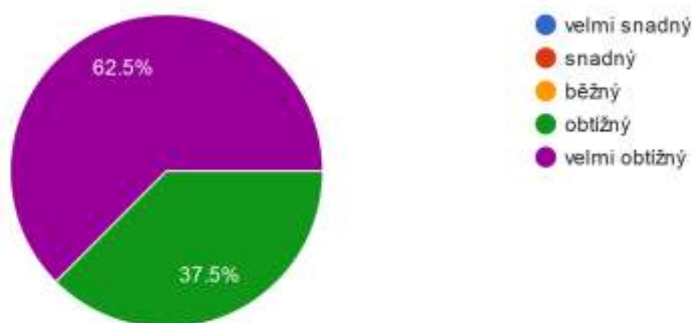
¹⁷⁴ Termín *způsobilost k právním úkonům* byl nahrazen termínem *svéprávnost*.

s porozuměním a neznalostí tématu¹⁷⁵. Tlumočníci pak zmiňovali jako nouzové strategie například sumarizaci myšlenek či parafrázi na základě dílčí zachycené informace.

V grafech níže je zobrazeno hodnocení projevů tlumočnický z hlediska celkové náročnosti, tempa, tématu a terminologie. Pokud jde o hodnocení jednotlivými skupinami tlumočnicků (dle znalosti tématu a směru tlumočení), nebyly zaznamenány žádné relevantní rozdíly v hodnocení.

Jak hodnotíte celkovou náročnost projevu?

8 responses

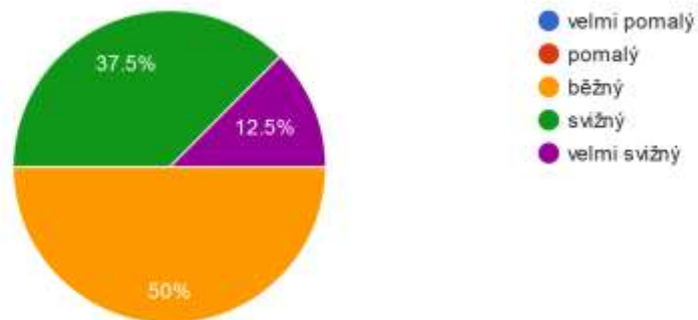
Graf 5: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

¹⁷⁵ Jeden z tlumočnicků uvedl, že potíží bylo velké množství „neznáma“, kdy se nebylo „čeho chytit“ z důvodu nedostatku jazykových i mimojazykových znalostí. Druhý uvedl, že hlavní strategií bylo „přežít“.

Jak hodnotíte projev z hlediska tempa

8 responses

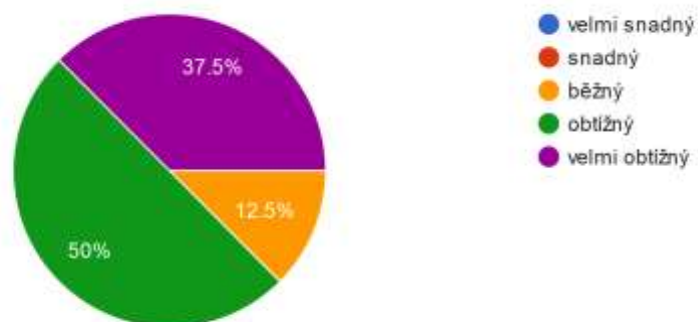

Graf 6: Hodnocení tempa projevu č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska tématu?

8 responses

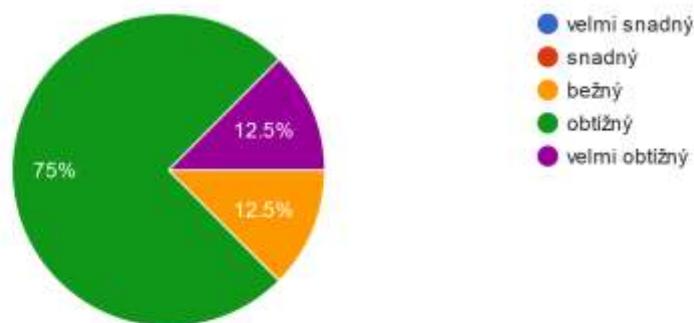

Graf 7: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska terminologie?

8 responses

Graf 8: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

15.3 Projev č. 3

Třetí projev se týkal trestního práva procesního, konkrétně problematiky přijetí nového trestního řádu. Byl pronesen na debatě se studenty práva předsedou Nejvyššího soudu. Jedná se o projev odborný, ale nikoli vědecký či teoretický. Záměrem řečníka bylo předat živým a neformálním způsobem poznatky, zkušenosti a osobní názory na dané téma.

Z hlediska orientace na posluchače byl projev přednesen interaktivním způsobem, formulace myšlenek však nebyla jasná a strukturovaná z důvodu neústrojného způsobu mluvy. Projev byl primárně určen českému publiku s referencemi na české reálie, ale rovněž na mezinárodní kontext. Významově se jednalo většinou o pojmy a problematiku, které jsou známé i v jiných právních systémech. Pro českého posluchače byl projev spíše srozumitelný, ale způsob vyjadřování byl poněkud nekoherentní.

Styl projevu je velice neformální, řečník používal často hovorovou češtinu a celkově nižší rejstřík, což vyváželo nepřírozený kontrast s odborným tématem. Syntax byla rovněž nekoherentní, s nejasnými návaznostmi mezi větami a jejich částmi. Projev obsahoval odbornou terminologii, která však nebyla příliš specializovaná (trestní řád, ustanovení, procesní zásady, směrnice, dovolání), i když se vyskytly i některé odbornější výrazy z procesního práva (zkrácené řízení, přípravné řízení, vysvětlení, procesní úkon). Odborné termíny nebyly vysvětlovány, protože řečník u posluchačů legitimně očekával znalost terminologie. Vlastní jména a názvy byly všeobecně známé (Evropský soud pro lidská práva, Úmluva, Nejvyšší soud

apod.). Pokud jde o informační hutnost, projev byl velmi redundantní. Typickým příkladem je tento úryvek:

„Já tvrdím a říkám, že pokud se má přijít tedy s novým trestním řádem, tak by ten trestní řád měl to někam posunout. Jo, to znamená, měl by to řízení, tu úpravu prostě posunout do nějaké podoby, aby to přineslo nějakou přidanou hodnotu, když to řeknu tím způsobem, jak se dneska o tom mluví.“

Projev byl pronesen velmi spontánním způsobem na základě poznámek. Tato spontánnost se však projevila ve vysoké míře neuspořádanosti vyjadřování. Segmentace nebyla adekvátní, některé věty v projevu byly nedokončené nebo obsahovaly vsuvky. Projev obsahoval mnoho neúčelných vycpávek a artikulace řečníka byla ledabylá, a to do té míry, že ztěžovala porozumění některým slovům na fonetické úrovni. Typickým příkladem je:

*„...když třeba řekneme, že Nejvyšší soud v trestních věcech rozhoduje průměrně ve čtyřiceti dnech, **o dovoláních**, tak to když řeknu v zahraničí...“*

Řečník vysloví výraz *dovolání* způsobem, který je špatně srozumitelný a lze jej snadno zaměnit za *odvolání*. To je dáno i předložkou *o*, která společně se slovem *dovolání* může znít jako *odvolání*. V této konkrétní komunikační situaci se nejedná o problém, protože použití termínu *dovolání* zde není podstatné pro převedení sdělení a záměru řečníka. Lze tedy legitimně přistoupit k úmyslné vynechávce, nebo použít jen výraz *odvolání* v generickém významu či výraz *opravný prostředek*. Snaha o převedení či vysvětlení termínu by naopak zbytečně ubírala kognitivní zdroje. Termín *dovolání* není z hlediska terminologické ekvivalence jednoduchý. Obecně však považujeme tento příklad za velice zajímavý, protože ukazuje, že neznalost odborného výrazu může vést k chybnému porozumění již na fonetické úrovni.

Projev byl pronesen velmi svižně, a to tempem 313 slabik za minutu. To je rychlost, která je považována za hranici tlumočitelnosti¹⁷⁶. Toto tvrzení se ovšem u námi analyzovaného projevu nepotvrdilo. Projev je z hlediska rychlosti zcela srozumitelný a nikdo z tlumočnicků nepovažoval jeho tempo za problematické. 75 % tlumočnicků považovalo rychlost projevu za běžnou, přestože byl výrazně rychlejší než druhý projev, který většina tlumočnicků považovala

¹⁷⁶ Krušina (1971), Janovcová (1980)

naopak za svižný, i než první projev, který za svižný nebo velmi svižný považovala polovina tlumočnicků. Důvodem je zřejmě velké množství redundancí, které způsobily, že vnímaná rychlost byla výrazně nižší rychlost reálná. Zásadní nesoulad mezi našimi zjištěními a závěry výše uvedených autorů se nám ale zdá poměrně překvapivý.

Tlumočníci u řečníka ocenili živou komunikaci s publikem, považovali projev za redundantní (až upovídaný), ale také chaotický. Upozorňovali na výše zmíněnou špatnou artikulaci, která ztěžovala porozumění (zejména u tlumočnicků s češtinou jako jazykem C). Zajímavý je také názor, že velká neformálnost může být příjemná pro posluchače, ale nepříjemná pro tlumočníka. Domníváme se, že hovorové vyjadřování může být problém pro porozumění zejména pro tlumočníky, kteří nejsou rodilí mluvčí češtiny. Pokud jde o strategie, tlumočníci zmínili vynechávky redundancí, zobecnění a zjednodušení a salámovou techniku.

V grafech níže je zobrazeno hodnocení projevů tlumočnický z hlediska celkové náročnosti, tempa, tématu a terminologie. Ani u tohoto projevu nebyly zaznamenány žádné relevantní rozdíly v hodnocení jednotlivými skupinami tlumočnicků (dle znalosti tématu a směru tlumočení).

Jak hodnotíte celkovou náročnost projevu?

8 responses

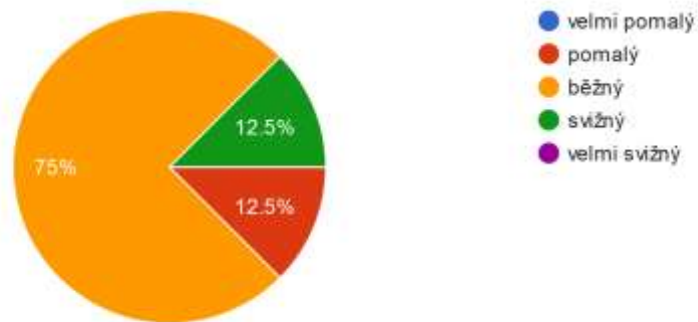

Graf 9: Hodnocení celkové náročnosti projevu č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska tempa

8 responses

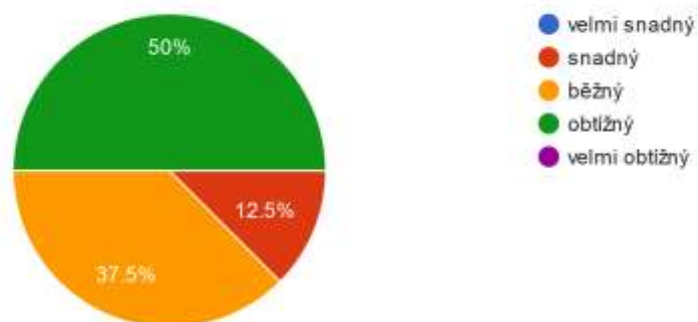

Graf 10: Hodnocení tempa projevu č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska tématu?

8 responses

Graf 11: Hodnocení tematické náročnosti projevu č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

Jak hodnotíte projev z hlediska terminologie?

8 responses

Graf 12: Hodnocení terminologické náročnosti projevu č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

16 Analýza vybraných úryvků

Analýza použitých tlumočnických řešení byla provedena na vybraných úryvcích obsahujících odborný výraz či formulaci, která dle našeho názoru mohla představovat vyšší kognitivní zátěž, a vyžadovat proto specifické řešení situace. Řešením rozumíme použití určité strategie nebo postupu a jeho případné dopady na výsledné tlumočení. Jedná se o obsahovou analýzu zaměřenou na významovou úplnost a přesnost celého logického úseku a míru ekvivalence převodu termínů, s čímž souvisí zachování odbornosti textu. Do analýzy nejsou zařazena řešením adekvátním převodem se zachováním obsahu sdělení. Odborný termín a jeho převod není posuzován izolovaně, ale dle jeho funkce a významu v rámci celkového sdělení. Projevy byly rozděleny na logické celky tak, aby mohl být zohledněn předcházející a případně i následující úsek, což může mít vliv na rozdělení kognitivní kapacity a tlumočnická řešení. Hlavním cílem analýzy je popsat použitá řešení či strategie a pokusit se je dát do souvislosti s kontextovými faktory a osobními předpoklady tlumočnicků. Vedle podrobné analýzy konkrétních úryvků jsme provedli u všech tlumočnicků také souhrnnou méně detailní analýzu řešení celých projevů, kterou zde však z prostorových důvodů neuvádíme. V této analýze jsme zjišťovali celkový přístup tlumočnicků (makrostrategie) a také to, zda jsou řešení ve vybraných úryvcích konsistentní s ostatními řešeními na úrovni celého projevu¹⁷⁷.

Celkem byly analyzovány tři projevy, každý o délce přibližně 13 minut, celkem tedy 39 minut původních projevů, a jejich přetlumočení 7 tlumočníky. Délka přetlumočeného materiálu byla 273 minut. Vybraných úryvků z původních projevů je celkem 27, celkem jsme tedy rozebrali 189 přetlumočených úryvků. Z prvního projevu jsme vybrali 11 úryvků, z druhého a třetího po 8 úryvcích. Rozdíl v počtu je dán odlišnou délkou logických úseků. Celková délka analyzované části každého projevu je přibližně stejná. Přestože počet tlumočnicků je poměrně malý vzhledem k praktickým důvodům uvedeným výše, domníváme se, že značný počet analyzovaných vzorků a zevrubnost analýzy by měly tento nedostatek kompenzovat tak, aby výsledky byly relevantní a použitelné.

Analýza jednotlivých úryvků je strukturována dle skupin tlumočnicků: **skupina 1** - tlumočníci s angličtinou jako mateřským jazykem a češtinou jako pasivním cizím jazykem bez hlubší znalosti českého práva, kteří jsou označováni jako Eng 1/-¹⁷⁸ a Eng 2/-, **skupina 2** - tlumočníci s češtinou jako mateřským jazykem a angličtinou jako cizím aktivním jazykem bez hlubší

¹⁷⁷ Například, pokud v námi analyzovaném úryvku převedl tlumočnick určitý termín chybně, ale ve všech ostatních případech jej převedl správně, můžeme usoudit, že nešlo o neznalost termínu, ale o přetlumočení nebo jednorázový omyl, který může mít specifickou příčinu.

¹⁷⁸ Eng a Cz označuje mateřský jazyk tlumočnicků, symbol /- znamená tlumočníci bez hlubší znalosti českého práva a symbol /+ tlumočníci se znalostí českého práva.

znalosti českého práva, kteří jsou označováni jako Cz 1/- a Cz 2/-, Cz 3 /- a **skupina 3** - tlumočníci s češtinou jako mateřským jazykem a angličtinou jako cizím aktivním jazykem s určitou znalostí českého práva, kteří jsou označováni jako Cz 4/+, Cz 5/+. Úryvky jsou označovány v tabulkách dle pořadí projevu a pořadí úryvku. Úryvky v tabulkách označujeme 1/n, 2/n, 3/n, kdy první číslice označuje pořadí projevů a druhá číslice (n) označuje pořadí úryvku daného projevu¹⁷⁹.

Jako pracovní nástroj pro účely analýzy používáme pro jednotlivá řešení následující zkratky a symboly:

Zkratky pro použitá řešení

- A, a – (ne)přesnost vyjádření (malé a – drobná nepřesnost, velké A – významná nepřesnost);
- D – dodatek (doplnění informace, která není obsažena v původním projevu);
- E – explikace (doplnění či vysvětlení informace, která je obsažena v původním projevu);
- G – generalizace;
- O – opakování;
- R – reformulace (opis či parafráze);
- V, v – vynechávka (malé v – vynechání méně závažné informace, velké V – vynechání významné informace).

Symboly pro vliv řešení na význam

- (-) – s významovým posunem;
- (--) – se zásadní změnou významu či úplnou ztrátou významu.

Další zkratky

- C (-) – významový posun nebo změna;
- c (-) – méně závažný významový posun nebo změna;
- C (--) – zásadní významový posun nebo změna / vynechání celého logického celku;

¹⁷⁹ úryvek 1/3 tak bude označovat třetí úryvek prvního projevu, úryvek 2/5 pátý úryvek druhého projevu, úryvek 3/8 osmý úryvek třetího projevu atd.

- T, t (-) – nesprávné použití / vynechání terminologie (malé t – méně významné vynechání či nesprávné použití termínu, velké T vynechání / nesprávné použití významného termínu).

Zkratky a symboly kombinujeme pro detailnější popis řešení. Například V (-) – vynechání významné informace se změnou významu, A (-) – nepřesné vyjádření se změnou významu. Dále lze kombinovat i různé postupy a jejich dopady. Například G+V – generalizace s vynechávkou, G+E (-) – generalizace a vysvětlení se ztrátou / změnou významu.

Je třeba zdůraznit, že shrnující tabulku se zkratkami a symboly je nutné interpretovat s ohledem na konkrétní řešení a jejich kontext. Například generalizace se změnou významu, tedy G (-), může mít větší či menší vliv na celkovou obsahovou úplnost či přesnost podle závažnosti významové změny. Analýza je provedena autorkou a je možné, že jiná osoba by tlumočnická řešení klasifikovala odlišně. Při analýze se opíráme o nastudovanou literaturu, vlastní předchozí práci a zkušenost s podobnými analýzami a pro účely této práce vytváříme ad hoc vlastní systém, který považujeme za dostatečně jasný a srozumitelný pro čtenáře práce. Dále je třeba zdůraznit, že jsme se zaměřili pouze na obsahová kritéria a terminologickou přesnost, která u odborných textů s obsahem neoddělitelně souvisí. Vzhledem k velkému objemu materiálu analyzujeme pouze vybrané úryvky představující specifickou kognitivní zátěž a vyžadující řešení. Další kvalitativní parametry zohledňujeme okrajově, pokud jsou významné pro obsahovou stránku.

U analýzy jednotlivých projevů nejprve uvádíme všechny vybrané úryvky, v nichž tučně označujeme konkrétní zkoumané výrazy či formulace. Následuje rozbor každého úryvku. Nabízíme krátký komentář k úryvku a sledovaným výrazům, následuje tabulka s úryvkem, řešeními jednotlivých tlumočnicků a analýzou (formou výše uvedených zkratk a symbolů). U jednotlivých tlumočnických řešení označujeme tučně řešení sledovaného výrazu. Poté rozebíráme jednotlivá řešení tlumočnicků podrobně se zohledněním jejich připomínek z dotazníků a retrospektivního rozhovoru. Na konci analýzy každého projevu uvádíme souhrnnou analýzu a přehlednou tabulku použitých strategií a řešení.

16.1 Analýza projevu č. 1

První projev byl rozdělen celkem na 49 logických celků a k analýze jich bylo vybráno následujících 11. Tučně jsou označeny výrazy či formulace, které jsou předmětem analýzy.

1. *A musím říct, že kdybychom na přednáškách **ústavního práva** měli tolik lidí, jako teď máme tady, tak bychom určitě byli rádi;*
2. *No, **soudní rozhodnutí** rozhodne o tom, že se někdo **provinil, a potrestá ho**. Tím třeba zastaví nikdy nekončící **krevní mstu**;*
3. *Připravila jsem si pro vás takový příběh, ve kterém uvidíte, že vlastně někdy ani tu **spravedlnost nelze dát** v tom konkrétním **soudním sporu**;*
4. *Je to úplně **banální spor**, kterých řešíme u soudu poměrně hodně, právníci budou vědět vlastnictví...**nabytí vlastnictví od nevlastníka** se tomu říká;*
5. *Svůj dům prodá společnosti XY. **Uzavřou kupní smlouvu, smlouvu vloží do katastru nemovitostí**, a společnost mu za to nezaplatí **kupní cenu**. Tak jak bylo ve smlouvě domluveno;*
6. *Ovšem v mezičase pan Opička, který peníze nedostal, od **kupní smlouvy odstoupí** a požádá **katastr nemovitostí**, aby mu vrátil to **vlastnické právo zase zpátky**;*
7. *Společnost XY mezitím zkrachovala, o peníze přišla a žádné peníze nemá. Stát splnil všechny své povinnosti, **řádně zapsal smlouvu tehdy, když měl**, takže **neodpovídá za žádnou škodu**, protože jaksi se **nezpronevěřil svým povinnostem**. A teď přichází věc k soudu;*
8. *Předtím a trošičku byly tady **spory mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem**, ale teď už je to myslím jasné, protože jak podle **nového občanského zákoníku**, tak podle **rozhodování Ústavního soudu** je to prostě tak, že soudce se musí pečlivě nad věcí zamyslet a najít argumenty jak pro toho prvního, tak i pro toho **druhého férového spravedlivého vlastníka** a podle citu pro spravedlnost rozhodnout, kterému z nich dvou spíše náleží;*
9. *Podle práva je samozřejmě jasné, že tedy **odpovídá za ty dluhy, které vznikly za trvání manželství**, protože měli **společné jmění manželů** v době, kdy tedy on ty dluhy udělal, a proto podle práva je potřeba **vést exekuci** i na její majetek;*
10. *Jeden ten říkal, no já jsem byl **advokátní koncipient** a **můj advokát** mě nutil psát **neférové smlouvy**. Tak jsem tam chvíli byl, pár těch smluv jsem napsal, a potom jsem odešel a řekl jsem si, že chci pracovat u soudu, že už nikdy nechci mít s advokáty nic společného;*
11. *Ta první zásada je ta, že lidem musíme poskytnout minimálně **férový, spravedlivý proces, rovné zacházení a přesvědčivé vysvětlení**, proč jsme nějakou věc rozhodli tak, jak jsme rozhodli, že tedy musíme v sobě pěstovat ten cit pro spravedlnost*

*a že rozhodně nikdy nesmíme alespoň tedy nebo musíme myslet hodně na to, že se nesmíme **dopustit nespravedlnosti**.*

Úryvek č. 1

První úryvek v úvodu projevu obsahuje obecný termín *ústavní právo*. Ten není zásadní pro vyznění celého úryvku, přináší však doplňující informaci o zaměření přednášky a zasazuje ji do kontextu, neboť přednáška je pronesena ústavní právničkou a vyučující ústavního práva a týká se filozofické a axiologické právní otázky poměru práva a spravedlnosti.

úryvek 1 / 1	skupina 1 – Eng/-		řešení
<i>A musím říct, že kdybychom na přednáškách ústavního práva měli tolik lidí, jako teď máme tady, tak bychom určitě byli rádi.</i>	Well, I'd be very happy if there was as many people at the end of my lecture as there are now.	Eng 1/-	v + a (-) t (-)
	And if we had as many people at our lectures on constitutional law as here, I think we'd be delighted.	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	So, if we have so many people at the faculty of law at our lectures , as we have here, we would be very happy.	Cz 1 /-	D + v (-)
	I have to say that if we had as many people at the law school where I teach as we have here, we would be very happy.	Cz 2 / -	G + E + V (-)
	and I have to say that if we had so many people at our standard lectures about constitution law , it would be so great.	Cz 3 / -	D
	skupina 3 – Cz/+		
	and I can tell you that if so many people were in my courses of law , we would be in much better shape as society...	Cz 4 / +	v + a (-) D (-)
	but anyway, if we had so many people come to constitutional law lectures as here, we would be very, very excited.	Cz 5 / +	

Tabulka 1: Rozbor úryvku 1/1

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- se rozhodl adjektivum *ústavní* nepřekládat, dochází tedy k vynechání méně závažné informace s vedoucí k významové nepřesnosti /v + a (-)/ a k vynechání méně významného termínu / t (-)/. Tlumočník přidává navíc časovou informaci *at the end*.

Tlumočník Eng 2 /- předává celý obsah včetně terminologie a přidává výraz *I think*, který bychom mohli označit za tzv. hedging, tedy doplnění výrazu, které zmírňuje původní vyjádření nebo mění jeho modalitu.

Tlumočník Cz 1 /- přidává vysvětlení *at the faculty of law*, ale vynechává *ústavní*. Dochází tedy k doplnění informace, která v původním projevu není a zároveň k vynechání méně závažné informace /D + v (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- generalizuje a vysvětluje *at the law school where I teach*, zároveň vynechává specifickou informaci *na přednáškách ústavního práva*. V tomto případě se mění význam věty, která ztrácí svou logiku (na právnické fakultě je jistě více lidí než na tomto semináři). Řešení lze tedy shrnout jako /G + E + V (-)/.

Tlumočník Cz 3 / - přidává *standard (lectures)*, čímž si ubírá procesní kapacitu a doplňuje informaci, která v původním projevu není, která je nejasná a může posluchače potenciálně zmást¹⁸⁰. Nejedná se však o zásadní doplnění nové informace.

Tlumočník Cz 4 /+ vynechává *ústavní* a přidává *in much better shape as society*, čímž doplňuje nový význam, pro který v původním projevu nevidíme opodstatnění a kterým se mění záměr řečníka. /v + a(-), D (-)/

Tlumočník Cz 5 /+ převádí obsah přesně.

Úryvek č. 2

Tento úryvek předává obecnou myšlenku, nicméně formulovanou typicky právním stylem. Na začátku dochází k jazykové neobratnosti (*soudní rozhodnutí rozhodne*)¹⁸¹. Zajímavý je následující výraz, neboť spojení *soud rozhoduje o vině a trestu* je v právním jazyce ustálená formulace (šablona), a přestože stejnou myšlenku lze vyjádřit různými způsoby, použití ustáleného spojení nebo jeho variace se očekává. Výraz *krevní msta* není specifický právní termín, zařazujeme jej sem, protože se domníváme, že by mohl působit potíže vzhledem k předchozímu úseku. Rovněž uvádíme předchozí úsek, kde se objevilo vlastní jméno, jehož překlad mohl ubrat procesní kapacitu pro další část projevu.

¹⁸⁰ Posluchač se může ptát, co znamenají v tomto kontextu *standard lectures* a zda existují *non-standard lectures*?

¹⁸¹ Zřejmě jde o přefeknutí a řečnice chtěla říct *soud rozhodnutím/rozsudkem rozhodne*, což je typické spojení.

úryvek 1/ 2	skupina 1 – Eng/-		
<p>(Moc pěkně to řekla Božena Komárková, která říkala, že soudy nastolují mír mezi lidmi. Co tím myslela?)</p> <p>No, soudní rozhodnutí rozhodne o tom, že se někdo provinil a potrestá ho. Tím třeba zastaví nikdy nekončící krevní mstu.</p>	(So a peace between people is established). But that's often people's idea, but in fact, courts resolve conflicts.	Eng 1/-	C (--) t (-)
	Somebody has done something wrong and is punished for that and therefore you end up blood vendetta , for example.	Eng 2 /-	G + a (-) t (-)
	skupina 2 – Cz/-		
	to establish a settlement by punishing the one party ...	Cz 1 /-	G + a (-) V (-) t (-)
	and there are some ideas that somebody commits a crime and then the courts make sure that there is a sanction .	Cz 2 / -	G + a (-) V (-)
	Well, the judgment will find a certain person guilty and will punish that person .	Cz 3 / -	V (-)
	skupina 3 – Cz/+		
		Cz 4 / +	V (--)
Courts decide that somebody committed a crime and punish them , for instance, ending a blood feud .	Cz 5 / +		

Tabulka 2: Rozbor úryvku 1/2

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- se dostává v tomto úseku do kognitivní tísně, která může být způsobena předchozím úsekem, v němž bylo použito vlastní jméno, které zřejmě nezachytil, respektive které mohlo zahltit tlumočnickovu procesní kapacitu. Tlumočník nemá kapacitu na zpracování dalšího úseku, vynechává jej proto a rozhoduje se pro paralelní reformulaci. Tato paralelní reformulace ovšem není neutrální (například prostřednictvím parafráze předchozího úseku), ale obsahuje argument, který v původním projevu není, v kontextu projevu není logický, a mění tak vyznění původního sdělení. Tlumočník z výše uvedených důvodů nemá kapacity na převod terminologie. /C (--), T (-)/

Tlumočník Eng 2 /- předává myšlenku sdělení za pomoci generalizace vedoucí k nepřesnosti a menší odbornosti vyznění, ovšem při zachování záměru řečníka. Tlumočník předává všechny významové prvky, tedy i informaci o krevní mstě. /G + a (-)/

Tlumočník Cz 1/- tento úsek zjednodušuje a generalizuje a vynechává některé významové prvky. /G + a(-), V (-)/ Převádí však přesně předchozí i následující úsek, zřejmě zde tedy došlo k přesycení procesní kapacity a tlumočník se rozhodl situaci řešit tímto způsobem.

Tlumočník Cz 2/- přistupuje také ke generalizaci a předává původní sdělení vágněji a méně odborným stylem, neboť používá výrazy nižšího rejstříku, např. *some ideas, somebody*. Výraz *krevní msta* vynechává. /G + a(-), T (-), V (-)/

Tlumočník Cz 3/- převádí úplně význam první části (včetně jazykové neobratnosti). Výraz *krevní msta* vynechává. Předchozí úsek obsahující vlastní jméno převádí přesně a úplně, což může být důvod k vynechání poslední části tohoto úseku. /V (-)/

Tlumočník Cz 4/+ se rozhodl tento úsek zcela vynechat. Důvodem může být předchozí úsek, který si vyžádal větší množství kapacity, konkrétně na převod vlastního jména. Tlumočník převedl tento úsek úplně, ovšem s chybným křestním jménem. Následně se rozhodl koncentrovat procesní kapacitu a soustředit se na následující logický úsek. Jedná se tedy o strategické vynechání celého logického celku. V (--)

Tlumočník Cz 5/+ převádí všechny významové prvky a zachovává i odborné výrazy.

Úryvek č. 3

Tento úryvek opět předává zdánlivě obecnou myšlenku, která je ovšem upřesněna a konkretizována použitím termínu *konkrétní soudní spor*. Záměr řečníka lze předat i bez použití termínu, ovšem myšlenka ztrácí na své právní specifčnosti. Zajímavá bude míra generalizace tlumočnických řešení.

úryvek 1 / 3	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Připravila jsem si pro vás takový příběh, ve kterém uvidíte, že vlastně někdy ani tu spravedlnost nelze dát v tom konkrétním soudním sporu.</i></p>	Now, I've prepared a little story, which shows that in a particular conflict , justice can't be achieved.	Eng 1/-	
	And I'll tell you a story now, which shows that you can have a case where you can't achieve justice.	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	I have prepared a story for you, to prove that you may not always achieve justice.	Cz 1 /-	G
	I have prepared a little story for you to illustrate that sometimes justice even cannot be achieved in a particular dispute .	Cz 2 / -	
	I have prepared a story for you and I will show and demonstrate to you that fairness cannot be achieved always .	Cz 3 / -	O G
	skupina 3 – Cz/+		
	Let me tell you a story, and story is meant to suggest that sometimes fairness or justice can not be achieved in a specific case before courts of law .	Cz 4 / +	O
	So, I have a story for you. And in that story, you're going to see that in some cases , justice cannot be reached.	Cz 5 / +	G

Tabulka 3: Rozbor úryvku 1/3

Zdroj: vlastní zpracování

Všichni tlumočníci předávají hlavní myšlenku týkající se nemožnosti dosáhnout spravedlnosti v každé soudní při, jejich řešení se liší v míře generalizace při převodu termínu (*some cases – a particular conflict – a case – a particular dispute – a specific case before courts of law*)¹⁸². Přesnost výrazu nemění záměr, dodává projevu na přesnosti a autentičnosti z hlediska odborného vyjadřování. To samozřejmě platí nejen o tomto úseku, ale o všech generalizacích. Zajímavé je také použití opakování. U tlumočnicka Cz 3/- se jedná o neúčelné opakování synonyma, u tlumočnicka Cz 4/+ o opravu pro větší přesnost vyjádření. Tlumočníci tento

¹⁸² Použité termíny zde řadíme dle míry přesnosti vyjádření od nejbádnějšího po nejpřesnější.

kognitivně méně náročný úsek převádějí bez dalších řešení, která by měla vliv na obsahovou či terminologickou stránku tlumočení.

Úryvek č. 4

Tento úryvek je zajímavý z hlediska schopnosti vytvořit si přesný mentální obraz označované skutečnosti na základě znalosti práva. Z toho dále plyne možnost anticipovat následující vývoj projevu. *Nabytí vlastnictví od nevlastníka* je mezi právníky notoricky známý právní institut (viz výše) a ustálený právní výraz. Jeho význam vyplývá z lingvistické podoby, nicméně znalost právních implikací umožní tlumočnickovi předvídat, kam se bude ubírat další argumentace řečníka. Tlumočnick tak může ušetřit procesní kapacitu a nastavit správnou strategii.

V analyzovaném projevu následovalo podrobné vysvětlení této právní problematiky na konkrétním případě, proto vynechání nebo generalizace neznamenalý zásadní problém pro porozumění projevu a jsou v případě potřeby legitimními strategiemi. Ubírají však projevu na vnitřní koherenci a přesnosti.

úryvek 1/4	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Je to úplně banální spor, kterých řešíme u soudu poměrně hodně, právníci budou vědět vlastnictví...nabytí vlastnictví od nevladníka se tomu říká.</i></p>	This is a very banal case, very typical. Lawyers will know about this.	Eng 1/-	V (-) T (-)
	It's the kind of thing we often get in our courts, the legal experts here will know this kind of thing. It's acquisition of property from a non-owner .	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	It is a regular case that we see at courts very often. It is the transfer of property .	Cz 1 /-	G + a (-) t (-)
	This is quite a simple dispute that we see often in courts of law. It is basically acquisition of property from a non-owner , that's how it's called.	Cz 2 / -	C (-)
	It is just a typical case and it is about acquiring property .	Cz 3 / -	G + a(-)
	skupina 3 – Cz/+		
	It is one of those cases that we have to ... that we have to deal with quite often. It is the acquisition of a property from somebody other than the owner .	Cz 4 / +	
	It's really a pretty trivial case, we have a lot of them. It deals with gaining title from a non-owner .	Cz 5 / +	

Tabulka 4: Rozbor úryvku 1/4

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- se rozhodl termín zcela vynechat z důvodu neznalosti kontextu¹⁸³ a vynechává tedy i důležitý termín /V (-), T (-)/.

Tlumočník Eng 2/- předává obsah vyčerpávajícím způsobem. Zajímavé je opakované použití formulace *this kind of thing*, která není rejstříkově zcela vhodná ani obsahově účelná a může ukazovat na menší procesní kapacitu alokovanou na formálně jazykovou podobu tlumočnického výstupu.

Tlumočník Cz 1/- se rozhodl pro generalizaci výrazu vedoucí k terminologické a významové nepřesnosti /G + a(-), t (-)/.

¹⁸³ Tento závěr činíme na základě tlumočnickova explicitního komentáře v rozhovoru.

Tlumočník Cz 2/- převádí význam správně. Zároveň ale používá nadbytečný výraz *basically*, který v odborném textu není vhodný. Rovněž nevhodně převádí *banální* ve smyslu častý jako *simple*, čímž se dopouští nepřesnosti, protože záměrem řečníka nebylo tvrdit, že se jedná o jednoduché případy. /c (-)/

Tlumočník Cz 3/- se rozhodl pro generalizaci výrazu vedoucí k terminologické a významové nepřesnosti /G + a(-), t (-)/.

Tlumočník Cz 4/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem a terminologicky přesně.

Tlumočník Cz 5/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem a terminologicky přesně.

Úryvek č. 5

V tomto úryvku je zřetězeno několik právních výrazů, které popisují průběh koupě nemovitosti a převodu vlastnického práva. Přesné převedení všech z nich není zásadní pro pochopení záměru řečníka. Přispívá však k úplnosti převodu sdělení a k pochopení jednotlivých kroků, které musí být během transakce učiněny. Ty jsou pak důležité pro další pokračování příběhu. Extralingvistické znalosti zde mohou výrazně přispět k efektivnímu zpracování a převodu informace.

úryvek 1 / 5	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Svůj dům prodá společnosti XY. Uzavřou kupní smlouvu, smlouvu vloží do katastru nemovitostí, a společnost mu za to nezaplatí kupní cenu. Tak, jak bylo ve smlouvě domluveno.</i></p>	<p>Now, she sells it to company XYZ, a contract is signed, the land register, this is registered, and a certain price has to be paid.</p>	Eng 1/-	C (-) t (-)
	<p>And it's bought by a company XYZ. There is a sales contract. The property is recorded as sold in the land register...</p> <p>(and then, the company sells the house to somebody else, say Mr. Jones, but it hasn't paid the money to Mr. Smith in advance.)</p>	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>He sells the house to a company, then the sale is registered in the Land Register however, the price is not paid.</p>	Cz 1 /-	v
	<p>He sells his house to a company X, Y, Z company. They sign a sales agreement. They register it with the Land Registrar, but the company fails to pay the price according to the agreement.</p>	Cz 2 / -	
	<p>He sells the house to a company, XYZ, they conclude a purchase agreement, they register the contract in the Registry of land, but the company does not pay the money.</p>	Cz 3 / -	
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>The house is sold to a company XY, there's a contract signed. The contract is entered into the Land Register, but the company fails to pay.</p>	Cz 4 / +	
<p>He sells it to a corporation named XY. They sign a contract, it goes into the Cadastre and then the company is not going to pay the purchase price as per the contract.</p>	Cz 5 / +		

Tabulka 5: Rozbor úryvku 1/5

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- převádí obsah neúplně a z hlediska odbornosti ne zcela adekvátně s významovým posunem v poslední části, kde místo *nezaplatit* říká *price has to be paid*.

Důvodem je zřejmě neoptimální porozumění původnímu projevu a nedostatek kognitivní kapacity pro inferenci významu a poslech další části. Nedostatečné porozumění výchozímu projevu vyplývá také z použití ženského rodu na začátku věty, zatímco v předchozím úseku se hovořilo o panu Opičkovi. /C (-), t (-) /

Tlumočník Eng 2/- předává význam úplně s tím, že informaci, kterou nepřevodl (nezaplacení kupní ceny), doplňuje v následující části projevu.

Tlumočník Cz 1/- vynechává výraz *uzavření kupní smlouvy*, což je informace redundantní, vyplývající z kontextu /v/.

Tlumočník Cz 2/- převádí význam vyčerpávajícím způsobem včetně správného použití terminologie.

Tlumočník Cz 3/- rovněž předává celý obsah včetně správného použití terminologie s drobnou vynechávkou informace (adjektivum *kupní*) zcela vyplývající z kontextu.

Tlumočník Cz 4/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem včetně správného použití terminologie s drobnou vynechávkou informace (adjektivum *kupní*) zcela vyplývající z kontextu.

Tlumočník Cz 5/+ rovněž předává celý obsah s tím, že výraz *Cadastr* zde není zcela přesný¹⁸⁴, ale předání záměru to není na překážku.

Úryvek č. 6

Tento úryvek navazuje na předchozí a pokračuje v líčení příběhu, přesnost zde má význam pro pochopení logické posloupnosti událostí. Z prvního výraziva se zde objevuje vedle od *kupní smlouvy odstoupí*, také požádá o *vrácení vlastnického práva*.

úryvek 1/6	skupina 1 – Eng/-		
	but the original lady hasn't received the money, and she withdraws from the contract . She wants to get her house back ...	Eng 1/-	G + a (-) T (-)
	Mr. Smith then turns to the land register and says, "Well, I want the property back to me because I haven't received the money."	Eng 2 /-	V (-) t (-)
	skupina 2 – Cz/-		
		Cz 1 /-	

¹⁸⁴ Vlastnické právo se běžně zapisuje do *Land Registry*, do *Cadastr* se zapisují další informace, jako je rozloha pozemku, hranice apod.

<i>Ovšem v mezičase pan Opička, který peníze nedostal, od kupní smlouvy odstoupí a požádá katastr nemovitostí, aby mu vrátil to vlastnické právo zase zpátky.</i>	However, Mr Brown withdraws from the contract and asks the Land Register to re-establish his title.		
	But in the meantime, the first owner who never got the money then resigns from the contract and asks the Land Registrar to get back the property rights to this house.	Cz 2 / -	
	But Mr. Smith who did not receive the money, withdraws from the contract and asks the company to return or asks the Land Registry to change the record related to this house.	Cz 3 / -	
	skupina 3 – Cz/+		
	But in the meantime, Mr. Smith, who never got his money, decides to terminate the contract and asks the Land Register to return the property right back to him.	Cz 4 / +	
But Mr Opička, in the meantime, waives his contract and asks the Cadastre to return the title to him.	Cz 5 / +		

Tabulka 6: Rozbor úryvku 1/6

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- generalizuje a vynechává informaci o katastru nemovitostí /G+ a(-), T (-) /. Také stojí za povšimnutí, že nadále používá ženský rod pro prvního účastníka transakce. To zde lze považovat za správný, konsistentní postup.

Tlumočník Eng 2/- vynechává *vypovězení smlouvy* a úsek po odborné stránce zjednodušuje /V (-), t (-)/, což ale není na překážku srozumitelnosti příběhu.

Tlumočník Cz 1/- převádí význam stručně a přesně s vynecháním redundantní informace (nezaplacení kupní ceny).

Tlumočník Cz 2/- převádí význam vyčerpávajícím způsobem.

Tlumočník Cz 3/- rovněž předává celý obsah s opisnou reformulací výrazu *vrátit vlastnické právo*, která však implicitně vyjadřuje význam sdělení.

Tlumočník Cz 4/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem včetně správného použití terminologie.

Tlumočník Cz 5/+ převádí význam přesně s vynecháním redundantní informace (nezaplacení kupní ceny) a konsistentním použitím terminologie (*cadastre*).

Úryvek č. 7

Tento úryvek navazuje na líčení příběhu, přesnost zde má význam pro pochopení detailů právního postupu a implikací (například odpovědnost státu za škodu v případě chybného postupu apod.) a pro odbornou přesnost. Z hlediska pochopení, a tedy využití kognitivních zdrojů, není snadný, zejména bez znalosti této právní problematiky.

úryvek 1/7	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Společnost XY mezitím zkrachovala, o peníze přišla a žádné peníze nemá. Stát splnil všechny své povinnosti, řádně zapsal smlouvu tehdy, když měl, takže neodpovídá za žádnou škodu, protože jaksí se nezpronevěřil svým povinnostem. A teď přichází věc k soudu.</i></p>	<p>and the company which sold the house has gone bankrupt and has no money. And now this goes to court.</p>	Eng 1/-	V (--) T (-)
	<p>In the meantime, this company XYZ has disappeared as it were gone bankrupt and the state has done everything it should, dealt with the contract as it should have, as they can't hold it against the state for not having carried out its proper function. And then the case comes to the court.</p>	Eng 2 /-	G + a (-) t (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>The intermediary owner is in bankruptcy, does not have any assets, the Land Register also met all its obligations.</p>	Cz 1 /-	v (-) v (-) t (-)
	<p>The company in between, the broker went bust and has no money. The state has done all that it needed to be done. It did register the land¹⁸⁵ correctly, so who is to blame? Now the court comes and deals with this issue</p>	Cz 2 / -	t (-) v (-) D
	<p>In the meantime, the company actually went bankrupt and there is no money. And the state did whatever was supposed to be done.</p>	Cz 3 / -	G + a (-) v (-) t (-)
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>XY went under in the meantime, and has no money. The state complied with all its duties, because it entered the contract into the Land Register when it was supposed to, and therefore is not responsible for any harm because it complied with all the obligations. So the matter goes before a court.</p>	Cz 4 / +	
	<p>and the corporation has gone bankrupt. So the state has discharged all of its obligations, has entered the contract properly and cannot be held responsible for this.</p>	Cz 5 / +	

Tabulka 7: Rozbor úryvku 1/7

Zdroj: vlastní zpracování

¹⁸⁵ Tento úsek je v nahrávce těžko srozumitelný a nepodařilo se ho dešifrovat.

Tlumočník Eng 1/- vynechává celý logický úsek, a tedy i celou informaci týkající se odpovědnosti státu za škodu / V (--), T (-)/.

Tlumočník Eng 2/- předává většinu informací za použití generalizace a opisného vyjádření (*state dealt with the contract the way it should have*), které však předává hlavní myšlenku /G + a(-), t (-)/.

Tlumočník Cz 1/- předává většinu informací s vynecháním méně důležité informace o řádném zápisu smlouvy a odpovědnosti státu /v (-), v (-), t (-)/ . Zajímavá zde je konkretizace (stát – katastr nemovitostí).

Tlumočník Cz 2/- předává většinu informací za použití generalizace a vynechání informace o odpovědnosti státu, které nahrazuje řečnickou otázkou *Who is to blame?*, která ovšem v originále není /G, v (-), D/. Zároveň je zajímavé všimnout si neúčelného přidání výrazu *broker*, které zde významově nemá své místo /t (-)/.

Tlumočník Cz 3/- předává většinu informací za použití generalizace a s vynecháním informace o odpovědnosti státu /G + a (-), v (-), t (-)/.

Tlumočník Cz 4/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem včetně správného použití terminologie.

Tlumočník Cz 5/+ předává obsah vyčerpávajícím způsobem včetně správného použití terminologie.

Úryvek Č. 8

Úryvek obsahuje dva názvy soudních institucí za sebou, tedy *Nevyšší soud* a *Ústavní soud*, za nimiž následují další dva právní termíny - *nový občanský zákoník*, *rozhodování Ústavního soudu*. Z tohoto důvodu je informačně hutný.

úryvek 1/8	skupina 1 – Eng/-		
	...and this was a conflict in fact between the Supreme Court and the Constitutional court , because according to the new commercial code , the point is this: the court has to consider the matter carefully...	Eng 1/-	c (-) c (-) T (-) v (-)
<i>Předtím a trošičku byly tady spory mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem, ale teď už je to myslím jasné, protože jak podle nového Občanského zákoníku, tak podle rozhodování Ústavního soudu je to prostě tak,</i>	Now, there have been disputes as to what to do here between the constitutional court and the high court but that has been settled now because the position now is that the court has to reflect carefully about this...	Eng 2 /-	t (-) G + v / t (-)) + v / t (-)

že soudce se musí pečlivě nad věcí zamyslet...			
	skupina 2 – Cz/-		
	Previously, there were some unclarity here however, according to the new Civil Code , a judge needs to reflect on each case...	Cz 1 /-	G + v / t (-))+ v / t (-) v / t (-)
	This is a dispute between supreme court and constitution court because under the new rules of civil procedure , it is so that the judge needs to reflect on the case.	Cz 2 /-	t (-) v / t (-)
	In the past, there were some disputes between the Supreme Court and the Constitutional Court , but now, it's quite clear because in compliance with the new civil code , the judge needs to think about the case...	Cz 3 /-	v / t (-)
	skupina 3 – Cz/+		
	I understand that the supreme courts and the constitutional courts could not agree on that, but under the new civil code , the judge is required to ponder and think carefully.	Cz 4 /+	v / t (-)
	According to the new civil code and according to the decisions of the constitutional court , the judge basically has to consider the case thoroughly.	Cz 5 /+	v / t (-) v / t (-)

Tabulka 8: Rozbor úryvku 1/8

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- předává správně názvy prvních dvou institucí. Následně chybně převádí *občanský zákoník* jako *commercial code*. Domníváme se, že došlo k přesycení kapacity a nedostatečné zpětné kontrole a tlumočník se „přeřekl“ /T (-)/. Pro vyznění textu je problematické chybné navázání informací, které souvisí s přílišným úsilím vynaloženým na poslech a analýzu termínů. Konkrétně je to použití *this conflict*, tedy nelogické propojení

s předchozím úsekem, a spojka *because*, která do logické výstavby věty nepatří. /C (-), C (-)/. Dále vynechává doplňující informaci, tedy *rozhodování Ústavního soudu* / v/t (-)¹⁸⁶/

Tlumočník Eng 2/- předává téměř správně názvy prvních dvou institucí s tím, že používá termín *High Court* místo *Supreme Court* / t (-)/. Vyjadřuje tak myšlenku sporů mezi výše postavenými soudními instancemi, dopouští se nepřesnosti v jejich hierarchickém postavení. V druhé části používá generalizace (*the position now is*) s vynecháním dvou méně zásadních informací - *podle nového občanského zákoníku, tak podle rozhodování Ústavního soudu* /G + v/t (-), v/t (-)/

Tlumočník Cz 1/- generalizuje první část informací s vynechávkou názvů soudních institucí /G + v/t (-) + v/t (-)/ a v druhé části předává správně jednu část informace /v/t (-)/.

Tlumočník Cz 2/- předává správně názvy prvních dvou institucí, v druhé části jeden termín vynechává a druhý převádí nepřesně (*new rules of civil procedure* místo *civil code*) / v / (-), t(-)/. Zde mohlo dojít k chybné inferenci významu, kdy se tlumočník domníval, že jde o postup rozhodování soudů, který je upraven procesními pravidly. Zde se však odkazuje na hmotněprávní úpravu institutu nabytí vlastnictví od nevlastníka v občanském zákoníku.

Tlumočník Cz 3/- předává správně názvy prvních dvou institucí a v druhé části jeden termín vynechává, druhý převádí terminologicky správně / (v/t (-) /.

Tlumočník Cz 4/+ předává správně názvy prvních dvou institucí (bezodůvodně a zřejmě neúmyslně používá množné číslo z důvodu nedostatečné kapacity pro kontrolu výstupu). V druhé části jeden termín vynechává, druhý převádí terminologicky správně / v / t (-) /.

Tlumočník Cz 5/+ zcela vynechává první část, čímž ušetří kognitivní kapacitu na přesné a úplné převedení druhé části / v / t (-), v / t (-)/.

Úryvek č. 9

Úryvek obsahuje obecně známou informaci týkající se společné odpovědnosti manželů za dluhy vzniklé v době trvání manželství. Vytvoření si mentálního modelu by nemělo být zvláště problematické. Zpracování informace a její převedení je však ztíženo použitím právních výrazů, které spolu kauzálně souvisí (vznik dluhu za trvání manželství, společné jmění manželů, vést exekuci na majetek).

¹⁸⁶ U tohoto úryvku používáme kombinaci symbolů v/t (-), neboť zde dochází zároveň k vynechání méně významné informace a termínu.

úryvek 1/9	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Podle práva je samozřejmě jasné, že tedy odpovídá za ty dluhy, které vznikly za trvání manželství, protože měli společné jmění manželů v době, kdy tedy on ty dluhy udělal, a proto podle práva je potřeba vést exekuci i na její majetek.</i></p>	<p>and of course according to the law, it's clear that she has to pay the debts which arose during the marriage. The husband, the alcoholic husband, actually was responsible for the debts, but it's a joint responsibility because of the marriage,</p>	Eng 1/-	t (-) G + a (-) V (-)
	<p>And the divorced woman was responsible for the debts, had liability for the debts of her ex-husband because they had community of property when they were married. And therefore, there had to be seizure of her property.</p>	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>He made debts during the matrimony. They had joint matrimonial assets, so according to the law, the distraigned order should be issued against both the spouses.</p>	Cz 1 /-	v (-) t (-)
	<p>According to law it's logical that she is also responsible for the debt, because this was, the debt was incurred during the marriage. When he actually took out all of his debt, she was also responsible together with him and the enforcement order needs to be enforced also against her. The rule of law was clear.</p>	Cz 2 /-	T (-) O (-) v / t (-) O
	<p>and in compliance with the law, because they were married and they had this arrangement, the execution had to relate also to her because they were married.</p>	Cz 3 /-	v (-) G + a (-) O
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>According to law, the debts incurred during the marriage are the responsibility of both spouses, and therefore a forced execution should be conducted against both.</p>	Cz 4 / +	
<p>Now, by law, if the debt occurred during their marriage, she is liable for it. So, legally, her property should be executed as well.</p>	Cz 5 / +		

Tabulka 9: Rozbor úryvku 1/9

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1/- v první části reformuluje hlavní myšlenku, v druhé části se dostává do časové tísně způsobené nutností doplnit informace z předchozího úseku, v němž převedl jen část informace (*alcoholic husband, actually, was responsible for the debts*). Tlumočnickovi poté nezbývá procesní kapacita na převedení informace o exekuci na majetek a termínu *společné jmění manželů*, které jsou vyjádřeny pouze implicitně a obecně (*joint responsibility because fo the marriage*). Dochází tedy k terminologické nepřesnosti, generalizaci a vynechání informace / t (-), G + a(-), V (-)/.

Tlumočník Eng 2/- předává význam sdělení úplně a terminologicky správně. Zajímavé je zde použití výrazů *responsibility* a *liability*, jejichž nepřesné použití může být v tomto kontextu zavádějící, i když se na první pohled může jednat o formulační nuanci¹⁸⁷. Tlumočník se opravuje a převádí informaci správně.

Tlumočník Cz 1/- myšlenku reformuluje s vynecháním explicitně vyjádřené informace (odpovědnost za dluhy), která je implicitně obsažena v pojmu *společné jmění manželů*. Termín není převeden zcela přesně, ale v tomto kontextu to není na překážku převedení sdělení /v (-), t (-)/.

Tlumočník Cz 2/- nevyjadřuje zcela srozumitelně myšlenku odpovědnosti za dluhy z důvodu nesprávného použití výrazu *responsibility* /T (-)/¹⁸⁸. Termín *společné jmění manželů* vynechává a používá opisnou, ovšem nejasnou reformulaci a opakováním méně relevantní informace (*When he actually took out all of his debt, she was also responsible together with him*) /v/t (-), O (-)/. Tlumočník tak část kognitivní kapacity používá neúčelně. Ke neúspornému postupu se uchyluje i na konci úseku, kdy opakuje informaci, která je již uvedena na začátku /O/.

Tlumočník Cz 3/- generalizuje informaci, vynechává explicitní informaci o odpovědnosti za dluh a termín *společné jmění manželů* převádí obecným, i když ne zcela jasným výrazem *this arrangement*. To je možné považovat za legitimní strategii v případě, že tlumočník větu začne, nevybaví si okamžitě termín a musí ji elegantně dokončit /v(-), G + a(-)/. Řešení by bylo optimálnější bez použití ukazovacího zájmena *this*, které ztěžuje porozumění, neboť není jasné, na co odkazuje. Následně tlumočník opakuje informaci, která již byla řečena /O/.

Tlumočník Cz 4/+ předává přesně a úsporně veškeré významy, přestože nepřevádí konkrétně termín *společné jmění manželů*, který vyjadřuje opisně při zachování odbornosti projevu.

¹⁸⁷ Z formulace *she is responsible for the debt* může vyplynout, že je odpovědná za vznik dluhů svým jednáním. Ve skutečnosti se však odpovědná za „jejich zaplacení“. Aby posluchač okamžitě pochopil myšlenku, je třeba vyjádřit se přesně.

¹⁸⁸ Aby byla formulace přesná, zřejmě by bylo nutné říci: „*She is responsible for reimbursing the debt*“.

Z řešení je patrná hloubková analýza vstupní informace umožňující úspornou a přesnou reformulaci.

Tlumočník Cz 5/+ rovněž předává přesně a úsporně veškeré významy. Nepřevádí konkrétně termín *společné jmění manželů*, který vyjadřuje opisně při zachování odbornosti projevu. Domníváme se, že formulace *property should be executed as well* není idiomatická, možná z důvodu syntaktického kalku z češtiny (*majetek je exekuvován*). Do jaké míry by to ztížilo porozumění textu, respektive vytvoření adekvátního mentálního modelu, bude zřejmě záležet na znalostech posluchačů. Z řešení je patrná hloubková analýza vstupní informace umožňující úspornou a přesnou reformulaci.

Úryvek č. 10

V tomto úryvku bylo třeba řešit výraz *advokátní koncipient a advokát*. Dále je zajímavý převod expresivní myšlenky na konci úseku (*chci pracovat u soudu a nechci mít nic společného s advokáty*). Její převedení bylo ztíženo další částí projevu, která následuje téměř bez pauzy.

úryvek 1 / 10	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Jeden, ten říkal, no já jsem byl advokátní koncipient a můj advokát mě nutil psát neférové smlouvy. Tak jsem tam chvíli byl, pár těch smluv jsem napsal, a potom jsem odešel a řekl jsem si, že chci pracovat u soudu, že už nikdy nechci mít s advokáty nic společného.</i></p>	<p>My lawyer forced me to draft an unfair contract and then went away, and I didn't want to have any more to do with lawyers.</p>	Eng 1/-	v/t (-) a (-) c (-)
	<p>I was a lawyer's clerk, was the answer, and I had to write, preparatory documents which I thought were unfair and I didn't like that and so I stayed for a while, and then I left.</p>	Eng 2 /-	t (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>So the third answer was that I used work in a law office, I prepared contracts, some of them were disloyal so I decided to leave the company and wanted to become a judge.</p>	Cz 1 /-	t (-)
	<p>That was somebody who told me, well I was training in a law firm. My boss forced me to write a few agreements which I didn't think were according to law. I was there for a couple of months, but then I thought, "No, I can't do this." I went to work for a court, because I didn't have anything to do.</p>	Cz 2 / -	R C (-)
	<p>There was one candidate who said, "Well, I was working for one of the lawyers and he forced me to write contracts that were not fair, so I stayed with him for a while and then I decided I don't want to work with this lawyer anymore and I want to work for court."</p>	Cz 3 / -	G
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>One said, "Well, I was an articulated clerk, and I was asked by my boss to write unfair contracts. I remained in that post for a while, and then I left. I decided to work for the court, that I was no longer willing to be involved with counsels."</p>	Cz 4 / +	
	<p>One of them said, "Well, I worked in a law firm and my attorney asked me, or forced me to write unfair contracts. So I stuck around for a little bit, drafted a few of them and then I felt that I want to become a judge, because I don't want to have to deal with attorneys anymore".</p>	Cz 5 / +	

Tabulka 10: Rozbor úryvku 1/10

Tlumočník Eng 1/- začátek úseku vynechává / v/t (-)/ a začíná až výrazem *my lawyer*, což je bez předchozího kontextu zavádějící, neboť není zcela jasné, že se jedná o nadřizeno. Nedostatek procesní kapacity pro reformulaci a zpětnou kontrolu je patrný z použití jednotného čísla *an unfair contract* a nepřesného *then went away*, kdy není zřejmé, kdo je subjektem, což posouvá význam úseku /a (-), c (-)/.

Tlumočník Eng 2/- předává hlavní myšlenku za použití nepřesného opisu (*preparatory documents*) /t(-)/ zřejmě proto, že si hned nevybavil vhodný termín a musel rychle najít kompenzační řešení. Poslední část úseku vynechává.

Tlumočník Cz 1/- převádí myšlenku správně za použití generalizace termínu *advokátní koncipient* (*I used to work in a law office*) a neutralizací expresivity na konci úseku. Výraz *disloyal contract* není idiomatický /t(-)/, ale srozumitelný.

Tlumočník Cz 2/- Vyjadřuje hlavní myšlenku s tím, že na začátku dochází k opisnému vyjádření, tedy jazykové expanzi (...*few agreements which I didn't think were according to the law.*), která zde není efektivní vzhledem ke své neúspornosti /R/. Možná i proto dochází v další části k významovému posunu (*I went to work for a court*) a nedostatku v reformulaci a zpětné kontrole (*because I didn't have anything to do*) /C (-)/.

Tlumočník Cz 3/- předává informace správně s generalizací termínu *advokátní koncipient*, který je převeden jako *work for one of the lawyers* /G/. Dochází zde ovšem k neoptimálnímu vyjádření, tedy odkazu na konkrétního právníka, což neodpovídá původnímu projevu.

Tlumočník Cz 4/+ předává přesně a úsporně veškeré významy při zachování odbornosti projevu a správnosti terminologie.

Tlumočník Cz 5/+ předává přesně a úsporně veškeré významy s drobnou a správnou generalizací termínu při zachování odbornosti projevu a správnosti terminologie.

Úryvek č. 11

Závěrečný úryvek shrnuje předchozí projev, používá některé běžné právní výrazy (spravedlivý proces, rovné zacházení) a z hlediska analýzy obsahuje jedno náročnější místo, a to když se řečnice na samém konci přerke.

úryvek 1 / 11	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Ta první zásada je ta, že lidem musíme poskytnout minimálně férový, spravedlivý proces, rovné zacházení a přesvědčivé vysvětlení, proč jsme nějakou věc rozhodli tak, jak jsme rozhodli, že tedy musíme v sobě pěstovat ten cit pro spravedlnost a že rozhodně nikdy nesmíme alespoň tedy nebo musíme myslet hodně na to, že se nesmíme dopustit nespravedlnosti.</i></p>	<p>People have to have a due process, and they have to be treated equally, and there has to be a clear explanation of why something was decided in a certain way. You have to cultivate your sense of justice, and we have to think very carefully about the importance of not committing injustice.</p>	Eng 1/-	
	<p>And the first thing is that there has to be due process. You have to treat people fairly and you have to be able to explain why things have been decided on in a certain way. So you have to cultivate your feeling for justice. And we must be aware that we should not achieve or shouldn't commit injustice.</p>	Eng 2 /-	
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>The first principle is that we need to give a chance of a fair trial to people and we need to give a well substantiated judgment. We need to nurture our sense of justice and we always have to think or have in mind that we need to avoid injustice.</p>	Cz 1 /-	v
	<p>First principle is that we must give people at least a fair trial, equal treatment and convincing explanation grounds for our decisions. Why we decided what we decided. We need to cultivate a sense of justice in our minds. We must never, always think that we must never be unjust.</p>	Cz 2 /-	O D
<p>First of all, we need to give the people fair process, equal treatment and clear explanation why we made a certain decision so we need to foster this feeling of justice and that we always need to think about not actually getting or achieving injustice.</p>	Cz 3 /-		
<p>skupina 3 – Cz/+</p>			

	The first principle being that the minimum we can and should give is a fair trial, equal treatment, and a convincing explanation why the case was decided the way it was decided. So we have to cultivate that feeling for fairness . And we also have to be very much aware of the possibility that injustice may be committed .	Cz 4 / +	
	The first one is that in the least, we have to provide fair trial, equal treatment and a convincing explanation of our decision . So we have to cultivate our feeling of justice . And we cannot commit injustice .	Cz 5 / +	R

Tabulka 11: Rozbor úryvku 1/11

Zdroj: vlastní zpracování

Všichni tlumočníci převedli hlavní myšlenku s drobnou vynechávkou u tlumočnicka Cz 1/- (*rovné zacházení*), s neúčelným opakováním a doplněním u tlumočnicka Cz 2 /- a významovou reformulací¹⁸⁹ v poslední části u tlumočnicka Cz 4 /+ z důvodu přeroknutí v původním sdělení. Ostatní tlumočníci se s touto částí vyrovnali bez větších potíží, pokud měli menší časový odstup od řečníka, museli reformulaci opravit, větší časový odstup jim umožnil přeroknutí vůbec neopakovat.

V následující souhrnné tabulce jsou pro přehlednost a možnost srovnání uvedena řešení všech úryvků jednotlivými tlumočnickými. Výsledky prezentované izolovaně v tabulce jsou podpůrným nástrojem pro analýzu a je nutné zohlednit celkový kontext daného řešení.

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 /-	Cz 2 /-	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
úryvek 1	v + a(-) t (-)		D + v (-)	G + E + V (-)	D	v + a (-) D (-)	
úryvek 2	C (-) t (-)	G + a (-) t (-)	G + a (-) V (-) t (-)	G + a (-) V (-)	V (-)	V (-)	
úryvek 3			G		O G	O	G
úryvek 4	V (-) T (-)		G + a (-) t (-)	C (-)	G + a (-)		
úryvek 5	G + a (-) T (-)		V				
úryvek 6	G + a (-) T (-)	V (-) t (-)					

¹⁸⁹ Jedná se o významovou interpretaci, u níž by mohlo být předmětem debaty, zda jde o výrazný významový posun či nikoli. Řešení vyplývá ze situačního kontextu, kdy tlumočnick musel projev elegantně ukončit, proto se zřejmě uchýlil k rychlému, pravděpodobnému řešení.

úryvek 7	V (-) T (-)	G + a (-) t (-)	v (-) v (-) t (-)	t (-) v (-) D	G + a (-) v (-) t (-)		
úryvek 8	c (-) c (-) T (-) v (-)	t (-) G + v/t (-) + v/t (-)	G + v/t (-) + v/t (-) v/t (-)	t (-) v/t (-)	v/t (-)	v/t (-)	v/t (-) v/t (-)
úryvek 9	t (-) G + a (-) V (-)		v (-) t (-)	T (-) O (-) v/t (-) O	v (-) G + a (-) O		
úryvek 10	v/t (-) a (-) c (-)	t (-)	t (-)	R C (-)	G		
úryvek 11			v	O D		R	

Tabulka 12: Souhrnná srovnávací tabulka projev č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Z analýzy prvního projevu je patrné, že znalosti tématu výrazně přispívají k zachování významových prvků i odborného vyjádření a k efektivnímu použití strategií. U tlumočnicků se znalostí práva, tedy Cz 4/+ a Cz 5 /+, nedochází k téměř žádným významným obsahovým ztrátám a posunům, z použitých strategií je nejčastější vynechání méně významné či redundantní informace. To svědčí o schopnosti správně určit význam informací a filtrovat je. Nepoužívání generalizace svědčí o znalosti terminologie a tématu, díky němuž mají tlumočníci k dispozici přesná vyjádření. Oproti ostatním tlumočnickům s menšími znalostmi právní problematiky řeší méně situací a efektivněji. Dále je u nich větší počet úseků, kde dochází k výbornému přetlumočení bez jakýchkoli, byť drobných, obsahových, terminologických či jazykových neadekvátností. Je zřejmé, že tyto tlumočníci měli dostatek kapacity k reformulaci a zpětné kontrole.

Dále je zajímavé konstatovat, že direkcionálna tlumočení v případě analyzovaného vzorku nehraje průkaznou roli. Výsledky první skupiny tlumočnicků (s angličtinou jako rodným jazykem a bez hloubkové znalosti práva) jako celku se nijak zásadně neliší od druhé skupiny (tlumočníci s češtinou jako rodným jazykem bez hloubkové znalosti práva). Zásadnějším faktorem pro rozdíly ve výkonech jsou jazykové a extralingvistické znalosti. U tlumočnicka Eng 1 /- je patrné, že vynakládá velké množství úsilí na porozumění na jazykové úrovni a na konceptualizaci výchozího sdělení. To lze přičítat jeho profesní zkušenosti, která nevyžaduje specifické jazykové, tematické a kulturní znalosti potřebné pro tlumočení tohoto typu textu¹⁹⁰. U tlumočnicka Eng 2 /- je zřejmá dobrá znalost jazyka a reálií a vysoká úroveň porozumění a schopnosti konceptualizace. Jeho výkon je z hlediska efektivity řešení

¹⁹⁰ Toto tvrzení vyplývá z provedené zpětné introspekce

srovnatelný s tlumočníky s češtinou jako mateřským jazykem ve druhé skupině. V rámci této skupiny jsou výsledky srovnatelné, rozdíly jsou dány zřejmě i různými osobními „styly tlumočení“. Zdá se, že tlumočnick Cz 2 /- má tendenci k neúčelnému opakování a přidávání, které mu ubírá kognitivní zdroje pro hledání efektivního řešení.

Obecně je nejčastější strategií vynechávka (redundantní nebo významově relevantní informace) a generalizace, který vede k odborné nepřesnosti vyjádření. Použité strategie umožňují zachovat obsah sdělení, vidíme, že ke ztrátám a posunům významu, označených C, c (-), nedochází příliš často. Vynechávky se týkají spíše méně závažných informací v (-).

16.2 Analýza projevu č. 2

Druhý projev byl rozdělen celkem na 36 úseků, po provedení celkového rozboru všech tlumočení bylo k podrobné analýze vybráno 8 z nich. Celková délka všech analyzovaných úseků představuje odpovídá délce analyzovaného úseku prvního projevu.

- 1. Jsme v situaci, kdy máme **nový občanský zákoník, takže základní kodex soukromého práva**. A už v podstatě v době schvalování občanského zákoníku mě zajímalo, jakým způsobem se propojí s některými veřejnoprávními předpisy. To jsou třeba otázky překážek ve výkonu volebního práva;*
- 2. Takže máme **dvě překážky ve výkonu volebního práva**. Podtrhuji, že jsou předpokládáné podle mého názoru Ústavou, Ústava říká, že další podmínky výkonu volebního práva stanoví zákon;*
- 3. A ty překážky jsou dvě, **zákonem stanovené omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu**. To má tu přímou vazbu na občanský zákoník. Ale je tady druhá překážka, a to je **omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva**, se říká dneska. Dříve to bylo zbavení způsobilosti k právním úkonům;*
- 4. Já budu vycházet z té **fikce, že člověk je racionální**. Ostatně s tím počítá i občanský zákoník, tuším, že v **paragrafu sedm**. Vychází se z toho, že **každý je vybaven rozumem průměrného člověka a také je schopen ho používat a lze to od nich očekávat**. Takže já v tuto chvíli od nich očekávám...toto. Dokud nebude řečeno něco jiného;*
- 5. Co se nám změnilo s občanským zákoníkem. Ten **starý občanský zákoník** říkal, že **jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není přechodná, eventuálně pak nadměrné používání alkoholických nápojů je schopna činit jen některé právní úkony, pak soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení rozhodnutím určí**;*

6. *Z druhé strany je tady **nový občanský zákoník**, který říká, že **omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, pokud by mu hrozila jinak závažná újma a nepostačují-li vzhledem k jeho zájmu mírnější a méně omezující opatření. To je paragraf 55/2, paragraf 55/1. K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se týká. Potom to nějak pokračuje dál, ale to už není důležité z hlediska překážek ve výkonu volebního práva;***
7. *Současný občanský zákoník stojí na tom, že smyslem omezení svéprávnosti je **ochrana zájmu toho jednotlivce, jehož svéprávnost je omezována. A nový občanský zákoník neříká nic o tom, že by tady mohla být omezena svéprávnost právě z důvodu ochrany třeba veřejného pořádku;***
8. *Že to jsou osoby, u kterých současně s ohledem, tuším, že to je **paragraf 3033, dojde k přezkoumání toho původního rozhodnutí do doby tří let od nabytí účinnosti občanského zákoníku a jaksi nabydou částečně nabydou svéprávnosti. Budou soudy muset znovu přezkoumat jejich stav a říct, v jakém rozsahu je jejich svéprávnost omezena.***

ÚRYVEK Č. 1

První úryvek z úvodu projevu navazuje z hlediska obsahu na předchozí úseky a na téma celé přednášky, neobsahuje zásadně nové informace, z konceptuálního hlediska by neměl činit větší problémy. Informačně je ale hutný. Z hlediska terminologie se v něm vyskytují výrazy (*kodex soukromého práva, veřejnoprávní předpisy, překážky ve výkonu volebního práva*), které jsou srozumitelné, nicméně tematicky specifické, takže lze předpokládat, že jejich použití tlumočníci nemusí mít zautomatizované, a mohou tady představovat určitou kognitivní zátěž, a to z hlediska konceptuálního pochopení a reformulace (nalezení vhodného odborného ekvivalentu). Důležité v tomto úseku je zejména propojení veřejného a soukromého práva, tedy občanského zákoníku a veřejnoprávních předpisů.

úryvek 2/1	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Jsmo v situaci, kdy máme nový občanský zákoník, takže základní kodex soukromého práva. A už v podstatě v době schvalování občanského zákoníku mě zajímalo, jakým způsobem se propojí s některými veřejnoprávními předpisy. To jsou třeba otázky překážek ve výkonu volebního práva.</i></p>	<p>Then we have a new civil code for private law, and what interested me is the link with certain provisions of public law, and I'm thinking in particular of obstacles to the exercise of electoral law.</p>	Eng 1/-	a (-) v (-) T (-)+C (-)
	<p>We now have a new civil law code concerning private law. And when this was approved, I was interested in the way the private sphere was linked up to the public law sphere, in particular in relation to electoral law.</p>	Eng 2 /-	a (-) G + a (-)
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>Now, we have a new civil code here in the Czech Republic and during the approval process, I have been thinking about how the new code will relate to other legal provisions, such as those related to the right to vote.</p>	Cz 1 /-	D v (-) G + v (-)
	<p>We have, now, a new code of civil procedure, and already, when this code of civil procedure, when it was approved, I was thinking how it's going to be connected to rules of public law. For example, restrictions on the right to vote.</p>	Cz 2 / -	T (-) O (-)
	<p>We are at the situation when we have a new civil code, which is the basic code and at the time, where this code was adopted, it was quite interesting what would be the relation with some private public law such as the barriers to exercise the right to vote.</p>	Cz 3 / -	v (-) T (-)
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>In the private law sphere a new civil code was adopted. Already at the stage of the new civil code being adopted I was wondering how that new civil code could be combined with certain public law legislation. For instance, legislation on elections.</p>	Cz 4 / +	G + (a-)
	<p>The basic codification of public law, the civil code has just been amended, and I was wondering how it is going to deal with the links between private and public law. A good example of that would be, disenfranchisement.</p>	Cz 5 / +	T (-) T (-)+ a (-)

Tabulka 13: Rozbor úryvku 2/1

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- vynechává upřesnění *základní kodex*¹⁹¹ u občanského zákoníku /a (-)/ a kontextově nesprávně převádí výraz *výkon volebního práva* /T (-) + c(-)/. V této situaci totiž nejde o právní úpravu voleb, tedy o pozitivní objektivní právo, ale o subjektivní právo jedince volit. Jde tedy o významový posun z důvodu použití nepřesné terminologie, spojení *obstacles to the exercise of electoral law* významově spíše znamená překážky aplikace volebního práva (ve smyslu volebních zákonů). Rovněž vynechává méně důležitou časovou informaci – *v době schvalování občanského zákoníku* – z důvodu nedostatečné procesní kapacity, respektive její úspory /v(-)/.

Tlumočník Eng 2 /- vynechává upřesnění *základní kodex* (viz výše) a použitím opisného *civil law code* spíše než konkrétního názvu zákona /a (-)/. Podobně jako u prvního tlumočníka rovněž dochází k převodu *výkonu volebního práva* prostřednictvím *electoral law*. V tomto případě jde o generalizaci způsobující nepřesnost vyjádření /G + a (-)/. Na rozdíl od prvního tlumočníka však vzhledem k celkové formulaci této části nedochází ke změně ve významu, pouze k jeho zobecnění.

Tlumočník Cz 1 /- vynechává upřesnění informace *základní kodex soukromého práva*, ale zároveň doplňuje informaci *here in the Czech Republic*, což je explikace, která v zájmu úspornosti nebyla nutná /v (-), D/ Dále vynechává výraz *veřejnoprávní*, čímž informaci generalizuje, což vede ke ztrátě části informace /v(-)/.

Tlumočník Cz 2 /- chybně převádí termín *občanský zákoník*. Používá *code of civil procedure* (tedy občanský řád¹⁹²), zřejmě z důvodu chybné konceptuální analýzy. Termín znovu opakuje v další části projevu, nejedná se tedy o přechnutí, ale o chybu, kterou si tlumočník neuvědomuje /T (-), O (-)/.

Tlumočník Cz 3 /- na začátku uvádí pouze, že občanský zákoník je základní kodex a vynechává *soukromého práva* /v(-)/. Dále dopouští jednoho významového posunu kvůli neoptimální formulaci *the relation with some private public law*, kdy z důvodu nedostatku kapacity nebyl schopen potřebné zpětné kontroly a opravy vyjádření /T (-)/. Zajímavé je si všimnout na začátku úseku doslovného převodu *we are at the situation when we have*, což je případ nepoužití strategie jazykové komprese, který by bývala tlumočnickovi ušetřila čas a kapacitu.

¹⁹¹ Občanský zákoník je ze své podstaty soukromoprávní úprava, což v kontextu vědecké konference není třeba explicitně vysvětlovat. Relevantní je zde zdůrazňovací funkce, tedy odkaz na hlavní téma příspěvku.

¹⁹² Pro upřesnění terminologie občanský zákoník je hmotněprávní předpis, zatímco občanský řád je procesní předpis, což je v právním kontextu základní rozdíl.

Tlumočník Cz 4 /+ používá generalizaci vedoucí k nepřesnosti bez významové ztráty /G + a (-) /.

Tlumočník Cz 5 /+ používá hned na začátku chybný termín *public law* pro soukromé právo. Domníváme se vzhledem k dalším řešením, že jde o omyl (přehnutí) nikoli o chybnou konceptualizaci (/T(-)/. Významové nepřesnosti se dále dopouští použitím neadekvátního termínu pro převod sousloví *v době schvalování* (*has just amended*¹⁹³) / T (-) + a (-) /.

ÚRYVEK Č. 2

Tento úryvek obsahuje složitější myšlenku odkazování Ústavy na zákonnou úpravu, což je pro právníky problematika běžná, pro laiky nikoli. To souvisí s následující typickou šablonovou formulací „*další podmínky výkonu volebního práva stanoví zákon*“¹⁹⁴. Pro odborníky tato formulace není z hlediska zpracování informace nijak složitá, pro laiky však může být. Pro úplnost uvádíme i následující úsek, v němž autor v podstatě pouze opakuje jinými slovy stejnou informaci (*jsou předpokládány Ústavou = do jejího rámce se vejde ta možnost*), ovšem rozpoznání toho, že se jedná o opakování nemusí být z důvodu konceptuální náročnosti zřejmé.

¹⁹³ Občanský zákoník nebyl novelizován, ale došlo k úplné rekodifikaci. Jen pro přesnost k rekodifikaci došlo v roce 2014, tedy nikoli v blízké minulosti, jak by vyplynulo z formulace v angličtině. Z odpovědi tlumočnicka v rozhovoru však vyplývá, že o rekodifikaci věděl, zdá se tedy, že zde došlo k nepřesnosti, kterou tlumočník neměl prostor opravit.

¹⁹⁴ [doplnit text](#)

úryvek 2/2	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Takže máme dvě překážky ve výkonu volebního práva. Podtrhuji, že jsou předpokládány podle mého názoru Ústavou, Ústava říká, že další podmínky výkonu volebního práva stanoví zákon.</i></p> <p><i>/Myslím si tedy, že do jejího rámce se vejde i ta možnost překážek ve výkonu volebního práva. Tam nevidím osobně žádný problém./</i></p>	<p>So we have two barriers to the exercise of electoral rights. So, we have the Constitution and we have laws and that is the framework.</p>	Eng 1/-	G + A (-) + C (-)
	<p>/ ... / The first thing is the Constitution. The constitution says that the electoral rights are covered by the electoral law. There I see no particular problem.</p>	Eng 2 /-	V (-) D
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>There are two impediments to the exercise of the right of vote. Those are envisaged by the Constitution, which reads that further conditions for the right to vote are provided for in legislation. So, it is assumed that there might be impediments.</p>	Cz 1 /-	
	<p>So, people can exercise this right to vote. The Constitution guarantees this, and it says that, "The exercise of the right to vote, the conditions for this exercise is laid down in the Constitution and in the laws to vote."</p>	Cz 2 / -	G + C (-) O D T (-)
	<p>And we have two barriers to exercise the right of vote. They are assumed by the Constitution. The constitution says that further conditions for exercise of the right to vote will be set by the law on suffrage.</p>	Cz 3 / -	D
	skupina 3 – Cz/+		
<p>There are two impediments to the exercise of the right to vote. Those impediments, I believe are also mentioned in the Constitution. The Constitution goes on to say that further details are to be provided for by law. I believe that those impediments also fall under this category.</p>	Cz 4 / +		
<p>There are two obstacles to electoral law. These two obstacles are in line with the Constitution, because the Constitution says that the law will lay out further detailed provisions of the electoral process. I suppose that that'll cover the limitations of suffrage.</p>	Cz 5 / +	T (-)	

Tabulka 14: Rozbor úryvku 2/2

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- se uchyluje k velké generalizaci informace z důvodu nepochopení úryvku. Dochází k paralelní reformulaci na základě zachycených slov, která vede k informační ztrátě předávané informace, avšak zároveň dává smysl a neobsahuje chybnou informaci. Jako nouzová strategie tedy plní svůj účel. /G + A (-) + C (--)/.

Zajímavá je tlumočnickova formulace *that is the framework*. Domníváme se, že tlumočnickem slyšel slovo *rámec*, které je však v původním projevu použito v zcela jiném významu, a na základě tohoto slova vytvořil vlastní formulaci.

Tlumočník Eng 2 /- používá generalizaci první myšlenky, kde dochází k informační ztrátě¹⁹⁵. Dále konkretizuje informaci dodáním přídavného jména *electoral (law)*, čímž vystavuje riziku, že informace bude nepřesná /D/¹⁹⁶.

Tlumočník Cz 1 /- převádí úsek obsahově a terminologicky správně.

Tlumočník Cz 2 /- na začátku z důvodu nedostatečného porozumění originálu provádí zobecnění a paralelní reformulaci, čímž dochází k významové ztrátě /G + C (-)/. Ve druhé části dochází ke dvěma doplněním - *laid down by the Constituion and in the laws to vote* /D/¹⁹⁷. Tlumočník se rovněž opravuje, aniž by to bylo nutné, což vede k neúspornosti.

Tlumočník Cz 3 /- převádí význam správně. Druhou část myšlenky vynechává, nicméně bez informační ztráty, protože stejná informace je již vyjádřena v první části. Rovněž doplňuje informaci, která v originálu nebyla (*laws*) *on suffrage* /D/¹⁹⁸.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí význam správně a úplně.

Tlumočník Cz 5 /+ převádí význam správně a úplně s terminologickou nepřesností na začátku úseku (*obstacles to electroal law*).

Úryvek č. 3

Třetí úryvek obsahuje specifickou právní informaci, tedy druhy překážek ve výkonu volebního práva, a kulturně vázanou informaci o změně právní terminologie (*omezení svéprávnosti vs*

¹⁹⁵ Konkrétně informace o souladu překážek výkonu volebního práva s Ústavou.

¹⁹⁶ V tomto případě se nepřesnosti nedopustil, protože další podmínky skutečně stanoví volební zákony, nicméně podle informací od tlumočnicka poskytnutých v rámci rozhovoru toto doplnění nebylo založeno na znalosti věci, ale na vlastní inferenci. Domníváme se, že (zvláště) u odborných textů není doplnění informace bez znalosti věci a jistoty správnosti tohoto doplnění, vhodný postup.

¹⁹⁷ Viz poznámka pod čarou 81.

¹⁹⁸ Viz poznámka pod čarou 81.

zbavení způsobilosti), jejíž přesný převod je bez dobré znalosti problematiky zvláště komplikovaný¹⁹⁹. Zmíněné překážky ve výkonu volebního práva však bylo možné snadno dohledat v rámci přípravy, neboť se jedná o dvě ze tří klasických překážek ve výkonu volebního práva (třetí překážkou je omezení osobní svobody z důvodu výkonu trestu).

¹⁹⁹ Termíny *svéprávnost* a *způsobilost k právním úkonům* jsou v zásadě synonymní, neboť jde o terminologický posun mezi starým a novým občanským zákoníkem s částečnou změnou právního obsahu a interpretace těchto termínů. Tato změna je čistě českou právní realitou bez dopadu na funkční ekvivalent, který by pro tlumočnické účely mohl zůstat stejný, tedy *legal capacity*. (viz podrobněji výše v části věnující se profilu druhého projevu č. 2).

úryvek 2/ 3	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>A ty překážky jsou dvě, zákonem stanovené omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu. To má tu přímou vazbu na občanský zákoník. Ale je tady druhá překážka, a to je omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva, se říká dneska. Dříve to bylo zbavení způsobilosti k právním úkonům.</i></p>	<p>...but there are two barriers. So there is the link with the civil code as opposed to people's freedom, and there's the second barrier, the restrictions to the exercise of voting because people are not capable of voting.</p>	Eng 1/-	T (-) + C (-) T (-) + C (-)
	<p>but then there are obstacles. There are certain limits to people's freedom.</p> <p>Previously, we talked about people who were not in a position to vote because they were not considered as legally responsible.</p>	Eng 2 /-	T (-) + G+ A (-) v (-) T (-) + G + A (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>There are two of them. It's the limitation of the legal capacity of an individual, which is the main one that I'm going to deal with. It is actually the deprivation of a person of the right to vote.</p>	Cz 1 /-	V (-) c (-)
	<p>There is a limitation on the right to vote due to certain reasons, and those are clear linked to the Code of Civil Procedure. And then, there is a second restriction, and that is limiting people's right to vote, to people who are not fit to perform certain legal acts.</p>	Cz 2 / -	G + V (-) T (-) R
	<p>But there are two barriers. The restriction of the personal freedom that is closely related to the Civil Code, and the second barrier, it's the limitation of the capacity to exercise legal acts. And this is the...</p>	Cz 3 / -	v (-) V
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>There are two impediments as I told you. First of all, there is the limitation of, or the restriction of personal freedom in order to protect public health. This is one impediment. Then there is a restriction on legal capacity or capacity to contract as it used to be called.</p>	Cz 4 / +	v (-)
<p>There are two limitations. The first one is, the limitations of freedom, with the view to protecting the health of other individuals. And the second limitation that is there, is limiting the capacity to vote, and that is perhaps the most invasive obstacle.</p>	Cz 5 / +	v (-) V	

Tabulka 15: Rozbor úryvku 2/3

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- se dostává do kognitivní tísně a nedaří se mu nalézt vhodné neutrální řešení. Opisná formulace první části obsahuje výrazný významový posun. /T (-) + C (-)/ V druhé části je opis blíže k původnímu významu, i zde však dochází k významovému posunu z důvodu neznalosti reálií a terminologie /T (-) + C (-)/. Důvodem je neznalost tématu a kontextu a nedostatečná možnost přípravy²⁰⁰.

Tlumočník Eng 2 /- se rovněž dostává do znalostní a kognitivní tísně a nedaří se mu nalézt vhodné řešení. Opisná reformulace v první i druhé části vede ke zobecnění a k nepřesnosti vyjádření /T (-) + R + A (-)/. Podobně jako u prvního tlumočníka je důvodem neznalost tématu a kontextu a nedostatečná možnost přípravy a nedostatečná procesní kapacita pro hledání adekvátnějšího řešení.

Tlumočník Cz 1 /- vynechává první ze dvou uvedených překážek ve výkonu volebního práva z důvodu nedostatku kapacity /V (-)/. Ve druhé části se tuto vynechávku snaží vědomě a cíleně kompenzovat dodatkem²⁰¹ (*which is the main one that I am going to deal with*). Použití této nouzové strategie je legitimní a splnilo svůj účel. Snaží se také vyjádřit rozdíl mezi *omezením svéprávnost a zbavením způsobilosti*, což se mu částečně daří s významovým posunem (*it is actually vs dříve*) /c(-) /.

Tlumočník Cz 2 /- používá generalizaci (*limitation on the right to vote due to certain reasons*), které však vede k obsahové ztrátě /G + V (-)/. Druhá věta úryvku je převedena, ale s použitím chybné terminologie (*Code of Civil Procedure*)²⁰² /T (-)/. V druhé části úryvku dochází k funkčnímu opisu (*people who are not fit to perform certain legal acts*) /R/.

Tlumočník Cz 3 /- v první části vynechává část informace se zachováním hlavní myšlenky /v (-) /). V druhé části dochází ke správnému převodu a vynechání kulturně vázané informace, jejíž převedení je vzhledem k časovým možnostem obtížné a významově méně relevantní /V/.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úsek správně a úplně, včetně převedení kulturně vázané reálie s vynechání méně relevantní informace (vazba na občanský zákoník) /v(-)/.

Tlumočník Cz 5 /+ převádí úsek správně a úplně. Rozhoduje se nepřevádět kulturně vázanou reálii a vynechává méně relevantní informace (vazba na občanský zákoník) /v(-)/.

²⁰⁰ Tlumočník v rozhovoru zdůrazňuje svou omezenou zkušenost s podobným typem projevů a podobnými pracovními podmínkami, což výrazně ovlivnilo jeho schopnost hledat efektivní techniky a řešení.

²⁰¹ Toto tvrzení vyplývá ze zpětné introspekce tlumočníka.

²⁰² Tlumočník zaměňuje občanský zákoník za občanský řád konsistentně /viz výše/.

Úryvek č. 4

Úryvek obsahuje částečně reformulovanou citaci z občanského zákoníku ohledně vybavenosti jedince průměrným rozumem²⁰³. Konceptuálně se nejedná o zvlášť složitou myšlenku. Termín právní fikce na začátku projevu lze v tomto případě převést i bez znalosti dalších právních implikací tohoto výrazu. Zajímavý z hlediska analýzy je poslední úsek *dokud nebude řečeno něco jiného*, který může na první pohled vypadat jako triviální a obecné konstatování, ale z právního hlediska má konkrétní význam, a to „dokud zákonodárce nezmění právní fikci změnou právní úpravy“.

úryvek 2/4	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Já budu vycházet z té fikce, že člověk je racionální. Ostatně s tím počítá i občanský zákoník, tuším, že v paragrafu sedm. Vychází se z toho, že každý je vybaven rozumem průměrného člověka a také je schopen ho používat a lze to od nich očekávat. Takže já v tuto chvíli od nich očekávám...toto. Dokud nebude řečeno něco jiného.</i></p>	<p>Anyway, I'm assuming that the fiction that people are rational in paragraph seven of the civil code, the assumption is that everyone is endowed with reason and is capable of using his reason. So, this is what I expect unless there's proof to the contrary.</p>	Eng 1/-	a (-) G c (-)
	<p>But, I will base myself on the fiction that people are essentially rational when they go to vote. And I think it's paragraph seven of the civil law code which says that people are considered to be rational and able to use their rational powers. So that is the fiction that I'm basing myself on.</p>	Eng 2 /-	D O G v (-)
	<p>So, I will take for granted that every person exercising the right to vote is a reasonable, rational person. This is also a provision in our civil code. So this is what we expect and what I expect from our voters, if not provided for otherwise.</p>	Cz 1 /-	D v(-) G
	<p>I will part from the premise that people are rational, that they behave rationally. I feel the Code of Civil Procedure also counts on that. I think that section seven actually says that people are generally reasonable. They have a reason and they're able to these rational powers they have and that's what is expected of them. So I will expect</p>	Cz 2 / -	O T (-) G t (-)

²⁰³ Tato úprava je ve skutečnosti obsažena v paragrafu 4, nikoli 7 občanského zákoníku, kde stojí: „Má se za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.“

	this of voters, unless something else is said.		
	I'll assume that a person is a rational person and this is in section seven, in article seven of the civil code, which says that each person has a brain that could be used and we could expect that a person uses his reason or her reason and I assume that.	Cz 3 / -	O G + a (-) v (-)
	skupina 3 – Cz/+		
	I will take as my starting point, the fiction that man is a reasonable being. It is in the new civil code, which says that everybody has the intellectual capacities of an average man. This is what I expect of the people. Until, and unless something else is provided for.	Cz 4 / +	v G
	Let me start with the assumption that people are rational beings. The civil code, I think in article 57, actually, even states that each individual has the reason of a common man and is reasonably expected to use it. That's my assumption. I'll stick with it until I'm proven wrong.	Cz 5 / +	c (-) G c (-)

Tabulka 16: Rozbor úryvku 2/4

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- na začátku kvůli nedostatku procesních zdrojů nemá dostatek kapacity na zpětnou kontrolu výstupu, aniž by to však mělo zásadní vliv na celkové sdělení /a (-)/. Citace zákonného ustanovení je generalizována a převedením významu /G/. Na konci úseku pak dochází k významové nepřesnosti při převodu výše zmíněného vyjádření *dokud nebude řešeno něco jiného*, která však nemá zásadní vliv na obsah sdělení /c (-)/.

Tlumočník Eng 2 /- dodává zbytečně upřesňující informaci *when they go to vote*, generalizuje citaci zákonného ustanovení a vynechává méně významnou informaci v poslední větě /D, G, O, v(-)/

Tlumočník Cz 1 /- také dodává zbytečně upřesňující informaci *exercising the right to vote*, vynechává méně relevantní (a navíc nepřesnou) informaci ohledně paragrafu občanského zákoníku a jeho citaci generalizuje /D, v (-), G/.

Tlumočník Cz 2 /- posouvá význam z důvodu (konsistentního) používání nesprávné terminologie (*Code of Civil Porcedure vs. Civil Code*). Citaci zákonného ustanovení generalizuje. Tlumočník se také na začátku projevu zbytečně opakuje. Na konci dochází k terminologicky neidiomatickému převodu (*unless something else is said*) /O, T (-), t(-)/.

Tlumočník Cz 3 /- opravuje na začátku úseku správně použitý termín */section, article*²⁰⁴, dále citaci generalizuje a používá nepřiliš idiomatičké vyjadřovací prostředky vedoucí k nepřesnosti (*each person has a brain that could be used*). Poslední méně důležitou informaci (*dokud nebude řečeno něco jiného*) vynechává /O, G + a(-), v (-)/.

Tlumočník Cz 4 /+ předává sdělení obsahově a terminologicky správně s vynecháním méně relevantní (a navíc nepřesné) informace ohledně paragrafu občanského zákoníku a vhodnou generalizací citace /v, G/

Tlumočník Cz 5 /+ předává sdělení obsahově a terminologicky správně s nepřesností v čísle paragrafu a ve formulaci poslední věty úseku (viz výše) a za použití vhodné generalizace citace zákona /c(-), G, c(-)/.

Úryvek č. 5

Obtíž tohoto úryvku spočívá v citaci ustanovení (starého) občanského zákoníku. Úsek je proto informačně nabytý a porozumění je stíženo použitím písemného znění zákona v mluvené komunikaci.

úryvek 2/5	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Co se nám změnilo s občanským zákoníkem. Ten starý občanský zákoník říkal, že jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není přechodná, eventuálně pak nadměrné používání alkoholických nápojů, je schopna činit jen některé právní úkony, pak soud její způsobilost</i></p>	<p>The old civil code said the following on this subject. If someone is mentally unstable, if someone is insane, or because, or someone is alcoholic and is, cannot decide freely.</p>	Eng 1/-	O v (-) V (-) C (-)
	<p>And what does the old Civil Law Code say? Now if you have some kind of psychological problem which is a long-term one, it isn't a temporary one, that person can perform only certain acts. But there are limits to their legal capacity.</p>	Eng 2 /-	O v (-) V(-) C (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>Now, let's have a look at the previous and existing legal provisions. In the past, if a person suffered from a permanent mental disorder, abused alcohol,</p>	Cz 1 /-	

²⁰⁴ Oba termíny jsou z hlediska tlumočení v pořádku. Výraz *Section* je ustálený překladový ekvivalent pro paragraf zákona.

<p><i>k právním úkonům omezí a rozsah omezení rozhodnutím určí.</i></p>	<p>and due to those facts, that person is limited in its decision making, its legal capacity may be limited.</p>		G + a (-)	
	<p>Let's look at the Code of Civil Procedure, the old and the new. The old one, the original one said that a person who has a permanent mental disorder, or who is an alcoholic, for example, is only susceptible to make only certain legal acts, and a court can limit this capacity to perform legal acts of such a person.</p>	Cz 2 / -	T (-) O	
	<p>So what is new in the new civil code? The old code said that if an individual, because of a mental disorder that is not of temporary nature or because of excessive use of alcohol, is able to conduct only certain legal acts, then the court will restrict its capacity by its decision.</p>	Cz 3 / -		
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>			
	<p>We have to look into what has changed with the new civil code. The old civil code provided that if somebody, for a non-temporary mental disorder or as a result of heavy drinking is only capable of carrying out only certain legal acts, then the court will have to put a restriction on that capacity to contract.</p>	Cz 4 / +		
	<p>What are the changes in the civil code? The old civil code said that if somebody suffers from a mental disorder, that isn't of transient nature, or, excessively abuses alcohol and therefore, is limited in acting legally, or performing legal acts, then those legal acts are going to be limited.</p>	Cz 5 / +	G + a (-)	

Tabulka 17: Rozbor úryvku 2/5

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- v první části předává část informace s neúčelným opakováním, v druhé půlce ale dochází k nedostatečnému zpracování vstupní informace, tlumočník se rozhodl pro zjednodušení hlavní myšlenky (*cannot decide freely*) a dokončení věty, nicméně zde došlo k významové ztrátě (tlumočník vypouští celou část o rozhodování soudy) a obsahové nepřesnosti /O, v(-), V (-), C (-)/.

Tlumočník Eng 2 /- v první části vynechal některé informace, aby byla zachována koherence úseku, a použil jedno neúčelné opakování. V druhé části dochází k nedostatečnému zpracování informace. Tlumočník se rozhodl zjednodušit hlavní myšlenku (*but there are limits to their capacity*), nicméně to vede k významové ztrátě (tlumočník vypouští celou část o rozhodování soudy) a obsahové nepřesnosti /O, v (-), V(-), C (-)/

Tlumočník Cz 1 /- převádí úplně první část úseku, v druhé použil generalizace, která vedla ke obsahové nepřesnosti, ale ne celkového záměru sdělení /G + a (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- převedl obsah správně a úplně s opakováním a použitím nesprávné terminologie (*Code of Civil Procedure vs Civil Code*)²⁰⁵.

Tlumočník Cz 3 /- převádí obsah obsahově a terminologicky správně.

Tlumočník Cz 4 /+ - převádí obsah obsahově a terminologicky správně.

Tlumočník Cz 5 /+ - převádí obsah obsahově a terminologicky správně s generalizací konce úseku /G + a (-)/.

Úryvek č. 6

Z hlediska kognitivní zátěže je v tomto úryvku důležitá citace zákonného ustanovení, což je typický stylistický prvek právních textů. Z hlediska tlumočení je problematický kvůli psané formě, specifickým formulacím a zvláštnímu pořádku slov (*hrozila jinak závažná újma*) a informační hutnosti. V tomto případě řečník základní myšlenku opakuje v dalším úseku, čímž dává tlumočnickům prostor pro doplnění informace, případně pro vypuštění informace redundantní, podle předchozího řešení.

úryvek 2/6	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Z druhé strany je tady nový občanský zákoník, který říká, že omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, pokud by mu hrozila jinak závažná újma a nepostačují-li vzhledem k jeho</i></p>	<p>Now, the new civil code says that restrictions should be erected only if there's going to be serious damage or, and this is paragraph 55. So it's only in the interest of the person that restrictions may be laid down. So there are other passages, but they're not so important.</p>	Eng 1/-	V (-) V (-)
	<p>Paragraph fifty-five, paragraph two and paragraph fifty-five one says that you can limit somebody's freedom only if it is essentially in their interest or in the interest of the society at large.</p>	Eng 2 /-	V (-) V (-) D + C (-)

²⁰⁵ Viz výše. Tlumočník používá chybnou terminologii konsistentně.

<p><i>zájmu mírnější a méně omezující opatření. To je paragraf 55/2, paragraf 55/1. K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se týká.</i></p> <p><i>(Potom to nějak pokračuje dál, ale to už není důležité z hlediska překážek ve výkonu volebního práva.)</i></p>	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>The Civil Codes also reads that the legal capacity can only be limited if that person may cause damage to themselves and no other instruments can be used to ... so that's what the Civil Code provides for.</p>	<p>Cz 1 /-</p>	<p>v (-)</p> <p>v (-)</p> <p>v (-)</p>
	<p>and now, we have an amendment, a new set of rules of civil procedure. And, here, we say that the person will be ... the exercise of their rights will be limited only under certain conditions, that section 55, para one, para two, limiting the powers of people, it can be done only in their own interest, etc. And then the wording goes on, but that's not really relevant in terms of the restrictions on the right to vote.</p>	<p>Cz 2 /-</p>	<p>T (-)</p> <p>G + a(-)</p>
	<p>But then, we have a stipulation that says that we could restrict these capacities if that could harm the person or the social interest. That is stipulated in the section 55. And then there are some more provisions, but not related to our topic.</p>	<p>Cz 3 /-</p>	<p>D + C (-)</p> <p>v (-)</p> <p>v (-)</p>
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>On the other hand we have got the new Civil Code. Which says that legal capacity can only be limited when there's a reasonable risk of a substantial harm and less restrictive measures are not enough. It is section fifty five para two, and then there's section fifty five para one. Legal capacity can only be restricted in the interest of the person concerned, and so forth and so on.</p>	<p>Cz 4 /+</p>	<p>v (-)</p>
<p>Then the new civil code says that we can limit person's legal capacity only if that person is in danger of being seriously hurt, and other and less invasive measures would not suffice. We have it in 55 para 2 or 1. It says that the capacity could be limited only in the interest of the person that it affects. The text, of course, goes on, but the following parts are no longer relevant to the limitations of electoral law.</p>	<p>Cz 5 /+</p>		

Tabulka 18: Rozbor úryvku 2/6

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- vypouští druhou část citace, na níž mu již nestačí kognitivní kapacita (*nepostačují-li [...] mírnější a méně omezující opatření*), v první části vypouští informaci týkající se hrozby újmy pro daného jedince, nikoli hrozby újmy obecně, jak vyplývá z tlumočení (*pokud by **mu** hrozila jinak závažná újma*). /V(-), V (-)/. Rovněž vypouští číslo odstavců příslušného paragrafu a používá nepřesný termín (*paragraph* namísto *section*), což ale není z obsahového hlediska relevantní.

Tlumočník Eng 2 /- celou citaci na začátku úseku vypouští dochází tedy k nepřevedení dvou důležitých informací /V (-), V (-)/. Tlumočník tím však ušetřil kognitivní energii na převedení druhé části, která v obecnější rovině předává obdobnou informaci, ovšem přidává informaci, která v původním projevu není (*in the interest of the society at large*) a která je nesprávná, významně posouvá smysl a celkovou argumentaci projevu²⁰⁶. Dochází zde tedy k nesprávné anticipaci a inference významu. /D + C (-)/.

Tlumočník Cz 1 /- předává celou citaci s vynecháním méně významné informace, tedy upřesňujících adjektiv *mírnější a méně omezující (nástroje)*, vynechává číslo příslušného paragrafu a redundantní opakování hlavní myšlenky /v (-), v (-), v (-)/

Tlumočník Cz 2 /- se dopouští významového posunu z důvodu (konsistentního) použití nesprávné terminologie (*amendment a civil procedure vs. Civil Code*) /T(-)/, dále předává citaci s generalizací (*under certain conditions*) /G + a (-)/ Hlavní myšlenku v druhé části předává správně.

Tlumočník Cz 3 /- předává pouze první část citace s vynecháním druhé části týkající se mírnějších omezujících nástrojů /v (-)/ Přidává však informaci (*or the social interest*), která významně posouvá smysl a celkovou argumentaci projevu²⁰⁷. Dochází zde tedy k nesprávné inferenci významu /D + C (-)/. Dále vynechává shrnující myšlenku (*omezení [...] jen v zájmu člověka, jehož se týká.*) /v (-)/.

Tlumočník Cz 4 /+ předává celý úsek významově i terminologicky správně s vynecháním informace v první části (*pokud by **mu** hrozila jinak závažná újma*) /V (-)/.

²⁰⁶ Ta naopak spočívá právě v tvrzení, že nový občanský zákoník nehovoří o zájmu celé společnosti, tedy ve veřejném zájmu, jak bude uvedeno dále.

²⁰⁷ Ta naopak spočívá právě v tvrzení, že nový občanský zákoník nehovoří o zájmu celé společnosti, tedy ve veřejném zájmu, jak bude uvedeno dále.

Tlumočník Cz 5 / + předává celý úsek významově i terminologicky správně a úplně.

Úryvek č. 7

Tento úryvek opakuje a rozvíjí myšlenku, která byla již částečně vyjádřena v předchozím úseku, tedy že k omezení svéprávnosti dochází v zájmu jedince, nikoli v zájmu veřejného pořádku. Z terminologického hlediska neobsahuje nové výrazy, nicméně formulace myšlenky není redundantní a větná stavba zůstává složitá. Zajímavé je, že dva tlumočníci v předchozím úseku doplnili nesprávnou informaci, tedy že svéprávnost může být omezena v zájmu veřejnosti, protože si chybně domysleli řečnickovou argumentaci. Tato informace je zde vyvrácena, což může vést u posluchače k potížím s porozuměním kvůli významové nekoherenci.

úryvek 2/ 7	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Současný občanský zákoník stojí na tom, že smyslem omezení svéprávnosti je ochrana zájmu toho jednotlivce, jehož svéprávnost je omezována. A nový občanský zákoník neříká nic o tom, že by tady mohla být omezena svéprávnost právě z důvodu ochrany třeba veřejného pořádku.</i></p>	At the moment, the civil code emphasizes, or rather the new civil code...	Eng 1/-	C (--)
	/... / The new civil law code doesn't say anything about limiting somebody's individual freedom with a view to protecting public order.	Eng 2 /-	V (--)
	skupina 2 – Cz/-		
	The civil code now reads that by incapacitating a person, we protect the person in question, or actually that was in the previous civil codes and now it is not mentioned in the new code.	Cz 1 /-	C (-)
	The current Code of Civil Procedure says that limiting a person's ability to engage in legal acts, that it is limited under certain conditions. The new rules say ... do not really mention the limiting of people's exercise of their rights in term of, for example, protecting the society and law and order.	Cz 2 / -	T (-) G + A (-)
	The current civil code is based on the fact that the reason is to protect the interest of the individual whose capacity is being restricted and the civil code doesn't say anything that it could be due to the protection of public order.	Cz 3 / -	
	skupina 3 – Cz/+		
...the civil code believes that the person concerned must be protected. The new civil code says nothing of the possibility to restrict legal capacity in order to protect public order, for instance.	Cz 4 / +	G	
The current civil code says that we are limiting that law in the interest of the person whose legal capacity's being limited. The new code doesn't speak about limiting electoral rights, based on the need to protect the society.	Cz 5 / +		

Tabulka 19: Rozbor úryvku 2/7

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- nemá dostatek kognitivní kapacity tomuto úseku porozumět a převést ho, proto ho vynechává (nedokončuje větu) a navazuje následujícím úsekem / C (--)/.

Tlumočník Eng 2 /- převádí pouze druhou část úseku s vynecháním první části / V (--)/.

Tlumočník Cz 1 /- převádí správně první část úseku, nicméně kvůli nedostatečné analýze druhé části své vyjádření opravuje tak, že dochází k převedení opačného významu /C (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- se dopouští významového posunu z důvodu (konsistentního) používání nesprávné terminologie (*Code of Civil Procedure vs. Civil Code*) /T (-)/ dále dochází ke generalizaci s významovou nepřesností z důvodu nedostatečné kapacity pro porozumění, respektive převedení celé informace (*it is limited under certain conditions*) /G + a(-)/.

Tlumočník Cz 3 /- převádí úsek významově správně.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úsek významově správně s generalizací bez ztráty relevantní informace v první části /G/.

Tlumočník Cz 5 /+ převádí úsek významově správně.

Úryvek č. 8

Tento úryvek je z hlediska řízení kognitivní kapacity obtížnější v tom, že řečník používá na začátku vsuvku s číslem příslušného paragrafu a dále pokračuje uvedením několik relevantních informací. Je tedy nutné efektivně posoudit význam jednotlivých informací a alokovat kapacitu na ty nejdůležitější. K tomu je však potřeba dobrá konceptuální analýza a anticipace. Řečník následně hlavní myšlenku opakuje, je tedy možné informaci případně doplnit či upřesnit.

úryvek 2/8	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Že to jsou osoby, u kterých současně s ohledem, tuším, že to je paragraf 3033, dojde k přezkoumání toho původního rozhodnutí do doby tři let od nabytí účinnosti občanského zákoníku a jaksi nabydou částečně nabydou svéprávnosti. Budou soudy muset znovu přezkoumat jejich stav a říct, v jakém rozsahu je jejich svéprávnost omezena.</i></p>	<p>So these were people who, so these are people whose state... whose condition has to be re-examined by the courts to see whether restrictions on their voting rights should apply.</p>	Eng 1/-	V (-)
	<p>I think it's paragraph three-thousand and thirty-three which will come into effect three years after the adoption of the Civil Law Code. And there, one would have to say, to what extent somebody's legal capacity is limited.</p>	Eng 2 /-	C (-) G + A (-)+ t (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>These are people that are considered to be legally incapacitated and their incapacitation should be reviewed by courts within three years after the adoption of the new civil code.</p>	Cz 1 /-	v (-) t (-) V
	<p>So these are the people who, I think, it's section 333, when the court actually will, again, look at the decisions which were taken previously, and these people will regain part of their rights.</p>	Cz 2 /-	c (-) V (-) R
	<p>And these are the persons for which, their condition will be reviewed within the three years of the adoption of the civil code by the court.</p>	Cz 3 /-	v (-) t (-) v (-) V
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>I believe its article three thousand thirty three which says that legal capacity can be reviewed within three years of the new civil code coming into force. Those people will regain that legal capacity.</p>	Cz 4 /+	V
<p>In section three thousand thirty three, there is a possibility to review the decision within three years of the coming into effect of this new civil code.</p>	Cz 5 /+	v (-) G	

Tabulka 20: Rozbor úryvku 2/8

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- nedisponuje dostatkem kognitivních zdrojů pro převedení první části a předává shrnující informaci v druhé části úseku /V (--)/

Tlumočník Eng 2 /- zřejmě spotřebovává příliš mnoho zdrojů na zachycení a převod čísla paragrafu, nemá dostatečnou kapacitu pro porozumění a analýzu hlavní informace a dopouští se významového posunu /C (-)/. V druhé části je informace předána za použití generalizace, která vede k významové a terminologické nepřesnosti (G + A (-)+ t (-).

Tlumočník Cz 1 /- správně předává první část s vynecháním čísla příslušného paragrafu /v (-)/ a významovou nepřesností kvůli použití nesprávné terminologie (schválení vs nabytí účinnosti), zřejmě z důvodu nedostatečné kapacity pro nalezení správného ekvivalentu /t (-)/. Druhou redundantní část úseku vynechává, neboť informace byla již převedena /V/.

Tlumočník Cz 2 /- zřejmě spotřebovává příliš mnoho zdrojů na zachycení čísla paragrafu, které však předává nesprávně /c (-)/, a další část proto vynechává /V (-)/ a převádí až druhou část za pomoci opisu myšlenky (*look at the decisions which were taken previously vs review*) /R/.

Tlumočník Cz 3 /- úmyslně vynechává číslo paragrafu, aby alokoval zdroje na převedení následující hlavní myšlenky /v(-)/. Dochází k terminologické nepřesnosti (*adoption vs coming into force*) /t(-)/. Dále dochází k vynechávce druhé částečně redundantní části a k vynechání informace týkající se rozsahu omezení svéprávnosti v(-).

Tlumočník Cz 4 /+ předává význam správně a přesně včetně čísla příslušného paragrafu a s vynecháním redundantní informace /V/.

Tlumočník Cz 5 /+ předává význam správně a přesně včetně čísla příslušného paragrafu s vynecháním méně významné informace (určení rozsahu svéprávnosti) /v(-)/ a generalizací formulace bez ztráty významu /G/.

V následující souhrnné tabulce jsou pro přehlednost a možnost srovnání uvedena řešení všech úryvků jednotlivými tlumočníky. Výsledky prezentované izolovaně v tabulce jsou podpůrným nástrojem pro analýzu a je nutné zohlednit celkový kontext daného řešení.

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 /-	Cz 2 /-	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
úryvek 1	a (-) v (-) T (-) + C (-)	a (-) G + a (-)	D v (-) G + v (-)	T (-) O	v (-) T (-)	G + a (-)	T (-) T (-) + a (-)
úryvek 2	G + A (-) + C (-)	V (-) D		G + C (-) O D T (-)	D		t (-)
úryvek 3	T (-) + C (-) T (-) + C (-)	T (-) + G + A (-) v (-) T (-) + R + A (-)	V (-) c (-)	G + V (-) T (-) R	v (-) V	v (-)	v (-) V
úryvek 4	a (-) G c (-)	D O G v (-)	D v (-) G	O T (-) G t (-)	O G + a (-) v (-)	v G	c (-) G c (-)
úryvek 5	O v (-) V (-) C (-)	O v (-) V (-) C (-)	G + a (-)	T (-) O			G + a (-)
úryvek 6	V (-) V (-)	V (-) V (-) D + C (-)	v (-) v (-) v (-)	T (-) G + a (-)	D + C (-) v (-) v (-)	v (-)	
úryvek 7	C (-)	V (-)	C (-)	T (-) G + a (-)		G	
úryvek 8	V (-)	C (-) G + A (-) + t (-)	v (-) t (-) V	c (-) V (-) R	v (-) t (-) v (-) V	V	v (-) G

Tabulka 21: Souhrnná tabulka projev č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

Souhrnná analýza druhého, kognitivně náročného projevu, potvrzuje, že tlumočníci obecně museli častěji řešit komplikované situace prostřednictvím specifických strategií, a také to, že tyto strategie vedly častěji k obsahovým posunům či ztrátám. Příčinou je vyšší kognitivní zátěž, kvůli které tlumočníci museli některé informace vynechat, aby měli dostatek zdrojů na zpracování následující informace, a dále konceptuální obtížnost, kvůli níž někteří tlumočníci měli častěji potíže s porozuměním, a tedy i s volbou adekvátní strategie.

Stejně jako u prvního projevu je patrné, že znalosti tématu výrazně přispívají k zachování významových prvků i odborného vyjádření a k efektivnímu použití strategií. U tlumočnicků se znalostí práva, tedy Cz 4/+ a Cz 5 /+, nedochází k téměř žádným významným obsahovým ztrátám a posunům, z použitých strategií je nejčastější vynechání méně významné či redundantní informace. Jejich formulace v cílovém jazyce jsou kompaktnější a jasnější.

Dále je zajímavé konstatovat, že direkcionality tlumočení v tomto případě u námi analyzovaného vzorku hraje roli. Výsledky první skupiny tlumočnicků (s angličtinou jako rodným jazykem a bez hloubkové znalosti práva) se liší z hlediska obsahové správnosti a úplnosti i z hlediska efektivity strategií oproti skupině druhé, která má srovnatelné tematické

zkušenosti, ale češtinu jako mateřský jazyk²⁰⁸. U první skupiny tlumočnicků dochází častěji k potížím s porozuměním výchozímu textu, tlumočníci tak musí hledat řešení již ve fázi jazykového porozumění a analýzy, spíše než v pozdější fázi tlumočnického procesu, tedy ve fázi konceptualizace a hledání vhodného ekvivalentu a reformulace. Pozorujeme u nich vyšší výskyt významnějších obsahových vynechávek, posunů a nepřesností, v některých úsecích jim dochází procesní kapacitu úplně, což se u tlumočnicků s češtinou jako rodným jazykem nestává.

Obecně je stejně jako u prvního projevu nejčastější strategií vynechávka (redundantní nebo významově méně relevantní informace) a generalizace. U třetí skupiny tlumočnicků je oproti druhým dvěma skupinám markantní efektivnější využívání makrostrategií - tedy obecných strategií na úrovni celého projevu související s typem textu či řečníka. V tomto případě se jedná o hierarchizaci informací a následnou filtraci redundantních a méně významných informací, syntaktickou úspornost a segmentaci projevu na kratší celky ve fázi reformulace. Rovněž dodržují správnou větnou stavbu tak, aby předávaná informace byla jasná a srozumitelná. Neobjevují se u nich neúčelné opravy či opakování, či doplnění a věty jsou vždy dokončeny. Domníváme se, že i to je dáno tím, že mají více kognitivní kapacity právě na fázi reformulace a zpětné kontroly.

16.3 Analýza projevu č. 3

Třetí projev byl rozdělen celkem na 28 logických celků a k analýze jich bylo vybráno následujících 8. Tučně jsou označeny právní výrazy, které jsou předmětem analýzy. Logické úseky u tohoto projevu jsou delší z hlediska počtu slov z důvodu velké redundance a častého opakování se řečníka. Rozdělení projevu bylo rovněž ztíženo nepřiliš koherentním způsobem vyjadřování. Celková délka všech úseku dohromady odpovídá délce analyzovaných částí obou předchozích projevů.

1. No, samozřejmě je obecná shoda v České republice, že by měl být **nový trestní řád**, ono to navazuje i na to, že vlastně byl přijat **trestní zákoník**, že jo a že by teda měl být obdobně přijat **i jako základní procesní předpis**, což je tedy **trestní řád**, to v tom je jako obecná shoda... ;
2. Takže já jsem třeba o tom nedávno hovořil s **nejvyšším státním zástupcem** a říkal jsem, pokud je to teda takhle, tak pak je lepší udělat zase nějakou **novelu**, která odstraní

²⁰⁸ Upozorňujeme, že u tlumočnicka CT 2 /- je použití chybné terminologie s posunem významu, T (-) + C (-), v pěti z osmi úseků způsobeno stejným výrazem (občanský zákoník vs občanský řád). Jedná se tedy o jeden opakující se významový posun.

ty drobnosti, a můžeme pokračovat dál s tím, co máme. On totiž ten trestní zákon stávající není zase takový, že by se podle něj nedalo soudit nebo nedalo se vést trestní řízení, takže tak to není;

3. *...že ono je to hrozně, hrozně obtížné vytvořit prostě jednodušší trestní řízení v současné době, kdy je obrovský tlak na **dodržování základních lidských práv** a my zde máme **rozhodování Evropského soudu pro lidská práva**, který rozhoduje vlastně o tech **procesních zásadách, o těch procesních principech**, stanovuje nějaké mantinely, v kterých se ta **vnitrostátní úprava** v podstatě musí pohybovat. Dneska jiná možnost není. Do toho samozřejmě **rozhoduje i Ústavní soud**, který často má ty požadavky ještě jako výraznější než třeba ten **Evropský soud pro lidská práva**;*
4. *Já to dám příklad, abyste to chápali, když se podíváte **na článek 6 Úmluvy a podíváte se na judikaturu Evropského soudu lidských práv**, trošku se s ní seznámíte, tak zjistíte, v čem je ten problém. Ty formulace tam jsou takové, že v podstatě je to nějaký **základ, z čeho se ta judikatura odvíjí**. Ale opravdu základ, protože tam nenajdete vůbec spoustu věcí, který ten Evropský soud na základě toho rozvinul a kam dospěl;*
5. *Abych mluvil konkrétněji, tak třeba jestli v tom v tom trestním řádu má být **zásada presumpce nevinny**, jestli tam vůbec má být, když ji máme třeba v **Listině**, že jo, a máme ji v **Evropské úmluvě**, jo a jestli tam na ni mají navazovat nějaká ta pravidla, třeba **in dubio pro reo, jo, nutnost prokazovat vlastně jako vinu, jo** a tak dále a tak dále, což se všechno z toho odvíjí;*
6. *...ono má jinej problém, ono má problém jakoby ne **průměrné délky řízení**, tam jsme na tom velmi dobře, když třeba řekneme, že **Nejvyšší soud v trestních věcech** rozhoduje průměrně ve čtyřiceti dnech **jo o dovoláních**, tak to když řeknu v zahraničí, tak tam na mě všichni koukaj a říkaj si a myslej si, že jsem se zbláznil;*
7. *Takže abych ještě doplnil, tak my třeba nemáme problém třeba se **zkráceným řízením**. Dneska se ve zkráceném řízení, které zavedla vlastně **velká novela trestního zákona z roku 2001**, dělá zhruba 50 % věcí, jo, to je prostě strašně moc, to je opravdu velký pro velký procento věcí, které skončí velmi rychle;*
8. *Další je to, co je stará bolest českého řízení a je to bolest vlastně všech **řízení**, které vyšly z **kontinentálního typu**, to je mimořádný důraz na **přípravné řízení**.*

Úryvek č. 1

První úryvek se objevuje v samém úvodu projevu a shrnuje a vysvětluje téma přednášky, která se týká přijetí nového trestního řádu. Obsahuje dva odborné výrazy, a to trestní zákoník a trestní

řád. Úryvek je redundantní, neboť jedna informace, tedy obecná shoda na nutnosti přijmout trestní řád, je uvedena na začátku a zopakována na konci úryvku.

úryvek 3/1	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>No, samozřejmě je obecná shoda v České republice, že by měl být nový trestní řád, ono to navazuje i na to, že vlastně byl přijat trestní zákoník, že jo a že by teda měl být o obdobně přijat i jako základní procesní předpis, což je tedy trestní řád, to v tom je jako obecná shoda...</i></p>	<p>Of course there's a new criminal code. At the same time, we need to have the various provisions, and there's general agreement on this.</p>	Eng 1/-	<p>T (-) V + C (-) G + C (-)</p>
	<p>Of course, there is general agreement in the Czech Republic that there should be a new code of criminal law. We've had a new civil law code, so we have something corresponding to that in criminal law, a general agreement.</p>	Eng 2 /-	<p>T (-) + C (-) T (-) + C (-)</p>
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>There is a consensus in the Czech Republic that we need to have new rules of criminal procedure. It has because we adopted a new criminal code, so we need new rules of criminal procedure as well. So there's a consensus on this.</p>	Cz 1 /-	G
	<p>Generally, people in the Czech Republic agree that we need a new penal code. We have a new code of penal procedure, so we also need a new code of ... new rules for penal procedure.</p>	Cz 2 / -	T (-) + C (-)
	<p>Well, of course, there is a general consent in the Czech Republic that we should have a new criminal rule of law and that we should have procedural piece of legislation as we have a new criminal code.</p>	Cz 3 / -	<p>t (-) R</p>
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>Well, it is common ground in the Czech Republic that a new code of criminal procedure should be adopted in relation also to the new criminal code, which has already been adopted. The criminal procedure code is the general legislation on procedure.</p>	Cz 4 / +	
	<p>Okay, let me start by saying that people in the Czech Republic generally agree that we need a new Criminal Procedure Code, now that we have a new Penal Code. If you amend one side, then you also have to amend the procedures that</p>	Cz 5 / +	D (-)

	brought it in place, but that's where the agreement ends.		
--	---	--	--

Tabulka 22: Rozbor úryvku 3/1

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- nezpracoval první hlavní informaci v úryvku (*je obecná shoda [...], že by měl být nový trestní řád*), a to ani na začátku, kdy se rozhoduje ji vynechat (což může souviset s tím, že se jedná o úplný začátek projevu) /V + C (-)/, ani na konci, kde ji generalizuje (*the various provisions*) /G + C (-)/ Tlumočnickovi se nedaří převést význam úryvku a dopouští se zásadního významového posunu.

Tlumočník Eng 2 /- nezpracoval konceptuálně správně základní informace v tomto úryvku, tedy rozlišení mezi trestním řádem a trestním zákoníkem a jejich vzájemnou souvislost. Místo toho hovoří o trestním a občanském zákoníku, čímž dochází k zásadnímu významovému posunu /T (-) + C (-)/

Tlumočník Cz 1 /- převádí význam úryvku obsahově správně s generalizací (*trestní řád - rules of criminal procedure*) bez ztráty významu /G/.

Tlumočník Cz 2 /- kvůli terminologické nepřesnosti na začátku úryvku posouvá jeho význam a z důvodu nedostatečně procesní kapacity nemá prostor pro zpětnou opravu, což způsobuje významovou nekoherenci /T + C (-)/.

Tlumočník Cz 3 /- v první části generalizuje informaci a používá nejasný výraz (*criminal rule of law*²⁰⁹) (T-), zřejmě kvůli momentálnímu přesytení procesní kapacity při hledání ekvivalentu. V druhé části již uvádí informace správně a význam opravuje a doplňuje za použití funkčního opisu (*procedural piece of legislation*) (R).

Tlumočník Cz 4 /+ převádí celý úryvek obsahově a terminologicky přesně.

Tlumočník Cz 5 / + převádí celý úryvek obsahově a terminologicky přesně s dodáním vysvětlující informace, která však není zcela přesná /D(-)/.

Úryvek č. 2

Tento úryvek není z informačního hlediska příliš náročný, z hlediska zpracování informace vyžaduje určité úsilí kvůli nekoherentnímu vyjadřování řečníka. Obsahuje běžné termíny, jako je *nejvyšší státní zástupce, novela, trestní řízení*. Za pozornost stojí, že se řečník dopouští sám

²⁰⁹ Tento ad hoc pseudo termín zřejmě vznikl spojením několika různých termínů (criminal law, rule of law, criminal rules).

terminologické nepřesnosti, kdy používá termín *trestní zákon*, namísto *trestní řád* v druhé části úryvku. Všichni tlumočníci (kromě prvního) ale předávají informaci správně dle jejího smyslu za použití různých strategií, většinou vhodné generalizace.

úryvek 3/2	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Takže já jsem třeba o tom nedávno hovořil s nejvyšším státním zástupcem a říkal jsem, pokud je to teda takhle, tak pak je lepší udělat zase nějakou novelu, která odstraní ty drobnosti a můžeme pokračovat dál s tím, co máme. On totiž ten trestní zákon stávající není zase takový, že by se podle něj nedalo soudit nebo nedalo se vést trestní řízení, takže tak to není.</i></p>	<p>Now, I said this recently to various lawmakers. Now, you can't say that the criminal code wasn't at all adequate, that the courts couldn't do their work.</p>	Eng 1/-	T (-)+ G + c (-) V (-) T (-) G
	<p>I recently talked to the Director of Public Prosecution about that, I was saying that, saying, "You know, if we make such little changes, we might as well carry on with what we've got, anyway." Because I mean, we can carry on with our procedures, handing down rulings, and so on.</p>	Eng 2 /-	t (-) a (-) G
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>I have been talking about this with the Supreme Public Prosecutor that in such a case it would be just to amend the current provisions because the current rules are not as bad that we wouldn't be able to use them anymore.</p>	Cz 1 /-	t (-) G
	<p>So I discussed this with the lawyers at the highest level and basically, and I said, "Well, there's no point we can just continue just how we have been up until now. It's not like that we couldn't really use the old rules, we can still use them"</p>	Cz 2 / -	T (-)+ G a (-) G
	<p>I was talking about it with the prosecutor general and we discussed that because the current piece of legislation is not that bad that we wouldn't be able to use it, it's not the case.</p>	Cz 3 / -	a (-) G
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>		
	<p>I discussed the matter some time ago with the general prosecutor, and I suggested that if that were to be the case we would only, should be satisfied with amendments because the current criminal procedure code is not impossible to use.</p>	Cz 4 / +	G
		Cz 5 / +	

	I spoke about it with the Prosecutor General , and I said, "Well, in that case, we could just amend it again, to remove the amendments, and go back to how things used to be." Because the current procedural code needs improvement, but it's still usable .		D (-) G
--	---	--	------------

Tabulka 23: Rozbor úryvku 3/2

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- generalizuje výraz *nejvyšší státní zástupce* za použití nepřesného přibližného výrazu (*various lawmakers*), což je významový posun, přestože se úplně nevymyká celkové logice projevu /T (-) + G + c (-)/. Je ale patrné, že tlumočník nemá procesní kapacitu na nalezení přesnějšího opisného řešení. Ponechává termín *criminal code*, zřejmě aniž by si uvědomil jeho kontextovou nesprávnost a vynechává informaci uprostřed úryvku /V(-), T (-)/. Konec úryvku generalizuje se zachování smyslu /G/.

Tlumočník Eng 2 /- používá opisný termín pro *nejvyššího státního zástupce*, aniž by došlo k posunu významu /t (-)/. Střední část úryvku reformuluje s menší nepřesností /a(-)/. Zbytek informace výrazně generalizuje bez posunu významu /G/.

Tlumočník Cz 1 /- převádí doslovně výraz *nejvyššího státního zástupce*, což není přesný název funkce, ale význam je zcela zachován /t (-)/. Druhou část informace generalizuje bez ztráty významu /G/.

Tlumočník Cz 2 /- generalizuje výraz *nejvyšší státní zástupce* a dále i celou následující informaci, která je proto méně přesná, aniž by došlo k výrazné významové ztrátě /T (-)+ G, a (-), G/. Rovněž vycpávková slova, např. *just like*, která neodpovídají odbornému rejstříku, nicméně v tomto projevu jsou v souladu se způsobem vyjadřování řečníka.

Tlumočník Cz 3 /- Vynechává méně významnou část informace a používá generalizaci bez ztrát významu v druhé části úryvku /G/.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úryvek obsahově i terminologicky správně.

Tlumočník Cz 5 /+ převádí většinu informací správně, nicméně dodává informaci, která v původním projevu není a která vede k obsahové nepřesnosti D (-).

Úryvek č. 3

Tento úryvek neobsahuje úzce specializovanou slovní zásobu ani z kognitivního hlediska neobsahuje příliš obtížné informace. Zpracování informace je, jako v celém projevu, ztíženo způsobem vyjadřování, zejména neoptimálním strukturováním informací.

úryvek 3/ 3	skupina 1 – Eng/-		
	<p>It's very difficult to make proceedings simple at the current time, because of the importance of fundamental human rights, there's the European Court of Human Rights, which has a role to play. There are procedural principles, there are certain benchmarks which affect what can happen in an individual country.</p>	Eng 1/-	<p>G + a (-) G + a (-) V (-)</p>
<p><i>...že ono je to hrozně, hrozně obtížné vytvořit prostě jednodušší trestní řízení v současné době, kdy je obrovský tlak na dodržování základních lidských práv a my zde máme rozhodování Evropského soudu pro lidská práva, který rozhoduje vlastně o tech procesních zásadách, o těch procesních principech, stanovuje nějaké mantinely, v kterých se ta vnitrostátní úprava v podstatě musí pohybovat. Dneska jiná možnost není. Do toho samozřejmě rozhoduje i Ústavní soud, který často má ty požadavky ještě jako výraznější než třeba ten Evropský soud pro lidská práva.</i></p>	<p>But it's very difficult to make things easier or simplify them in the current time, because we are in a context where there are rulings of the European Court of Human Rights, on the basic principles of criminal law procedure getting certain limits, and we have to stick within that. Then you've got decisions of the Constitutional Court, which has even clearer requirements than the European Court of Human Rights.</p>	Eng 2 /-	<p>V (-) G + a (-) a (-)</p>
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>...it is extremely complicated to simplify criminal proceedings when we need to take human rights into respect, when we need to take the case law of the European Court for Human Rights into consideration, the European Court sets limits for Czech national law, also we have the case law of the Constitutional Court that needs to be taken on board and the requirement of the Czech Constitutional Court are sometimes even stricter than those of the European Court for Human Rights.</p>	Cz 1 /-	<p>V (-)</p>
	<p>And here, again, I must immediately say that this is very difficult. It's very difficult to simplify penal proceedings when there is a lot of pressure, that all the human fundamental rights must be adhered to. We have the Strasbourg court, which decides about the procedural principles and safeguards. It kind of like sets up the limits within which we are allowed to adopt our national legislation. Then you have also the Constitutional Court which comes into play, who also has very strict requirements even stricter than the Strasbourg court for Human Rights</p>	Cz 2 /-	<p>R</p>

	Of course, it's difficult to make it simple when there is a big pressure on preserving the fundamental human rights , when there are clearly set borders by the European Court of Justice and we need to stay clear to these rules and then, of course, we have the requirements from the European Court for Human Rights and the Czech Courts .	Cz 3 / -	V (-) t (-) G + v (-)
	skupina 3 – Cz/+		
	..it is very difficult. At the moment there is much pressure exerted on the respect for fundamental rights and there are decisions adopted by the European Court for Human Rights which decides about procedural principles . It basically defines the boundaries within which national legislations must adapt themselves. Then there are decisions handed down by the Constitutional Court , which can be even more exacting than the European Court for Human Rights .	Cz 4 / +	
	But that said, it's very difficult to make criminal proceedings simpler , now that there is such a pressure to uphold human rights , now that we have case law from the European Court of Justice about procedural safeguards , and case law of the Constitutional Court , that is sometimes even stricter than the European Court for Human Rights .	Cz 5 / +	t (-) v (-)

Tabulka 24: Rozbor úryvku 3/3

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- převádí úsek za použití generalizace, která vede k významovým nepřesnostem (*Court of Human rights that has a role to play*) /G + a (-)/. Zřejmě kvůli obtížím s porozuměním informace řadí za sebou bez jasného usouvztažnění, čímž úsek ztrácí vnitřní logickou koherenci. Generalizace s významovou nepřesností je použita i v konci úseku (*benchmarks which affect what can happen in an individual country*) /G + a (-)/. Část o požadavcích českého Ústavního soudu vypouští zcela (V (-)/

Tlumočník Eng 2 /- na začátku vynechává relativně důležitou informaci o lidských právech /V (-)/, dále převádí obsah za použití generalizace (*and we have to stick with that*) /G + a (-)/.

Na konci dochází k významové nepřesnosti z formulačních důvodů (*clear rules vs strict rules*) /a (-)/.

Tlumočník Cz 1 /- převádí význam správně s vynecháním informace týkající se procesních pravidel stanovených v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva /V (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- převádí význam správně za použití opisného (*Strasbourg Court*) bez ztráty významu /R/.

Tlumočník Cz 3 /- vynechává informaci týkající se procesních pravidel stanovených v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva /V(-)/. Dále dochází k použití nepřesné terminologie (*European Court of Justice*) /t (-)/, zřejmě spíše omylem, protože v druhé části již převádí název soudu správně. Poslední část informace převádí za pomoci generalizace s dílčí významovou ztrátou / G + a (-)/.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úryvek obsahově i terminologicky správně.

Tlumočník Cz 5 /+ používá nesprávnou terminologii (*European Court of Justice*) v první části /t (-)/, zřejmě spíše omylem, protože v druhé části již převádí název soudu správně. Dochází také k vynechání informace ohledně závaznosti judikatury Evropského soudu pro lidská práva pro vnitrostátní právní úpravu /v(-)/.

Úryvek č. 4

Podobně jako předchozí úseky i tento je pro jazykové a konceptuální pochopení komplikován zejména způsobem vyjadřování. V druhé části řečník pouze opakuje dvakrát stejnou informaci za účelem vysvětlení a zdůraznění. Bylo tedy třeba z úryvku vyabstrahovat důležité informace.

úryvek 3/4	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Já to dám příklad, abyste to chápali, když se podíváte na článek 6 Úmluvy a podíváte se na judikaturu Evropského soudu lidských práv, trošku se s ní seznámíte, tak zjistíte, v čem je ten problém. Ty formulace tam jsou takové, že v podstatě</i></p>	<p>I'm talking about Article six, and I'm thinking of the case law of the European Court of Human Rights. The formulation is like this: there is a basis for case law, but all sorts of aspects which influence rulings are missing.</p>	Eng 1/-	A (-) R + C (-)
	<p>If you look at Article six of the Convention, you'll see where the problem lies. There is some basis there, on which the case law of the European Court of Human Rights is to develop.</p>	Eng 2 /-	V (-) c (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>...Article six of the Convention, have a look at the case law of the European Court of Human Rights, you will see</p>	Cz 1 /-	

<p><i>je to nějaký základ, z čeho se ta judikatura odvíjí. Ale opravdu základ, protože tam nenajdete vůbec spoustu věcí, který ten Evropský soud na základě toho rozvinul a kam dospěl.</i></p>	<p>where the problem is. The provisions are just basic ... are very basic...</p>		V (-)	
	<p>If you look at Article six of the European Convention and you look at the Strasbourg Court's case law, then you find, where is the problem? The wording is such that basically it's just a basis, it's only just a very simple basis, like a core, which is then further developed in case law.</p>	Cz 2 / -	R O	
	<p>If you look at the Article six of the Convention and look at the case law of the European Court of Human Rights, we'll find out where the problem lies. The wording is such that it is a basis, just a basis. You will not find many things that the European Court than developed and what they reached.</p>	Cz 3 / -	O	
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>			
	<p>Take a look at Article six of the European Convention and then take a look at the case law of the European Court for Human Rights and then you will see immediately where the problem lies. Because the principles are formulated only as a foundation for the case law, but is the bare backbone because you can't see the flesh of the case law as developed by the European Court for Human Rights.</p>	Cz 4 / +		
<p>Let's look at Article six of the Convention, and look at the case law of the European Court of Human Rights. You'll see that the wording is just a very brief foundation, that you don't really see anything beyond that.</p>	Cz 5 / +		G + a (-)	

Tabulka 25: Rozbor úryvku 3/4

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- zřejmě kvůli obtížím se zpracováním informace v první části úseku řadí informace za sebou bez jasného usouvztažnění, čímž úsek ztrácí vnitřní logickou koherenci a přesnosti /A (-)/. V druhé části opět kvůli neoptimálnímu porozumění používá generalizaci a paralelní reformulaci, která vede k významové ztrátě /R + C (-)/.

Tlumočník Eng 2 /- v první části vynechává judikaturu Evropského soudu pro lidská práva při zachování celkového smyslu /V (-)/. V druhé části dochází k významovému posunu (*is to develop*) /c (-)/.

Tlumočník Cz 1 /- převádí první větu správně, v druhé části dochází k převodu pouze první informace, konec je vynechán, což vede ke informační ztrátě /V (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- Převádí celý úsek správně s opisem názvu Evropského soudu pro lidská práva (*Strasbourg Court*) bez ztráty významu /R/. Tlumočník používá neúčelná vycpávková slova a opakování již uvedené informace /O/.

Tlumočník Cz 3 /- převádí úsek obsahově i terminologicky správně s opakováním informace /O/.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úsek obsahově i terminologicky správně. Navíc používá expresivnější idiomatické vyjádření (*but is the bare backbone because you can't see the flesh of the case law*), což svědčí o tom, že tlumočník má dostatek kapacity pro zpracování informace i propracovanou reformulaci.

Tlumočník Cz 5 /+ převádí první část obsahově správně, v druhé části dochází ke generalizaci informace vedoucí k významové ztrátě /G + V (-)/.

Úryvek č. 5

Úryvek obsahuje dvě pravidla procesního práva, tedy *presumpci nevinny* a *in dubio pro reo*, které spolu souvisí²¹⁰. Pro neodborníka může být pochopení této souvislosti konceptuálně obtížné. Z hlediska převodu nejsou tyto termíny obtížné, protože mají své zavedené ekvivalenty. V druhém případě lze převést obecně používanou latinskou frází, případně i opsat, jak je tomu i v originálu, kde je latinská fráze následně vysvětlena. Úryvek obsahuje rovněž název dvou dokumentů, a to *Listiny* (základních práv a svobod ČR) a *Evropské úmluvy* (o ochraně základních lidských práv a svobod). Převod prvního z nich může představovat zátěž pro procesní kapacitu, neboť se jedná o krátký název, který by bylo pro ideální porozumění nutné převádět celým názvem, tedy za pomoci jazykové expanze, která je však neúspěšná.

úryvek 3/5	skupina 1 – Eng/-		
	There has to be a presumption of innocence , for example, in the criminal code? That's one question.	Eng 1/-	T (-)

²¹⁰ „Z principu presumpce nevinny plyne pravidlo *in dubio pro reo*, dle kterého, není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. jsou-li přítomny důvodné pochybnosti ve vztahu ke skutku či osobě pachatele, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, nutno rozhodnout ve prospěch obviněného.“ (nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 3741/11, ze dne 28.06.2012)

<p><i>Abych mluvil konkrétněji, tak třeba jestli v tom v tom trestním řádu má být zásada presumpce nevin, jestli tam vůbec má být, když ji máme třeba v Listině, že jo, a máme ji v Evropské úmluvě, jo a jestli tam na ni mají navazovat nějaká ta pravidla, třeba in dubio pro reo, jo, nutnost prokazovat vlastně jako vinu, jo a tak dále a tak dále, což se všechno z toho odvíjí...</i></p>	<p>Think of the Convention on Human Rights. In the case of doubt, you have to prove someone's guilt.</p>		<p>V (-) + C (-) C (-)</p>	
	<p>Okay, I mean, for example, in a criminal law code, do we want to have a principle saying something about the presumption of innocence? Okay, it's in our Charter of Basic Rights, and it exists in international conventions as well. But then you have to see, what are going to be the consequences of that, in terms of the burden of proof?</p>	<p>Eng 2 /-</p>	<p>T (-) G (-) G C (-) + T (-)</p>	
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>			
	<p>The simplest and most fundamental principles such as the presumption of non-guilt etc.</p>	<p>Cz 1 /-</p>	<p>V (-) C (-)</p>	
	<p>Whether the new rules of civil, penal procedure, whether it should also include the presumption of innocence, is it really necessary when we have it in the European Convention? If there should be some other principles in dubio pro reo, innocent until proven guilty and other things...</p>	<p>Cz 2 / -</p>	<p>V (-)</p>	
	<p>Specifically, whether the criminal code should have the principle of presumption of innocence if we have it in the declaration, and whether there should be some other rules in dubio pro reo, et cetera, the need to prove the guilt, et cetera.</p>	<p>Cz 3 / -</p>	<p>T (-) + V (-)</p>	
	<p>skupina 3 – Cz/+</p>			
	<p>For instance, should we include the principle of the presumption of innocence? Is it necessary? Because it is already in our constitution and in the European Convention. Should there be other rules linked directly to that principle, for instance, in dubio pro reo, the need to prove guilt.</p>	<p>Cz 4 / +</p>	<p>G</p>	
	<p>Let me try and be a little more specific. For instance, should presumption of innocence be encoded in the Criminal Procedure Code at all? It is in the European Convention of Human Rights, so do we need to have it in the Criminal Procedure Code? Based</p>	<p>Cz 5 / +</p>	<p>V (-)</p>	

	on that, do we need to put in a principle that a person's guilt needs to be proven ?		
--	---	--	--

Tabulka 26: Rozbor úryvku 3/5

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- převádí první větu s terminologickou chybou (*criminal code*) /T(-)/. Informace z druhé části úryvku nejsou dostatečně zpracovány v jejich logických souvislostech. Tlumočník izolovaně uvádí dvě informace, což neumožňuje převod významu a záměru úryvku. Dochází tak k vynecháním informací a významovým posunům /V (-) + C (-), C (-)/

Tlumočník Eng 2 /- převádí první větu s terminologickou nepřesností (*criminal law code*) a generalizací (*something about*) /T (-), G + a (-)/ Dále generalizuje *Evropskou úmluvu na international conventions*, což je legitimní řešení /G/. Druhou část úryvku generalizuje, disponibilní procesní kapacity mu neumožňuje zpracovat informaci týkající se pravidla *in dubio pro reo*, které převádí nepřesně (*burden of proof*), čímž dochází k významové ztrátě /T (-) + C (-)/.

Tlumočník Cz 1 /- tento úsek nepřevádí z důvodu saturace procesní kapacity, která je použita na vybavení si ekvivalentu pro výraz *presumpce nevinny*. Tlumočník řeší situaci neidiomaticky, ale zcela srozumitelně (*presumption of non-guilt*), ovšem nalezení tohoto řešení a stres z neschopnosti vybavit si relativně známý termín mu neumožňuje vnímat a zpracovat zbytek informace²¹¹ /V (-), C (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- převádí záměr a význam správně s vynecháním termínu *Listina* /V (-)/.

Tlumočník Cz 3 /- převádí záměr a význam správně s neadekvátním převodem výrazů *Listina* a *Evropská úmluva (declaration)*, zřejmě z důvodu kognitivní tísně /T (-) + V (-)/.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí úryvek obsahově i terminologicky zcela správně. Za povšimnutí stojí převedení výrazu *Listina*. Tlumočník na základě znalosti věci převádí jako „*our Constitution*“²¹², zřejmě z důvodu úspory procesní kapacity na převedení celého názvu *Listiny*²¹³ a z důvodu větší srozumitelnosti /G/.

Tlumočník Cz 5 / + převádí úryvek obsahově i terminologicky zcela správně s vynecháním výrazu *Listina* z důvodu úspornosti /V (-)/.

²¹¹ Tato analýza vyplývá ze zpětné introspekce. Tlumočník rovněž dodává, že v reálné situaci by mu výraz napsal kolega v kabině a byl by tak schopen převést další část projevu. S tím zcela souhlasíme.

²¹² Listina je součástí Ústavy v širším slova smyslu, tedy ústavního pořádku ČR (čl. 3 a čl. 112 Ústav ČR).

²¹³ Pokud bychom převáděli pouze jako „Charter“, nemuselo by být posluchači jasné o jakém dokumentu konkrétně hovoříme. Navíc „Charter (of Fundamental Rights)“ může odkazovat i k Listině EU.

Úryvek č. 6

Úryvek obsahuje informačně hutnou střední část *Nejvyšší soud v trestních věcech rozhoduje průměrně ve čtyřiceti dnech, jo o dovoláních*²¹⁴. Tato část je obtížná z hlediska zpracování informace za účelem jejího případného správného profiltrování, nebo použití jiné strategie. K efektivnímu zpracování je nutné mít představu o rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu. Výraz *o dovolání* je navíc obtížný z fonetického hlediska kvůli výslovnosti řečníkem²¹⁵. Zároveň se ale jedná o méně významnou informaci, kterou lze vynechat, aniž by došlo k významové ztrátě.

úryvek 3/6	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>...ono má jinej problém, ono má problém jakoby ne průměrné délky řízení, tam jsme na tom velmi dobře, když třeba řekneme, že Nejvyšší soud v trestních věcech rozhoduje průměrně ve čtyřiceti dnech jo o dovoláních, tak to když řeknu v zahraničí, tak tam na mě všichni koukaj a říkaj si a myslej si, že jsem se zbláznil...</i></p>	<p>...proceedings are not that slow in the Czech Republic. The average speed is pretty good. 40 days, for example, and abroad you never achieve such a speed...</p>	Eng 1/-	V (-) + G + C (-)
	<p>The High Court, on average, judges a case within 40 days. If you tell some people abroad that that's the case, they would say, "That's absolutely incredible!" They wouldn't believe it.</p>	Eng 2 /-	t (-) v (-)
	<p>skupina 2 – Cz/-</p>		
	<p>However, there's another problem. It's not a problem of the average speed of the criminal proceedings. Our courts are able to deal with an appeal within 40 days and this is extraordinarily fast.</p>	Cz 1 /-	V (-) + G + C (-)
	<p>It's not so much the problem of the average length of the proceedings. For example, the Supreme Court takes 40 days to decide on appeal. When I say this to people abroad, they just look at me, "Are you crazy?" But they never believe me.</p>	Cz 2 /-	
	<p>There is another issue. It's not about the average speed. It's good. If you say that the Supreme Court decides in criminal cases in 40 days, when I tell it abroad, everybody believes that I got crazy.</p>	Cz 3 /-	
<p>skupina 3 – Cz/+</p>			
		Cz 4 / +	

²¹⁴ Nejvyšší soud v trestních věcech rozhoduje zejména o dovoláních (rozhoduje rovněž o stížnostech pro porušení zákona, což je speciální nástroj ministra spravedlnosti), proto se domníváme, že informaci „o dovoláních“ lze považovat v tomto kontextu nejen za méně významnou, ale také za redundantní.

²¹⁵ V projevu zní tato část jako „o odvolání“. Z hlediska záměru projevu je tato informace irelevantní.

	No. Our procedure has another problem. It is not the average length of procedure, for instance, the Supreme Court in criminal cases reaches a decision within 40 days . When I tell my foreign colleagues, they believe I've gone mad...		
	The problem isn't the average length of the proceedings. Let's say that the Supreme Court takes 40 days to adjudicate a case . If I say that in other countries, they say, "Are you crazy?"	Cz 5 / +	v (-)

Tabulka 27: Rozbor úryvku 3/6

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- informaci generalizuje a vynechává všechny konkrétní informace, kromě čísla, což vede k obsahovému posunu /V (-) + G + C (-)/.

Tlumočník Eng 2 /- používá nepřesnou terminologii (*High Court*), ale hlavní význam a záměr je zachován s vynecháním méně důležité informace (*dovolání v trestních věcech*) /t (-) + v (-)/.

Tlumočník Cz 1 /- Generalizuje informaci (*our courts*), čímž dochází významovému posunu /G + C (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- převádí informaci v zásadě přesně a úplně.

Tlumočník Cz 3 /- převádí informaci přesně a úplně.

Tlumočník Cz 4 /+ převádí informaci v přesně a úplně.

Tlumočník Cz 5 / + převádí informaci v zásadě přesně s vynecháním méně důležité informace (*dovolání v trestních věcech*) /v (-)/.

Úryvek č. 7

Obsahuje termíny *zkrácené řízení* a *novela trestního zákona*. V případě druhého termínu ihned následují dvě čísla, což může být z hlediska kognitivní kapacity problematické. Z konceptuálního hlediska nepředstavuje úryvek zásadní obtíž. Termín *zkrácené řízení* je typický příklad výrazu, který neoznačuje v různých právních systémech tutéž realitu, v našem prostředí se jedná o zkrácenou formu přípravného řízení, kdy nemusí být činěny všechny formální úkony. Pro účely tlumočení námi analyzovaného projevu však tyto nuance nejsou zásadní, a proto není nutné termín vysvětlovat, stačí převést obecně hlavní myšlenku²¹⁶.

²¹⁶ V jiném kontextu by však tyto právní nuance mohly být relevantní.

Za zmínku stojí také použití výrazu *trestní zákon* řečníkem, ve skutečnosti totiž šlo o novelu *trestního řádu*. Jde ale o zjevné přehnutí, nikoli neznalost.

úryvek 3/ 7	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Takže abych ještě doplnil, tak my třeba nemáme problém třeba se zkráceným řízením. Dneska se ve zkráceném řízení, které zavedla vlastně velká novela trestního zákona z roku 2001, dělá zhruba 50 % věcí, jo, to je prostě strašně moc, to je opravdu velký pro velký procento věcí, které skončí velmi rychle.</i></p>	<p>We haven't got a problem with abbreviated proceedings. That's a high percentage. Some cases, the very high percentage of cases are dealt with very quickly.</p>	Eng 1/-	V (-) G
	<p>To add to that, I would say that we don't have a problem with accelerated procedures. That was a major innovation of the Criminal Law Code reform in 2001. Then we have an awful lot of cases which are covered through accelerated procedures.</p>	Eng 2 /-	G
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>Also, we do not have any problem with what we call shortened proceedings, and 50% of cases are decided in the shortened kind of proceedings.</p>	Cz 1 /-	V (-)
	<p>So we have a problem with shorter proceedings, that was introduced by an amendment in 2001 which now 50% of cases finish very quickly, in a speeded up procedure and proceedings.</p>	Cz 2 / -	C (-) O
	<p>And to add, for example, we do not have a problem with shortened proceedings, that was introduced in 2001 by a big amendment to the criminal code. About 50% of all the cases are actually decided upon very quickly and that's a huge percentage.</p>	Cz 3 / -	
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>Summary proceeding in this country is not a problem. It was adopted in 2001, and it represents roughly 50% of cases. It is quite a high proportion.</p>	Cz 4 / +	v (-)
	<p>We don't really have a problem with fast track procedures either. In 2001, the Amendment Criminal Procedure Code made it possible to decide some cases in a fast track procedure. In fact, the fast track procedure is applied to a huge number of cases.</p>	Cz 5 / +	G

Tabulka 28: Rozbor úryvku 3/7

Zdroj: vlastní zpracování

Tlumočník Eng 1 /- převádí termín *zkrácené řízení* doslova (*abbreviated proceedings*), což je legitimní řešení předávající význam českého procesního institutu. Další část informace vynechává a přesný počet případů vynechává a generalizuje /V (-), G/.

Tlumočník Eng 2 /- termín *zkrácené řízení* generalizuje na *accelerated procedure*, což je legitimní předávající význam českého procesního institutu. Ponechává výraz *Criminal Law Code* jako v původním projevu (*trestní zákon*) a vynechává přesný počet případů /G/.

Tlumočník Cz 1 /- termín *zkrácené řízení* převádí doslova (*shortened proceedings*), což je legitimní řešení předávající význam českého procesního institutu. Následně vynechává celou informaci o novele trestního řádu, zřejmě kvůli nedostatku procesní kapacity /V (-)/.

Tlumočník Cz 2 /- na začátku uvádí omylem opačnou informaci (*we have problem*) /C (-)/, termín *zkrácené řízení* převádí opisně (nejprve jako *shorter*, následně jako *speeded up*), což je legitimní řešení předávající význam českého procesního institutu.

Tlumočník Cz 3 /- termín *zkrácené řízení* převádí doslova (*shortened proceedings*), což je legitimní řešení předávající význam českého procesního institutu. Ponechává výraz *Criminal Code* jako v původním projevu (*trestní zákon*).

Tlumočník Cz 4 /+ převádí obsah přesně a správně s dílčí vynechávkou informace ohledně novely trestního řádu / v(-)/.

Tlumočník Cz 5 / + převádí obsah přesně a správně a opravuje přeřeknutí řečníka (*criminal procedure code*). Vynechává přesný počet případů /G/.

Úryvek č. 8

Není konceptuálně zvlášť obtížný a obsahuje dva všeobecně známé termíny *kontinentální typ práva* a *přípravné řízení*.

úryvek 3/8	skupina 1 – Eng/-		
<p><i>Další je to, co je stará bolest českého řízení a je to bolest vlastně všech řízení, které vyšly z kontinentálního typu, to je mimořádný důraz na přípravné řízení.</i></p>	<p>And then there's a weakness in all proceedings of the continental type. This is the emphasis on the preparatory proceedings.</p>	Eng 1/-	
	<p>And then, an old chestnut, an old problem of pretty well all procedures of the Continental type, is the stress placed on the pre-court, pretrial procedures.</p>	Eng 2 /-	
	skupina 2 – Cz/-		
	<p>But there's another problem and it is the focus on the pre-trial stage.</p>	Cz 1 /-	v (-)
	<p>Another pain, which goes a long way from the past, or the continental type of laws and that is the emphasis on the preliminary proceedings.</p>	Cz 2 / -	
	<p>And then what is a big old pain of all proceedings that are based on the continental approach, and that's the focus on the preparatory proceedings.</p>	Cz 3 / -	
	skupina 3 – Cz/+		
	<p>We've got the traditional problem of our criminal procedure and all continental criminal procedures which is the stress that is put on the pre-trial or preparatory procedure as we call it.</p>	Cz 4 / +	
<p>Another long-term problem of Continental proceedings is an incredible focus on the pretrial stage. It's been traditionally an issue in the Czech Republic.</p>	Cz 5 / +		

Tabulka 29: Rozbor úryvku 3/8

Zdroj: vlastní zpracování

Tento úsek nedělal tlumočnickům problém, řešení termínu přípravné řízení se různí, ale vždy jde o jasný a srozumitelný výraz. Pouze jeden tlumočnický výraz vynechává informaci ohledně kontinentálního typu řízení, která ale není klíčová.

V následující souhrnné tabulce jsou pro přehlednost a možnost srovnání uvedena řešení všech úryvků jednotlivými tlumočníky. Výsledky prezentované izolovaně v tabulce jsou podpurným nástrojem pro analýzu a je nutné zohlednit celkový kontext daného řešení.

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 /-	Cz 2 /-	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
úryvek 1	T (-) V (-) + C (-) G + C (-)	T (-) + C (-) T (-) + C (-)	G	T (-) + C (-)	t (-) R		D (-)
úryvek 2	T (-) + G + c (-) V (-) T (-) G	t (-) a (-) G	t (-) G	T (-) + G a (-) G	a (-) G	G	D (-) G
úryvek 3	G + a (-) G + a (-) V (-)	V (-) G + a (-) a (-)	V (-)	R	V (-) t (-) G + v (-)		t (-) v (-)
úryvek 4	A (-) R + C (-)	V (-) c (-)	V (-)	R O	O		G + a (-)
úryvek 5	T (-) V (-) + C (-) C (-)	T (-) G (-) G T (-) + C (-)	V (-) C (-)	V (-)		T (-) + V (-)	G V (-)
úryvek 6	V (-) + G + C (-)	t (-) v (-)	V (-) + G + C (-)				v (-)
úryvek 7	V (-) G	G	V (-)	C (-) O		v (-)	G
úryvek 8			v (-)				

Tabulka 30: Souhrnná tabulka projev č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

Souhrnná analýza druhého, středně náročného projevu, ukazuje, že stejně jako u předchozích dvou projevů je patrné, že znalosti tématu výrazně přispívají k zachování významových prvků i odborného vyjádření a k efektivnímu použití strategií. U tlumočnicků se znalostí práva, tedy Cz 4/+ a Cz 5 /+, dochází k menšímu počtu obsahových ztrát a posunů. Rozdíl mezi touto skupinou a ostatními dvěma skupinami je výrazný (podobně jako u projevu č. 2, který byl nejobtížnější).

Lze rovněž konstatovat, podobně jako u druhého projevu, že direkcionalita tlumočení v tomto případě u námi analyzovaného vzorku hraje roli. Výsledky první skupiny tlumočnicků (s angličtinou jako rodným jazykem a bez hloubkové znalosti práva) se liší z hlediska obsahové správnosti a úplnosti i z hlediska efektivity strategií oproti skupině druhé, která má srovnatelné tematické zkušenosti, ale češtinu jako mateřský jazyk. Větší kognitivní zátěž byla zřejmě způsobena nekoherentním, hovorovým způsobem vyjadřování a také nedbalou artikulací, které ztěžovalo porozumění na fonetické i konceptuální úrovni. To bylo dále komplikováno

množstvím vycpávek a neoptimální strukturování informací, což mohlo vést k větším potížím s hierarchizací a segmentací vstupních informací a následně tedy i s jejich zpracováním. To vyplývá i z dotazníků a polostrukturovaného rozhovoru, kdy oba tlumočníci první skupiny na tento problém upozornili, zatímco z českých tlumočnicků to jako problém neuvedl žádný²¹⁷. U tlumočnicků s češtinou jako pasivním jazykem také několikrát došlo k zcela neadekvátnímu převodu (vynechání celého úseku, zásadně nepřesný převod apod.), což se u tlumočnicků s češtinou jako rodným jazykem nestalo. Rozdíl je také v zachování míry odbornosti a převodu terminologie, u první skupiny tlumočnicků dochází častěji k terminologickým nepřesnostem.

Stejně jako u předchozího projevu můžeme konstatovat, že potíže ve fázi porozumění vedou k větším obsahovým ztrátám, než potíže ve fázi konceptualizace či reformulace. U třetí skupiny tlumočnicků vidíme, že díky dobrému porozumění a analýze mají více kapacity na reformulaci, případně i na doplnění informací²¹⁸.

Obecně je stejně jako u předchozích nejčastější strategií vynechávka (redundantní nebo významově relevantní informace) a generalizace. Všichni tlumočníci se drželi standardního způsobu vyjadřování a upravovali větnou syntax tak, aby byla struktura tlumočnického výstupu vnitřně koherentnější, než u řečníka.

16.4 Souhrnná analýza výsledků a diskuze

Pro účely souhrnné analýzy tlumočnických řešení jsme vytvořili přehled jednotlivých řešení, které tlumočníci používali, a spočítali jsme jejich výskyt. Řešení rozdělujeme podle jejich vlivu na obsahovou stránku, tedy řešení s menším významem (označené většinou malým písmenem) a řešení se zásadnějším významem (označené velkým písmenem). Použití symbolů a zkratk je obdobné jako v analýze v předchozí kapitole. Zjištěné tendence se následně snažíme zasadit do širších souvislostí.

Je třeba zdůraznit, že číselné údaje nelze interpretovat izolovaně bez zohlednění konkrétního řešení v konkrétní situaci a nelze je vykládat v absolutních hodnotách, ale pouze jako analytický nástroj pro srovnání tendencí u různých tlumočnicků a různých skupin tlumočnicků. Nelze také srovnávat počty výskytů jednotlivých řešení v jednotlivých projevech, protože každý projev byl jiný, vyžadoval jiné strategie a přístupy. Opět lze sledovat spíše tendence týkající se zejména vlivu dopadů řešení na celkový převod obsahu a odbornosti původního projevu v závislosti na jeho obtížnosti. Je nutné také upozornit, že z počtu výskytů řešení nelze

²¹⁷ Tlumočníci to zmínili pouze jako fakt, nikoli jako velkou překážku pro tlumočení.

²¹⁸ Přestože dodatky nebyly vždy významově přesné.

přímo vyvozovat kvalitu tlumočnicků, ale pouze efektivitu způsobu řešení problematických situací. Analýza kvality musí být vzhledem k její složitosti a subjektivnosti subtilní, domníváme se, že je vhodné se vyhnout kategorickým závěrům. Nakonec zdůrazňujeme, že analýza byla prováděna autorkou a není vyloučeno, že jiní hodnotitelé by zvolili jiný přístup. Snažili jsme do maximální míry použít konsistentní způsob hodnocení všech tlumočnicků a všech projevů tak, aby vyplynuly celkové vzorce řešení, ale tlumočení a jeho hodnocení nebude nikdy exaktní a ani to nelze očekávat.

První tabulka obsahuje shrnující výsledky všech použitých řešení v prvním projevu:

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 / -	Cz 2 / -	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
C (-) / (-)	1			2			
c (-)	3						
V (-) / (-)	3	1	1	1	1	1	
v (-)	3	1	6	3	3	2	2
v + a (-)							
G (-)							
G + a (-)	3	2	2	1	3		
G + A (-)							
G + v (-)		1	1				
G + V (-)				1			
D (-)			1			1	
O (-)				1			
T (-)	5						
t (-)	4	7	8	4	2	1	2
V			1				
G			1		2		1
O				2	2	1	
R				1		1	
D				2	1		
E				1			
celkem řešení	22	12	21	19	14	7	5
bez vlivu na obsah	0	0	2	6	5	2	1
s méně významným vlivem na obsah	13	11	17	9	8	3	4
s významným vlivem na obsah	9	1	2	4	1	2	

Tabulka 31: Souhrnná tabulka řešení - projev č. 1

Zdroj: vlastní zpracování

Souhrnný přehled všech řešení a jejich vlivu na obsahovou a odbornou stránku převodu potvrzuje že u kognitivně nejméně náročného projevu se od sebe zásadně neliší první dvě skupiny tlumočnicků. Direkcionalita zde tedy zřejmě nehraje rozhodující roli. Z rozhovorů dále vyplývá, že mezi dvěma tlumočníky s češtinou jako cizím pasivním jazykem existovaly rozdíly z hlediska extralingvistických znalostí reálií, což zřejmě vysvětluje menší počet významnějších významových a terminologických odchylek u tlumočnicka Eng 2 /-. Výraznější rozdíl existuje mezi skupinou tlumočnicků bez znalostí právní tematiky a se znalostí právní tematiky. U obsahově méně náročného projevu mají všichni tlumočníci relativně dostatečnou procesní kapacitu na zpracování informace a její předání i u málo redundantního textu. U tlumočnicků se znalostí právní tematiky pak je vyšší počet úseků, kde tlumočení lze považovat za zcela optimální po obsahové i jazykové stránce a kde tedy nedochází k saturaci procesní kapacity a nezdá se, že by tlumočníci pracovali na pokraji svých procesních možností.

Z hlediska **terminologie** je rovněž zřejmý rozdíl mezi tlumočníky se znalostí tematiky, u nichž je průměrný počet terminologických posunů či vynechávek v analyzované části 1,5, a bez znalosti tematiky, u nichž je průměrná hodnota 5 terminologických posunů či vynechávek. Rozdíl mezi první a druhou skupinou tlumočnicků není dostatečný na to, aby bylo možné usuzovat na nějakou tendenci. Obecně se tlumočníci většinou dopouštějí méně významných terminologických posunů či vynechávek a zachovávají většinu odborných termínů, a tedy i celkovou odbornost textu. Ze všech dopadů na podobu cílového produktu se vyskytují nejčastěji méně závažné nepřesnosti v terminologii²¹⁹ (28 výskytů). Dochází k nim většinou v souvislosti s celkovou reformulací či generalizací daného vyjádření, což lze považovat za přirozený tlumočnický postup. Často je nepřesnost terminologie kombinovaná s vynechávkou méně závažné informace /v/t (-)²²⁰, jedná se tedy o řešení, které spojuje použití strategie či postupu (vynechávka) s dopadem na výsledný produkt.

Z hlediska **obsahových posunů** lze konstatovat, že tlumočníci se znalostí tematiky některé informace vypouštějí, jejich ostatní řešení však nevedou k významovým změnám a nepřesnostem. U tlumočnicků bez právnických znalostí dochází jak k vynechání některých informací, tak k významovým nepřesnostem či posunům.

²¹⁹ U použití nepřesné terminologie lze hovořit o „strategickém řešení“ tehdy, pokud se jedná o úmyslné použití jiného přibližného termínu z důvodu neznalosti nebo nevybavení si termínu nebo pokud k terminologické nepřesnosti dochází v kombinaci s jiným řešením.

²²⁰ Viz shrnující tabulka k jednotlivým projevům.

Mezi řešeními dominuje **vynechání méně důležité informace**, což odpovídá typu výchozího projevu, který je málo redundantní. Tlumočníci méně významné informace vynechávají, což vede k úspoře procesní kapacity. Jedná se tedy o přirozený tlumočnický postup, kterým se kompenzuje nízká redundance výchozího projevu. Celkem se případů vynechání méně důležité informace objevuje 28 /v (-)/, oproti 8 výskytům vynechání závažné informace /V (-)/. Z analýzy nelze zjistit, zda jde o vynechávky úmyslné či neúmyslné. Vynechání méně významné informace se vyskytuje u všech tlumočnicků bez ohledu na profil. Nejvíce závažnějších informací vynechává tlumočnick Eng 1 /-, u něhož je to spojeno s celkově menšími jazykovými a mimojazykovými znalostmi. U tohoto tlumočnicka se nejčastěji objevovala řešení s významným dopadem na obsah projevu, což je konsistentní s jeho slabším znalostním základem oproti ostatním tlumočnickům.

Dále používají **generalizaci**, a to buď s menší významovou změnou, nebo ztrátou nebo bez významové ztráty. Skutečnost, že nedochází ke generalizacím s významným obsahovým dopadem, by mohla svědčit o schopnosti efektivně hierarchizovat informace a generalizovat ty méně podstatné. Stejný závěr by bylo možné vyvodit i u vynechávek (větší množství méně závažných vynechávek) a u terminologie (větší množství méně závažných terminologických nepřesností). Právě správná **hierarchizace informací** je důležitá pro optimální použití dalších strategií vedoucích k úspoře kapacity (vynechávky, generalizace, komprese apod.).

Dále můžeme konstatovat, že tlumočníci s češtinou jako mateřským jazykem používají v analyzované části projevu více postupů, které nevedou k obsahovým změnám originálu, například generalizaci, opakování či doplnění informace, žádné závěry z toho ale vyvodit zřejmě nelze.

Z hlediska celkových výsledků první skupina celkově používá největší počet řešení - průměrně 17 na tlumočnicka, z toho průměrně 5 s významným vlivem na obsah, druhá skupina používá průměrně 15 řešení na tlumočnicka, z toho 2,3 s významným vlivem na obsah, a třetí skupina používá průměrně 6 řešení na tlumočnicka, z nichž průměrně 1 má významný dopad na obsahovou stránku.

Následující tabulka obsahuje shrnující výsledky všech použitých řešení v druhém projevu:

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 /-	Cz 2 /-	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
C (--)/(-)	6	3	1	1	1		
c (-)	1		1	1			2
V (--)/(-)	4	5	1	2			
v (-)	2	3	6		7	2	2
v + a (-)							
G (-)				1			
G + a (-)		1	1	2	1	1	1
G + A (-)	1	2					
G + v (-)			1				
G + V (-)			1				
D (-)		1			1		
O (-)							
T (-)	3	2		7	1		2
t (-)		1	1	1	1		1
a (-)	2	1					1
R + A (-)		1					
V			1		2	2	1
G	1	1	1			2	2
O	1	2		4	1		
R				2			
D		2	2	1	1		
E							
celkem řešení	21	25	17	22	16	7	12
bez vlivu na obsah	2	5	4	7	4	4	3
s méně významným vlivem na obsah	5	6	10	4	10	3	7
s významným vlivem na obsah	14	14	2	11	2		2

Tabulka 32: Souhrnná tabulka řešení projev č. 2

Zdroj: vlastní zpracování

U kognitivně náročného projevu můžeme konstatovat výraznější rozdíly mezi jednotlivými skupinami tlumočnicků. Rozdíl mezi tlumočnicí se znalostí tématiky a bez znalosti tématiky je zvláště výrazný. Navzdory náročnosti projevu se tlumočníci z třetí skupiny nedopouštějí

zásadních významových posunů či ztrát a větší počet úseků řeší zcela nebo téměř zcela optimálně. Z toho se dá usuzovat na dostatečnou procesní kapacitu na zpracování informace a její převedení.

Výraznější rozdíl můžeme u tohoto úseku pozorovat i z hlediska **direkcionality**, tedy mezi první a druhou skupinou tlumočnicků, kteří jinak mají srovnatelné profily z hlediska zkušenosti s odbornou tematikou. Zde je třeba pro správný výklad číselných údajů upřesnit, že u tlumočnicka Cz 2/- je větší počet řešení, která mají výraznější vliv na obsahovou stránku tlumočení, způsoben jeho konsistentním chybným používáním jednoho termínu, tedy zaměňováním *Civil Code* a *Code of Civil Procedure*. Pokud bychom započítali pouze jeden výskyt nesprávného termínu, byl by celkový výskyt významné terminologické nepřesnosti /T (-)/ 3 namísto 7. Celkový počet řešení s významným dopadem na obsah by u tohoto tlumočnicka po úpravě byl 7 namísto 11.

Mezi první a druhou skupinou tlumočnicků konstatujeme rozdíl v počtu významných významových posunů (průměrný počet u první skupiny je 4,5, oproti méně než 1 u druhé skupiny) a vynechávek podstatných informací (průměrný počet u první skupiny je 4,5, oproti 1 u druhé skupiny). U významných terminologických posunů (průměrný počet u první skupiny je 2,5, oproti 2 u druhé skupiny) není rozdíl signifikantní. Celkový počet řešení s významným dopadem na obsahovou stránku je u první skupiny výrazně vyšší, průměrně 14 na tlumočnicka (s rovnovážným rozdělením mezi oběma tlumočnickými). U druhé skupiny je to pouze 3,7.

Tyto výsledky potvrzují i dotazníky a rozhovor. Tlumočníci s češtinou jako pasivním jazykem uváděli, že pracovali na samém pokraji své procesní kapacity a neměli dostatek zdrojů pro adekvátní řešení z důvodu nedostatečného konceptuálního pochopení informací. Jejich hlavní strategií byla rekonstrukce významu na základě dílčího porozumění vstupnímu materiálu, dokončování vět a zachovávání smysluplnosti výpovědi. Z hlediska celého projevu se jim tyto strategie daří s určitými výjimkami uplatňovat. Z celkové analýzy rovněž vyplynulo, že tlumočníci nemají v některých případech dostatek zdrojů pro správné vyhodnocení důležitosti informací a jejich vhodné filtrování. To by mohlo být důvodem výskytu závažných významových posunů, kterých bylo v analyzované části projevu u první skupiny tlumočnicků celkem 12, u druhé skupiny 3 a u třetí skupiny 0. Druhá skupina tlumočnicků rovněž považovala tento projev za extrémně náročný, ale díky lepšímu kontextovému porozumění byli schopni použít strategie efektivněji a vyhnout se zásadním obsahovým změnám či ztrátám.

Zajímavé je rovněž vyzdvihnout, že navzdory práci na pokraji procesních možností tlumočníci dokázali celý projev přetlumočit, používat strategie, byť nouzové, a problematické situace řešit.

Nepoužili tedy extrémní strategii, kterou může být dle Gila i vypnutí mikrofonu. Důvodem je jistě profesionalita tlumočnicků, nicméně celková analýza také ukazuje, že disponibilita procesní kapacity fluktovala dle náročnosti jednotlivých částí projevu. Navzdory několika úsekům, kde se tlumočníci potýkali s většími potížemi, jakmile byl projev opět redundantnější či méně konceptuálně náročný, tlumočníci se díky nové zásobě procesní kapacity „chytli“ a tlumočili bez (větších) významových a terminologických ztrát. U žádného tlumočnicka nedošlo k celkovému „rozpadu“ tlumočení ve smyslu naprostého vyčerpání kapacity.

Z rozhovorů a dotazníků zejména u tohoto projevu vyplývá velká subjektivní nespokojenost tlumočnicků s celkovým výkonem, přestože podle nás nelze říci, že by výkony byly neadekvátní podmínkám, právě naopak. Domníváme se, že to souvisí se způsobem hodnocení vlastního výkonu u tlumočnicků, který je poměřován spíše s očekávaným ideálním výkonem než s možným výkonem v daných podmínkách. Jedná se tedy o pojmání kvality jako „dokonalosti“²²¹ spíše než „možnosti“. Otázka je, zda by tento psychologický přístup mohl vést k výběru nevhodných strategií²²².

Z hlediska **terminologie** výsledky ukazují menší počet významných terminologických posunů u třetí skupiny tlumočnicků (2 výskyty, oproti 4 u druhé skupiny a 5 u první skupiny), ale tyto rozdíly nejsou dostatečně průkazné pro vyvozování dalších závěrů.

Z hlediska **obsahových posunů** konstatujeme (kromě výše uvedené analýzy související s direkcionalitou) také výrazný rozdíl u významných posunů mezi jednotlivými skupinami tlumočnicků – 9 u první skupiny, 3 u druhé skupiny a 0 u třetí skupiny. Vidíme, že tlumočníci se znalostí práva jsou i u konceptuálně náročného a odborného projevu schopni obsahově velice přesného převedení. U méně významových obsahových ztrát není rozdíl signifikantní.

U **vynechávek** pozorujeme stejnou tendenci. U vynechávek významných informací vidíme zásadní rozdíly mezi skupinami tlumočnicků (9 u první skupiny, 3 u druhé skupiny a 0 u třetí skupiny, což podle nás opět potvrzuje, že úspora kognitivní kapacity v raných fázích tlumočení (porozumění a konceptualizace) vede i k efektivnější hierarchizaci informací a menší závažnosti řešení. U méně významných vynechávek naopak konstatujeme největší výskyt u druhé skupiny tlumočnicků. Zaměříme-li se ale na podrobnou analýzu výsledků, vidíme, že výskyt je dán řešením zejména dvou obtížných úseků (úryvek 2/6, 2/7, 2/8), kde vynechávka

²²¹ Viz Grbićová (Grbić 2008),

²²² Zajímalo by nás, zda se může stát, že tlumočnickova snaha dosáhnout ideálního řešení, tedy zjednodušeně řečeno s úplným zachováním obsahu a bez vynechávek, může vést k volbě strategií, které jsou pro daný projev neefektivní. Příkladem může být snaha převést méně významnou informaci (v námi analyzovaném vzorku například číslo paragrafu české legislativy) ve snaze o obsahovou přesnost na úkor celkového významu, byť by musel být převeden za použití generalizace či vynechání méně významné informace.

méně významné informace u druhé skupiny tlumočnicků odpovídá vynecháním závažné informace nebo úplnou obsahovou ztrátou u první skupiny tlumočnicků.

Porovnáme-li nakonec **celkové výsledky týkající se dopadu řešení na obsahovou stránku**, pak u první skupiny vidíme nejvíce řešení se závažným dopadem na obsah, tedy průměrně 14 na tlumočnicka, u druhé skupiny je to 3,7 na tlumočnicka a u třetí skupiny pouze 1 na tlumočnicka. U řešení s méně významným vlivem na obsah je zajímavé, že nejvíce je jich u druhé skupiny (průměrně 8 na tlumočnicka ve srovnání s průměrně 5,5 na tlumočnicka u první skupiny a 5 u třetí skupiny).

První skupina celkově používá největší počet řešení - průměrně 23 na tlumočnicka, z toho 14 s významným vlivem na obsah, druhá skupina používá průměrně 13 řešení na tlumočnicka, z toho 3,7 s významným vlivem na obsah, a třetí skupina používá průměrně 9,5 řešení z toho průměrně 1 na tlumočnicka.

Následující tabulka obsahuje shrnující výsledky všech použitých řešení v třetím projevu:

	Eng 1 /-	Eng 2 /-	Cz 1 /-	Cz 2 /-	Cz 3 /-	Cz 4 /+	Cz 5 /+
C (-) / (-)	5	3	2	2	2		
c (-)		1					
V (-) / (-)	6	2	5	1			
v (-)		1	1			1	1
v + a (-)							2
G (-)	3	1	1				
G + a (-)	2	1					1
G + A (-)							
G + v (-)					1		
G + V (-)							
D (-)							2
O (-)							
T (-)	4	4		2	1		
t (-)		2	1		2		1
a (-)		2		1	1		
R + A (-) / C (-)	1						
V							
G	2	3	2	2	1	2	2
O				2	1		
R				2	1		
D							
E							
celkem řešení	23	20	12	12	10	3	9
bez vlivu na obsah	2	3	2	6	3	2	2
s méně významným vlivem na obsah	2	7	2	1	4	1	4
s významným vlivem na obsah	19	10	8	5	3		3

Tabulka 33: Souhrnná tabulka řešení projev č. 3

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza třetího projevu potvrzuje obecné tendence, které jsme pozorovali u prvního, ale zejména u druhého projevu, tedy výraznější rozdíly mezi jednotlivými skupinami tlumočnicků z hlediska závažnosti významu řešení na obsahovou a odbornou stránku převodu. Relevantním faktorem u tohoto projevu byla neústrojnost vyjadřování řečníka a nedostatek vnitřní koherence ztěžující tlumočnickům s češtinou jako pasivním jazykem porozumění projevu. To vyplývá i z rozhovorů, kdy tlumočníci z první skupiny na tento nedostatek vstupního materiálu upozorňují, zatímco ostatní tlumočníci ho nezmiňují jako problém. Tlumočníci z první skupiny tak zřejmě museli použít více procesní kapacity na úplně první fázi tlumočnického procesu a vzhledem k obsahové náročnosti textu nebylo možné tuto kapacitu vykompenzovat ve fázi konceptualizace a reformulace.

Z hlediska **terminologie** konstatujeme větší terminologické posuny u první skupiny tlumočnicků. Průměrný výskyt je 4, oproti 1,5 u druhé skupiny a 0 u třetí skupiny. V tomto projevu jde o termíny, které nejsou kulturně podmíněné (např. trestní řád, nejvyšší státní zástupce, in dubio pro reo v úryvcích 3/1, 3/2 3/5), z čehož vyvozujeme, že potíž s porozuměním a převodem mohla být způsobena jinými charakteristikami projevu, například jeho zmíněnou nedostatečnou koherencí.

Z hlediska **obsahových posunů a ztrát** se potvrzuje zjištění z analýzy předchozího projevu. U první skupiny tlumočnicků vidíme větší výskyt významných obsahových ztrát. Průměrně jsou 4 na tlumočnicka, u druhé skupiny je průměr 2, u třetí 0. Tyto ztráty se objevují v úryvku 3/1 a 3/5, kde se vyskytují i terminologické ztráty (viz výše). V některých výskytech spolu oba jevy souvisí, dochází tedy k nesprávnému použití terminologie vedoucí k zásadní významové ztrátě.

U **vynechávek významných informací** je tendence podobná, u první skupiny je výskyt v průměru 4 na tlumočnicka, u druhé skupiny 2, u třetí se významné vynechávky neobjevují.

Z hlediska celkových výskytů řešení první skupina celkově používá největší počet řešení - průměrně 21,5 na tlumočnicka, z toho 14,5 s významným vlivem na obsah, druhá skupina používá průměrně 11 řešení na tlumočnicka, z toho 5,3 s významným vlivem na obsah, a třetí skupina používá průměrně 6 řešení, z toho 1,5 s významným vlivem na obsah.

Z analýzy vplynuly některé obecné tendence související se zkoumanou otázkou, tedy strategickými řešeními tlumočnicků v závislosti na jejich jazykovém a znalostním profilu:

1. **Odborné znalosti jednoznačně přispívají k obsahově i terminologicky přesnějšímu převodu původního sdělení**, a to i u projevů, které nejsou krajně náročné z hlediska terminologie a konceptuálního pochopení (projev 1 a 3). Díky znalostem tlumočníci spotřebují méně procesní kapacity na fázi konceptualizace a mají více procesní kapacity na fázi reformulace. Tato fáze zahrnuje i hledání vhodného funkčního ekvivalentu pro specifické termíny, tlumočníci mají kapacitu pro porovnání různých alternativ a pro výběr nejlepšího řešení. Dostatek procesní kapacity se pak projevuje i na úrovni jazykové reformulace. Ta sice nebyla předmětem naší práce, ale celková analýza všech projevů ukazuje, že třetí skupina tlumočnicků se vyjadřovala jednoznačněji, přesněji a

srozumitelněji²²³ a v některých případech používala velmi idiomatická vyjádření (viz úryvek 3/4, tlumočnick Cz 5/+). Procesní kapacita tlumočnickům stačí na výběr optimálního řešení díky hloubkovému porozumění, hierarchizaci informací a filtrování a na jeho kvalitní formální a obsahové převedení bez zásadních posunů či ztrát. Rozdíly z hlediska znalostního profilu, tedy mezi první a druhou skupinou tlumočnicků na jedné straně a třetí skupinou tlumočnicků na straně druhé, jsou patrné u všech projevů bez ohledu na jejich náročnost.

2. **Direkcionálnita, tedy směr tlumočení má vliv na použité strategie a závažnost jejich dopadu na obsahovou stránku tlumočnického výstupu.** Zde je třeba zohlednit osobní jazykové předpoklady tlumočnicků a náročnost vstupního projevu:

- a. u **odborně méně náročného projevu** (projev č. 1) je vliv direkcionálnity u našeho vzorku neprůkazný. Spíše zde hrají roli osobní jazykové a znalostní předpoklady tlumočnicků. Konstatovali jsme rozdíly mezi tlumočnickem Eng 1/- a Eng 2 /-, způsobené lepšími jazykovými a mimojazykovými znalostmi u tlumočnicka Eng 2/-. Rozdíly mezi tlumočnickem Eng 2 /- a tlumočnický druhé skupiny, tedy CZ /- , nejsou signifikantní.
- b. u **odborně náročného projevu** (projev č. 2) se direkcionálnita projevila. Rozdíly mezi tlumočnický Eng /- a Cz /- jsou značné a ukazují, že tlumočnicki s češtinou jako mateřským jazykem jsou schopni lepšího konceptuální pochopení i u projevu z oboru, který jim není blízký. To je dáno zřejmě i lepším porozuměním na formálně-jazykové úrovni, například při řešení syntakticky obtížných vět. Jedním z projevů je skutečnost, že tlumočnicki s češtinou se nedopouštěli zásadních významových a terminologických posunů, což svědčí o schopnosti efektivněji obtížnou situaci řešit. Je třeba vyzdvihnout, že záleželo i na obtížnosti jednotlivých úseků z hlediska odbornosti a kulturní podmíněnosti. U méně náročných úseků byla řešení srovnatelná.
- c. u **jazykově a stylisticky náročného projevu** (projev č. 3) se projevují stejné rozdíly jako u projevu č. 2. Nekoherentnost vyjadřování a jazyková neústrojnost činí tlumočnickům Eng /- výrazně větší potíže než tlumočnickům s češtinou jako mateřským jazykem. Tlumočnicki Eng /- musí více procesní kapacity vynaložit na pochopení výchozího sdělení (ne kvůli konceptuální náročnosti či kulturní

²²³ Tyto závěry nejsou ovšem podloženy zevrubnou jazykovou, syntaktickou a sémantickou analýzou tlumočnických výstupů. Tato analýza by mohla být provedena v rámci dalšího výzkumu.

podmíněnosti, ale kvůli formálním jazykovým nedostatkům), ta jim pak nezbývá na konceptualizaci a převod i jinak odborně méně náročného textu.

3. Na **direkcionální vliv (kromě náročnosti projevu) kulturní a jazykové znalosti nematěřského jazyka**, z něhož tlumočníci pracují. To vyplývá z výsledků analýzy prvního projevu, kdy tlumočník Eng 2/- řešil situaci srovnatelně s tlumočnicí Cz /-, ale konstatovali jsme rozdíl mezi tlumočnicí Eng 1/- a ostatními tlumočnicí. Ty byly dány zejména jazykovými a kulturními znalostmi. Oba tlumočníci Eng /- pracovali ze svého pasivního jazyka C a uvedli, že kdyby byl výchozí projev v jejich aktivním cizím jazyce (jazyk B), měli by méně potíží a zřejmě by volili i jiné strategie. To lze skutečně předpokládat, protože je zřejmé, že u tlumočení z jazyka C se museli tlumočníci soustředit na strategie ve fázi porozumění a jim uzpůsobovat i další strategie, například strategie pro fázi reformulace, jako je parafráze, zjednodušení vyjádření, vynechávky.
4. Mezi tlumočnicí s různými jazykovými a znalostními profily **existují rozdíly v alokaci kapacity na různé fáze procesu tlumočení**. Tlumočnicí s omezenějšími jazykovými a kulturními znalostmi vynakládají více kapacity na fázi jazykového porozumění a konceptualizace (podle charakteristik výchozího projevu) a mají méně procesní kapacity na další fáze tlumočení. Z analýzy nevyplývá, že by fáze reformulace, která by měla být u tlumočnicí pracujících do mateřského jazyka z procesního hlediska snazší, nedostatek procesní kapacity kompenzovala. Tlumočnicí CZ /- potřebují více procesní kapacity na fázi konceptualizace a mají méně dostupné kapacity na fázi reformulace, což může vést k vynechání některých informací (pokud procesní kapacity nestačí na nalezení vhodného terminologického ekvivalentu nebo převedení jiné informace), případně ke generalizaci apod. Tlumočnicí CZ /+ nepracují v tak velké kognitivní tísní, respektive mají zdroje na její řešení, díky dostatečné kapacitě na všechny fáze tlumočení.
5. **Tlumočnicí používají stejné strategie, liší se jejich celkový počet a dopad na tlumočnický výstup**. Z naší analýzy nevyplývají zásadní rozdíly (z hlediska převodu obsahu a odbornosti výchozího projevu), pokud jde o použité strategie, u řešení jsou spíše rozdíly v tom, jaký dopad má daná strategie. Tlumočnicí Eng /- používají ve všech projevech více řešení s větším dopadem na obsahovou stránku tlumočnického výstupu, tlumočnicí Cz /- používají řešení mající vliv na obsahovou a terminologickou stránku

výstupu méně často a dopad jejich řešení je méně zásadní, tlumočníci CZ /+ používají nejméně řešení s nejméně závažným, a v mnoha případech žádným, dopadem.

- 6. Ze strategií se jeví jako zvlášť efektivní řešení jazyková komprese, vynechání redundantních informací, nedoplňování informací a neopakování.** Všechny tyto strategie vedou k **úspoře kognitivní strategie, což by měla být hlavní makrostrategie pro převod málo redundantních projevů.** U odborných textů je to zvlášť opodstatněné, protože jakýkoli opis či parafráze tlumočnicka vystavují riziku neadekvátnosti vyjádření z obsahové či terminologické stránky z důvodu neznalosti tématu. Všechny efektivní strategie vyžadují **správnou hierarchizaci informací** dle jejich důležitosti, což je v případě neznalosti tématu rovněž obtížné, ale přesto by to měla být jedna ze základních strategií, na níž tlumočnick svou kapacitu vynakládá. V případě, že se tlumočnick dostane do kognitivní nouze, uvádějí tlumočnicki jako strategii **rekonstrukci významu na základě dílčích informací**, kterým porozuměli. Zde opět hrozí riziko chybné inference významu či nepřesné parafráze.

Z hlediska dalšího výzkumu by bylo zajímavé potvrdit nebo vyvrátit námi získané poznatky na větším vzorku tlumočnicků. Získat dostatečný počet vhodných subjektů je hlavní překážkou ve výzkumu kvality tlumočení, doporučovali bychom proto například replikovat náš výzkum se stejnou nebo obdobnou výzkumnou otázkou pro jiné jazykové kombinace. V tom případě by bylo nutné také zohlednit případná specifika tlumočení mezi danou jazykovou dvojicí a námi studovanou dvojicí (čeština/angličtina). Pokud jde o znalostní základ, bylo by možné pokusit se replikovat výzkum na jiném oboru. Zde bude hlavní obtíží získat tlumočnicki s hlubšími znalostmi určité tematiky.

Dále by mohlo být užitečné zaměřit se na základě našeho výzkumu, který měl poněkud širší záběr a snažil se nalézt obecnější tendence, na jednu konkrétní strategii (například generalizaci či vynechávky) a provést podrobnější analýzu tlumočnických řešení z tohoto specifického hlediska. Dalším možným využitím výsledků a materiálu by mohlo být hodnocení tlumočení posluchači, případně zkoumání porozumění z hlediska posluchačů (buď porozumění různým tlumočením, nebo porozumění jednomu tlumočení posluchači s různými profily).

A konečně by mohlo být přínosné srovnat výkony zkušených a méně zkušených tlumočnicků. K tomu by bylo nutné vzít v potaz všechny otázky spojené s nabýváním expertízy. Takovýto výzkum by byl velmi zajímavý i pro výuku tlumočení.

Závěr

Disertační práce se pokusila usouvztažnit kvalitu tlumočení s kognitivním procesem a strategickým rozhodováním v tlumočení. Všechny tři jevy jsou ze své podstaty subjektivní, jsou závislé na celé řadě proměnných, které nemáme pod kontrolou, které je obtížné posoudit a nemožné měřit. Snahy o vyvození závěrů jsou ztíženy tím, že navzdory intenzivnímu multidisciplinárnímu bádání zatím dostatečně nerozumíme procesům probíhajícím v lidském mozku ani fungování našeho vědomí a naší mysli. Přitom kognitivní procesy, strategické rozhodování a vnímání kvality jsou od našeho vědomí a naší mysli neoddelitelné. Navzdory všem překážkám a nejistotám je však důležité a užitečné tuto oblast zkoumat.

Kritická analýza nejdůležitějších otázek souvisejících s kvalitou v tlumočení v teoretické části práce nám umožnila zaujmout komplexní, ale také kompaktní pohled na toto široké téma. Přestože kvalitu stále nedokážeme definovat, je užitečné mít jasnější představu o faktorech, které ji ovlivňují, o různých pohledech na kvalitu dle subjektů, které ji posuzují, a o kritériích, která jsou pro kvalitu určující. Tlumočník díky tomu může nahlížet na svou práci a její cíle z širší perspektivy. Kvalita tlumočení je bezesporu podmíněna průběhem kognitivního procesu tlumočení, rozhodovacím procesem a strategickým rozhodováním. Hlubší teoretické znalosti o této oblasti, přestože nejsou vždy podloženy exaktními fakty, rovněž umožní tlumočnickovi lépe chápat, „co dělá, jak a proč“, a mít tak celý proces pod větší kontrolou.

Empirický výzkum neměl ambici přinést absolutní či kategorické závěry. Použili jsme deskriptivní analýzu konkrétního vzorku tlumočnicků v konkrétní situaci. S výsledky výzkumu je třeba nakládat jako s podpůrnými nástroji pro analýzu dalších jedinečných tlumočnických situací. Jsme ale přesvědčeni, že přispějí k pochopení tématu a k efektivnějšímu hledání a nacházení optimálních řešení specifických tlumočnických problémů.

Kvalita tlumočení nesporně souvisí s alokací procesní kapacity v závislosti na kognitivní zátěži způsobené vstupním materiálem. K optimálnímu využití zdrojů tlumočnickům slouží strategické chování, které je třeba nastavit a upravovat v závislosti na této kognitivní zátěži, a to dle osobních předpokladů tlumočnicka a externích tlumočnických podmínek. Dobrá znalost a uvědomění si všech relevantních faktorů tlumočnickům umožní vybrat makrostrategii na úrovni celého projevu v závislosti na jeho charakteristikách a následně používat vhodné mikrostrategie pro řešení konkrétního problému. Vědět dopředu, které strategie jsou v určitém typu situace nejefektivnější, tlumočnickům usnadní rozhodování a ušetří kognitivní kapacitu nutnou pro jiné procesy a úkony.

Strategie a rozhodovací proces závisí kromě externích podmínek i na osobních znalostních predispozicích tlumočnicka, které usnadňují konceptuální pochopení výchozího sdělení, tedy vytvoření si adekvátního mentálního obrazu. Tlumočníci potřebují na konceptualizaci méně kognitivní kapacity a tyto zdroje mají k dispozici pro výběr vhodné strategie pro další fáze tlumočení, tedy pro reformulaci, zpětnou kontrolu a pro porozumění a pochopení následujícího úseku atd.

Z hlediska direkcionality u kognitivně náročných projevů s kulturně vázanými reáliemi mají tlumočníci pracující ze svého rodného jazyka nespornou výhodu z hlediska konceptuálního porozumění, která jim umožňuje i vhodnou reformulaci do cílového jazyka. Nezdá se, že by tlumočníci pracující z cizího pasivního jazyka byli schopni dostatečně kompenzovat vyšší procesní nároky na fázi porozumění procesní kapacitou ušetřenou ve fázi reformulace. U kognitivně méně náročných projevů není tento rozdíl tak významný. Procesní kapacita je zde rovnoměrněji rozdělena do všech fází.

V našem případě se potvrdilo, že porozumění cizímu jazyku a množství procesní kapacity spotřebované na první fázi tlumočení má častější a významnější vliv na výsledek tlumočení, zejména z obsahového hlediska a z hlediska zachování odbornosti, než má fáze reformulace do cizího jazyka a procesní kapacita nutná na tuto fázi. U tlumočnicků pracujících z cizího pasivního jazyka se častěji objevovaly potíže s porozuměním a museli řešit závažnější problémy v této fázi z důvodu konceptuální náročnosti projevu nebo jeho jazykově formálních nedostatků. Potíže s porozuměním u nich byly pochopitelně výraznější než u tlumočnicků s češtinou jako rodným jazykem. Tyto potíže však měly závažnější dopady, v některých případech tlumočníci nebyli schopni vstupní informaci dostatečně zpracovat, což se projevilo na výsledku tlumočení (výraznější obsahové a terminologické nedostatky). Tlumočníci s češtinou se do takto závažné procesní nouze nedostávali, nebo ji byli schopni řešit efektivněji.

Relevantní je také otázka míry znalosti cizího jazyka, z něhož tlumočnick tlumočí. U našeho vzorku bylo zřejmé, že tlumočníci s češtinou jako pasivním jazykem nemají dostatečné porozumění češtiny na jazykové a kulturní úrovni, které by bylo adekvátní situaci. Domníváme se, že toto je navzdory definicím jakzyka C, jako jazyka, kterému dokonale rozumíme²²⁴, běžnou a nevyhnutelnou relitou zejména u tlumočnicků, kteří mají více jazyků v kombinaci, a u méně běžných jazyků. Roli zde bude také hrát prostředí, v němž tlumočnick pracuje, a typ projevů, které tlumočí. V některých situacích by tak menší znalosti jazyka a kultury nebyly na

²²⁴ <https://aiic.net/page/4004/what-are-working-languages-to-a-conference-interpreter/lang/1> (naposledy navštíveno 31/3/2019)

překážku a z hlediska direkcionality by nedocházelo k tolika rozdílům v řešeních a jejich dopadech na tlumočnický výstup.

Výsledky srovnání tří skupin tlumočnicků s různými jazykovými a znalostními profily ukazují zejména, že čím dříve je třeba řešit složitou situaci a využívat větší množství procesní kapacity, tím větší vliv se projevuje na konečném řešení. Tlumočníci pracující z cizího pasivního jazyka začínali častěji řešit problematickou situaci již ve fázi porozumění, což ovlivňuje fázi konceptualizace, která s jazykovým porozuměním úzce souvisí. Neoptimální zpracování vstupní informace neumožňuje optimální reformulaci a zpětnou kontrolu. Přestože všechny fáze tlumočení probíhají zároveň a vzájemně se ovlivňují, zdá se, že menší množství kognitivní kapacity na reformulaci neumožňuje vykompenzovat potíže s porozuměním. Ve chvíli, kdy je určitý úsek méně kognitivně náročný, jsou výsledky všech skupin tlumočnicků srovnatelné.

Poznatky vyplývající z teoretické i empirické části práce jsou podle nás užitečné pro praxi, neboť ukazují vliv kognitivní zátěže na tlumočnická řešení v jednotlivých fázích tlumočení. Tlumočnick tak může na základě této znalosti rozhodovat fundovaněji, a tedy i efektivněji alokovat dostupné zdroje. Pro výuku tlumočení může být práce přínosná v tom, že ukazuje důležitost strategického rozhodování a výběr správného řešení na základě momentálních podmínek, což je jedna z dovedností, kterou by se měli studenti osvojit. Získají díky ní základní nástroj k tomu, aby dokázali svůj strategický přístup flexibilně přizpůsobovat nastalé tlumočnické situaci, která je vždy jedinečná a vyžaduje také jedinečná řešení a jedinečná rozhodnutí.

Doufáme, že práce přispěje také k rozvoji teoretického výzkumu v oblasti kvality tlumočení v České republice. Sebraný materiál je podle nás kvalitní a zajímavý a využitelný pro další bádání. Výsledky práce, tedy teoretické úvahy, metodologie a empirické výsledky, mohou sloužit pro další výzkumníky, kteří je mohou využít, rozvinout, upřesnit nebo zpochybnit.

Použitá literatura

- Ackermann, D., Lenk, H., & Redmond, M. (1997). Between Three Stools - Performance Assessment in Interpreter Training. In *Translationsdidaktik: Grundfragen der Übersetzungswissenschaft* (pp. 262-267). Tübingen: Narr.
- Al-Khanji, R., El-Shiyab, S., & Hussein, R. (2000). On the Use of Compensatory Strategies in Simultaneous Interpretation [Online: 30/3/2019]. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 45(3). <http://doi.org/10.7202/001873ar>
- Alonso Bacigalupe, L. (2010). Information processing during simultaneous interpretation: a three-tier approach [Online]. *Perspectives*, 18(1), 39-58.
- Alonso Bacigalupe, L. (2013). Interpretation Quality: From Cognitive Constraints to Market Limitations. In *Quality in interpreting: widening the scope. Vol 2* (pp. 9-33). Granada: Comares.
- Altman, J. (1994). Error analysis in the teaching of simultaneous interpretation: A pilot study. In *Bridging the Gap: Empirical research in simultaneous interpretation* (pp. 25-38). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Aristotelés. (1958). *Organon: Kategorie*. Praha: Československá akademie věd.
- Baddeley, A. (2003). Working memory: looking back and looking forward. *Nature Reviews Neuroscience*, 4(10), 829-839.
- Baddeley, A. D. (2003). *Human memory: theory and practice* (rev. ed). Hove: Psychology Press.
- Baddeley, A. D. (2007). *Working memory, thought, and action*. Oxford: Oxford University Press.
- Padilla, P. (2008). Comprehension processes in simultaneous interpreting. In A. Chesterman, N. G. San Salvador, & Y. Gambier, *Translation in Context: Selected papers from the EST Congress, Granada 1998* (pp. 127-142). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Barghout, A., Ruiz Rosendo, L., & Varela García, M. (2015). The influence of speed on omissions in simultaneous interpretation: An experimental study. *Babel*, 61(3), 305-334.
- Barik, H. C. (1971). A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpretation [Online: 30/3/2019]. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 16(4). <http://doi.org/10.7202/001972ar>
- Barik, H. (1973). Simultaneous Interpretation: Temporal and Quantitative Data. *Language And Speech*, 16(3), 237-270.
- Barik, H. C. (2002). Simultaneous Interpretation: Qualitative and Linguistic Data. In *Interpreting Studies Reader* (pp. 79-91). London/New York: Routledge.
- Barranco-Droege, R., Pradas Macías, E. M., & Becerra, O. G. (2013). Quality in interpreting: Widening the scope. Volume 2 (2013 ed.). Granada: Editorial Comares.
- Bartłomiejczyk, M. (2004). Simultaneous interpreting A-B vs. B-A from the interpreters' standpoint. In *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* (pp. 239-249). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bartłomiejczyk, M. (2006). Strategies of simultaneous interpreting and directionality. *Interpreting*, 8(2), 149-174.
- Bartłomiejczyk, M. (2008). Anticipation - A Controversial Interpreting Strategy [Online]. *Translation And Meaning*, 8, 117-126. Retrieved from https://www.academia.edu/6457848/Anticipation_in_simultaneous_interpreting
- Becerra, O. G. (2016). Do first impressions matter? The effect of first impressions on the assessment of the quality of simultaneous interpreting. *Across Languages And Cultures*, 17(1), 77-98.
- Becerra, O. G., Prada Macías, E. M., & Barranco-Droege, R. (2013). Quality in interpreting: Widening the scope. Volume 1. Granada: Editorial Comares.
- Beylard-Ozeroff, A., Králová-Kullová, J., Moser-Mercer, B., Levý, J., & Popovič, A. (c1998). *Translators' strategies and creativity: selected papers from the 9th International Conference on Translation and Interpreting, Prague, September, 1995 : in honor of Jiří Levý and Anton Popovič*. Philadelphia: J. Benjamins Pub.
- Bühler, H. (1986). Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpretation and interpreters. *Multilingua*, 5(4), 231-235.
- Cao, D. (2007). *Translating Law*. Clevedon Buffalo Toronto: Multilingual Matters.
- Collados Aís, Á. (1998/2002). Quality Assessment in Simultaneous Interpreting: The Importance of Nonverbal Communication. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger, *The Interpreter Studies Reader* (pp. 327-336). London/New York: Routledge.

- Collados Aís, A. (2007). La evaluación de la calidad en interpretación simultánea: parámetros de incidencia. Granada: Editorial Comares.
- Collados Aís, Á. (2009). Evaluación de la calidad en interpretación simultánea: Contrastes de exposición e inferencias emocionales. Evaluación de la evaluación. In *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research* (pp. 193-214). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Collados Aís, Á. (2016). Evaluación de la calidad y entonación del intérprete de simultánea: pautas evaluadoras. *Monti. Monografías De Traducción E Interpretación*, (ne3), 213-238.
- Collette, F., Van der Linden, M., & Poncelet, M. (2000). Working Memory, Long-Term Memory, and Language Processing: Issues and Future Directions. *Brain And Language*, 71(1), 46-51.
- Cowan, N. (2000). Processing limits of selective attention and working memory: Potential implications for interpreting. *Interpreting*, 5(2), 117-146.
- Cowan, N. (2008). Chapter 20 What are the differences between long-term, short-term, and working memory? In *Essence of Memory* (pp. 323-338). Elsevier.
- Czop, O., & Heretik, A. N. (2016). Pracovní paměť a exekutivní funkce : koncepce, vztahy a kontroverze. *Annales Psychologici*, 2016(2), 67-80.
- Čechová, M. (2000). Čeština - řeč a jazyk (2., přepracované vydání). Praha: ISV nakladatelství.
- Čechová, M., Krčmová, M., & Minářová, E. (2008). Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- Čeňková, I. (1988). Teoretické aspekty simultánního tlumočení. UK Praha: AUC Philologica Monographia XCIX 1988.
- Čeňková, I. (1991). Souběžnost řečových činností v procesu simultánního tlumočení. *Hovory O Překlada A Tlumočení, Interlingua Servis, Praha, S.108-122*.
- Čeňková, I. (1998). Quality of interpreting — a binding or a liberating factor? In *Translators' Strategies and Creativity* (p. 163). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Čeňková, I. (c2008). Úvod do teorie tlumočení (2., opr. vyd). Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- Čeňková, I. (2008). Retour et relais - un défi et une réalité quotidienne pour les interprètes de conférence au sein des institutions européennes. *Forum*, 6(2), 1-21.
- De Gregoris, G. (2014). The limits of expectations vs. assessment questionnaire-based surveys on simultaneous interpreting quality: the need for a gestaltic model of perception [Online 30/3/2019]. Retrieved from https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/11204/1/De_Gregoris.pdf
- Déjean le Féal, K. (1990). Some thoughts on the evaluation of simultaneous interpretation. In *Interpreting: Yesterday, Today, and Tomorrow* (pp. 154-160). John Benjamins.
- Díaz-Galaz, S., Padilla, P., & Bajo, M. T. (2015). The role of advance preparation in simultaneous interpreting: A comparison of professional interpreters and interpreting students. *Interpreting*, 17(1), 1-25.
- Doubalova, J., Vianna, B., & Lumbreras, M. (2010). Working into a " B " Language Pitfalls, tips and trick [Online]. Retrieved from https://www.academia.edu/21118524/Working_into_a_B_Language_Pitfalls_tips_and_tricks_2010
- Ďoubalová, J. (2007). *Kulturní dimenze originálu a její převedení při simultánním tlumočení do mateřského jazyka a při tlumočení do aktivního cizího jazyka* [Online 30/3/2019]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/109946>
- Ďoubalová, J. (2008). Culture et interprétation (Les différences culturelles et leur influence sur l'interprétation simultanée vers la langue maternelle et vers la langue étrangère active). In I. Čeňková, *Folia Translatologica* (10 ed., pp. 73-86). Praha.
- Ďoubalová, J. (2011). Interprétation simultanée - « la langue B » et le « retour ». *Bulletin Du Cratil*, (7), 12-17.
- Englund Dimitrova, B., & Hyltenstam, K. (c2000). Language processing and simultaneous interpreting: interdisciplinary perspectives. Philadelphia, PA: J. Benjamins Pub. Co.
- Englund Dimitrova, B., Alvstad, C., Hild, A., & Tiselius, E. (2011). Methods and strategies of process research: integrative approaches in translation studies. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co.
- Ericsson, K. A., & Kintsch, W. (1995). Long-term working memory. *Psychological Review*, (102), 211-245.
- Franz, P. (2005). Quality Research Revisited. *The Interpreters' Newsletter*, 2005(13), 143-166.
- Gambier, Y., Gile, D., & Taylor, C. (Eds.). (1997). Conference Interpreting: Current trends in research. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- Gambier, Y., & Doorslaer, L. van. (2013). Handbook of translation studies. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co.
- Garzone, G., Mead, P., & Viezzi, M. (c2002). Perspectives on interpreting. Bologna: CLUEB.
- Garzone, G., & Viezzi, M. (2002). Interpreting in the 21st century: challenges and opportunities : selected papers from the 1st Forlì Conference on Interpreting Studies, 9-11 November 2000. Philadelphia: J. Benjamins.
- Gerver, D. (1974). Simultaneous listening and speaking and retention of prose. *Quarterly Journal Of Experimental Psychology*, 26(3), 337-341.
- Gerver, D. (1975). A psychological approach to simultaneous interpreting. *Meta*, 20(2), 119-128.
- Gerver, D. (1976). Empirical studies of simultaneous interpretation: A review and a model. In *Translation, Application and Research* (pp. 165-207). New York: Gardner Press.
- Gerver, D. (2002). The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger, *The Interpreting Studies Reader* (pp. 52-66). London and New York: Routledge.
- Gerver, D., & Wallace Sinaiko, H. (Eds.). (1978). Language Interpretation and Communication. New York: Plenum Press.
- Gile, D. (1983). Aspects méthodologiques de l'évaluation de la qualité du travail en interprétation simultanée. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 28(3).
- Gile, D. (1985). La sensibilité aux écarts de langue et la sélection d'informateurs dans l'analyse d'erreurs: une expérience. *The Incorporated Linguist*, 24(1), 29-32.
- Gile, D. (1988). Le partage de l'attention et le 'modèle d'effort' en interprétation simultanée. *The Interpreters' Newsletter*, (1), 4-22.
- Gile, D. (c1995). Regards sur la recherche en interprétation de conférence. Villeneuve d'Ascq: Presses universitaires de Lille.
- Gile, D. (c2001). Getting started in interpreting research: methodological reflections, personal accounts and advice for beginners. Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co.
- Gile, D. (2002). The interpreter's preparation for technical conferences: Methodological questions in investigating the topic. *Conference Interpretation And Translation*, 4(2), 7-27.
- Gile, D. (2003). Quality assessment in conference interpreting: methodological issue. In Á. Collados Aís, M. M. Fernández Sánchez, & D. Gile, *La Evaluación de la Calidad en Interpretación* (pp. 109-123). Granada: Comares.
- Gile, D. (2005). Empirical research into the role of knowledge in interpreting: Methodological aspects. In *Knowledge systems and translation* (pp. 149-171). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Gile, D. (2008). Local Cognitive Load in Simultaneous Interpreting and its Implications for Empirical Research. *Forum*, 6(2), 59-77.
- Gile, D. (c2009). Basic concepts and models for interpreter and translator training (Rev. ed). Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gile, D. (2011). Errors, omissions and infelicities in broadcast interpreting. In *Methods and Strategies of Process Research* (pp. 201-218). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Gile, D. (2017). Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting - A contribution. *Hermes - Journal Of Language And Communication In Business*, 12(23), 153-172.
- Gile, D., Hansen, G., Chesterman, A., & Gerzymisch-Arbogast, H. (c2008). Efforts and models in interpreting and translation research: a tribute to Daniel Gile. Philadelphia: John Benjamins.
- Grbić, N. (2008). Constructing interpreting quality. *Interpreting*, 10(2), 232-257.
- Hale, S. B., Ozolins, U., & Stern, L. (c2009). The critical link 5: quality in interpreting : a shared responsibility. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co.
- Hale, S., & Napier, J. (2013). Research methods in interpreting: a practical resource. New York: Bloomsbury.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). Psychologický slovník. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2012). Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat (4., rozš. vyd). Praha: Portál.
- Herbert, J. (c1952). Manuel de l'interprete: comment on devient interprete de conferences (10. ed). Geneve: Librairie de l'Universite.
- Hort, J., & Rusina, R. (c2007). Paměť a její poruchy: paměť z hlediska neurovědního a klinického. Praha: Maxdorf.
- Hyltenstam, K., & Dimitrova, B. (2000). Language processing and simultaneous interpreting: interdisciplinary perspectives. Amsterdam: Benjamins.

- Hynková Dingová, N. (2017). *Typologie chyb v tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka* [Online 18/12/2018]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/118731>
- Chang, C. -chien, & Schallert, D. L. (2007). The impact of directionality on Chinese/English simultaneous interpreting. *Interpreting*, 9(2), 137-176.
- Chen, S. (2017). The construct of cognitive load in interpreting and its measurement. *Perspectives*, 25(4), 640-657.
- Cheung, A. (2013). Non-native accents and simultaneous interpreting quality perceptions. *Interpreting*, 15(1), 25-47.
- Chevalier, L., & Gile, D. (2015). Interpreting Quality: A Case Study of Spontaneous Reactions. *Forum*, 13(1), 1-26.
- Chiaro, D., & Nocella, G. (2004). Interpreters' Perception of Linguistic and Non-Linguistic Factors Affecting Quality: A Survey through the World Wide Web. *Meta*, 49(2), 278-293.
- Christoffels, I. K., & de Groot, A. M. B. (2005). Simultaneous interpreting: A cognitive perspective. In J. F. Kroll & A. M. B. de Groot, *Handbook of Bilingualism* (pp. 454-479). Oxford University Press.
- Chromá, M. (2014). Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník. Praha: Karolinum.
- Janovcová, E. (1980). Projev spontánní a čtený z hlediska simultánního tlumočení. *Auc Philologica 4-5 1980, Slavica Pragensia Xxiii, Uk Praha, S. 315-321*.
- Jones, R. (2007). *Conference interpreting explained* (2nd ed). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kader, S., & Seubert, S. (2015). Anticipation, Segmentation...Stalling? How to Teach Interpreting Strategie. In A. Dörte & M. Behr, *To Know How To Suggest... Approaches to Teaching Conference Interpreting* (pp. 125-144). Berlin: Frank and Timme.
- Kahane, E. (2000). Thoughts on the quality of interpretation [Online 30/3/2019]. In *aiic.net*. Retrieved from <https://aiic.net/page/197>
- Kaindl, K. (2004). Multimodality in the Translation of Humour in Comics. In *Perspectives on Multimodality* (pp. 173-192). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kalina, S. (2002). Quality in interpreting and its prerequisites. In *Interpreting in the 21st Century* (pp. 121-130). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- Kalina, S. (2005). Quality Assurance for Interpreting Processes [Online 18/12/2019]. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 50(2). <http://doi.org/10.7202/011017ar>
- Kalina, S. (2015). Measure for Measure – comparing speeches with their interpreted versions. In *Interpreting Quality: A Look Around and Ahead* (pp. 15-34). Berlin: Frank & Timme.
- Kirchhoff, H. (1976/2002). Simultaneous interpreting: Interdependence of variables in the interpreting process, interpreting models and interpreting strategies. In *Interpreting Studies Reader* (pp. 110-119). London/New York: Routledge.
- Kohn, K., & Kalina, S. (1996). The Strategic Dimension of Interpreting. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 41(1).
- Kopczyński, A. (1980). Conference interpreting: some linguistic and communicative problems. Poznań: wydawnictwo naukowe uniwersytetu Im. Aama Mickiewicza w Poznaniu.
- Kopczynski, A. (1994). Quality in conference interpreting: some pragmatic problems. In *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation* (pp. 87-99). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- Köpke, B., & Nespoulous, J. -L. (2006). Working memory performance in expert and novice interpreters. *Interpreting*, 8(1), 1-23.
- Kroll, J. F., & Groot, A. M. B. de. (2005). *Handbook of bilingualism: psycholinguistic approaches*. New York: Oxford University Press.
- Krušina, A. (1971). Hlavní složky podmiňující proces a kvalitu simultánního tlumočení. *Au Xvii. Novembris Pragensis, Studie O Jazyce A Teorii Překládání, Spn, Praha, S 67-84*.
- Kurz, I. (1983). CO2 and O2 levels in booths at the end of a conference day: A Pilot Study. *Aiic Bulletin*, 11(3), 86-93.
- Kurz, I. (1983). Temperatures Inside and Outside Booths – A Comparative Study. *Aiic Bulletin*, 11(2), 67-72.
- Kurz, I. (1981). Temperatures in interpreters' booth - A hot iron? *Aiic Bulletin*, 9(4), 39-43.
- Kurz, I. (1989). Conference Interpreting—User Expectations. In *Coming of Age. Proceedings of the 30th Annual Conference of the American Translators Association* (pp. 143-148). Medford, NJ: Learned Information.

- Kurz, I. (1997). Interpreters: Stress and Situation-Dependent Control of Anxiety. In *Transfere Necessitate: Proceedings of the Second International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting* (pp. 201-206). Budapest: Scholastica.
- Kurz, I. (2001). Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. *Meta*, 46(2).
- Kurz, I. (2003). Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices. *Interpreters' Newsletter*, (12), 51-67.
- Kurz, I. (2003). Quality from the user perspective. In *La Evaluación de la Calidad en Interpretación* (pp. 3-22). Granada: Comares.
- Kurz, I. (2003). Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. *The Interpreters' Newsletter*, (5), 13-21.
- Lambert, S., & Moser-Mercer, B. (c1994). Bridging the gap: empirical research in simultaneous interpretation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- Le Féal, K. D. (1990). Some thoughts on the evaluation of simultaneous interpretation. In *Interpreting* (pp. 154-160). Binghamton: John Benjamins Publishing Company.
- Levý, J., & Červenka, M. (1971). Bude literární věda exaktní vědou?: výbor studií. Praha: Československý spisovatel.
- Liontou, K. (2012). *Anticipation in German to Greek Simultaneous Interpreting: A corpus-based Approach* (Disertační práce). Vídeň. Retrieved from: https://othes.univie.ac.at/23451/1/2012-10-17_0847531.pdf on 29/3/2019
- Liu, M. (2008). How do experts interpret? Implications from research in Interpreting Studies and cognitive science. In G. Hansen, A. Chesterman, & H. Gerzymisch-Arbogas, *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A tribute to Daniel Gile* (pp. 159-177). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Liu, M., Schallert, D. L., & Carroll, P. J. (2004). Working memory and expertise in simultaneous interpreting. *Interpreting*, 6(1), 19-42.
- Li, X. (2013). Are Interpreting Strategies Teachable? Correlating Trainees' Strategy Use with Trainers' Training in the Consecutive Interpreting Classroom. *Interpreters' Newsletter*, (18), 105-128.
- Li, X. (2015). Putting interpreting strategies in their place: Justifications for teaching strategies in interpreter training. *Babel*, 61(2), 170-192.
- Lonsdale, D. (1997). Modeling cognition in SI: Methodological issues. *Interpreting*, 2(1-2), 91-117.
- Marrone, S. (1993). Quality – a shared objective. *The Interpreters' Newsletter*, (5), 35-41.
- Meak, L. (1990). Interprétation simultanée et congrès médical: attentes et commentaires. *The Interpreter's Newsletter*, (3), 8-13.
- Meuleman, C., & Van Besien, F. (2009). Coping with extreme speech conditions in simultaneous interpreting. *Interpreting*, 11(1), 20-34.
- Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63(2), 81-97.
- Mizuno, A. (2005). Process Model for Simultaneous Interpreting and Working Memory. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 50(2).
- Mizuno, A. (2017). Simultaneous Interpreting and Cognitive Constraints [Online 30/3/2019], 1-28. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/315807693_Simultaneous_Interpreting_and_Cognitive_Constraints
- Moravcová, D. (2012). *Vztah mezi rychlostí výchozího projevu a kvalitou výkonu simultánního tlumočnicka* [Online 18/12/2018]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/122614>
- Moser-Mercer, B. (1978). Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and its Practical Application. In *Language Interpretation and Communication* (pp. 353-368). New York: Plenum Press.
- Moser-Mercer, B., & Lambert, S. (1994). Bridging the gap: empirical research in simultaneous interpretation. Amsterdam: Benjamins.
- Moser-Mercer, B. (1996). Quality in interpreting: some methodological issues. *The Interpreters' Newsletter*, 1996(7), 43-55.
- Moser-Mercer, B. (2000). Simultaneous interpreting: Cognitive potential and limitations. *Interpreting*, 5(2), 83-94
- Moser-Mercer, B. (2000). The rocky road to expertise in interpreting: Eliciting knowledge from learners. In M. Kadric, K. Kaindl, & F. Pöchhacker, *Translationswissenschaft* (pp. 339-352). Tübingen: Stauffenburg Verlag.

- Moser-Mercer, B. (2003). Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters. <https://aiic.net/page/1125>.
- Moser-Mercer, B. (2003). Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters [Online 30/3/2019]. In . Retrieved from <https://aiic.net/page/1125/remote-interpreting-assessment-of-human-factors-and-pe/lang/1>
- Moser-Mercer, B. (2005). Remote interpreting: Issues of multi-sensory integration in a multilingual task. *Meta*, 50(2), 727-738.
- Moser-Mercer, B., Künzli, A., & Korac, M. (1998). Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (Pilot study). *Interpreting*, 3(1), 47-64.
- Moser, P. (1996). Expectations of users of conference interpretation. *Interpreting*, 1(2), 145-178.
- Namy, C. (1978). Reflections on the Training of Simultaneous Interpreters: A meta-linguistic approach. In *Language Interpretation and Communication* (pp. 25-34). New York: Plenum Press.
- Napier, J., McKee, R. L., & Goswell, D. (2010). Sign language interpreting: theory and practice in Australia and New Zealand (2nd ed). Annandale, N.S.W.: Federation Press.
- Nekula, L. (2008). *Hodnocení tlumočnického výkonu různými skupinami příjemců* [Online 30/3/2019]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/51291>
- Padilla, P., Bajo, M. T., Cañas, J. J., & Padilla, F. (1995). Cognitive processes of memory in simultaneous interpretation. In *Topics in Interpreting Research* (pp. 61-71). Turku: University of Turku Press.
- Pezzulo, G., Verschure, P. F. M. J., Balkenius, C., & Pennartz, C. M. A. (2014). The principles of goal-directed decision-making: from neural mechanisms to computation and robotics [Online 18/12/2019]. *Philosophical Transactions Of The Royal Society B: Biological Sciences*, 369(1655), 20130470-20130470. <http://doi.org/10.1098/rstb.2013.0470>
- Pio, S. (2003). The relation between ST delivery rate and quality in simultaneous interpretation. *The Interpreters' Newsletter*, (12), 69-100.
- Plevoets, K., & Defrancq, B. (2016). The effect of informational load on disfluencies in interpreting: A corpus-based regression analysis. *Translation And Interpreting Studies*, 11(2), 202-224.
- Pöchhacker, F. (1994). Quality assurance in simultaneous interpreting. In *Teaching Translation and Interpreting 2* (p. 233). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, F. (2001). Quality Assessment in Conference and Community Interpreting [Online]. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 46(2).
- Pöchhacker, F. (2002). Researching interpreting quality. In *Interpreting in the 21st Century* (pp. 95-106). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, F. (2004). *Introducing interpreting studies*. London: Routledge.
- Pöchhacker, F. (2006). 'Going Social?' On Pathways and Paradigms in Interpreting Studies. In A. Pym, M. Shlesinger, & Z. Jettmarová, *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting* (pp. 215-232). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Pöchhacker, F. (2012). Interpreting Quality: Global professional standards? [Online 29/3/2019]. In *Interpreting in the Age of Globalization: Proceedings of the 8th National Conference and International Forum on Interpreting* (pp. 305-318). Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press. Retrieved from <https://www.lourdesderioja.com/2013/04/24/the-issue-of-quality/>
- Pöchhacker, F. (2013). Researching Quality: A Two - Pronged Approach. In O. García Becerra, E. M. Pradas Macías, & R. Barranco - Droege, *Quality in Interpreting: Widening the Scope* (pp. 33-55). Granada: Comares.
- Pöchhacker, F. (2017). Simultaneous Interpreting: A Functionalist Perspective [Online 18/12/2019]. *Hermes - Journal Of Language And Communication In Business*, 8(14), 31-53. <http://doi.org/10.7146/hjlc.v8i14.25094>
- Pöchhacker, F. (2015). Quality and Role in Conference Interpreting: Views from the East and South of Europe. In C. Zwischenberger & M. Behr, *Interpreting Quality: A Look Around and Ahead* (pp. 269-296). Berlin: Frank & Timme.
- Pöchhacker, F. (2016). *Introducing interpreting studies* (Second Edition). New York: Routledge.
- Pöchhacker, F. (2017). Simultaneous Interpreting: A Functionalist Perspective. *Hermes*, 8(14), 31-50.
- Pöchhacker, F., Grbić, N., Mead, P., & Setton, R. (Eds.). (2015). *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Pöchhacker, F., & Shlesinger, M. (Eds.). (2002). *The interpreting studies reader*. London: Routledge.

- Pöchhacker, F., & Zwischenberger, C. (2010). Survey on quality and role: conference interpreters' expectations and self-perceptions [Online 30/3/2019]. In *aiic.net*. Retrieved from <http://aiic.net/p/3405>
- Pospišilová, L. (2015). *Rozdíly v hodnocení kvality tlumočení* [Online 30/3/2019]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/146742>
- Pradas Macías, M. (2006). Probing quality criteria in simultaneous interpreting: The role of silent pauses in fluency. *Interpreting*, 8(1), 25-43.
- Punch, K. ([2016]). Developing effective research proposals (3rd edition). London: SAGE.
- Pym, A. (2008). On omission in simultaneous interpreting: Risk analysis of a hidden effort. In G. Hansen, A. Chesterman, & H. Gerzymisch-Arbogast, *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research* (pp. 83-105). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Pym, A., Shlesinger, M., & Jettmarova, Z. (c2006). Sociocultural aspects of translating and interpreting. Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co.
- Rennert, S. (2008). Visual Input in Simultaneous Interpreting. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 53(1).
- Riccardi, A. (1996). Language-specific strategies in simultaneous interpreting. In C. Dollerup & V. Appel, *Teaching Translation and Interpreting 3: New Horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1995* (pp. 213-222). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Riccardi, A. (2003). The relevance of interpreting strategies for defining quality in simultaneous interpreting. In Á. Collados Ais, D. Gile, & M. Fernández Sánchez, *La evaluación de la calidad en interpretación: investigación* (pp. 257-265). Granada: Editorial Comares.
- Riccardi, A. (2005). On the Evolution of Interpreting Strategies in Simultaneous Interpreting [Online]. *Meta: Journal Des Traducteurs*, 50(2).
- Šarčević, S. (c1997). New approach to legal translation. Boston: Kluwer Law International.
- Seeber, K. G. (2007). Thinking outside the cube: Modeling language processing tasks in a multiple resource paradigm [Online 18/12/2019]. *Interspeech 2007, 2007*, 1382-1385. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/221478894_Thinking_outside_the_cube_Modeling_language_processing_tasks_in_a_multiple_resource_paradigm
- Seeber, K. G. (2011). Cognitive load in simultaneous interpreting Existing theories — new models. *Interpreting*, 13(2), 176-204.
- Seeber, K. G., & Kerzel, D. (2012). Cognitive load in simultaneous interpreting: Model meets data. *International Journal Of Bilingualism*, 16(2), 228-242.
- Seeber, K. G. (2013). Cognitive load in simultaneous interpreting: Measures and methods. (2013). Cognitive load in simultaneous interpreting: Measures and methods. *Target*, 25(1), 18-32.
- Seeber, K. G. (2015). Cognitive load in simultaneous interpreting. In *Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research* (pp. 18-33). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Seeber, K. G. (2017). Multimodal Processing in Simultaneous Interpreting. In *The Handbook of Translation and Cognition* (pp. 461-475). Hoboken, NJ, USA: John Wiley.
- Seel, O. I. (2005). Non-verbal means as culture-specific determinants that favour directionality into foreign language in simultaneous interpreting. In R. Godijns & M. Hinderdael, *Directionality in interpreting: The 'retour' or the native?*, (pp. 63-82). Gent: Communication & Cognition.
- Seleskovitch, D. (1986). Comments: Who should assess an interpreter's performance?. *Multilingua*, 5(4), 236.
- Seleskovitch, D., & Lederer, M. (1989). *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Érudition.
- Setton, R. (1999). Simultaneous interpretation: a cognitive-pragmatic analysis. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Setton, R., & Dawrant, A. (2016). Conference interpreting: a complete course. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Setton, R., & Dawrant, A. (2016). Conference interpreting: a trainer's guide. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Shlesinger, M. (1994). Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation. In S. Lambert & B. Moser-Mercer, *Bridging the Gap: Empirical research in simultaneous interpretation* (pp. 225-236). Amsterdam: John Benjamins.
- Shlesinger, M. (1997). Quality in simultaneous interpreting. In *Conference Interpreting: Current trends in research Proceedings of the International Conference on Interpreting: What do we know and how?* (pp. 123-131). Amsterdam: John Benjamins.

- Shlesinger, M. (2003). Effects of presentation rate on working memory in simultaneous interpreting. *The Interpreters' Newsletter*, 12, 37-49.
- Shlesinger, M., & Roziner, I. (2010). Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting. *Interpreting*, 12(2), 214-247.
- Schjoldager, A. (2001). Reflective summary of a dissertation on simultaneous interpreting. In D. Gile, H. V. Dam, F. Dubslaff, B. Martinsen, & A. Schjoldager, *Getting Started in Interpreting Research: Methodological reflections, personal accounts and advice for beginners* (pp. 221-232). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Schneider, W. (2003). Controlled & automatic processing: behavior, theory, and biological mechanisms [Online]. *Cognitive Science*, 27(3), 525-559. [http://doi.org/10.1016/S0364-0213\(03\)00011-9](http://doi.org/10.1016/S0364-0213(03)00011-9)
- Schneider, W., & M. Chein, J. (2003). Controlled & automatic processing: behavior, theory, and biological mechanisms. *Cognitive Science*, (27), 525-559.
- Signorelli, T. M., Haarmann, H. J., & Obler, L. K. (2012). Working memory in simultaneous interpreters: Effects of task and age. *International Journal Of Bilingualism*, 16(2), 198-212.
- Straniero Sergio, F. (2003). Norms and Quality in Media Interpreting: The case of Formula One press conferences. *Interpreters' Newsletter*, (12), 135-174.
- Sunnari, M. (1995). Processing strategies in simultaneous interpreting: "Saying it all" vs. synthesis. In J. Tommola, *Topics in interpreting research* (pp. 109-119). Turku: University of Turku, Centre for Translation and Interpreting.
- Svobodová, P. (2006). *Souvislost tlumočnického zápisu s kvalitou konsektivního tlumočení* [Online 30/3/2019]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/26919>
- Sweller, J. (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning [Online 18/12/2018]. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285. http://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4
- Šarčević, S. (2000). *New approach to legal translation*. Hague: Kluwer Law International.
- Timarová, Š. (2006). *Measuring Working Memory in Interpreters: DEA Thesis*. Antwerpen: ETI - UNIGE.
- Timarová, Š. (2012). *Využití pracovní paměti v procesu simultánního tlumočení* [Online 30/3/2019]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/27623>
- Timarová, Š. (2012). *Working memory in conference simultaneous interpreting: Unpublished PhD dissertation*. Charles University in Prague/University of Leuven.
- Timarová, Š., Čenková, I., Meylaerts, R., Hertog, E., Szmalec, A., & Duyck, W. (2014). Simultaneous interpreting and working memory executive control. *Interpreting*, 16(2), 139-168.
- Tomášek, M. (2003). *Překlad v právní praxi* (2. dopl. vyd). Praha: Linde.
- Tommola, J., Laine, M., Sunnari, M., & Rinne, J. O. (2000). Images of shadowing and interpreting. *Interpreting*, 5(2), 147-167.
- Trosborg, A. (1997). *Rhetorical strategies in legal language: discourse analysis of statutes and contracts*. Tübingen: Narr.
- Tryuk, M. (2010). Strategies in interpreting : issues, controversies, solutions [Online 30/3/2019]. *Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik*, (2), 181-194. Retrieved from http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik-r2010-t-n2/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik-r2010-t-n2-s181-194/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik-r2010-t-n2-s181-194.pdf
- Vrtílková, H. (2017). *Případ dalajlama: Nestandardní výchozí projev a jeho vliv na kvalitu tlumočnického výkonu* (diplomové práce).
- Vuorikoski, A. R. (1998). User responses to simultaneous interpreting. In *Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies* (pp. 184-197). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Vuorikoski, A. R. (1995). Simultaneous interpretation as experienced by the audience. In *Connections. Proceedings of the 36th Annual Conference of the American Translators Association, November 8-12, 1995, Nashville, Tennessee* (pp. 165-174). Medford, NJ: Information Today.
- Wang, H. (2017). Strategy Planning in Simultaneous Interpreting -- with Beijing Historical and Cultural Speeches as Examples [Online]. *International Journal Of Language And Linguistics*, 5(5). <http://doi.org/10.11648/j.ijll.20170505.15>
- Wen, Z. (2012). Working memory and second language learning [Online]. *International Journal Of Applied Linguistics*, 22(1), 1-22. Retrieved from https://www.academia.edu/2636880/Wen_Zhisheng_2012

Yudes, C., Macio, P., Morales, L., Bajo, M. T. (2013). Comprehension and error monitoring in simultaneous interpreters. *Applied Psycholinguistics*, 34(05), 1039-1057.

Zwischenberger, C. (2010). Quality criteria in simultaneous interpreting: an international vs. a national view. *The Interpreters' Newsletter*, (15), 127-142.

Zwischenberger, C., & Behr, M. (2015). *Interpreting quality: A look around and ahead*. Berlin: Frank & Timme.

<https://www.cirinandgile.com/>

<https://aiic.net>

Seznam příloh

Příloha 1: Obecný dotazník.....	222
Příloha 2: Dotazník týkající se jednotlivých projevů.....	224
Příloha 3: Přepis projevu č. 1.....	226
Příloha 4: Přepis projevu č. 2.....	231
Příloha 5: Přepis projevu č. 3.....	236
Příloha 6: Medailony řečníků a anotace k projevům	241

Příloha 1: Obecný dotazník

Dotazník - obecná část

Vážený kolegové, prosím o vyplnění obecné části dotazníku, který bude součástí PhD výzkumu zaměřeného na tlumočení právních textů. Celý dotazník je rozdělen na dvě části. První obecnou část vyplňte před zahájením tlumočení. Druhou část dotazníku obdržíte po každém projevu, který přetlumočíte. Prosím, vyplňte informace podle svého nejlepšího vědomí. Pokud si nebudete jisti definicí některého z pojmů nebo formulací některé z otázek, odpovězte podle svých nejlepších profesních znalostí a přidejte případný komentář na konci dotazníku.

*Required

Obecné otázky

1. Pohlaví

Mark only one oval.

žena

muž

2. Věk

Jazyková kombinace

V případě, že máte v kombinaci více jazyků, uveďte všechny.

3. Jaký je váš jazyk A (mateřský jazyk)? *

4. Jaký je váš jazyk B (cizí aktivní jazyk)? *

5. Jaký je váš jazyk C (cizí pasivní jazyk)? *

Profesní profil

6. Máte akreditované vzdělání v oblasti tlumočení (vysokoškolský diplom, uznaný kurz)?

Mark only one oval.

ANO

NE

7. Máte-li formální vzdělání v oblasti tlumočení, uveďte jaké?

8. Jak dlouho se věnujete profesionálně konferenčnímu tlumočení? *

Mark only one oval.

- 0-5 let
 5-10 let
 10-15 let
 více než 15 let

9. Máte formální vzdělání v oblasti práva (středoškolské / vysokoškolské studium, kurzy)? *

Mark only one oval.

- ANO
 NE

10. Máte-li formální vzdělání, upřesněte jaké:

11. Nemáte-li formální vzdělání, upřesněte, jakým způsobem jste případně nabyli znalosti v oblasti práva (samostudium, praxe, práce soudního tlumočnicka apod.)

12. Jakou část celkového objemu vaší práce tvoří tlumočení právních textů? *

Mark only one oval.

- 0 - 25 %
 26 - 50 %
 51 - 75 %
 76 - 100 %

13. Uveďte jakékoli další komentáře a upřesnění:

Příloha 2: Dotazník týkající se jednotlivých projevů

Dotazník - první projev a jeho převedení

Vážení kolegové, prosím o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká projevu, který jste právě přetlumočili. Uvedte co možná nejúplnější informace dle svých profesních znalostí a zkušeností. Velmi děkuji za spolupráci.

*Required

Otázky týkající se vstupního projevu

1. Jak hodnotíte celkovou náročnost projevu? *

Mark only one oval.

- velmi snadný
- snadný
- běžný
- obtížný
- velmi obtížný

2. Jak hodnotíte projev z hlediska tempa? *

Mark only one oval.

- velmi pomalý
- pomalý
- běžný
- svižný
- velmi svižný

3. Jak hodnotíte projev z hlediska tématu? *

Mark only one oval.

- velmi snadný
- snadný
- běžný
- obtížný
- velmi obtížný

4. Jak hodnotíte projev z hlediska terminologie? *

Mark only one oval.

- velmi snadný
- snadný
- běžný
- obtížný
- velmi obtížný

5. Uveďte případně další komentáře k celkové charakteristice projevu nebo k jeho částem (technická kvalita, prozódie, intonace apod.)?

Otázky týkající se procesu tlumočení

6. Objevily se v projevu termíny / reálie, které pro vás byly problematické (z hlediska porozumění či převedení)? *

Mark only one oval.

ANO

Ne

7. Pokud ano a pokud si vzpomenete, uveďte konkrétní příklady: *

8. Z jakého důvodu byl daný termín či reálie problematická a jak jste situaci řešili? *

9. Použili jste během tlumočení další strategie či specifická řešení (například vysvětlení termínu apod.)?

10. Uveďte jakékoli další připomínky či komentáře.

Příloha 3: Přepis projevu č. 1

Dobrý den, děkuju moc za pozvání do Kroměříže, kterou považuju za jedno z nejkrásnějších brněnských...no moravských měst /smích/...je to to přefeknutí, které svědčí o tom, že tedy Brno zdraví Kroměříž...

A musím říct, že kdybychom na přednáškách ústavního práva měli tolik lidí, jako teď máme tady, tak bychom určitě byli rádi.

A moje přednáška nebo nebo moje krátké vystoupení má takový název, jestli vlastně lze skrze právo dosáhnout spravedlnosti.

Často čtu v novinách nebo slyším od lidí, že v té konkrétní kauze, kterou soudy rozhodovaly, nerozhodly podle spravedlnosti a tím se zpronevěřily své hlavní úloze, protože přece úlohou soudu je hledat spravedlnost.

No, a tak si říkám, je to opravdu tak, udělali si lidé soudy k tomu, aby hledaly soudy pro lidstvo spravedlnost? No zdaleka to tak nebylo. Lidé si přece soudy udělali proto, aby ty soudy řešily jejich spory. Aby nastolovaly jakýsi klid ve společnosti.

Moc pěkně to řekla Božena Komárková, která říkala, že soudy nastolují mír mezi lidmi. Co tím myslela?

No, soudní rozhodnutí rozhodne o tom, že se někdo provinil a potrestá ho. Tím třeba zastaví nikdy nekončící krevní mstu. Nějaká rodina se hádá s druhou rodinou o pozemek. Přejde soudní rozhodnutí, řekne, komu ten pozemek patří, a od toho okamžiku je ve společnosti, v té konkrétní vesnici na tom konkrétním místě klid.

Takže nezlobme se tak moc na ty soudy, že tedy vždycky nehledají v první řadě spravedlnost, oni totiž v první řadě hledají nějaké efektivní, rychlé řešení společenského konfliktu, tak aby lidé dál mohli žít v klidu a ten konflikt považovali za vyřešený.

Samozřejmě aby to soudní řešení pro lidi fungovalo, musí být vydáno podle určitých zásad. Musí se ten soudce chovat k oběma stranám rovnovážně, musí férově rozhodnout v té věci, musí se držet předvídatelných pravidel a samozřejmě musí dobře své rozhodnutí vysvětlit, aby to rozhodnutí bylo pro lidi legitimní. Nesmí však úplně rezignovat na spravedlnost.

Připravila jsem si pro vás takový příběh, ve kterém uvidíte, že vlastně někdy ani tu spravedlnost nelze dát v tom konkrétním soudním sporu. Je to úplně banální spor, kterých řešíme u soudu poměrně hodně, právníci budou vědět vlastnictví...nabytí vlastnictví od nevlastníka se tomu říká.

Ten příběh začíná tím, že pan Opička má dům. Potřebuje ho prodat, protože potřebuje peníze a chce se někam přestěhovat. Svůj dům prodá společnosti XY. Uzavřou kupní smlouvu, smlouvu vloží do katastru nemovitostí, a společnost mu za to nezaplatí kupní cenu. Tak, jak bylo ve smlouvě domluveno. Okamžitě poté, co je dům zapsán do katastru nemovitostí, společnost prodává dům panu Opršálkovi, který řádně za ten dům zaplatí peníze.

Ovšem v mezičase pan Opička, který peníze nedostal, od kupní smlouvy odstoupí a požádá katastr nemovitostí, aby mu vrátil to vlastnické právo zase zpátky. Ale nemovitost už je napsána na pana Opršálka, to byl doufám ten druhý, nicméně v podstatě tedy jde o to, že v tuto chvíli v katastru je napsán nějaký pán, který férově koupil a zaplatil dům, a někde na začátku je pán, který prodal svůj dům, nedostal peníze.

Společnost XY mezitím zkrachovala, o peníze přišla a žádné peníze nemá. Stát splnil všechny své povinnosti, řádně zapsal smlouvu tehdy, když měl, takže neodpovídá za žádnou škodu, protože jaksi se nezpronevěřil svým povinnostem. A teď přichází věc k soudu.

Soudce vidí, že samozřejmě pro pana Opičku i pro pana Opršálka svědčí dobré argumenty, takže když chce vrátit ten dům pan Opička, tak říká: Je férové a spravedlivé, abych ten dům dala panu Opičkovi. Na druhou stranu i pan Opršálek za svůj dům řádně zaplatil, takže vlastně je také fér, abychom nechali ten dům tomu novému nabyvateli. A co má soudce dělat?

No spravedlivé řešení v podstatě není, protože soudce nemá dva domy, aby podělil oba dva lidi, kteří by férově ten dům měli dostat. Spravedlivě by ho měli dostat. Na druhou stranu ten spor je prostě potřeba nějak vyřešit, protože dům je jenom jeden.

Předtím a trošičku byly tady spory mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem, ale teď už je to myslím jasné, protože jak podle nového občanského zákoníku, tak podle rozhodování Ústavního soudu je to prostě tak, že soudce se musí pečlivě nad věcí zamyslet a najít argumenty jak pro toho prvního, tak i pro toho druhého férového spravedlivého vlastníka a podle citu pro spravedlnost rozhodnout, kterému z nich dvou spíše náleží.

Takže najednou vidíme, že nelze u toho soudu úplně dát spravedlivé řešení pro obě strany, ale právě ta spravedlnost je jakýmsi vodítkem, který nám pomůže vyřešit tenhle ten spor. Na druhou stranu ho nikdy tedy nevyřešíme tak, aby oba účastníci dostali plnou spravedlnost. Není tedy v moci práva a soudce dát plnou spravedlnost, ale na druhou stranu vždycky při svém rozhodování musí vlastně usilovat o to, aby tu spravedlnost v tom svém rozhodování neztratil.

Vzpomínám si také na to, že jsem párkrát seděla v odborné komisi, která vybírala lidi, kteří se potom měli stát soudci, takže jsme měli dát doporučení, kdo by měl být dobrým soudcem.

Pár dní před zasedáním jedné té komise jsem si přečetla novinový rozhovor s Janem Sokolem, velmi uznávaným filozofem, kulturním antropologem, který se zabývá právem, třeba má jednu knížku, která se jmenuje Moc, peníze a právo, takže vidíte, kam nám to právo řadí. Nicméně tedy tenhle Jan Sokol právě radil, že je potřeba se těch uchazečů o soudcovskou funkci zeptat, co je podle nich spravedlnost.

Chápu, že asi chtěl testovat právě to, jestli ti soudci mají, vlastně ti uchazeči o funkci soudce, cit pro spravedlnost, ale to nezná právníky. Protože samozřejmě všichni excelentně vystudovaní právníci by na tuto otázku „Co je to spravedlnost?“ přednesli asi hodinovou přednášku, ve které by zopakovali všechny hlavní teorie spravedlnosti, všechny autory, kteří o spravedlnosti psali, a určitě by dobře uměli říct všechny ty definice. Ale jak vidíte, tak tím bychom se od těch uchazečů dobře dověděli, jak se učili ve škole, ale o jejich citu pro spravedlnost bychom se toho příliš nedověděli.

Zmíněný Jan Sokol ještě jednu moc hezkou myšlenku řekl, právě když se zabýval pojmem spravedlnosti. On sám si byl vědom toho, že někdy se velmi těžko přijde na to, co je spravedlnost. Ale všem lidem je velmi dobře dán cit, kdy poznají, co je nespravedlnost.

No, a tak jsem vymyslela trošku jinou otázku pro ty mladé soudcovské uchazeče nebo uchazeče o soudcovskou funkci, nebyli jen mladí, což je také dobře, aby u soudu byla i nějaká zkušenost. No, a tak jsem se jich ptala, kdy jste doposud ve své právnické praxi řešili situaci sporu mezi právem a spravedlností a jak jste ji vyřešili?

Řeknu vám pár odpovědí a trošku je okomentuji. Ta první odpověď byla taková: Několik let jsem pracoval jako zaměstnanec exekutora. V konkrétní situaci, byla to exekuce na majetek rozvedené manželky, která se rozvedla s alkoholikem, který nadělal velké množství dluhů.

Podle práva je samozřejmě jasné, že tedy odpovídá za ty dluhy, které vznikly za trvání manželství, protože měli společné jmění manželů v době, kdy tedy on ty dluhy udělal, a proto podle práva je potřeba vést exekuci i na její majetek.

Přišlo mi to strašně líto, říkal ten uchazeč, ale to právní pravidlo bylo jasné. Takže jsem pracoval jako ten zaměstnanec exekutora a skutečně jsme jí ten majetek vzali a zexekuovali.

S tímhle řešením bych nedokázal žít, takže tak, aby ona o tom nevěděla, jsem se postaral o to, aby dostala nějaké peníze z mých vlastních peněz.

Přiznal tedy, že v právu jsou některé otázky, které se vyřešit nedají v tom právu, ale nesmířil se s tou nespravedlností.

Druhá odpověď, která samozřejmě z toho, jak to líčím, asi vidíte, že se mi docela líbil tenhle přístup osobního ručení za tu spravedlnost a i vědomí určitých limitů práva.

Druhý, který mi odpovídal, byl asistentem správního soudce a rozhodoval o invalidních důchodech nebo respektive připravoval rozhodnutí o invalidním důchodu.

A ten zase mi říkal víte, já jsem zdravý člověk a pokaždé, když rozhoduji o invalidním důchodu pro nějakého člověka, který je nemocný, tak mám jisté váhání, když on nesplní všechny ty požadavky pro získání toho důchodu, protože tak jak tak je to nemocný člověk, žije se mu špatně a ty peníze by mu určitě pomohly.

Jenomže zase nemůžou ty peníze dostat všichni nemocní, protože pak by v tom systému nezbylo dost peněz. Tak aspoň, když narazím na takovou situaci, tak jsem velmi pečlivý, prozkoumám všechny posudky, zkoumám, jestli jsme opravdu splnili všechny podmínky a dávám mu alespoň férový proces, když už mu nemůžu vždycky dát vyrovnání jeho zdravotního hendikepu.

Myslím si, že také dobrá odpověď a dobré uvědomění si toho, že když už vám nemůžeme dát u soudu spravedlnost, vždycky vám musíme dát férové zacházení a férový proces.

Pak už byly odpovědi, které se mi tolik nelíbily.

Jeden, ten říkal: No já jsem byl advokátní koncipient a můj advokát mě nutil psát neférové smlouvy. Tak jsem tam chvíli byl, pár těch smluv jsem napsal, a potom jsem odešel a řekl jsem si, že chci pracovat u soudu, že už nikdy nechci mít s advokáty nic společného.

Tady vidíte, že vlastně opustil bojiště a samozřejmě hledání spravedlnosti je docela velké bojiště a nedá se nikdy vymlouvat na toho druhého, byť by to byl i váš šéf.

Dokonce ještě horší odpověď byla ta poslední, kterou vám chci říct.

Ta odpověď byla taková: Víte, mně se to nikdy nestalo. Já to umím vždycky vyřešit tak, abych dodržel i právo, i spravedlnost.

Tady jsem si říkala, že jsou dvě možnosti u přemýšlení toho člověka. Buďto vlastně nezná životní realitu, anebo si lže do kapsy. Ani nevím, co z toho je pro soudce horšího.

Protože tak jako v tom našem hledání práva a spravedlnosti si musíme být vědomi, že je potřeba dodržovat pravidla, že ta pravidla někdy jsou přísná a ani nám nepomohou úplně dosáhnout té ideální spravedlnosti, ale současně si také musíme být vědomi toho, že při kličkování mezi těmi pravidly se vždycky musíme držet několika zásad.

Ta první zásada je ta, že lidem musíme poskytnout minimálně férový, spravedlivý proces, rovné zacházení a přesvědčivé vysvětlení, proč jsme nějakou věc rozhodli tak, jak jsme rozhodli, že tedy musíme v sobě pěstovat ten cit pro spravedlnost a že rozhodně nikdy nesmíme alespoň tedy nebo musíme myslet hodně na to, že se nesmíme dopustit nespravedlnosti.

Příloha 4: Přepis projevu č. 2

Děkuji pane předsedající za slovo, děkuji za pozvání, i všem přítomným, že dorazili a zrovna na můj referát.

Já jsem se zamyslel nad tématem, vlastně je spojené s dnešním, s tématem celé dnešní konference, to znamená soukromé a veřejné v právu, propojení, eventuálně rozdělení.

Není to samozřejmě záležitost vůbec nová, protože víme, že už nejméně dva tisíce let, tuším, víme, že v rámci římského práva právníci přemýšleli co...vlastně nebo tušíme, že je nějaké veřejné právo a soukromé právo, a už tehdy se vědělo, že jaksi ta hranice není úplně jasná.

Není nutné rozebírat nějaké tři základní možné teorie, které se objevují třeba v naší učebnici teorie práva, která se používá převážně na naší fakultě.

Ale jedna věc je jasná, že něco jako spíše veřejné právo existuje, že existuje něco jako spíše soukromé právo.

Jsme v situaci, kdy máme nový občanský zákoník, takže základní kodex soukromého práva. A už v podstatě v době schvalování občanského zákoníku mě zajímalo, jakým způsobem se propojí s některými veřejnoprávními předpisy.

To jsou třeba otázky překážek ve výkonu volebního práva.

A to z toho důvodu, že když se podíváme do volebních zákonů, anebo do předpisů, které v určité zkratce budu nazývat dále jako volební zákony, protože tam máme také dva zákony o referendu, o místním referendu a o krajském referendu, kde se v podstatě objevuje ten samý problém. Ale není to překážka ve výkonu volebního práva, ale hlasovacího práva v příslušném v příslušném referendu, tak jakým způsobem se ta změna promítla, respektive tehdy jsme si ještě říkali, jak se promítne právě do těch veřejnoprávních předpisů, kterými jsou ty, ve zkratce řečeno, volební zákony.

Proč? Kde je vlastně ten problém?

Volební zákony v tom širším slova smyslu odkazují na občanský zákoník, alespoň pokud se jedná o jednu z těch překážek.

Takže překážky. Já budu používat jako modelový případ zákon o volbách do Parlamentu České republiky, protože to považuji, to jsou ty největší volby, považuji je za nejvýznamnější volby.

Takže máme dvě překážky ve výkonu volebního práva. Podtrhuji, že jsou předpokládáné podle mého názoru Ústavou, Ústava říká, že další podmínky výkonu volebního práva stanoví zákon.

Myslím si tedy, že do jejího rámce se vejde i ta možnost překážek ve výkonu volebního práva. Tam nevidím osobně žádný problém.

A ty překážky jsou dvě, zákonem stanovené omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu. To má tu přímou vazbu na občanský zákoník.

Ale je tady druhá překážka, a to je omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva, se říká dneska. Dříve to bylo zbavení způsobilosti k právním úkonům. To znamená to byl ten nejtvrďší zásah. A teď.

Jaký je smysl...jaký je vlastně smysl překážek ve výkonu volebního práva? Podle mě...jednak ta první překážka má smysl praktický.

Jestliže je osoba z nějakého důvodu nebezpečná ostatním, případně sama sobě, z toho důvodu, že má například nějakou psychickou poruchu, nebo trpí typicky nějakou infekční nemocí, tak je v zájmu společnosti a její ochrany, aby ta osoba se ani neúčastnila voleb a nepřišla do kontaktu s lidmi, aby je neohrozila svým jednáním anebo aby je nehrozila tím, že přenáší nějakou infekční nemoc, nebezpečnou.

Ta druhá překážka, tam spíše může být otázka nějakého veřejného pořádku. Tedy zbavení svéprávnosti k výkonu volebního práva.

Já se k tomu ještě dostanu potom dál. Co vlastně je jejím smyslem? Když to řeknu velmi otevřeně, tak smyslem je zachovat jistou vážnost voleb a jistou vážnost voleb jako celku, současně i toho individuálního volebního aktu.

To znamená, aby skutečně ten volební akt, ten odevzdaný hlas, měl nějaký racionální základ. Aby osoba, která volí, skutečně mohla posoudit, koho volí, proč ho volí.

I když...a tady je samozřejmě otevřená otázka, do které já se pouštět nechci, nakolik samozřejmě jsou voliči jako celek a eventuálně voliči jako jednotlivci, nakolik jsou racionální a tak dále.

Já budu vycházet z té fikce, že člověk je racionální. Ostatně s tím počítá i občanský zákoník, tuším, že v paragrafu sedm. Vychází se z toho, že každý je vybaven rozumem průměrného člověka a také je schopen ho používat a lze to od nich očekávat. Takže já v tuto chvíli od nich očekávám...toto. Dokud nebude řečeno něco jiného.

Ale myslím si, že tady, že může nastat situace, kdy tedy člověk má omezenou způsobilost posoudit celou situaci a vlastně teď je otázka, na základě jakých kritérií provede ten svůj konkrétní výběr a volební akt.

Co se nám změnilo s občanským zákoníkem. Ten starý občanský zákoník říkal, že jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není přechodná, eventuálně pak nadměrné používání alkoholických nápojů, je schopna činit jen některé právní úkony, pak soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení rozhodnutím určí.

To je, tady se projevují řekl bych dva faktory. Jeden je zájem na ochraně osoby, dané osoby, aby si nemohla uškodit, třeba některými právními úkony.

Současně se tady dává prostor pro řekněme ochranu společnosti a nějakého třeba veřejného pořádku, veřejného zájmu, aby se zajistila třeba právě vážnost té samotné volby.

Z druhé strany je tady nový občanský zákoník, který říká, že omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, pokud by mu hrozila jinak závažná újma a nepostačují-li vzhledem k jeho zájmu mírnější a méně omezující opatření. To je paragraf 55/2, paragraf 55/1.

K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se týká. Potom to nějak pokračuje dál, ale to už není důležité z hlediska překážek ve výkonu volebního práva.

Tady je vidět posun, o kterém by určitě mohla být nějaká sekce, třeba i naší konference, do kterého já se zase nebudu pouštět.

Je to určitě, taková možná i sporná záležitost v rámci teorie občanského práva, jaký má být vlastně přístup k omezování svéprávnosti, jaký má být eventuálně smysl tohoto institutu. Procházelo to také nějakým vývojem.

Současný občanský zákoník stojí na tom, že smyslem omezení svéprávnosti je ochrana zájmu toho jednotlivce, jehož svéprávnost je omezována. A nový občanský zákoník neříká nic o tom, že by tady mohla být omezena svéprávnost právě z důvodu ochrany třeba veřejného pořádku.

Tudíž volební zákony v tom širším slova smyslu odkazují na občanský zákoník, ten se podstatně proměnil.

A jaksi se nám tady otevřel prostor, je k otázce vůbec, jestli lze...jestli ta překážka ve výkonu volebního práva, ta druhá, to znamená omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva, jestli není obsoletní ustanovení. Jestli vůbec lze omezit svéprávnost z těchto, k výkonu volebního práva.

A...Koho se problém týká? Popravdě řečeno je třeba říct, že ...a zdůraznit to, že dříve zákon říkal „zbavení způsobilosti k právním úkonům je překážkou ve výkonu volebního práva“.

To znamená předchozí volební zákony nepracovaly s tím, že by mohla být omezena způsobilost k výkonu, k výkonu volebního práva. Že by ten člověk mohl mít plnou, řekněme neomezenou způsobilost k právním úkonům.

Zase by mohla být otázka, ale to už je spíš pro historiky, proč zákonodárce dříve nepracoval s touhle možností, že by třeba soud omezil způsobilost, třeba jenom k výkonu volebního práva, a částečně tu způsobilost nechal.

To znamená předchozí, předchozím rozhodnutím zákonodárce vylučoval zhruba, neznám v tuhle chvíli přesný počet, asi 30 000 osob. To jsou čísla, která se tak nějak objevovala v době schvalování občanského zákoníka současného.

Že to jsou osoby, u kterých současně s ohledem, tuším, že to je paragraf 3033, dojde k přezkoumání toho původního rozhodnutí do doby tří let od nabytí účinnosti občanského zákoníku a jaksi nabydou částečně nabydou svéprávnosti.

Budou soudy muset znovu přezkoumat jejich stav a říct, v jakém rozsahu je jejich svéprávnost omezena. I to samozřejmě je, nebo bylo předmětem velkých diskuzí. V tuhle chvíli to možná trošičku spí.

To znamená volební zákony se musely nějak, musely nějak reagovat na změnu terminologie. Kdy už nemluvíme o zbavení způsobilosti k právním úkonům, ale o omezení svéprávnosti.

A jaká je v téhle chvíli situace. Takže bavíme se o tom, jestli lze, řekněme u zhruba 30 000 osob, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům v minulosti, jestli nyní mohou soudy v rámci přezkoumávání jejich řekněme zdravotního stavu a vyvozování důsledků v podobě omezování svéprávnosti, jestli v jejich případě může dojít k omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva. Takže bavíme se pouze o těchto osobách.

Pokud se jedná o ten zbytek, tak tam jaksi nedochází k úplné nějaké zásadní změně.

Současná situace je tedy v praxi dosti nejasná, protože ještě řeknu proč, protože různě se liší, jsou tady praktické problémy.

Že obecní úřady se ne zcela vždycky, ještě ten systém ne zcela funguje, takže se nedozví, ačkoli vedou volební seznamy, tak se nedozví o tom, že někdo byl omezený ve svéprávnosti, případně v jakém rozsahu.

Pak je tady vysoce praktický problém, pokud se jedná o registry obyvatel, tak jakým způsobem to vůbec zohlednit. Protože rozhodnutí soudu jsou velmi rozsáhlá, protože už není možné říct šmahem, že se někdo zbavuje svéprávnosti, to zákon vylučuje.

To znamená musí tam být výčty toho, jak moc ten člověk je omezený ve svéprávnosti. A samozřejmě čím více bude, tím asi bude rozsáhlejší to rozhodnutí.

Samozřejmě může se stát, že se na to půjde z druhé strany, to je zase otázka zase pro soudní praxi, která se také liší, jak za chvíli zmíním. A potom popíšu tedy více v písemné podobě svého příspěvku.

Že se řekne třeba, ale já si nejsem vlastně jistý, že by se řeklo, že ten člověk je způsobilý jenom k tomu, aby disponoval stokorunou denně. A ve zbytku byl omezen, to si nejsem úplně jistý, jestli by tvůrci občanského zákoníku akceptovali a zda by to bylo v souladu se smyslem toho paragrafu 55 občanského zákoníku, který je postavený velmi ve prospěch ochrany té fyzické osoby.

Takže já si myslím, že soudy spíše budou asi nuceny, pokud se tedy nezmění nějak praxe, k tomu, že by dělaly dlouhé výčty.

Pak je tam otázka pro toho, kdo vede ty registry, jestli nezavést třeba nějaké kódy, ale to by zase znamenalo nějakou standardizaci a vyladění mezi soudnictvím a třeba ministerstvem vnitra, které vede ty registry obyvatel.

Stanovení nějakých standardních kódů, že by potom v tom registru by se objevil řeknu třeba kód 87 a to by bylo, všichni by věděli, že je to omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva.

Uvádím to jenom proto, že tady jsou praktické důvody a jsou tu i problémy teoretické. Já se budu věnovat těm teoretickým.

Příloha 5: Přepis projevu č. 3

No, samozřejmě je obecná shoda v České republice, že by měl být nový trestní řád, ono to navazuje i na to, že vlastně byl přijat trestní zákoník, že jo, a že by teda měl být o obdobně přijat i jako základní procesní předpis, což je tedy trestní řád, to v tom je jako obecná shoda, ale samozřejmě není shoda už v tom, jak ten trestní řád má vypadat, protože ty názory na to jsou různé.

Já, já tvrdím a říkám, že pokud se má přijít tedy s novým trestním řádem, tak by ten trestní řád měl to někam posunout. Jo, to znamená, měl by to řízení tu úpravu prostě posunout do nějaké podoby, aby to přineslo nějakou přidanou hodnotu, když to řeknu tím způsobem, jak se dneska o tom mluví. Jo, to znamená, že by to nemělo být vlastně nějaké uspořádání stávajícího stavu s nějakými kosmetickými změnami. To nemá žádnéj smysl. Jo, to říkám zcela na rovinu, protože pokud by nastal tento případ, tak to jenom rozkolísá tu praxi, protože ta praxe si bude muset zvykat na prostě jiné uspořádání toho trestního řádu, bude tam hledat nějaké ty novinky, které tam jsou, které tam vždycky nějaké budou, to tak je, ale pokud to nepřinese žádný posun jakoby v té přidané hodnotě a bude se vlastně pokračovat v tom, co je v současné době, s nějakými kosmetickými úpravami, tak potom to nemá velký smysl.

Takže já jsem třeba o tom nedávno hovořil s nejvyšším státním zástupcem a říkal jsem pokud je to teda takhle, tak pak je lepší udělat zase nějakou novelu, která odstraní ty drobnosti a můžeme pokračovat dál s tím, co máme. On totiž ten trestní zákon stávající není zase takový, že by se podle něj nedalo soudit nebo nedalo se vést trestní řízení, takže tak to není.

Teď proč tedy, proč tedy jakoby o tom takhle hovořím zeširoka, to je vlastně to, co je v těch, co jsou vlastně ty východiska a principy nového trestního řádu, který schválila vláda. A pokud mám se tedy stručně jakoby k tomu jen tak vyjádřit, abych podpořil tu diskuzi, kterou pak očekávám, tak tam se vycházelo z toho, že je zde společenská poptávka a právě po tom, aby to řízení se vlastně zjednodušilo, aby nebylo tak složité. Ale hned, ne hned k tomu řeknu, že ono je to hrozně, hrozně obtížné vytvořit prostě jednodušší trestní řízení v současné době, kdy je obrovský tlak na dodržování základních lidských práv a my zde máme rozhodování Evropského soudu pro lidská práva, který rozhoduje vlastně o tech procesních zásadách, o těch procesních principech, stanovuje nějaké mantinely, v kterých se ta vnitrostátní úprava v podstatě musí pohybovat, dneska jiná možnost není, do toho samozřejmě rozhoduje i Ústavní soud, který často má ty požadavky ještě jako výraznější než třeba ten Evropský soud pro lidská práva. Takže z toho hlediska je velmi obtížné za této situace, při dodržení těch vysokých standardů lidských práv, právo na obhajobu, to co to právo na obhajobu dneska obsahuje, jo,

způsob, jakým způsobem se má přistoupit k tomu trestnímu řízení, tak je velmi složité, prostě vytvořit takový typ řízení, aby byl jednoduchý, aby prostě jako to řízení, jak se říká, běželo a zároveň aby dodrželo tyhle standardy, o kterých mluvím, spravedlivého procesu a všechno to, co s tím samozřejmě souvisí. Zejména článek 6 Úmluvy. Takže to je to je vlastně opravdu veliký úkol pro lidi, který, kteří teda opravdu o tom něco vědí a trošku mají představu, jak by to mělo asi být.

A je potřeba si říct, že ta trestní jakoby ten trestní přístup, ta trestní právní nauka je poměrně dost konzervativní v České republice, to jako bych chtěl říct jednoznačně, jo není to tak, že by měla jako spoustu nápadů, jak to řízení vylepšit, spíš právě je konzervativní a těch přístupů je z hlediska těch novinek a moderností velmi málo podle mého názoru, tak já to ještě za chvíličku řeknu jinak, jak to myslím.

V podstatě jde o to, jestli tedy chceme ty základní zásady nějakým způsobem kodifikovat nebo nechceme a jakým způsobem. To je taková ta jedna otázka v českém trestním řízení, ač v zahraničí to není příliš obvyklé, jó, zahraniční trestní zákony, když se do nich podíváte, tak zpravidla žádnou žádný jako seznam zásad v trestním řízení nemají, ale já respektuju to, že v českém české kotlině to je jinak, že tady je vlivem té současné úpravy, která platí už poměrně dlouhou dobu, velmi výraznej jako tlak na to, aby ty zásady v tom v tom procesním předpisu byly a aby se od nich teda odvíjela odvíjela potom ta vlastní materie té úpravy.

To je jeden velký problém, protože formulace těch zásad samozřejmě vytváří problémy a jo není to jednoduché. Daleko jednodušší vám řeknu, a v legislativě jsem se pohyboval dlouho, je formulovat třeba konkrétní ustanovení. To je daleko jednodušší, protože na tom se je schopná jak ta teorie, tak i ta praxe v zásadě shodnout a v nějakém rámci se pohybovat. U těch zásad to vždycky je strašný problém, protože je to nějaké stručné vyjádření širokého obsahu. Já to dám příklad, abyste to chápali, když se podíváte na článek 6 Úmluvy a podíváte se na judikaturu Evropského soudu lidských práv, trošku se s ní seznámíte, tak zjistíte, v čem je ten problém.

Ty formulace tam jsou takové, že v podstatě je to nějaký základ, z čeho se ta judikatura odvíjí. Ale opravdu základ, protože tam nenajdete vůbec spoustu věcí, který ten Evropský soud na základě toho rozvinul a kam dospěl. A podobně je to i s těma zásadama samozřejmě i v tom našem procesu, jo, a teď to nerozvíjí samozřejmě jenom obecné soudy, ale Ústavní soud, jak jsem řek, tak zasahuje do toho ten Evropský soud pro lidská práva.

Takže v tom je ten první problém, jestli ty zásady tam mají být, pokud tam mají být, tak jakým způsobem formulovány, jestli jenom v té nejobecnější poloze nebo v nějaké podrobnější

poloze, jestli vlastně z těch zásad má jako mají vyplývat nějaká pravidla, abych mluvil konkrétněji, tak třeba jestli v tom v tom trestním řádu má být zásada presumpce nevinny, jestli tam vůbec má být, když ji máme třeba v Listině, že jo, a máme ji v Evropské úmluvě, jo a jestli tam na ni maj navazovat nějaká ta pravidla, třeba in dubio pro reo, jo, nutnost prokazovat vlastně jako vinu, jo a tak dále a tak dále, což se všechno z toho odvíjí, a i ty důsledky, které to má. Ty důsledky jsou samozřejmě širší než třeba dokazování, kam se obvykle ta zásada jako zařazuje, ona z hlediska rozhodování třeba u Evropského soudu ta zásada presumpce nevinny je daleko širší, týká se i řízení před vlastně vlastním trestním řízením i po ex post, takže je to, má to obrovské problémy, které s tím jsou spojený, jo.

My když jsme tvořili vlastně, abych přešel už trochu k tomu konkrétnu, když jsme tvořili ten ten základ, tak jsme vlastně řekli, že ta úprava musí tedy splňovat všechny ty požadavky, které jsou definovány v Listině základních práv a svobod a v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. To je jakoby ten první předpoklad, to je naprostá nezbytnost a vod toho se musíte vodpíchnout. Je to samozřejmě ještě komplikováno i směrnicemi Evropské unie, to znamená směrnicemi Rady třeba i Parlamentu Evropské unie a tak dále, to znamená tam je další oblast úpravy, která je pro nás závazná a kterou my musíme respektovat. Takže to je ten úplnej základ. Potom vlastně jakoby v návaznosti na to je třeba novým způsobem nějak vymezit, aby to mělo nějaký smysl, tu systematiku trestního řádu a zabývat se tedy těmi vymezeními základních zásad z těch hledisek, o kterých jsem hovořil, protože tvoří vlastně východisko jak toho legislativního procesu, tak i potom interpretace a aplikace vlastně těch jednotlivých institutů a konkrétních ustanovení toho trestního řádu.

Dále potom je obecný požadavek na to, aby to řízení bylo rychlé, že jo. Ono to naše řízení zdaleka není pomalé. Možná, že vy máte pocit, když čtete noviny, že je jedno z nejpomalejších v Evropě, on opak je pravdou. To znamená my jsme z hlediska rychlosti řízení na tom velmi dobře, ve srovnání třeba s jinými státy, že jo, když vezmu třeba Itálii a podobně, samozřejmě jsou státy, které jsou na tom lépe, já netvrdím, že né, že není co zlepšovat, vždycky je, ale není to tak, jak se jak by možná vyplývalo z médií, že prostě to naše řízení je strašně dlouhé.

Ono má jinej problém, ono má problém jakoby ne průměrné délky řízení, tam jsme na tom velmi dobře, když třeba řekneme, že Nejvyšší soud v trestních věcech rozhoduje průměrně ve čtyřiceti dnech jo o dovoláních, tak to když řeknu v zahraničí, tak tam na mě všichni koukaj a říkaj si a myslěj si, že jsem se zbláznil. Ono to je ve skutečnosti pravda, jo, že to nikde neexistuje. To ani v Německu nemaj takhle rychlý. Takže samozřejmě je tam problém trochu v těch některých řízeních, těch obsáhlejších, složitějších, kde potom vlastně to řízení trvá dlouho,

jo, to je pravda. Ale to je daný tím, že u těch složitých věcech, a vidíte to na některých medializovaných kauzách, jednak dneska prostě ty práva, které jsou poskytnuty zejména tý straně obhajoby, jsou tak široká, že ono skutečně když je opravdu využívá do všech důsledků a někdy nebojím se říct i zneužívá, no tak docílí toho, že to řízení prostě trvá dlouho, jo. A ještě to je dané tím, že prostě tím tlakem, kterej je dnes v dnešní době na justici, já to mohu posoudit, protože jako předseda Nejvyššího soudu vidím dnes a denně, tak vlastně jako ten tlak je někdy vopravdu až na hranici únosnosti. Zase můžu poukázat na ty medializované některé kauzy, kde se různě vytahují fotografie soudců v nějakých příležitostech a podobný věci, to opravdu jako není v zahraničí příliš obvyklé. A to zase zase když to řeknu třeba na nějaký mezinárodním fóru, tak všichni koukaj a říkaj jak je tohle možný, že se to připustí a tak dál. Ale to souvisí s tím, jak je vlastně přístup k vůbec justici v České republice a podobně.

Takže ta rychlost je vopravdu problém spíš u těch velkejch věcí, kde prostě jako je na tom nějaký ten mediální balast a tak dále, to znamená tam ten problém skutečně je.

Takže abych ještě doplnil, tak my třeba nemáme problém třeba se zkráceným řízením. Dneska se ve zkráceném řízení, které zavedla vlastně velká novela trestního zákona z roku 2001, dělá zhruba 50 % věcí, jo, to je prostě strašně moc, to je opravdu velký procento věcí, které skončí velmi rychle. Takže to je to je ten problém té rychlosti. Takže tohleto je potřeba si uvědomit, takže nelze to dělat tak, že jako řekneme to řízení zásadně zkrátíme všude, to jako to jako nejde. To musíte opravdu zaměřit na ty případy, kde to má nějaký význam.

Další je to, co je stará bolest českého řízení a je to bolest vlastně všech řízení, které vyšly z kontinentálního typu, to je mimořádný důraz na přípravné řízení. Jó, to je tradiční věc v České republice, ale je to podobné v Rakousku, jó, není to nic zvláštního v této oblasti, v které jsme, že prostě se klade velký důraz na přípravné řízení, čímž jako nechci říct, že to ten význam mít nemá a samozřejmě ho musí mít, protože na tom počátku a některé ty úkony, když se neprovedou řádně a nezajistí se ty důkazy, tak to vede potom k tomu, že vlastně to řízení nemůže běžet a že vlastně se dostane právě do těch problémů i rychlostí a tak dále. Ale na druhé straně zase se u nás klade vopravdu mimořádně důraz na to, zejména na takovou tu formalizaci zachycení těch úkonů, jo, to znamená a pak se hraje v tom, že tady ten úkon je zachycen tímto způsobem třeba ten výslech, v rámci nějakého vysvětlení, pak jak s ním pracovat, když vlastně se dneska třeba ten záznam o tom vysvětlení může číst, což dřív nebylo, a zároveň se jakoby nesmí k němu klasicky přihlížet. My jsme to teďka řešili v několika judikátech Nejvyššího soudu, já i osobně v tech svejch věcech, když jsem se tím zabýval prostě není možný říct, že tím záznamem se nebudu zabývat, zvlášť když třeba

ten úřední záznam, jak se tomu říká, nebo záznam o tom vysvětlení zachycuje skutečnosti, který svědčí ve prospěch toho obviněného, jo to znamená není to tak, že by to bylo v neprospěch, ale je to ve prospěch, no tak to nemůžu asi úplně přehlížet, protože to by pak vedlo k tomu, že můžu odsoudit a můžu dospět k nespravedlivému rozhodnutí, že jo, takže nějakým způsobem s tím musím pracovat.....

Příloha 6: Medailony řečníků a anotace k projevům

Medailony vystupujících

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D.

Česká právnička a od 7. srpna 2013 soudkyně Ústavního soudu. Pochází z Brna, kde v roce 1988 absolvovala právnickou fakultu.

Patnáct let (1994–2009) byla advokátkou. V roce 2009 přešla z advokacie do justice na místo soudkyně Nejvyššího správního soudu, kde působila jako předsedkyně senátu sociálně-správního kolegia. V letech 2007 až 2009 byla členkou Legislativní rady vlády.

Od roku 1990 vyučuje na Katedře ústavního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Ve své pedagogické i publikační činnosti se zaměřuje zejména na problematiku základních práv a svobod. Je autorkou několika učebnic, mnoha článků a příspěvků především z oblasti ústavního práva, lidských práv a politologie.

Anotace ke konferenčnímu příspěvku:

Příspěvek se zamýšlí nad rolí soudu a soudců, konkrétně zda je rolí a povinností soudce vždy nutně hledat spravedlnost či spíše efektivně řešit spory mezi stranami a nastolovat společenský smír. V některých případech, zejména těch týkajících se prodeje a převodu nemovitostí či exekucí, nelze spravedlnosti vždy dosáhnout. Jindy může být „spravedlivé“ řešení v rozporu s platnými právními pravidly. V tom případě musí soudce přinejmenším vždy usilovat o maximální možnou míru spravedlnosti a o spravedlivé zacházení s účastníky.

JUDr. Jan Kudrna, Ph.D.

Český ústavní právník a vysokoškolský pedagog. Vystudoval Právnickou fakultu v Praze, kde působí jako pedagog na katedře ústavního práv. Současně spolupracuje i s Metropolitní univerzitou v Praze (katedra právních disciplín a veřejné správy). Je členem Legislativní rady vlády. Mezi jeho výzkumné oblasti zájmu patří mimo jiné dělba moci a vzájemné vztahy mezi ústavními orgány a imunita ústavních činitelů. Je autorem řady odborných příspěvků z oblasti státovědy a ústavního práva.

Anotace ke konferenčnímu příspěvku:

Příspěvek se zaměřuje na vztah soukromého a veřejného práva. Byl přednesen na konferenci „Soukromé a veřejné v soudobém právu“ organizované Právnickou fakultou v Praze na podzim roku 2016. Přednášející se zaměřuje na toto téma v kontextu přijetí nového občanského zákoníku a změn, které nová kodifikace přinesla. Konkrétně pak otázku rozebírá na příkladu výkonu volebního práva, respektive na překážkách ve výkonu volebního práva a možnostech jeho omezení dle současné a minulé právní úpravy. Zamýšlí se rovněž nad možností, jak omezení výkonu volebního práva prakticky realizovat a jak soudy na různých úrovních mohou tuto problematiku řešit.

prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.

Český právník zabývající se trestním právem, od roku 1993 soudce Nejvyššího soudu České republiky a od roku 2015 jeho předseda.

Absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze v roce 1977, zde také roku 1980 získal titul doktora práv (JUDr.) a v roce 1999 titul Ph.D. Dříve působil jako soudce u Okresního soudu v Mostě a u Krajského soudu v Ústí nad Labem.

V roce 2006 byl jmenován profesorem. Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze vyučuje obor trestní právo, kriminologie a kriminalistika. Externě vyučuje trestní právo i na Policejní akademii v Praze nebo na Justiční akademii v Kroměříži. Je členem vědeckých rad pražské i brněnské právnické fakulty, býval též členem Legislativní rady vlády. Je hlavním autorem nového trestního zákoníku z roku 2009.

Anotace ke konferenčnímu příspěvku:

Příspěvek pronesený na Univerzitě Palackého v Olomouci se týká přijetí nového trestního řádu. Zamýšlí se nad tím, z jakých východisek by měl nový trestní řád vycházet, jakým způsobem by měl zpracovávat a formulovat zásady trestního práva procesního v kontextu evropské úpravy a jaké požadavky by měl splňovat.

